

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jan Tomášek

**Obodritský státotvorný proces ve středoevropské dimenzi
(789–1178)**

**Obotrite Proces of State-forming in Central European Dimension
(789-1178)**

Praha 2013

vedoucí práce: prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc.

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu práce prof. PhDr. Josefu Žemličkovi, DrSc. za cenné rady, podnětné návrhy a inspirativní přístup k vedení této práce.

Mé poděkování a vděk patří také mé rodině za umožnění studia na FF UK a všeobecnou morální podporu.

Rovněž děkuji Anně Vandělikové a Anně Košátkové za gramatickou korekturu předkládaného textu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.5 2013

Podpis

Název práce

Obodritský státotvorný proces ve středoevropské dimenzi (789-1178).

Title

Obotrite Proces of State-forming in Central European Dimension (789-1178).

Klíčová slova

Polabští Slované, slovanské Polabí, Obodrité, populus, gens, nacio, stát, Meklenbursko–Přední Pomořansko, obodritský kmenový svaz

Key Words

Polabian Slavs, Polabian area, Obodrite, Populus, Gens, Nacio, State, Mecklenburg–Western Pomerania, Obotritic confederation tribes

Abstrakt

Diplomová práce analyzuje a interpretuje zlomové události v průběhu státotvorného procesu tzv. obodritského kmenového svazu v období let 789–1178. Zaměřuje se především na rozbor písemných pramenů, na jejichž základě představuje tři modely nadkmenových celků v Polabí. Práce především polemizuje s tradičním evolucionistickým pohledem na vývoj kmenových svazů, který je považuje za primitivnější předchůdce raně středověkých států. V této souvislosti je zejména analyzován výchozí stav, z něhož obodritský státotvorný proces započal. Jedná se především o otázku, zdali se od vstupu Obodritů do psané historie jednalo od federaci více kmenů či o jeden velkokmen, jehož rozpad na přelomu 9. a 10. století znamenal další stupeň vývojového procesu. Pro následující období se práce snaží představit unikátní model tzv. kmenového státu, vzniklého společným působením nejrůznějších faktorů – tj. geografická poloha, aktuální politická situace v okolním prostředí, společenské změny v průběhu 11. a 12. století apod. Ve stejném duchu je v předkládané práci pojednáno i o vnitřních a vnějších faktorech, vedoucí k pádu obodritského kmenového státu na konci sedmdesátých let 12. století. Poslední část diplomové práce představuje sondu do pozdějších pramenů, jejímž úkolem je analyzovat kulturní projevy slovanského obyvatelstva po začlenění území bývalého obodritského kmenového státu do říšských struktur. Jedná se především o zmínky pozdějších vrcholně středověkých kronikářů o přežívání slovanského jazyka v Polabí, stálého užívání geografického termínu Sclavinia a slovanskou tradici meklenburských knížat, později vévodů, představujících přímé potomky posledního obodritského knížete Pribislava. Za tímto účelem jsou v závěru práce představeny kroniky autorů Ernsta Kirchberga a Mikuláše Marschalka a jejich role v tvorbě dynastické pověsti rodu meklenburských.

Abstract

The thesis analyses and interprets the key events in the state-forming process of so-called Obotritic confederation tribes in 789 – 1178. It focuses on the analysis of written sources, which serve as a basis for three models of inter-tribal units in Polabian area. The thesis argues against the traditional evolutionistic point of view, which considers the confederation tribes to be the predecessors of early medieval states. The main focus of the analysis is put on the starting point from which the Obotritic state-forming process originated. The main question is whether the Obodrite, upon their first appearance in written history, were more federation of tribes or one large tribe, whose break-up at the turn of 9th and 10th century started a new phase of the process. For the next period, the thesis introduces unique model of so-called tribal state, created by the combined effects of various factors, such as location, political situation, social changes in 11th and 12th century etc. The inner and outer factors that lead to the break-up of the Obotritic tribe state in 1270s are discussed in the same manner. The last part of the thesis is an analysis of later sources, which explore the cultural manifestations of Slavic inhabitants after the inclusion of the former Obotritic tribe state into Imperial structures. The sources mainly consist of the writings by Middle Age chroniclers about the surviving of Slavic language in Polabian area, constant use of the geographic term Slavina and Slavic tradition of Mecklenburg princes, later dukes representing the direct descendants of the last Obotritic prince Pribislav. Therefore, the chronicles by Ernst Kirchberg and Nicolaus Marschalk are introduced, as well as their role in the creation of dynastic reputation of the Mecklenburgs.

Kdyby každou žádost, předsevzetí,
Aspoň jměně v lepších hodinách,
Chtělo v těchto zemských nížinách
Nebe splnit k vůli svých dětí,

Ne jak Herodias hlavy stětí,
Ani panství v cizích krajinách,
Jen bych žádal v Němcův dějinách
Vymazati jedno čtyřstoletí:

Totíž čas ten smutný člověkovi,
V němž se dalo Vendů ničení,
Od Karla až ku Jindřichu Lvovi,

Ten tam začal, tento dílo skonal,
Takže národ náš v tom mučení
Roků téměř půltisíce stonal.

(Ján Kollár, *Slávy dcera* II. 82)

Obsah

<i>Úvod</i>	8
1. Stav historického bádání	12
2. Geografické vymezení.....	32
2.1. Sclavinie mezi Labem a Odrou	32
2.2 Malum ab aquilone	37
3. Kmenový svaz nebo kmenový stát?	49
3.1 Terra Obotritorum.....	51
3.2 Nomen Obotritorum.....	55
3.3 Struktura obodritského velkokmene	65
3.4 Kmenový stát Obodritů – mezi dvěma světy	105
3.5 „Lev je hrdinou mezi zvířaty a před nikým ze strachu neustoupí“ – epilog obodritského kmenového státu.....	125
4. Obodrité po pádu kmenového státu.....	131
4.1 Poslední Obodrité	131
4.2 Nobiles domini Slaviae.....	137
4.3 Znovunalezené dědictví	144
<i>Závěr</i>	153
Seznam použitých pramenů a literatury	158
• Internetové odkazy.....	158
• Prameny	158
• Literatura.....	160
Seznam příloh	176

Úvod

Předkládaná diplomová práce se zabývá zlomovými událostmi v průběhu státotvorného procesu tzv. obodritského kmenového svazu v období let 789–1178. Rozsah tohoto sledovaného období předurčila neúplnost pramenného materiálu, poskytující pouze kusé informace. Problematika vývoje slovanského etnika v Polabí je v české medievistice, v porovnání se stavem německého a polského historického bádání, takřka nezpracovaná (viz kapitola 1). Následující kapitoly si proto kladou za cíl představit nejnovější poznatky v oblasti historického a archeologického výzkumu, a pokusit se na základě vlastní analýzy vytyčit stěžejní přelomové události během státotvorného procesu Obodritů.

S pojmem „středověký stát“ se setkáváme v odborných studiích velice často, stejně jako s nepřeborným množstvím teorií a názorů na přesnou definici tohoto pojmu.¹ Předně je zapotřebí si uvědomit, že charakteristiku moderního státu, jež je výsledkem mnohasetletého vývoje, nelze volně přenášet na středověké útvary, jejichž počátky ve střední Evropě jsou kladeny na přelom 10. a 11. století. Jednotlivé návrhy na všepojímající definici jsou, dle mého názoru, vždy předem odsouzeny k neúspěchu, poněvadž, každý prostor, v němž středověký státotvorný proces proběhl, vytvořil něco svým způsobem unikátního. Komparace těchto jednotlivých celků je proto velice obtížná. Předchozí pokusy aplikovat model státotvorného procesu v Čechách a v Polsku, o nichž bude v následujících kapitolách pojednáno, dovedly některé historiky k závěru, že kmeny Polabských Slovanů nemohly pro svoji nejednotnost a nepřijetí křesťanské víry založit raně středověký stát. Tyto výsledky představují oporu často prosazovaného evolucionistickému pohledu na kmenové svazy a polabské slovanské kmeny. Představa kmenových jednotek jakožto méně rozvinutých předchůdců státních útvarů ve středověku ovšem dle mého názoru zcela opomíjí faktory, v jejichž spolupůsobení státotvorný proces probíhal. Tím je míněno především geografická poloha, dobová mentalita, vztahy se sousedy, předcházející vývoj atd.

Předně je zapotřebí si uvědomit, jaký byl dobový pohled na slovanské země a zdali budoucí pohled latinských kronikářů na „barbarské“ a „divoké“ Slovany neměl své kořeny v tehdejších představách, posílených zejména biblickými obrazy blížícího se božího trestu za lidské hříchy. Strach z přívalu barbarských hord, o němž pojednává druhá kapitola,

¹ Eberhard ISENMANN, *Staat*, Lexikon des Mittelalters VII, Planudes–Stadt (Rus), s. 2151–2153. Základní teorie pro období středověku a novověku shrnuje Otto Brunner, Werner Conze, Reinhart Koselleck (Hrsg.), *Geschichtliche Grundbegriffe.*, Historisches Lexikon zur politisch–sozialen Sprache in Deutschland 6 St–Vert, Stuttgart 1997.

přicházející jako nástroj trestu božího, byl přítomný zejména na východní hranici franské, východofranské a později otonsko–štaufského impéria. Východní hranice představovala specifickou součást středověké římské říše, jelikož jeden z jejích přírodních hraničních bodů, řeka Labe, představovala po více než čtyři sta let hranici mezi křesťanským a pohanským světem. Po zahájení otonské expanze směrem na východ, s níž byla spojena i snaha o ustanovení církevní správy v zálabských oblastech, došlo k otevření tohoto prostoru pro mezikulturní soužití dvou etnik. Německé (tj. germánské) a slovanské potýkání v prostoru, pro něž Wolfgang Fritze a jeho spolupracovníci razili termín *Germania Slavica*, neznamenalou pouhé vojenské konfrontace, nýbrž i proces vytváření určité symbiózy mezi dvěma etniky. To je případ zejména srbské (tj. lužické) oblasti a bývalého území kmene Drevanů mezi Labem a Jeetzou, kde se slovanské obyvatelstvo udrželo až do poloviny 18. století.

Předkládaná práce se proto nesnaží vytvořit chronologický popis jednotlivých tažení či nastínit proces vytváření církevní správy v Polabí. Tomu se věnovala již značná část historiků, jejichž přehled poskytuje první kapitola. Jádrem celé analýzy se soustředí především na rozbor písemných pramenů, na jejichž základě představuje tři modely nadkmenových celků v Polabí. Tento obraz poukazuje na odlišnou strukturu třech hlavních mocenských celků v Polabí – srbský kmenový svaz, veletský/lutický kmenový svaz a obodritský velkokmen, později kmenový stát. V této souvislosti je zejména analyzován výchozí stav, z něhož obodritský státotvorný proces započal. Jedná se především o otázku, zdali se od vstupu Obodritů do psané historie jednalo od federaci více kmenů či o jeden velkokmen, jehož rozpad na přelomu 9. a 10. století znamenal další stupeň vývojového procesu. V práci se snažím polemizovat s představou o volné federaci mocného obodritského kmene, pod jehož vládu spadalo nejrůznější množství malých kmenů v čele s regionálními kmenovými knížaty. Pro tento obraz ovšem nenacházíme, jak ukazuje třetí kapitola, spolehlivé opory v písemných pramenech.

Druhá část jádra předkládané práce se zaměřuje na přerod obodritského velkokmene v kmenový stát. Ačkoliv určité společné znaky s českým a polským prostředím lze nalézt, nelze považovat český či polský státotvorný proces za jakýsi vzor, podle něhož lze posuzovat vyspělost jiného společenství lidí, žijících ve zcela odlišných podmínkách. S ohledem na vnitřní i vnější faktory udává analýza ve svém závěru některé primární příčiny pádu obodritského kmenového státu na konci sedmdesátých let 12. století. Jako zlomový letopočet

byl vybrán rok 1167, kdy došlo k uznání lenní závislosti knížete Pribislava na Jindřichovi Lvovi a společně s tím i k rozdělení bývalého jádra obodritského kmenového státu.

Poslední čtvrtá kapitola diplomové práce představuje jakési rozšíření sondy do pramenů mladší provenience, kterou provedla již Libuše Hrabová, jejímž úkolem je analyzovat kulturní projevy slovanského obyvatelstva po začlenění území bývalého obodritského kmenového státu do říšských struktur. Pro tyto účely byly v kapitole zvoleny ty prameny, jimiž se Libuše Hrabová nezabývala. Jedná se především o zmínky vrcholně středověkých kronikářů o přežívání slovanského jazyka v Polabí, stálého užívání geografického termínu Sclavinia a slovanskou tradici meklenburských knížat, později vévodů, představujících přímé potomky posledního obodritského knížete Pribislava.

V úvodu této práce bych rád ve stručnosti objasnil některé termíny či způsob, jakým jsem je v práci užíval. Především jsem se přiklonil k etnonymu Polabští Slované, které užívají i němečtí autoři (*die Elbslawen*), byť není zcela výstižný.² Mnohem exaktnějším by byl výraz Polabsko-pobaltští Slované, jež prosazovali zejména čeští historikové v šedesátých letech 20. století. Tradičně jsem pro Obodrity neužíval při sepisování této práce Šafaříkem vytvořený název Bodrci, jelikož se nezakládá na svědectví písemných pramenů. Naproti tomu jiný nepramenný konstrukt Črezpěňané jsem v textu ponechal, jelikož v českém prostředí neexistuje adekvátní alternativní výraz. Etnonymum Črezpěňanů si narozdíl od jména Bodrci našlo své místo i v německých a polských odborných studiích. V poslední řadě je zde problém s názvem veletského/lutického svazu. Od vstupu tohoto uskupení do psané historie na konci 9. století známe pouze jméno Veleti, kdežto na konci 10. století se objevil zcela nový název – Lutici. Pokud hovořím v práci o období před rokem 991, kde se etnonymum Lutici poprvé objevilo v písemných pramenech, udávám pouze jméno Veletů. V případě období následující po roce 991 užívám názvu Lutici. Oba výrazy jsem využil pouze při líčení celého období veletsko/lutických dějin.

Při heruistické přípravě této práce jsem si plně uvědomil význam interdisciplinární spolupráce. Nejedná se ovšem o tradiční spojení historie a archeologie. Při bádání nad dějinami Polabských Slovanů je ovšem nutné nahlédnout i do sféry lingvistiky, literární historie, topografie, historické geografie či slavistiky. Předkládaná diplomová práce si neklade za cíl zmapovat veškeré zprávy o Polabských Slovanech či vypisovat všeobecně známé fenomény státotvorného procesu v Čechách či Polsku. Práci bych rád formuloval jako pokus o vlastní interpretaci zlomových událostí obodritských dějin a východisko pro svoji

² Christian LÜBKE, *Slaven zwischen Elbe/Saale und Oder. Wenden - Polaben - Elbslawen? Beobachtungen zur Namenwahl*, Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands 41, Berlin 1993, s. 17–43.

budoucí práci. K sepsání této práce mě motivoval především hluboký zájem a zejména fakt, že problematika státotvorného procesu Polabských Slovanů zůstává v českém prostředí do dnešní doby, kdy se začíná znovu zvyšovat poptávka po poznání počátků národa či moderního státu, málo dotčenou oblastí lidských dějin.

1. Stav historického bádání

Požadavek pozitivistické historiografie zakládat historický výzkum na systematické práci s prameny, a nikoli na romantické intuici a představách, narážel v polovině 19. století na dobovou realitu, nesoucí se ve znamení politických bojů a vzestupu národního sebevědomí. Výsledky historického bádání mnohdy sloužily k dodávání argumentů jednotlivým soupeřícím stranám nebo dokládaly „starobylá“ práva národa či jeho dějinnou úlohu. Od severní hranice dnešní České republiky směrem na sever k Baltskému moři, v prostoru mezi Labem a Odrou, se ve středověku nacházela domovina rozličných slovanských kmenů, jejichž území představovalo po několik století kolbiště politických zájmů okolních států. Zatímco se zahraniční politika středověkých Čech až na výjimku braniborské epizody v době lucemburské orientovala na prostor Horní a Dolní Lužice, směřoval zájem Polska a zejména Říše do oblasti Meklenburska, Pomořanska a severního Braniborska.

Období probouzení evropských národů střední a východní Evropy provázela mimo jiné jedna veliká historická koncepce vzájemného potýkání slovanského a germánského etnika, v jejímž rámci se historikové, zejména ze slovanských zemí snažili najít kořeny existenčního boje svého národa. V německém prostředí, kde transformace moderního německého národa proběhla o něco dříve, se osídlování slovanského Polabí společně s asimilací či s vytlačení původního slovanského etnika stalo součástí německého národního příběhu. Právě v severním Braniborsku a v okolí dnešního Berlína, tedy na území původně obývaném Slovany, vznikl stát Braniborsko-Prusko a později Pruské království, které o několik století později Německo sjednotilo a vytvořilo tak jednotný německý stát. S tím souvisela i podpora myšlenky velikého tahu na Východ (*Drang nach Osten*) a do dalších slovanských zemí, což se stalo neoficiálním mottem sílícího německého nacionalismu v druhé polovině 19. století. Za tímto účelem vyvstávala otázka přesné definice pro jednotlivé slovanské národy a hledání jejich společných vlastností.³

³ K obrazu Slovanů ve střední a východní Evropě v německé historiografii jen váběrově Gerard LABUDA, *The Slavs in Nineteenth Century German Histography*, *Polisch Western Affairs* 10, 1969, s. 177–234; Günther STÖCKL, *Osteneuropa und die Deutschen. Geschichte und Gegenwart einer spannungsreichen Nachbarschaft*, Oldenburg-Hamburg 1967/1970/1982; Wolfgang WIPPERMANN, *Die Ostsiedlung in der deutschen Historiographie und Publizistik. Probleme, Methoden und Grundlinien der Entwicklung bis zum Ersten Weltkrieg*, in: Wolfgang Fritze (Hrsg.), *Germania Slavica I*. Berlin 1980; Týž, *Das Slawenbild der Deutschen im 19. und 20. Jahrhundert*, in: Geraldine Saherwala, Felix Escher (Hrsg.), *Slawen und Deutsche zwischen Elbe und Oder vor 1000 Jahren: Der Slawenaufstand von 983*, Berlin 1983; Ralph MARKS, *Die Entwicklung nationaler Geschichtsschreibung*, Frankfurt am Main 1987. Nověji pak se zaměřením na polské prostředí Heinz KNEIP, *Polenbild und Rezeption polnischer Literatur in Deutschland*, in: Hans Henning Hann (Hrsg.), *Polen und Deutschland. Nachbarn in Europa*, Hannover 1995; Rudolf JAWORSKI, *Zwischen Polenliebe und Polenschelte. Zu den Wandlungen des deutschen Polenbildes im 19. und 20. Jahrhundert*, in: Dietrich Beyrau (Hrsg.), *Blick zurück ohne Zorn. Polen und Deutsche in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen 1999, s. 55–70.

Na přelomu 18. a 19. století, v období raného romantismu, formuloval Johann Gottfried Herder svoji idealistickou představu slovanského národa. Od mládí měl sice Herder poněkud rezervovaný postoj k militaristickému pruskému státu, ale středověké germánské kultuře, zejména gotice, přisuzoval veliký význam. Naproti tomu zdůrazňoval roli slovanských národů, jimž předpovídal slavnou budoucnost a osvobození z okovů otroctví. Na základě zkušeností ze svého dřívějšího působení v Rize, tehdejší části ruského impéria, mohl později na příkladu ruského rolnického obyvatelstva formulovat první vzorovou teorii idylického života Slovanů. V šestnácté knize čtvrté části svých *Idejí k filosofii dějin lidstva* (*Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*), vzniklé mezi lety 1784–1791, věnoval Herder Slovanům dva krátké, ale pro budoucí vývoj velice významné odstavce.⁴ V duchu rousseauovské filosofie, odmítající jednoznačně pozitivní chápání pokroku civilizace, obdivoval prostý a jednoduchý život Slovanů. V porovnání s Němci nejsou Slované podle Herdera národem toužící po válce a dobrodružství. Jejich pilná práce jim umožnila osídlit obrovské území Evropy a založit bohatá města, z nichž jedno jménem Vineta na Rujáně dosáhlo věhlasu Amsterdamu.⁵ Nicméně krotkost a poslušnost Slovanům velice uškodila v zápase proti zlodějům a utlačovatelům, což ovšem nezměnilo jejich přirozený charakter.⁶

Zdrojem Herderových myšlenek a nadšení pro zemědělský způsob života mohl být jeho prostý původ a dobové teorie fyziokratismu, které vyzdvihovaly zemědělství coby jediný zdroj bohatství národa.⁷ Herder si však byl vědom neexistence jednotného slovanského národa i faktu, že se velká část slovanského lidu nacházela v jeho době pod cizí nadvládou. Odtud lze odvozovat jeho zaujetí ruským venkovským prostředím. V Německu se Herderův pozitivní obraz Slovanů na rozdíl od českého a polského prostředí příliš neujal a sám Herder se brzy ocitl pod palbou kritiky. Na prvním místě mezi příčinami byly politické motivy, které musely být vyslyšeny.

Herderovy *Ideje k filosofii dějin lidstva* vznikly v období mezi prvním a druhým dělením Polska, kterých se Prusko zúčastnilo. Pruský stát hledal ideologickou oporu k anexi polského (tj. slovanského) území. Historik August Wilhelm Schlegel pochyboval o schopnosti

⁴ Johann Gottfried HERDER, *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, in: Martin Bollacher, Jürgen Brummack, Ulrich Gaier a kol. (Hrsg.), *Johann Gottfried Herder Werke* 6, Frankfurt am Main 1989, s. 696–699.

⁵ Tamtéž, s. 697.

⁶ Tamtéž, s. 698.

⁷ K tomu více Alexandr BRUMMER, *Jací jsou Slované? České představy o slovanské povaze v 19. a první polovině 20. století*, *Slovanský přehled* 3–4, 2011, s. 281–301, zde s. 282.

Slovanů založit a dlouhodobě udržet vlastní stát.⁸ S výjimkou Rusů upozorňoval Schlegel na celkovou nezralost a kulturní zaostalost Slovanů, přičemž svoji pozornost zaměřil především na Poláky. Jako důkaz svého tvrzení zmínil fakt, že se tolik slovanských národů dostalo pod tvrdou německou nadvládu, čemuž podle Schlegela odpovídá samotný původ slova Slovan (Der Slawe), který odvozoval od slova otrok (Der Sklave).⁹ Pruskou expanzi na polské území chápal jako kulturní misií vyspělejšího německého národa k zaostalým Slovanům.¹⁰ Tento názor se objevil i u některých Schlegelových současníků.

Negativní obraz Slovanů nacházíme i v díle Johanna Friedricha Reitemeiera, které o dějinách Pruska od počátku až do sjednocení pruské monarchie.¹¹ V Reitemeirově době se jednalo o velice přehledný popis politického a především demografického vývoje pruského území. Na rozdíl od Schlegela se Reitemeier neorientoval převážně na polské prostředí, ačkoliv mu rovněž věnoval značný prostor své práce. Zaměřil se na oblasti Meklenburska, Pomořanska, Braniborska a východního Pobaltí. Slovanů v těchto krajinách popsal již v předmluvě jako lid orientálního rázu, u něhož bujela krutost a nevzdělanost.¹² To jim znemožnilo udržet si dlouhodobě svoji nezávislost. Ačkoliv některé kmeny, jako například Obodrité, dokázaly na krátkou dobu sjednotit pod svoji vládou rozlehlé území, plně samostatné nikdy nebyly.¹³ Teprve dlouhodobým působením západních (tj. německých) misionářů a pronikáním německých kolonistů na východ došlo k odstranění slovanských asijských zvyků. Střet obou etnik tvořil pro Reitemeiera základní osu nejstarších dějin pozdějšího pruského území. Němečtí kolonizátoři měli výhodu své kultivovanosti a Slovanům se tak prostřednictvím Němců dostalo luxusu kultury a vzdělání. Tímto způsobem měli Slované například získat kov či jiné pokročilejší výrobky, které vyměňovali převážně za obilí a otroky.¹⁴ Teorie kulturního a civilizačního poslání německého národa vůči méně rozvinutým Slovanům (tzv. *Kulturträgertheorie*), již Reitemeier jako jeden z prvních zastával, se později v německé historiografii rozvíjela a mnohdy ještě více radikalizovala.

⁸ Tato Schlegelova práce nebyla doposud v plném znění vydána. Zde citováno dle August Wilhelm SCHLEGEL, *Vorlesungen über Enzyklopädie der Wissenschaften*, KAV 3, 1–373 (1803/04).

⁹ August Wilhelm SCHLEGEL, *Vorlesungen*, s. 248.

¹⁰ Dorota MASIĄKOWSKA-OSES, *August Wilhelm Schlegel und Polen: Gegenseitige Rezeption*, in: York-Gothard Mix, Jochen Strobel (Hrsg.), *Der Europäer August Wilhelm Schlegel. Romantischer Kulturtransfer – romantische Wissenswelten*, Berlin/New York 2010, s. 204.

¹¹ Johann, Friedrich REITEMEIER, *Geschichte der Preußischen Staaten vor und nach ihrer Vereinigung in eine Monarchie* I. Band, Frankfurt an der Oder 1801. Dostupné i na internetových stránkách Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt - <http://digital.bibliothek.uni-halle.de/hd/content/pageview/1487424>.

¹² Johann, Friedrich REITEMEIER, *Geschichte der Preußischen Staaten*, s. 10.

¹³ Tamtéž, s. 121–122.

¹⁴ Tamtéž, s. 23–24.

Počátek tohoto procesu můžeme pozorovat již v třetím díle *Geschichte der Deutschen* od Karla Adolfa Menzela.¹⁵ Autor zastával stanovisko o šíření německého živlu směrem na východ a sever do krajin obývané již od pradávna Germány, kteří své domovy opustili během pátého a šestého století v průběhu rozsáhlé migrace barbarských kmenů.¹⁶ Na konci první poloviny 19. století zacházeli někteří historikové ještě dále a nespokojili se tvrzením o německé kolonizaci prastaré domoviny, nýbrž se snažili dokázat kontinuitu německého osídlení mezi Labem a Odrou. V roce 1843 vydal historik Ludwig Giesebrecht, strýc dalšího významného německého medievisty Wilhelma Giesebrechta, své trojdílné *Wendische Geschichten aus den Jahren 780 bis 1182*, v nichž se snažil dokázat, že většina obyvatelstva mezi Labem a Odrou je germánského původu.¹⁷ Tématem slovanského etnika v Polabí a Pomořansku se Giesebrecht zabýval i ve své další badatelské práci.¹⁸ Giesebrechtem zastávaná tzv. *Urgermanentheorie* v sobě obsahovala i prvky výše zmíněné *Kulturträgertheorie*. Prusko svojí expanzí na východ a anexí části území bývalého Polska se ujalo po vzoru svých předchůdců braniborského markrabství či německého řádového státu civilizačního a kulturního poslání rozšiřovat na nekultivovaném východě světlo vzdělanosti.¹⁹ Snahy o její ospravedlnění jsou však viditelné v již zmíněné práci Johanna Friedricha Reitemeiera.

Druhá polovina 19. století sebou přinesla i vzestup nacionalismu a nárůst víry v nadřazenost německé kultury. Ani v této době ovšem nechyběly pokusy o objektivní přístup reprezentovaný zejména Leopoldem Rankem nebo o mnoho let mladším Karlem Gotthartem Lamprechtem, vykládajícím ve svých dvanáctisvazkových nedokončených *Deutschen Geschichte* německou germanizaci území mezi Labem a Odrou jako dlouhodobý oscilační proces výměny obyvatelstva.²⁰

Nutno poznamenat, že někteří mladší historici narození v posledních třiceti letech 19. století (Walther Steller, Hermann Aubin, Albert Brackmann) později sympatizovali nebo

¹⁵ Karl Adolf MENZEL, *Geschichte der Deutschen* III, Breslau 1818.

¹⁶ Tamtéž, s. 254.

¹⁷ Ludwig GIESEBRECHT, *Wendische Geschichten aus den Jahren 780 bis 1182* I. Band, Berlin 1843, s. 37.

¹⁸ Většinu svých významných historických a archeologických studií publikoval Giesebrecht v časopisu *Baltische Studien*, který vznikl v roce 1832 a zabýval se dějinami Pomořanska a pobaltské oblasti. Z početných Giesebrechtových studií je třeba zmínit především Ludwig GIESEBRECHT, *Wendische Geschichten der Karolingerzeit*, *Baltische Studien* 6, 1839, sv. 2, s. 123–186; Týž, *Wendische Geschichten aus der Zeit der ersten Ludolfinger*, Tamtéž 7, 1840, sv. 1, s. 1–110; Týž, *Ueber die neueste Deutung der Norddeutschen Grabalterthümer*, Tamtéž 5, 1838, sv. 2, s. 46–49; Týž, *Die Gräber des Greifengeschlechts heidnischer Zeit*, Tamtéž 10, 1844, sv. 2, s. 76–120.

¹⁹ K tomu více Wolfgang WIPPERMANN, *Der Ordensstaat als Ideologie. Das Bild des Deutsches Ordens in der deutschen Geschichtsschreibung und Publizistik*, Berlin 1979.

²⁰ Karl Gotthart LAMPRECHT, *Deutsche Geschichte*, Berlin 1891–1909.

přímo spolupracovali s nacionálně socialistickým režimem, zneužívající ve své propagandě myšlenky výše zmíněné *Kulturträgertheorie* a *Urgermanentheorie*. To ovšem nezasáhlo pouze historickou obcí, o níž bude níže podrobněji pojednáno. Na přelomu 19. století byl v popředí zájmu směr německého malířství znázorňující slavné historické události německých dějin. Předními osobnostmi tohoto směru byly již od poloviny 19. století Adolph Menzel a zejména Anton von Werner. V roce 1902 byl Arthur Kampf pověřen vytvořením fresky pro poznaňské gymnázium. Konečné dílo s názvem *Die Verbreitung des Christentums in Polen durch deutsche Mönche* je příkladem *Kulturträgertheorie* stejně jako další Kampfova práce.²¹ V bývalém Kaiser Friedrich Museum (dnes Kulturhistorisches Museum Magdeburg) vytvořil v roce 1905 fresku znázorňující tři výjevy ze života císaře Oty I.²² Pravá část fresky znázorňuje Otu a jeho první manželku Adelheid dohlížející na výstavbu městského opevnění Magdeburku. V prostřední části zachytil Kampf císaře Otu vracejícího se s mnoha zajatci z úspěšného tažení proti Slovanům. V prvním případě měla malba demonstrovat pokrok, související s německým pronikáním do Polabí a zároveň vyzdvihovat roli Němců při stavbě prvních měst na slovanském území. Centrální část malby zase demonstrovala vítězství Němců a jejich císaře v boji s barbarskými Slovy. Tento styl Kampfovy historické malby byl, stejně jako tvorba Antona von Wenera, podporován i samotným císařem Vilémem II. V době Výmarské republiky začal Kampf sympatizovat se silící nacistickou stranou, do níž vstoupil krátce po Hitlerově jmenování kancléřem. V roce 1944 se jméno Arthura Kampfa objevilo i na tzv. *Gottbegnadeten Liste*, obsahující jména předních nacistických umělců, kteří byli zproštěni povinnosti sloužit v armádě. Kampfov případ je pouze jedním z mnoha příkladů strmé cesty některých vědců a umělců přes počáteční nacionalistické nadšení a víru v poslání svého národa do náruče nacistické strany. Éra nacionálního socialismu v Německu znovu oživila a radikalizovala některé myšlenky *Kulturträgertheorie* a *Urgermanentheorie*, které už od počátku 19. století vyvolávaly v českém a polském prostředí silnou protireakci.

Snaha vymezit se proti těm německým historikům, kteří odmítali uznat slovanské národy za rovnocenné národům germánským a přiznat jim roli při formování Evropy vedla v tzv. obranné a ofenzivní fázi českého a polského národního obrození ke vzniku mnoha vědeckých, ale také lyrických apologií. Romantickému dějepiscectví v Čechách a Polsku nešlo o samotnou historickou skutečnost odpovídající pramenům. Mnohem důležitější byla národní minulost a dějiny národa vyhovující soudobým požadavkům národního programu, který se na počátku 19. století teprve formoval. Právě v tomto období můžeme hledat kořeny mnoha

²¹ Viz obrazová příloha 1.

²² Blíže <http://www.khm-magdeburg.de/KOS.html>. Viz obrazová příloha 2.

českých národních mýtů, které jsou pro proces utváření moderního národa nezbytnou součástí.²³

Česky píšící slovenský básník a jeden z představitelů českého národního obrození Ján Kollár takový mýtus, byť ne jako první, českému prostředí nabídl. Kollárovy *Dobré vlastnosti národu slovanského* z roku 1822 a básnický cyklus *Slávy dcera* vydaný o dva roky později byly velice populární, čímž se Kollár stal pravým prostředníkem a propagátorem Herderovských myšlenek v Čechách.²⁴ Po Herderově vzoru uvedl pět základních dobrých slovanských vlastností: nábožnost, pracovitost, nevinná veselost, milování své řeči a snášenlivost.²⁵ Nedůležitější vlastností Slovanů byla podle Kollára snášenlivost, kterou popsal jako perlu na koruně jejich slávy a hlavní příčinu, proč bylo Slovanům dáno jméno „holubičího národa“.²⁶ Tvrdě odsoudil křivdy a neprávo spáchané na slovanských národech a jejich řeči. „*Žádná řeč na světě a snad tolik odpůrců neměla, tolik nezasloužených ublížení a pronásledování nezkousila, tolik nebezpečných překážek, úšklebů, knih a spisů hned v hltavém plameni, hned v podzemních skrýšech a jeskyněch neutratila jako tato, a přece naposledy všechno šťastně přežila, nad nenávistí zvítězila a hloupost zahanbila.*“²⁷ K tomuto herderovskému optimismu v otázce slovanské budoucnosti se Kollár postupně propracovával již od svých studijních let na univerzitě v Jeně, kde pobýval mezi lety 1817–1819.

Na Jenu a cestu přes Sasko vzpomíná Kollár ve svých pamětech: „*Nový, nikdy předtím necitěný vtisk učinila Jena a její okolí, anobrž celá cesta přes Sasko na mou duši. Všudy slavjanská jména [tj. slovanská] a neslavjanští obyvatelé. Já slyšav taková jména vlastním učím věřiti jsem nechtěl, proto kdy a kde jen možno bylo, sám jsem osobně cestu po nich konal...a nescíslné jiné jsou ještě pozůstatky Slavosorbův [tj. Lužických Srbů] zde bydlivších, ale v jejich domích a ulicích neslyšeti více sladké zvuky slavjanské ... V Geře (urbs Geronis)*

²³ Podle Miloše Řezníka to bylo o vynalézání neexistujícího nebo o pouhé překrucování dějin pro vlastní cíle, nýbrž šlo o výsledek sociálních a kulturních potřeb určité doby. Národní dějiny a interpretace dějin v národním smyslu jsou tedy nejen součástí, ale dokonce i podmínkou k utváření a prosazování národní identity. Více MILOŠ ŘEZNÍK, *Národní kategorie a současná historiografie*, Dějin-teorie-kritika 3, 2006, s. 14.

²⁴ Kollárovo dílo *Dobré vlastnosti národu slovanského* se řadí do několika Kollárových spisů, v nichž se autor pokoušel charakterizovat slovanský národ a vyzdvihnout jeho přednosti nejčastěji v porovnání s Němci. Dalším takovým Kollárovým počinem byl spis *O literarnéj vzájemnosti mezi kmeny a nářečimi slavskýmí*. V následujícím textu cituji dle Ján KOLLÁR, *Prózy*, Praha 1956, s. 223–247, 249–263. Stejně je tomu i u citací z Kollárových pamětí Tamtéž, s. 9–206. Básnický cyklus *Slávy dcera* vznikl mnohem delší dobu. V prvním vydání z roku 1824 obsahoval pouze tři zpěvy. Zbýlé dva byly doplněny až v roce 1832, kdy se dílo rozrostlo na 616 sonetů. Konečný počet se zastavil až na 645 sonetech ve čtvrtém vydání v roce 1851. Veškeré citace z tohoto díla uvádím podle Ján KOLLÁR, *Slávy dcera : lyricko-epická báseň v pěti zpěvích*, Praha 1862. Odborné poznámky k tomuto textu vydal později samostatně pod názvem *Výklad, čili, Přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*.

²⁵ Ján KOLLÁR, *Prózy*, s. 228.

²⁶ Tamtéž, s. 234–235.

²⁷ Tamtéž, s. 233.

byl jsem dvakrát, darmo se doptávav na hrob aneb nějaké potomky onoho zlořečeného slavborce [tj. markraběte Gera].²⁸ Údiv a šok nad osudem Polabských Slovanů vedl Kollára posléze k myšlenkám slovanské vzájemnosti, přičemž jeho cílem nikdy nebylo vytvoření jednotného slovanského národa nebo všeslovanské říše. Plně uznával kulturní rozdílnost slovanského lidu a podobně jako Herder chápal slovo národ jako společenství lidí jedné řeči, rovných mravů a obyčejů.²⁹ V otázce národnostního složení Rakouska-Uherska patřil Kollár společně se svým přítelem Františkem Palackým k zastáncům austroslavismu. Zárodky boje za uznání historické role Slovanů se podle jeho vzpomínek poprvé projevy už během jenského pobytu, kde Kollár navštěvoval mimo jiné i přednášky profesora Heinricha Ludena. „Již v onémo první přednášce zpozoroval jsem tu i tam nějakou strannost při Ludenovi, ale v dějinách německého národu proměnila se tato strannost na zmatek germánských a slavjanských žvlův, jmenovitě mythologie obou národův. Luden totiž nespokojen těmi řídkými a suchými studnicemi, z nichž Němci známosti o pohanském náboženství svých předkův vázejí, totiž Tacitem a Caesarem, u nichž se krátké zprávy o germánských modlách nalezejí, chtěl toto pole ku prospěchu svého národu rozšířiti, proto vzal útočiště své k Adamovi Bremenskému, Saxovi Gramatikovi, k Helmoldovi, k Ditmarovi a jiným a co tito o Slavjanech vypravují, to on potahoval, alespoň z větší částky, i na Němce. Ohradil se pak asi následujícím způsobem: že tyto krajiny byly dříve německé, že Vendové tyto modly a obřady od Němcův zděditi aneb půjčiti mohli, že kdo v stavu jest přísné meze určiti mezi tak pomíchanými národy. Já po skončené hodině nemohla se déle zdržeti, šel jsem na přátelskou soukromou rozmluvu k Ludenovi a přednesl jemu vlídně mé slavjanské o tom domnění a jakoby protestování. To byl snad první živý hlas pozdvižen od Slavjana tváří v tvář proti křivdám Němcův...pročež nemluvil jsem nazdařbůh řka: Vždyť tu všudy výslovně stojí Slavi, Vendi, Obodritae, Pomerani, Polabi atd., anobř sama jména těchto bohův: Svantovit, Radegast, Svatbor, Henil, Hmil atd. jen ze slavjanské, nikoli z německé řeči vysvětlovati se dají.“³⁰ Luden podle Kollárova líčení pro neznalost slovanských jazyků chybu přiznal a napříště slíbil větší pozornost a pečlivější analýzu pramenů. O několik let později vydal Luden svoje monumentální dvanáctisvazkové *Geschichte des Teutschen Volkes*, v jejichž prvním svazku v kapitole o starogermánské mytologii se už podobné úvahy nevyskytovaly,

²⁸ Ján KOLLÁR, *Prózy*, s. 157–158.

²⁹ Tamtéž, s. 227.

³⁰ Tamtéž, s. 164–165.

čímž byl Kollár podle svých pamětí nesmírně potěšen, ať se tomu stalo na základě jejich rozmluvy či jiných okolností.³¹

Skutečný přelom v Kollárově tvorbě znamenal jeho nejslavnější dílo *Slávy dcera*, jejíž první verše začal tvořit už v době svého pobytu v Jeně. „*Nejmnožší znělky prvního zpěvu Slávy dcery povstaly na těchto výběžích a procházkách, v těchto hájích, lukách a zahradách okolí jenenského.*“³² S výjimkou posledních dvou částí jsou jednotlivé zpěvy pojmenovány podle řek, u nichž Slované původně žili - Sála, Labe, Vltava, Dunaj, Léthé (tj. slovanské), Acheron (tj. peklo). Celý cyklus proslavil zejména předzpěv, v němž autor líčí rozlehlost země Slovanů, jejich utrpení a vymizení v oblasti mezi Labem a Odrou, přičemž hlavními viníky jsou pochopitelně Němci:

Aj, zde leží zem ta před okem mým slzy ronícím,
Někdy kolébka! Nyní národu mého rakev.

...

O věkové dávní, jako noc vůkol mne ležící,
O krajino, všeliké slávy i hanby obraz!
Od Labe zrádného k rovinám až Visly nevěrné,
Od Dunaje k hltavým Baltu celého pěnám:
Krásnohlasý zmužilých Slovanů kde se někdy ozýval.

...

Kdo zhanobil v jednom národu lidstvo celé?
Zardi se, závistná Teutonie, sousedo Slávy,
Tvé vin těchto počet spáchaly někdy ruky.
Neb krve nikde tolik nevyžil černidlaže žádný
Nepřítel, co vylil k záhubě Slávy Němec.

...

Kde jste se octly, milé zde bydlivších národů Slávů,
Národy, jenž Pomoří tam, tuto Sálu pily?
Sorbů větve tiché, Obodritské říše potomci,
Kde kmenové Vilců, kde vnukové Ukrů?
Napravo šíře hledím, nalevo zrak bystře otáčím,
Než mé darmo oko v Slávii Slávu hledá.³³

Apologickou povahu celého cyklu podtrhuje v možné návaznosti na jenskou příhodu s profesorem Heinrichem Ludenem zejména jeho druhá část nazvaná podle řeky Labe:

Ó ty ze všech nejvalnější ztráto,
Moře slávké, slávsky nazvané!
Nebo že tvé není, Germane,

³¹ Heinrich LUDEN, *Geschichte des Teutschen Volkes*, Gotha 1825-1837. Kollárem zmíněná kapitola Tamtéž I, s. 555–576.

³² Ján KOLLÁR, *Prózy*, s. 159.

³³ Jan KOLLÁR, *Slávy dcera*, s. 3–4.

Venedický záliv, sám máš za to,
Než i Balt-Blat, tak jak Blaton - Bláto,
Slávské slovo jest a zůstane,
I zde prýštěny sbírané
Jméno jantar, od Antů snad vzato.

Slávové tu byli autochtoni,
Nech už nelže Němec lichotně,
že jen vzal, co dřív mu vzali oni.

I kam přišla ruka jejich rolná,
Zaujala jenom pravotně
Místa prázdňá, opuštěná, volná.³⁴

Autochtonní teorie slovanského původu byla sice později vyvrácena, ale v tomto období se zdála jedinou možnou odpovědí na teorie některých německých historiků. Zpěv Labe mimo jiné ukazuje na Kollárovu dobrou, byť často idealistickou, znalost dějin Polabských Slovanů. Zmínil zde například ostudný zločin markraběte Gera, tažení Jindřicha Ptáčníka proti daleminskému hradu Jana, násilnou smrt obodritského knížete Dražka, vyhnání knížete Mstivoje v době obodritské pohanské reakce, bitvu na Reknici (Raxe) či poslední boj obodritských knížat Pribislava a Vartislava.³⁵ Znalým se Kollár ukázal i pohanského kultu boha Svantovíta na Arkoně a především méně známé svatyně boha Rujevíta ve městě Korenica (dnešní Garz) na Rujáně, u jehož sochy zmiňuje i vlašťovčí hnízdo, které mělo ozdobit Rujevítovu sochu.³⁶ Rovněž si zřejmě uvědomoval výjimečnou roli kmene Obodritů a jejich knížat, přímých předchůdců meklenburských vévodů a pozdějších velkovévodů, přičemž ovšem neopomněl vyjádřit zármutek nad poněmčením celého rodu:

Navštívení krátké dovolte mi
I vy Přibyslava synové,
Ač pak pro vás oni zvukové,
Jimiž mluvím, dávno jsou němí:

Ale města tato s jejich všemi,
Pyšní Meklenburku domové,
Jsou, jak Vendů starých zbytkové,
Posud ještě na Slávie zemi:

Přijmitež mne tedy, ej však vy ste
Nejstarší a sama knížata

³⁴ Jan KOLLÁR, *Slávy dcera* II 43, s. 98.

³⁵ Tamtéž, II 13, s. 83, 17, s. 85, 28, s. 90, 70, s. 111.

³⁶ Tamtéž II 106, s. 60.

Pošlá ještě z krve slavské, čisté:

A zas mohou jako Němci z Vilců,
Tak, by rovná byla odplata,
Slavové se státi z poněmčilců.³⁷

Kollár se ve svém druhém zpěvu nevěnoval pouze Polabským Slovanům. Vyzdvihoval mimo jiné i slávu Prahy „*krásné jako Slávy dcera drahá*“ kde se nacházel hrob slavného Otakara (tj. Přemysla Otakara II.), Vojtěcha a Vlasty. Praha měla být „*pěknobřehá Němců sokyně, zvítěziši v přemožení samém*“.³⁸

Vývoj Kollárova díla a postojů poskytuje názorný příklad počáteční české ofenzivy první poloviny 19. století.³⁹ Česká a polská historiografie se mnohdy uchýlovala stejně jako německá k přehnaným či idealistickým interpretacím dobových pramenů. Ke konci života dal Kollár již zcela volný průchod svým romantickým představám a nespoutané fantazii, když se snažil nekritickým etymologizováním prokázat slovanský původ obyvatelstva v severní Itálii.⁴⁰ Zároveň je zde patrná role Polabských Slovanů a jejich osudu v obhajobě práv slovanského národa. Jejich vymizení bylo dáváno za vinu německé rozpínavosti a agresivitě. Ján Kollár českému prostředí zprostředkoval myšlenky Johanna Herdera a jeho obraz Slovanů můžeme pozorovat i v díle Kollárova o něco mladšího přítele Františka Palackého.⁴¹

Dílo zakladatele naší moderní historiografie je všeobecně známé a proto jej není nutné podrobněji představovat.⁴² V české verzi svého životního díla *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* rozvinul Palacký své historicko-filosofické úvahy do širších souvislostí, přičemž se ovšem podstatně radikalizovalo jeho stanovisko v ohledu náboženském a národním.⁴³ Palackého *Dějiny* představují dodnes pevně a promyšleně vybudovaný architektonický celek, jehož rozčlenění na pět dílů vycházelo z jeho základní

³⁷ Jan KOLLÁR, *Slávy dcera* II 71, s. 112.

³⁸ Tamtéž II, s. 111.

³⁹ Ke Kollárově tvorbě více František KUTNAR, Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997, s. 250–252.

⁴⁰ O tom svědčí už samotný název celého díla Ján KOLLÁR, *Staroitalia Slavjanská aneb objevy a důkazy živlů slavských v zeměpisu, v dějinách a v bájesloví. Zvláště v řeči a v literatuře nejdávnějších vlaských sousedních kmenů, z kterých zřejmo, že mezi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slavjané nad jiné četnější byli*. Wien 1853.

⁴¹ K tomu více Jan RANDÁK, *Slované mezi mýtem a historií. Zamyšlení nad „romantickou“ a vědeckou“ podobou Slovanů Jana Kollára a Františka Palackého*, in: *Jeden jazyk naše heslo buď 4. Český romantismus - jiskření a záblesky. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké mezioborové konference konané u příležitosti 170. výročí prvního vydání Máchova Máje.*, Plzeň 2007, s. 179–192; Václav JINDRÁČEK, Michaela KŘIVÁNKOVÁ, *V přesvědčení národním. Rané vlastenectví Jana Kollára a Františka Palackého*, *ĎaS* 3, 2003, s. 21–24.

⁴² K životu a dílu Františka Palackého více František KUTNAR, Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 213–230.

⁴³ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* I–V, Praha 1836–1867.

koncepce neustálého střetávání slovanského a germánského živlu. Filosofie celého díla se prakticky neliší od výše zmíněných Kollárových představ. Palacký se podobně jako Kollár, byť v mnohem sofistikovanější podobě, uchýlil k jisté idealizaci a uzpůsobování obrazu starých Slovanů. O tom svědčí zejména Palackého zájem o společenské uspořádání slovanských kmenů. „*Vláda jejich byla veskrze demokratické. Pročež neznali s počátku ani knížat dědičných, ani rozdilu stavů. Všechna veřejná moc u nich brala původ a vznik svůj z náboženství a otcovství.*“⁴⁴ Slovanský demokratický způsob života dominoval podle Palackého až do 13. století, kdy začal být oslabován přílivem německých kolonistů, kteří do slovanských zemí přinášeli své vlastní zvyky. V porovnání s Kollárem se jedná o podobnou idealizaci, ale Palackého metody byly mnohem profesionálnější a narozdíl od svého přítele podroboval Palacký své prameny důkladnější kritice. Oba autoři tedy rozdílným způsobem psali to, co tehdejší společnost podle jejich názoru nejvíce potřebovala a co sama možná chtěla slyšet.⁴⁵

Vzájemný střet mezi Slovany a Germány, jejichž zvyky a obyčeje se neshodovaly s demokratickým řádem slovanského života, není specifikem české historiografie. Palacký byl při formulování svých teorií nepřímo ovlivněn staršími polskými romantickými historiky, z nichž přední místo zaujímal Adam Naruszewicz se svým dílem *Historia narodu polskiego* a o padesát let mladší Joachim Lelewel, s nímž byl v úzkém kontaktu i Adam Mickiewicz.⁴⁶ Oba jmenovaní historikové věnovali část své práce vlivu německého kolonizace na etnické proměny východně od Labe. Více než o přímé ovlivnění se jednalo o jeden z trendů české a polské historiografie na konci 18. století a v první polovině století následujícího.⁴⁷ Německé kolonizaci bylo od českých, polských a německých historiků přičítána na druhou stranu i některá pozitiva. Podle Palackého se v Čechách v důsledku zavedení německého práva etabloval městský stav, který zde předtím neexistoval. Rozsah a důsledky německé kolonizace v Čechách se společně s otázkou příchodu německého etnika do českého pohraničí stal charakteristickým rysem sporů české a německé medievistiky na přelomu 19. století a v období první republiky. V tomto sporu však osudy Polabských Slovanů nebyly příliš

⁴⁴ František PALACKÝ, *Dějiny I.*, s. 58–59.

⁴⁵ Jan RANDÁK, *Slované*, s. 183–184.

⁴⁶ Adam NARUSZEWICZ, *Historia narodu polskiego I-VII*, Kraków 1859, Joachim LELEWEL, *Polska, dzieje i rzeczy jej*, Poznań 1853–1876. K Lelewelovým představám slovansko-germánského střetávání Andrzej Feliks GRABSKI, *Joachim Lelewel i demokracja niemiecka : z dziejów międzynarodowych kontaktów polskiej lewicy w dobie Wielkiej Emigracji*, Łódź 1987.

⁴⁷ Poměrně nedávno prokázala Halina Beresnevičiute-Nosálová, že Palacký i Lelewel užívali různé metody a postupy, stejně tak jako i jiné citace. Palacký tedy nebyl při analýze slovanské demokracie na Lelewelovi závislý. Více Halina BERESNEVIČIUTE-NOSÁLOVÁ, *Joachim Lelewel a František Palacký: "slovanství" v historickém a politickém diskursu*, in: Zdeněk Hojda, Marta Ottlová, Roman Prahel (ed.), *Slavme slavně slávu Slávův slavných. Slovanství a česká kultura 19. století*, Praha 2006, s. 110–121, zde s. 116–117.

reflektovány. Proto zaměřmě pozornost na první ucelenější výklad o Slovanech inspirovaný opět Herderem v českém a slovenském prostředí, které pod vlivem Herdera sepsal Pavel Josef Šafařík.⁴⁸

Šafaříkovo jediné historiografické dílo *Slovanské starožitnosti* v sobě kombinovalo rozmanité podoby osvícenského universalismu v nadnárodním pojetí a romantickou obranu vlastního národa.⁴⁹ *Slovanské starožitnosti* vznikly jako výsledek několikaletého intenzivního sběru materiálu a studiu pramenů a literatury. Podobně jako Ján Kollár se během svého studia v Jeně setkal s výše zmíněným profesorem Heinrichem Ludenem, jehož přednášky rovněž navštěvoval. Ludenova neuctivá slova o Slovanech citoval Šafařík v jednom ze svých dopisů Františkovi Palackému. „*Literatura potlačených, otrlých, zkažených, slabých, takové jsou téměř všechny slovanské národy, nemůže v takovém organickém spojení býti a celek skládati jako německá a jiná.*“⁵⁰ V Šafaříkovi se později probudila touha sepsat dílo, které by mohlo tomuto směru německé historiografie odmítající uznat Slovany za rovnocenné konkurovat. O dvanáct let později v roce 1828 napsal Palackému: „*Byly jsme duchovní otroci Němců, kteří nás jako medvědy za nose vodili... Vyznám se Vám, příteli, že se mi pořád více a více hnuší čítati ty německé bletotiny a bluzněřstva o našich starožitnostech.*“⁵¹ V úvodu druhého dílu při popisu jednotlivých slovanských skupin nastínil Šafařík i jejich historické poslání: „*Založením mocné jedinovlády na Rusi a v Polště vystavila se konečně nepřelomná hradba proti dalším náplyvům těchto asiatských cizojazyčňákův do hloubi Slovanstva, zajdeno pak odvrátilo se od Evropy nebezpečí již již nastávajícího ji zmahomedění.*“⁵² Šafařík, jak již bylo výše zmíněno, převzal některé idealistické myšlenky Johanna Herdera, ale podobně jako Kollár nezastával ideu jednoho slovanského národa. Slovany zařadil mezi civilizované národy Evropy a zároveň je rozdělil do dvou hlavních skupin - jihovýchodní a severozápadní, které dále dělil do několika větví. Jihovýchodní se podle Šafaříka dále dělila na ruskou, bulharskou

⁴⁸ Pavel Josef ŠAFAŘÍK, *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur*, Pest 1826. Touto prací se Šafařík poprvé dostal k tématu dávnověku Slovanů, kterému se původně nechtěl vůbec zabývat, protože se vždy cítil být více filologem. Devět let poté vzniklo monumentální dílo Týž, *Slovanské starožitnosti I–II*, Praha 1837/1863. O životě a díle Pavla Josefa Šafaříka více Karel PAUL, *Pavel Josef Šafařík. Život a dílo*, Praha 1961, František KUTNAR, Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 230–234; Lubomíra HAVLÍKOVÁ, *Osobnost a dílo P.J. Šafaříka v kontextu vývoje české a evropské (historické) slavistiky*, in: Jiří Hanuš, Radomír Vlček (ed.), *Historik v proměnách doby a prostředí 19. století*, Brno 2007, s. 129–160.

⁴⁹ Lubomíra HAVLÍKOVÁ, *Osobnost a dílo*, s. 143.

⁵⁰ Opisu textu Šafaříkova dopisu z 31. 12. 1816 citován dle Karel PAUL, *Pavel Josef Šafařík*, s. 33.

⁵¹ *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka s Františkem Palackým*, ed. Věnceslava Bechyňová, Zoe Hauptová, Praha 1961, s. 69. Více Lubomíra HAVLÍKOVÁ, *Osobnost a dílo*, s. 145.

⁵² Pavel Josef Šafařík, *Slovanské starožitnosti II*, s. 20.

a ilyrskou, kdežto severovýchodní skupinu tvořila větev československá a polabská, o níž Šafařík jako první v českém prostředí podrobněji pojednal.⁵³

Rozsah, v němž Šafařík zpracoval dějiny Polabských Slovanů a lingvistický rozbor onomastických a toponomastických názvů daného regionu, byl na tehdejší dobu v českém prostředí nevídaný. Jeho hlavní přínos pro oblast dějin Polabských Slovanů tkví především v systematickém rozdělení jednotlivých kmenů. Jako první začal pracovat s třemi kmenovými svazy Obodritů, Veletů/Luticů a Srbů. Mimo jiné ve stručnosti nastínil i určité odlišnosti jejich politického a náboženského uspořádání, čímž výrazně ovlivnil pozdější bádání. Toto rozdělení, odpovídající terminologii dobových pramenů, ovšem nepokládal za podmínku pro další studium dějin této problematiky. „*Naše rozvržení polabských větví na tři hlavní národy [tj. kmenových svazů], Velety č. Lutice, Bodrice a Srby, zakládá se na výslovném svědectví Einhardově, na původnosti a starobylosti těchto jmen, a na rozdílu sídel, povahy, mravův i dějin dotčených tří národův. Roztřídění toto ku podání všeobecného přehledu dobře postačuje, kdo s obzvláštní historií Polabanův se obírá, dle potřeby jinému zevrubnějšímu rozdělení přednost dáti může.*“⁵⁴

Šafaříkův jazyk byl velice poetický a svůj literární talent promítl i do svého líčení boje Polabských Slovanů za svoji nezávislost.⁵⁵ Dějiny slovanského obyvatelstva mezi Labem a Odrou pojímal jako dynamický proces ukončení jejich vyhubením. Vláda obodritských knížat Niklota a Pribislava měla být „*posledním namáháním umírajícího silného a velikého národa. Albrecht dobyl l. 1147 Braniboru, podrobil Brižany i Stodorany a zadal smrtedlnou ránu Slovanstvu mezi Labem i Odrou.*“⁵⁶ Své úctyhodné dílo Šafařík nepovažoval za sumu veškerých tehdejších vědomostí a poznatků, což ostatně zdůraznil i na konci kapitoly o Polabských Slovanech. „*Pročež, cokoli z dějin Polabanův zde v krátkosti se podotkne, jediné za slabé nastínění, nikoli za pořádné vypravování historie jejich jmíno buď. Jest naděje, že jiní, sedíce blíže u pramenův a majíce k historictví více povolání, snad i pomoci propravy této, brzo jiný nad posavadní úplnější a věrnější obaz tohoto severozápadního Slovanstva nám vystaví.*“⁵⁷ Podobné přání vyslovil, jak bude ještě níže zmíněno, o více než o sto let později německý historik Wolfgang Bruske.

⁵³ Pavel Josef Šafařík, *Slovanské starožitnosti II.*, s. 517-645. O Polabských Slovanech v Šafaříkově díle více Hynek BULÍN, *Šafařík a polabské Slovanstvo*, *Slavia* 30, 1961, s. 384-402.

⁵⁴ Pavel Josef Šafařík, *Slovanské starožitnosti II.*, s. 645.

⁵⁵ Tamtéž II, s. 519, 563.

⁵⁶ Tamtéž II., s. 556-557.

⁵⁷ Tamtéž II., s. 520.

Šafařík sepsal dílo jak obranné, tak útočné. Své závěry formuloval nejen chladným rozumem, ale i citem básnicky založeného učenice. Jeho snaha vytvořit ucelenější výklad konkurující vlivům *Kulturträgertheorie* a *Urgermanentheorie* v dílech některých německých historiků byla nade všechna očekávání úspěšná. Šafaříkova práce se krátké době dočkala překladu do němčiny a později slavil úspěch i ruský překlad. *Slovanské starožitnosti* Pavla Josefa Šafaříka však zůstaly na delší dobu bez přímého nástupce. Po zbytek 19. a první polovinu 20. století se pro české a německé historiky stala důležitá otázka, kdy a jak se Němci usídlili v Čechách, z čehož se pod tlakem tehdejší politické situace vyvinul dlouhotrvající spor, který se táhl až do konce druhé světové války.

Skutečným dědicem Šafaříkova odkazu se stal na počátku 20. století Lubor Niederle. Pro svoji práci ovšem zvolil zcela jinou metodu. Slované obyvatelstvo nečlenil do jednotlivých skupin, nýbrž je rozdělil podle věčných tematických celků, související s rozdílnými jevy a projevy lidského života od fyzické stránky až k jejich kultuře a mentalitě. Narozdíl od Šafaříka se Niederle zaměřil na podrobnější studium pramene, jenž nepovažoval za prokázanou skutečnost. Rozdíl je rovněž patrný v jazyku, jímž Niederle svoje dílo napsal. Ve svých velice střízlivých a realistických závěrech odmítal Niederle jakékoliv romantické představy o životě a povaze starých Slovanů. Tím samozřejmě odmítal i herderovské myšlenky, zejména o holubičí povaze slovanského národa. Své poznatky o slovanské archeologii shrnul v mnohasvazkových *Slovanských starožitnostech*, vycházející po několik let. Není zapotřebí na tomto místě podrobněji rozebírat další významná Niederleho díla, jež budou zmíněna v následujících kapitolách.⁵⁸

Již v době Lubora Niederleho, krátce před vypuknutím první světové války, se Polabští Slované opět stali symbolem boje proti cizímu náporu a starých křivd. Romantické představy o heroickém slovanském odporu a jejich následném podmanění nacházíme i ve výtvarném umění druhé poloviny 19. století. V roce 1857 znázornil schwerinský rodák Theodor Schloepke hrdinskou smrt obodritského knížete Niklota, jehož jezdecká socha od Christiana Friedricha Genschowa z roku 1855 zdobila průčelí schwerinského zámku.⁵⁹ Téma dobývání Polabí inspirovalo například polského malíře Wojciecha Gersona, který velice idylicky zpodobnil dobytí slovanské vesnice a nárek slovanských žen nad těly svých

58 Lubor NIEDERLE, *Slovanský svět*, Praha 1909. Touto prací navázal na Šafaříkovu tradici. Z pozdější bohaté Niederlovy badatelské činnosti především Týž, *Slovanské starožitnosti* I-XI, Praha 1902–1927. Společně s prvním oddílem *Slovanských starožitností* začal vydávat druhý kulturně historický oddíl, který v té době neměl rovnocenného předchůdce Týž, *Život starých Slovanů*, I-II, Praha 1911–1925. O životě Lubora Niederleho více František KUTNAR, Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 593–599.

⁵⁹ Viz obazová příloha 3 a 4.

zabitých mužů.⁶⁰ Podobně emotivně namaloval Laurits Tuxen v roce 1894 dobytí Arkony dánským vojskem krále Valdemara I. a následné stržení sochy boha Svantovíta.⁶¹

Vzdor německé expanzi byl na počátku 20. století chápán některými historiky zejména v polské historiografii jako historický úděl Polabských Slovanů. V roce 1903 publikoval polský historik Kazimierz Wachowski práci o západních Slovanech, v níž považoval za historický úkol Slovanů v Polabí zpomalení německé expanze na východ, což nakonec umožnilo ostatním Slovanům v Polsku a Čechách dokončit svůj státoporný proces.⁶² Wachowského dílo později dvakrát vydal Gerard Labuda, který ještě v roce 1980 označoval Wachowského teze na konferenci s názvem *Elbslaventum zwischen Deutschland und Polen*, kde měl zahajovací referát za podnětné. Wachowski své teze formuloval v době rozvoje myšlenek německo-polského vyrovnání a druhé vydání jeho díla Gerardem Labudou roku 1950 souviselo opět s trpnou vzpomínkou na agresi Hitlerova Německa vůči Polsku. V roce 1971 rovněž došlo k napadení Wachowského představy protinázorem Benedykta Zientary, podle jehož mínění bylo budování antiněmecké obranné Polabským Slovanům zcela cizí.⁶³

Meziválečné období a zejména vláda nacionálního socialismu znovu oživila a mnohdy značně radikalizovala některé starší závěry *Kulturträgertheorie* a *Urgermanentheorie*. Slovanská minulost severovýchodního Německa byla v širší veřejnosti poměrně dobře známa a navíc zde byla ještě slovanská menšina v lužické oblasti. Krátce po převzetí moci nacionálními socialisty byla pozměněna činnost úřadu Wendenabteilung, v němž působil i historik Rudolf Kötzschke.⁶⁴ Tento úřad vznikl již v roce 1920, ale stejně jako oficiální historický výzkum byl po roce 1933 přizpůsoben nacistické propagandě snažící se bagatelizovat nebo zcela popřít přítomnost slovanského etnika v Německu. V pokynech tzv. Bund Deutscher Osten, který vznikl v roce 1933 bylo doporučeno, aby termíny jako Wenden, wendisch a wendische Nationalität byly odstraněny ze všech druhů umění, odborných i populárních publikací či brožur.⁶⁵ Obsazení území Polabských Slovanů bylo

⁶⁰ Viz obrazová příloha 5.

⁶¹ Viz obrazová příloha 6.

⁶² Kazimierz WACHOWSKI, *Słowiańszczyzna Zachodnia I*, Warszawa 1902/1950/2000, s. 269.

⁶³ Gerard LABUDA, *Słowiańszczyzna Polabska między Niemcami a Polską*, in: Jerzy Strzelczyk (ed.), *Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii UAM w dniach 28–29 IV*, Poznań 1980, s. 7–34, zde s. 32; Jerzy STRZELCZYK, *Słowiańszczyzna polabska (Uwagi na marginesie poznańskiej konferencji)*, in: Tamtéž, s. 267–300, zde s. 277. Shrnuje Christian LÜBKE, *Zwischen Polen und dem Reich. Elbslawen und Gentilreligion*, in: Michael Borgolte (Hrsg.), *Polen und Deutschland vor 1000 Jahren, Die Berliner Tagung über den „Akt von Gnesen“*, Berlin 2002, s. 91–110, zde s. 94.

⁶⁴ Více Christian LÜBKE, *Slaven zwischen Elbe/Saale und Oder. Wenden - Polaben - Elbslawen? Beobachtungen zur Namenwahl*, *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands* 41, 1993. s. 17–43, zde s. 24–25.

⁶⁵ Citováno dle Michael BURLEIGH, *Germany Turns Eastwards: A Study of Ostforschung in the Third Reich*, Cambridge 1988, s. 118.

vykládáno jako uzavřená epizoda mnohem většího procesu německé expanze na východ. Vzorem pro tuto filosofii byla osobnost krále Jindřicha I., nad jehož hrobem v quedlinburském chrámu sv. Serváce pronesl 2. července roku 1936 Heinrich Himmler oslavný projev u příležitosti výročí Jindřichovy smrti. Ve své řeči vyzdvihl Himmler především Jindřichovo tažení proti Slovanům v letech 928–929, při němž byla obsazena rozsáhlá teritoria Havolanů, Ratarů, Obodritů, Daleminců, Milčanů a Veletů. Tímto tažením navázal podle Himmlera na úsilí Karla Velikého rozšířit hranice Říše na východ a zároveň zabránit uzavření spojenečství Slovanů a Maďarů, kteří společně Německu škodili. V závěru svého proslovu vyzval k věrnosti Jindřichovo odkazu, jehož by všichni slovy a činy pod vedením Adolfa Hitlera měli následovat.⁶⁶ O rok později v dubnu roku 1937 se v Berlíně sešli zástupci ministerstva vnitra, zahraničí, a výchovy a propagandy. K této schůzce byli přizváni i historikové Albert Brackmann a Rudolf Kötzschke společně se slavisty Maxem Vasmerem a Reinholdem Trautmannem. Závěrečné prohlášení bylo i přes určité výhrady Vasmera a Trautmanna formulováno: „*Es gibt keine „Sorben“ und keine „Lausitzer“ im Deutschen Reich, nur einige Wenden oder wendischsprachige Deutsche. Die Wenden bilden keine eigene Nation, sondern sie sind Menschen im Verband des deutschen Volkes und Staates, die teilweise eine slavische Sprache sprechen*“.⁶⁷ Snaha o vytlačení jakýchkoliv kulturních projevů slovanské menšiny z veřejného života je zde patrná.

V podobném duchu vznikaly i některé historické práce. V roce 1936 neviděl sudetoněmecký historik Hermann Aubin potřebu přiznat Slovanům na druhé straně Labe společné jméno, protože Obodrité, Veleti a Srbové mezi Labem, Sálou a Odrou nikdy nebyli

⁶⁶ „*In den Jahren 928 bis 929 unternimmt er die großen Kriegszüge gegen die Slawen. Einesteils will er sein neu aufgestelltes Heer üben und für die große Auseinandersetzung festigen, andernteils will er den Ungarn die Bundesgenossen und die Stützpunkte für ihre Kriege gegen Deutschland wegnehmen und für immer zunichte machen. In diesen beiden Kriegsjahren, in denen er sein junges Heer den härtesten Bewährungsproben unterwirft, besiegt er die Heveller, Rätarier, Obotriten, Dalaminzier, Milzener und Wilzen. Er erobert im tiefsten Winter die uneinnehmbar erscheinende Burg Brennabor, das heutige Brandenburg, erobert nach dreiwöchiger Winterbelagerung die Festung Gana und baut im selben Jahr die Burg von Meißen, die für alle kommenden Jahre eine strategische große Bedeutung erhält... wir den Mann, der nach tausend Jahren König Heinrichs menschliches und politisches Erbe wieder aufnahm, unserem Führer Adolf Hitler für Deutschland, für Germanien mit Gedanken, Worten und Taten in alter Treue dienen.*“ Citováno dle Frank HELZEL, *Himmlers und Hitlers Symbolpolitik mit mittelalterlichen Herrschern. König Heinrich I. (919-936) und Kaiser Otto I. (936-973) in ihren nationalgeschichtlichen Rollen in Schlussteil des zweiten Dreißigjährigen Kriegs 1914-1945*, Bad Wildungen 2011, s. 18-24, zde s. 21 a 24. Dostupné i na http://www.himmlers-heinrich.de/heinrich_I.pdf. K obrazu Polabských Slovanů v nacistické propagandě více Týž, *Über die Slawenkriege seit Karl dem Grossen in deutsch-nationalgeschichtlicher Darstellung*, Bad Wildungen 2009, Týž, *Ein König, ein Reichsführer und der wilde Osten. Heinrich I. (919-936) in der nationalen Selbstwahrnehmung der Deutschen*, Bielefeld 2004, Uta HALLE, *936 Begräbnis Heinrich I – 1936 die archäologische Suche nach den Gebeinen in Quedlinburg und die NS-Propaganda*, Mitteilungen der Arbeitsgemeinschaft für Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit 16, 2005, s. 15–21.

⁶⁷ Citováno dle Michael BURLEIGH, *Germany Turns Eastwards*, s. 122.

žádným politickým uskupením.⁶⁸ Tento svůj závěr posléze rozšířil i na Slované v Pomoránsku, Polsku a Čechách. S vypuknutím války a německé invaze do Polska a Sovětského svazu byly publikovány některé analýzy rasové struktury východních území, která měla být v nejbližší německá. Takové rasově-biologické složení obyvatelstva sestavil v roce 1942 například Erich Keyser a nepřímo zde navázal na starší práci Karla Hampeho z roku 1921, v níž obhajoval nutnost vůdčí pozice německého národa, přičemž připustil i možnost míšení mezi Němci a Slované.⁶⁹ Historik Otto Reche zase tvrdil, že Velkoněmecká říše by už s konečnou platností měla přijmout západní Slované pod svoji ochranu.⁷⁰ Ačkoliv se v meziválečném a válečném období několikrát dostalo historické bádání na strmou cestu, nelze všechny práce jednoznačně označit za neobjektivní. Již zmíněný Reinhold Trautmann vydal kupříkladu v roce 1939 své pojednání o místních názvech v na území bývalého obodritského svazu.⁷¹ Z pochopitelných důvodů se Trautmann vyhýbal jakékoliv spojitosti s aktuální politickou situací. Teprve po druhé světové válce se mohl ve své úctyhodné práci pokračovat. Porážka nacistického Německa otevřela výzkumu dějin Slovanstva v Polabí zcela nové možnosti.

Podat nový objektivní výklad dějin polabského prostoru v raném středověku provázel německou, zejména východoněmeckou, historiografii už od prvních let poválečného období. V závěru této kapitoly postačí uvést pouze nejvýznamnější práce poválečné německé, polské a české historiografie, jelikož spodní hranice heuristické přípravy předkládané práce byla až na několik výjimek stanovena na rok 1945 a jednotlivé publikace a studie budou podrobněji rozebrány v následujících kapitolách.

Rozdělení Německa přinesl zvýšený zájem východoněmecké medievistiky o slovanské období v prostoru mezi Labem a Odrou. Středověké slovanské osídlení se totiž rozkládalo zhruba, nikoliv však výlučně, na území bývalé NDR. Z představitelů generace historiků, kteří se této problematice v poválečném období systematictěji věnovali, jmenujme především Wolfganga Brüskeho, Herberta Ludata a zejména Wolfganga Fritzeho. První jmenovaný se proslavil zejména prvním pokusem o souvislou syntézu dějin Lutického svazu v níž se na

⁶⁸ Hermann AUBIN, *Der deutsche Osten bis zum Ende des Ordensstaaten*, in: Karl Thalheim, Arnold Hillen Ziegfeld (Hrsg.), *Der deutsche Osten: Seine Geschichte, sein Wesen und seine Aufgabe*, Berlin 1936, s. 355–366, zde s. 338.

⁶⁹ Vice Alexander PINWINKLER, *Volk, Bevölkerung, Rasse, and Raum: Erich Keyser's Ambiguous Concept of a German History of Population, ca. 1918-1955*, in: Ingo Haar, Michael Fahlbusch (Hrsg.), *German Scholars and Ethnic Cleansing 1920-1945*. New York/Oxford 2005, s. 86–99; Karl HAMPE, *Der Zug nach dem Osten. Die kolonisatorische Grosstat des deutschen Volkes im Mittelalter*, Teubner 1921.

⁷⁰ Otto RECHE, *Stärke und Herkunft des Anteiles Nordischer Rasse bei den West-Slawen*, in: Hermann Aubin (Hrsg.), *Deutsche Ostforschung. Ergebnisse und Aufgaben seit dem Ersten Weltkrieg*, Leipzig 1942, s. 58–89.

⁷¹ Reinhold TRAUTMANN, *Die wendischen Ortsnamen Ostholsteins, Lübecks, Lauenburgs und Mecklenburgs*, Neumünster/Wachholtz 1939, Týž, *Die slavischen Ortsnamen Mecklenburgs und Holsteins*, Berlin 1950.

rozdíl od svých předchůdců nezabýval jenom říšsko-slovanskými konflikty, nýbrž i rozbořem vnitřního uspořádání svazu. Autor věřil v budoucí rozvoj historického a archeologického bádání, jehož výsledky by nakonec podle Brüskeho měly vést k sepsání mnohem komplexnější práce k dějinám Luticů a Polabských Slovanů.⁷² Herbert Ludat a Wolfgang Fritze vnímali slovanské Polabí jako křižovatku, kde se po více než čtyři sta let střetávaly zájmy, ale také různorodé vlivy okolních středověkých států. Oba dva se snažili začlenit Polabské Slovaný do složitého procesu formování geopolitické mapy střední a severní Evropy.⁷³ Wolfgang Fritze navíc v poválečném období sepsal jako první obsáhlejší studii o vývoji Obodritů.⁷⁴ Do historického povědomí vstoupil především zavedením nového termínu *Germania Slavica*, představující hraniční pásmo, v němž docházelo ke střetávání německého a slovanského etnika. Pro studium tohoto pomyslného pásma shromáždil v roce 1978 interdisciplinární badatelskou skupinu, do níž můžeme počítat například historiky Wolfganga Ribbeho, Felixe Eschera, Winfrieda Schicha, Wolfganga Wippermanna, Hanse-Dietricha Kahla, Waltera Schlesingera nebo volně i Františka Grause.⁷⁵ Archeologický výzkum v této oblasti výrazně rozšířily práce Petera Donata, Hansjürgena Brachmanna a především Joachima Herrmanna.⁷⁶ Interdisciplinární spolupráci vědeckého výzkumu dějin

⁷² Wolfgang BRÜSKE, *Untersuchungen zur Geschichte des Lutizenbundes. Deutsch-wendische Beziehungen des 10.-12. Jahrhundert*, Münster/Köln 1955.

⁷³ Z nejdůležitějších prací obou historiků především Herbert LUDAT, *Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder*, Gießen 1960; Týž, *Elbslawen und Elbmarken als Problem der europäischen Geschichte*, in: Walter Schlesinger (Hrsg.), *Festschrift für Friedrich von Zahn I. Band*, Köln 1968, s. 39–49; Týž, *Branibor, havolanská dynastie a Přemyslovci*, ČsČH 17, 1969, s. 489–490; Týž, *An Elbe und Oder um das Jahr 1000*, Köln/Wien 1995, Wolfgang FRITZE, *Untersuchungen zur frühslawischen und frühfränkischen Geschichte bis ins 7. Jahrhundert*, Berlin 1994,

⁷⁴ Wolfgang FRITZE, *Probleme der abodritischen Stammes- und Reichsverfassung und ihrer Entwicklung vom Stammesstaat zum Herrschaftsstaat*, in: Herbert Ludat (Hrsg.), *Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder*, Gießen 1960, s. 141–219.

⁷⁵ K termínu *Germania Slavica* více Wolfgang FRITZE, *Germania Slavica. Zielsetzung und Arbeitsprogramm einer interdisziplinären Arbeitsgruppe*, in: Wolfgang H. Fritze (Hrsg.), *Germania Slavica, Berliner historische Studien I. Band*, Berlin 1980, s. 11–40; Christian LÜBKE, *Struktur und Wandel im Früh- und Hochmittelalter. Eine Bestandsaufnahme aktueller Forschungen zur Germania Slavica*, Stuttgart 1998; Winfried SCHICH, *Germania Slavica. Die ehemalige interdisziplinäre Arbeitsgruppe am Friedrich-Meinecke-Institut der Freien Universität Berlin*, *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands*. 48, 2002, s. 269–297; Sebastian BRATHER, Christine KRATZKE, (Hrsg.), *Auf dem Weg zum Germania Slavica-Konzept. Perspektiven von Geschichtswissenschaft, Archäologie, Onomastik und Kunstgeschichte seit dem 19. Jahrhundert (= GWZO-Arbeitshilfen 3)*, Leipzig 2005. Významnější práce ostatních zmíněných historiků viz níže.

⁷⁶ Peter DONAT, Heike REIMANN, Cornelia WILLICH, *Slawische Siedlung und Landesausbau im nordwestlichen Mecklenburg*, *Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa VIII. Band*, Stuttgart 1999; Peter DONAT, Reinhard FISCHER, *Die Anfänge slawischer Siedlung westlich der Oder. Methodische Überlegungen zu Problemen aktueller archäologischer und onomastischer Forschungen*, *Jahrbuch für brandenburgische Landesgeschichte* 45, 1994, s. 7–30; Peter DONAT, *Die Mecklenburg, eine Hauptburg der Obodriten*, Berlin 1984; Hansjürgen BRACHMANN, *Slawische Stämme an Elbe und Saale: Zu ihrer Geschichte und Kultur im 6. bis 10. Jahrhundert auf Grund archäologischer Quellen*, Berlin 1978; Joachim HERRMANN, *Welt der Slawen. Geschichte, Gesellschaft, Kultur*, München 1986; Týž, *Die Slawen in Deutschland. Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neißer vom 6. bis 12. Jahrhundert*, Berlin 1985.

Polabských Slovanů obohatil i slavista Heinrich Kunstmann.⁷⁷ V roce 1986 publikoval Bernhard Friedmann výsledky své dlouholeté badatelské práce. Po vzoru Wolfganga Brüskeho se pokusil sepsat podobnou syntézu dějin obodritského kmenového svazu se zvláštním zřetelem k zahraniční politice středověké Říše a Dánska.⁷⁸ Ačkoliv pád Berlínské zdi a konec studené války posunul zájem německé historiografie poněkud jiným směrem, zůstává dodnes toto téma, i když v omezenější míře, stále živé o čemž svědčí zejména bohatá badatelská a publikační činnost Christiana Lübkeho, Gerda Althoffa, Hanse Gaethkeho či Christiana Hanewinkela.⁷⁹

Neméně významný přínos přinesli i polští badatelé, z nichž na tomto místě jmenujme v první generaci Henryka Łowmiańskiego, Gerarda Labudu a Kazimierza Myślińskiego. První dva jmenovaní se podíleli mimo jiné na vzniku mnoha svazkového *Słowniku starożytności słowiańskich: encyklopedyczny zarys kultury słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*. Druhou generaci reprezentuje Jerzy Strzelczyk a Przemysław Urbańczyk. Archeologické poznatky se pokusil revidovat nedávno tragicky zemřelý Marek Dulinicz.⁸⁰

Problematika státoporného vývoje se v českém (československém) poválečném prostředí nikdy netěšila takovému zájmu jako v případě Německa a Polska. Na konci 50. a v průběhu 60. let se v souvislosti se vznikem několikasvazkového sborníku *Vznik a počátky Slovanů* objevilo několik studií k ranému státopornému procesu obodritského a veletského svazu a k jejich společenskému uspořádání. Studie právních historiků Hynka Bulína a Vladimíra Procházky jsou sice rozsahem malé, ale velice podnětné, ačkoliv ne vždy

⁷⁷ Heinrich KUNSTMANN, *Zwei Beiträge zur Geschichte der Ostseeslaven. 1. Der Name der Abodriten. 2. Rethra, die Redarier und Arkona*. Die Welt der Slaven 5, 1981, s. 395–432; Týž, *Mecklenburgs Zirzipanen und der Name der Peene*, Tamtéž 8, 1984, s. 353–359. Smělejší úvahy Heinrich Kunstmann viz Týž, *Waren die ersten Przemysliden Balkanslaven?* Tamtéž 11, 1987, s. 25–47.

⁷⁸ Bernhard FRIEDMANN, *Untersuchungen zur Geschichte des abodritischen Fürstentums bis zum Ende des 10. Jahrhunderts*, Berlin 1986.

⁷⁹ *Regesten zur Geschichte der Slaven an Elbe und Oder I-V*, Christian LÜBKE (Hrsg.), Berlin 1984–1988; Týž, *Fremde im östlichen Europa. Von Gesellschaften ohne Staat zu verstaatlichten Gesellschaften (9.–11. Jahrhundert)*, Köln u. a. 2001; Týž, *Das östliche Europa*, München 2004. Dílčí studie Christiana Lübkeho viz níže. Hans-Otto GAETHKE, *Herzog Heinrich der Löwe und die Slawen nordöstlich der unteren Elbe*, Frankfurt am Main 1999; Christian HANEWINKEL, *Die politische Bedeutung der Elbslawen im Hinblick auf die Herrschaftsveränderungen im ostfränkischen Reich und in Sachsen von 887 bis 936 – Politische Skizzen zu den östlichen Nachbarn im 9. und 10. Jahrhundert*, (Dissertation) Köln 2004.

⁸⁰ Henryk ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski I-VI*, Warszawa 1963–1985; Gerard LABUDA, *Powstania Słowian połabskich u schyłku X. wieku*, *Slavia occidentalis* 17, 1947, s. 153–200; Týž, *Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny zachodniej*, Poznań 1960; Jerzy STRZELCZYK, *Słowianie i Germanie w Niemczech środkowych we wczesnym średniowieczu*, Poznań 1976; Týž, *Zapomniane narody Europy*, Wrocław 2006; Kazimierz MYŚLIŃSKI, *Polska wobec Słowian połabskich do końca wieku XII.*, Wodzisław Śląski 2011, Marek DULINICZ, *Frühe Slawen im Gebiet zwischen unterer Weichsel und Elbe, eine archäologische Studie*, Neumünster/Wachholtz 2006.

dostatečně reflektovali tehdejší aktuální německou a polskou literaturu.⁸¹ V následujících letech se Polabští Slované objevovali pouze jako dílčí či okrajová témata. Výjimku zde tvoří dnes již částečně zastaralá práce Lubomíra Emila Havlíka o státních slovanských útvarech raného středověku.⁸² Pomyslný dluh české historiografie se pokusila v poslední době splatit Libuše Hrabová, jejíž kniha je v současnosti jedinou ucelenější publikací o Polabských Slovanech. Autorka se však zaměřila spíše na obraz Slovanů v dobových pramenech než na jejich státoporný vývoj.⁸³ V poslední době vzniklo pouze několik okrajových studií pojednávajících o dílčích částech této velice rozsáhlé problematiky.⁸⁴

Cílem tohoto nástinu více než dvoustletého vývoje vědeckého i nevědeckého výzkumu dějin slovanského etnika v Polabí bylo v prvé řadě poskytnout alespoň stručný přehled nejdůležitějších prací a v souvislosti s vývojem tehdejší politické situace představit ve stručnosti obraz Polabských Slovanů a funkci mýtu o jejich boji za svobodu ve výtvarném umění či básnické tvorbě 19. století, přičemž nebylo možné opomenout i temné období vlády nacionálního socialismu, kdy se výzkum dějin slovanského osídlení v Německu stal součástí zvrácené propagandy totalitního režimu.

⁸¹ Vladimír PROCHÁZKA, *Sněmovnictví a soudnictví Polabsko-Pobaltských Slovanů*, Vznik a počátky Slovanů 2, 1958, s. 89–120; Týž, *Přísaha, ordál a svědectví u polabsko-pobaltských Slovanů*, Tamtéž, s. 169–181; Hynek BULÍN, *Počátky česko-veleetského přátelství – dvě kapitoly z dějin vztahů západoslovanských v 10. století*, Vznik a počátky Slovanů 3, 1960, s. 178–197. Další významné studie obou autorů Hynek BULÍN, *Povstání polabských Slovanů na sklonku 10. století*, Slovanské historické studie 2, 1957, s. 7–60; Týž, *Počátky státu obodritského*, Právněhistorické studie 4, 1958, s. 5–50; Týž, *Počátky státu veleetského*, Právněhistorické studie 5, 1959, s. 5–32, Vladimír PROCHÁZKA, *K otázce vzniku státu u polabsko-pobaltských Slovanů v závěrečném údobí rodové společnosti*, Právněhistorické studie 3, 1957, s. 254–260; Týž, *Politické zřízení polabsko-pobaltských Slovanů v závěrečném údobí rodové společnosti*, Slavia occidentalis 22, 1962, s. 197–252.

⁸² Lubomír Emil HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku. Politické postavení, společenské a vládní organizace státních útvarů ve východní, střední a jihovýchodní Evropě od 8.-11. století*, Praha 1987.

⁸³ Libuše HRABOVÁ, *Stopy zapomenutého lidu*, Praha 2006.

⁸⁴ Petr CHARVÁT, *Nevyzpytatelné cesty Páně: příchod křesťanství k polabským Slovanům*, in: Eva Doležalová, Petr Meduna (ed.), *Co můj kostel dnes má nemůže kníže odnítí. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu Jubileu*. Praha 2011, s. 111–121; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Berno ze Schwerinu, šířitel křesťanské víry u slovanských Obodritů a Ránů*, in: Tamtéž, s. 122–128.

2. Geografické vymezení

2.1. Sclavinie mezi Labem a Odrou

Území Polabských Slovanů, které se nacházelo v prostoru mezi Labem, Odrou a dnešní severní českou hranicí, souhrnně označované ne příliš přesným termínem „slovanské Polabí“. Jednalo se o geograficky velice různorodou oblast, v jejíž severní nížinaté části převažovaly bažiny vytvářející rozsáhlé jezerní plochy. Teprve na jihu se povrch zvedal v pahorkatiny táhnoucí se až k českým hranicím. Hornatý terén celkové plochy zdejšího slovanského osídlení v raném středověku dominoval pouze na hranicích dnešního Saska a Durynska. Nížinaté a převážně bažinaté území bylo zejména na jihu přerušováno sítí neprostupných lesů. Jednotlivé slovanské sídelní enklávy vznikaly na nezalesněných plochách poskytujících dostatek zdrojů obživy.⁸⁵ Mimo jiné byla tato země, zvláště pak oblast soutoku řek Sprévy a Havoly a okolí středního toku Odry, poměrně bohatá na divokou zvěř i přes dominantní chov domácích zvířat, o čemž svědčí četné nálezy zvířecích kostí, zejména prasat a skotu, na bývalých slovanských hradech.⁸⁶

Různorodý a na mnoha místech neschůdný terén poskytoval Slovanům dokonalou přírodní ochranu. V pozdně antické vojenské příručce východořímského císaře Maurikia čteme: „*Výpravy proti nim je třeba konati spíše v dobách zimních, když nemohou tak snadno zůstat nepozorováni, poněvadž stromy jsou holé a sníh dokonce prozrazuje stopy utíkajících a jejich majetek se scvrkl takřka v niveč a když mimo to řeky snadno lze přejíti pro mráz. Avšak pokud možno, třeba se vyvarovati toho, aby se výprava nekonala krajinami neschůdnými nebo hustě porostlými v době letní, a to neopatrně, jak se nahodí, zvláště, jsou-li nepřátelé shromážděni, dříve nutno jest je vypuditi pěchotou nebo jízdou.*“⁸⁷ Znalost místního prostředí dokázali Slované velice dobře využívat ve svůj prospěch. Bažiny, močály a husté lesy znesnadňovaly postup nepřátelského vojska a zároveň poskytovaly přirozenou ochranu

⁸⁵ Viz obrazová příloha 7.

⁸⁶ Viz obrazová příloha 8. V Meklenburku, v jednom z obodritských center, a v jeho sídelním okolí dominoval podle kosterních nálezů chov skotů a prasat v přibližném poměru 2:3. Naproti tomu v Alt-Lübecku, od 11. století sídlo obodritských knížat byl tento poměr 3:1. Chov ovcí a koní pro nedostatek pastvin výrazně zaostával, ačkoliv místních jmen odkazující na raně středověký chov těchto zvířat máme mimo území obodritského svazu a oblast centrálních veletských/lutických kmenů doložených hned několik. Ke zvířecím kosterním nálezům a chovu domácích zvířat na území Polabských Slovanů více Joachim HERMANN, *Slawen*, s. 81–98; Norbert BENECKE, *Die Entwicklung der Haustierhaltung im südlichen Ostseeraum*, Weimar 1986, Týž, *Archäozoologische Untersuchungen an Tierknochen aus der frühmittelalterlichen Siedlung von Menzlin*, Schwerin 1988, Týž, *Der Mensch und seine Haustiere. Die Geschichte einer jahrtausendealten Beziehung*, Stuttgart 1994.

⁸⁷ Citováno dle Lubor NIEDERLE, *Život I*, Praha 1911, s. 29–30.

slovanským hradům před obklíčením. Hrad obodritského knížete Nákona měl být kupříkladu podle arabsko–židovského cestovatele a geografa Ibráhíma ibn Jakúba at-Turtúsí zbudován na sladkovodním jezeře, přičemž „*nepřátelská vojska pronikala pro louky křoviska a močály do země Nákona velice obtížně.*“⁸⁸ Kronikář Wippo popsal k roku 1035 průběh tažení Konráda II., při němž říšské vojsko s obtížemi překonalo Labe a samotný císař musel přitom bojovat proti Slovanům v bažině, sahající až nad jeho kolena.⁸⁹ O podobných přírodních překážkách a využívání přírodního prostředí pro budování hradů se dočítáme i u jiných středověkých autorů.⁹⁰

Území Polabských Slovanů představovalo nejzápadnější část rozsáhlého teritoria osídleného v průběhu slovanské migrace z jejich, nám bližší neznámé domoviny, pro kterou se v latinských pramenech často užívalo geografického pojmu *Sclavinia* (česky Slavnie, Slávie). V širším významu sloužil tento pojem k označení celého slovanského prostoru, zahrnující i Čechy, Polsko, Kyjevskou Rus, Rusko či Bulharsko. Naopak v užším slova smyslu představovala *Sclavinie* území obývané Polabskými Slovaný. Svůj význam coby obecně srozumitelného geografického pojmu si *Sclavinie* udržela, jak bude níže zmíněno, v některých narativních a diplomatických pramenech i po začlenění bývalého slovanského Polabí do Říše na konci 12. století.⁹¹

⁸⁸ Kritická edice Tadeusz KOWALSKI, *Relacja Ibrāhīma Ibn Jakūba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bekrīego*, in: *Pomniki dziejowe Polski Seria 2/1*, Kraków 1946, s. 1–11 (arabský text). Český překlad *Zpráva o slovanech Ibrāhīma ibn Jakūba*, in: Dagmar Bartoňková, Lubomír Havlík, Ivan Hrbek a kol. (ed.) *Magnae Moraviae fontes historici 3. Diplomata epistolae textus historici varii*, Praha 1969, s. 412–413, zde s. 410–421. Slovenský překlad s komentářem a poznámkami Ján PAULINY, *Arabské správy o Slovanech (9–12. storočie)*, Bratislava 1999, s. 115–124.

⁸⁹ *Wiponis Gesta Chuonradi II imperatoris* (dále pouze Wippo) (33), s. 53, (MGH SS rer. Germ. 61): „*Hinc commotus imperator iterum cum copiis usque Albim fluvium venit. Sed cum pagani transitum prohiberent, imperator per aliud vadum fluvii partem exercitus latenter transmisit et ita fugatis hostibus ipse per ripam liberam regionem ingrediens immensis devastationibus et incendiis ubique, nisi in locis inexpugnabilibus, sic humiliavit eos, ut census ab antiquis imperatoribus propositum et iam auctum Chuonrado imperatori postea persolverent. Multum enim laboravit Chuonradus imperator prius et tunc in gente Sclavorum, unde quidam de nostris quoddam breviarium versifice fecit, quod postea imperatori praesentavit. Ibi legitur, qualiter imperator interdum in paludibus usque femora stabat, pugnans ipse et exhortans milites...*“

⁹⁰ *Widukindi monachi Corbeiensis, Rerum gestarum Saxoniarum libri tres* (dále pouze Widukind) III. (45), s. 126, (MGH SS rer. Germ. 60): „*Cum iam incendio extincto reverteretur, et paludem, quae erat urbi adiacens, mediatas militum transisset, Slavi videns nostros in arto sitos ob difficultatem loci, nec copiam habere pugnandi nec locum adeo fugiendi, insequerentur a tergo revertentes clamore magno.*“, Tamtéž III (53): „*..., donec tandem, castris positus super Raxam fluvium ad transmeandum paludibus difficillimum, ab hostibus circumfunditur. A tergo namque [via] arborum robore obstruitur, eademque armatorum manu vallatur, ex adverso fluvius fluvioque contigua palus...*“, *Magistri Adami Bremensis, Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* (dále pouze Adam) II. (21), s. 76, (MGH SS rer. Germ. III): „*Haec autem regio [tj. země Slovanů] cum sit armis, viris et frugibus opulentissima, firmis undique saltuum vel terminis fluminum claudit.*“, *Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon* (dále pouze Thietmar) VI. (23.17), s. 302, (MGH SS rer. Germ. N.S. 9): „*Est urbs quaedam in pago Riedirierun Riedegost nomine tricornis ac tres in se continens portas, quam undique silva ab incolis intacta et venerabilis circumdat magna.*“

⁹¹ Česká a polská medievistika se termínem *Sclavinie* a jejího významu zabývala především pro období vlády krále Vratislava II. (I.). Rostislav Nový a jiní badatelé se snažili prokázat Vratislavovu snahu začlenit a získat

Při popisu této oblasti užívali kronikáři toky řek jako pevné orientační body. Adam Brémský, jehož kronika představuje zároveň nejucelenější geografické středověké pojednání o evropském severu a východu, vymezil Sclavanii takto: „*Sclavinie je největší provincií Germánie. Obývají ji Vinulové, kteří se kdysi nazývali Vandali. Je asi desetkrát větší než naše Sasko, zvláště pokud připočteš ke Sclavanii Čechy a Poláky, sídlící za Odrou, protože se ani zvyky ani jazykem neodlišují...Na šířku se prostírá od jihu na sever, totiž od řeky Labe ke Skýtskému moři [tj. Severnímu moři], na délku se jeví tak, že má počátek u naší hamburské diecéze a táhne se k východu nekonečnými prostorami až do Bulharska, Uher a Řecka.*“⁹² Adam v tomto případě popsal Sclavanii v jejím širším významu, přičemž západní hranici položil na řeku Labe, kterou považoval za jednu z nejvýznamnějších řek Saska a Sclavinie. „*Nejvýznamnější saské řeky jsou Labe, Sála a Vezera... Ale největší řekou je Albis, jak dosvědčují i Římané, nyní nazývaná Labe. Na počátku prý protéká Čechami a hned nato odděluje Slovary od Sasů. U Magdeburku do sebe přijímá řeku Sálu a nedaleko Hamburku se samo Labe noří do Oceánu.*“⁹³ Pokud Adam hovořil o Sclavanii v jejím užším významu, považoval za její východní hranici řeku Odru. „*Jak již bylo řečeno, řeka Odra pramení v nejhlubších lesích Moravanů, kde i naše Labe má svůj počátek. Prameny nejsou daleko od sebe, ale řeky tečou opačným směrem. Jedna totiž, tedy Odra se obrací k severu a teče středem národů Vinulů, dokud nedorazí k Jumne, kde dělí Pomořany od Vilců. Druhá pak, Labe, plyne k západu, pak v prvním rozběhu omývá Čechy a Srby, na středním toku dělí*

dominantní postavení v rámci Sclavinie, jejíž rozsah, ovšem geograficky nepřesně, byl znám již z éry Otónů. K tomu více Rostislav NOVÝ, *Český král Vratislav II.*, in: Jiří Huber, Bořivoj Nechvátal (ed.), *Královský Vyšehrad I. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092)*, Praha 1992, s. 11–25. Vratislavův pozdější druhý titul „krále Polska“ má zde být historickou stopou vedoucí k Boleslavovi Chrabrému a konceptu Sclavinie v politice císaře Oty III. Jednalo se o jakési kvaziimpérium zahrnující všechny Slovary ve svazku s Říší. Původ tohoto titulu Boleslava Chrabrého od koruny Sclavinie odvozoval i Andrej PLESZCZYŃSKI, *Boleslaw Crobry w Czechach. Realizacja idei Sklawinii czy zwykla ekspansja?* Polacy w Czechach. Czesi w Polsce. X-XVIII wiek. Lublin 2004, s. 133-146. Wojciech Mischke upřesnil zprávu kronikáře Pegavského kláštera, v níž měl Wiprecht z Grojče upozornit Vratislava, aby po vzoru svého předchůdce jménem Bougo přijal královskou korunu od císaře a tím si upevnil vládu nad zpupnými českými velmoži. Více Wojciech MISCHKE, *Polska korona królów czeskich*, *Studia Źródloznawcze* 44, 2006, s. 155-166. Proti tomu Vratislav VANÍČEK, *Polský královský titul Vratislava II. (Tradice, kontinuita a inovace v 11. století)*, in: Jiří Huber, Bořivoj Nechvátal (ed.), *Královský Vyšehrad IV. Sborník příspěvků ze semináře 940 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, Praha 2012, s. 83–115.

⁹² Adam II. (21), str. 75-76: „*Sclavania igitur, amplissima Germaniae provintia, a Winulis incolitur, qui olim dicti sunt Wandali, decies maior esse fertur quam nostra Saxonia, presertim si Boemiam et eos qui trans Oddaram sunt, Polanos quia nec habitu nec lingua discrepant, in partem adieceris Sclavaniae...Eius latitudo est a meridie in boream, hoc est ab Albia fluvio usque ad mare Scythicum Longitudo autem illa videtur, quae initium habet ab nostra Hammaburgensi parrochia et porrigitur in orientem infinitis aucta spatiis usque in Beguarium, Ungriam et Greciam.*“

⁹³ Adam I. (2), str. 5: „*Nobilissimi Saxoniae fluvii sunt Albis, Sala, Wisara...Verum maximus Albis qui nunc Albia nomen habet etiam Romanorum testimonio predicatur. Cuisus ortum ferunt trans Bohemiam, mox Sclavos dirimit a Saxonibus. Iuxta Magdeburg in se recipit Salam fluvium, nec longe ab Hammaburg ipse Albia mergitur in oceanum.*“

pohany od Sasů a na dolním toku odděluje hamburskou a brémskou diecézi a vítězně vtéká do Britanského oceánu.“⁹⁴ Stejný koncept Sclavinie v širším i užším významu přejal i Adamův pokračovatel Helmold z Bosau, zabývající se převážně dějinami slovanských kmenů východně od Labe.⁹⁵

Země Polabských Slovanů náležela podle Adama Brémského a jeho pokračovatele Helmolda mezi provincie Germánie, jejíž popis znali z děl antických geografů, mezi nimiž zaujímal přední místo *Germania* od římského historika Publia Cornelia Tacita. Germánii na západě podle Tacita oddělovaly od Galie řeky Rýn a Dunaj, u nichž rovněž podrobně popsal jejich toky, a od Dácie a Sarmatie zase vzájemný strach a hory. Severní hranice obtékal již jen oceán.⁹⁶ O Labi se Tacitus zmínil pouze v souvislosti s popisem odlehlejších končin Germánie. Při sledování toku Dunaje se mimo jiné zmínil o území kmene Hermundurů, římských spojenců, na němž se nacházel pramen Labe.⁹⁷

Germánie byla v době pozdní římské republiky a raného císařství místem, kde řada generálů nacházela slávu, ale také svoji zkázu. Zejména výboje pozdějšího císaře Tiberia a jeho synovce Germanica rozšířily znalosti římských geografů o krajinách v okolí Labe. Řecký geograf a historik Strabón politoval, že císař Augustus nedovolil svému vojsku překročit řeku Labe, což by přispělo k lepšímu poznání dalších vzdálených zemí a místních kmenů, které tam před Římany utekly.⁹⁸ Tacitus považoval Labe za dočasný cíl rozšiřování

⁹⁴ Adam II. (22) str. 80 – 81: „*Sicut ergo predictum est, Oddara flumen oritur in profundissimo saltu Marahorum, ubi et Albia noster principium sortitur. Nec longis ab invicem spatiis, sed diverso currunt meatu. Alter enim, id est Oddara, vergens in boream transit per medios Winulorum populos, donec petranseat usque ad Iumnen, ubi Pomeranos dividit a Wilzis. Alter vero id est Albia in occasum ruens primo impetu Bechemos alluit cum Sorabis, medio cursu paganos dirimit a Saxoniam, novissimo alveo Hammaburgenses parrochiam scindens a Bremensi victor oceanum ingreditur Brittanicum.*“

⁹⁵ *Helmoldi presbyteri bozoviensis, Cronica Slavorum* (dále pouze Helmold) I. (2), str. 7–8, (MGH SS rer. Germ. XXXII): „*Est autem Odora ditissimus amnis Slavicae regionis et oritur in profundissimo saltu Marahorum, qui sunt ab oriente Boemiae, ubi et Albia sortitur principium. Nec longis ab invicem distant spatiis, sed diverso currunt meatu. Albia enim in occasum ruens primo impetu Boemos alluit cum Sorabis medio cursu Slavos dirimit a Saxonibus, novissimo Hammaburgenses parrochiam dividens a Bremensi victor oceanum ingreditur Britannicum. Alter fluvium, id est Odora, vergens in boream transit per medios Winulorum populos, dividens Pomeranos a Wilzis.*“

⁹⁶ Publius Cornelius TACITUS, *Germania* (1) s. 30: „*Germania omnis a Gallis Raetisque et Pannoniis Rheno et Danavio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur, cetera Oceanus ambit...Rhenus Raeticarum Alpium inaccessio ac praecipiti vertice ortus modico flexu in occidentem versus septentrionali Oceano miscetur. Danuvius molli et clementer edito montis Abnobaie iugo effusus plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat, septimum os paludibus hauritur.*“ Citováno dle Publius Cornelius TACITUS, *Germania*, Zweisprachige Ausgabe Lateinisch–Deutsch, Arno Mauersberger (ed.), Köln 2009.

⁹⁷ Tamtéž, (41) s. 122: „*Et haec quidem pars Sueborum in secretoria Germaniae porrigitur. Propior – ut, quomodo paulo ante Rhenum, sic nunc Danuvium sequar – Hermundurorum civitas, fida Romanis...In Hermunduris Albis oritur, flumen inclutum et notum olim, nunc tantum auditur.*“

⁹⁸ STRABÓN, *Geographica* 7 (1.4): „*γνώριμα δὲ ταῦτα κατέστη τὰ ἔθνη πολεμοῦντα πρὸς Ῥωμαίους, εἴτ' ἐνδιδόντα καὶ πάλιν ἀφιστάμενα ἢ καὶ καταλείποντα τὰς κατοικίας: κἂν πλείω δὲ γνώριμα ὑπῆρξεν, εἰ ἐπέτρεπε τοῖς στρατηγοῖς ὁ Σεβαστὸς διαβαίνειν τὸν Ἄλβιν μετιούσι τοὺς ἐκεῖσε ἀπανισταμένους.*“ Citováno dle řeckého originálu, zpřístupněného v rámci *Perseus Project* Tuftské univerzity na internetovém portálu:

římského panství v Germánii. Jako pevnou hranici impéria, které mělo být podle římských představ *sine fine*, ho však pochopitelně přímo uvést nemohl.⁹⁹ I přes tyto nepřímé náznaky u svých antických vzorů nenacházeli tedy středověcí kronikáři v otázce východní hranice Germánie pevnější opory. Jelikož Karel Veliký, podobně jako císař Augustus, nehodlal po ukončení saských válek překročit Labe a rozšířit tak své panství, získala si tato řeka neoficiální status říšské hranice, oddělující Germánii od Sclavinie.

Hranice raně středověkých teritoriálních útvarů většinou určovaly řeky, pohoří či méně spolehlivá pomyslná linie uprostřed hraničního hvozdu, jejíž nejasná poloha se často stávala předmětem sporů a záminkou ozbrojených střetů, které máme doložené v českém prostředí. Záruku neměnnosti poskytovaly tedy pouze pohoří, pahorky a zejména řeky.¹⁰⁰ Proto například Fridrich Barbarossa na smírčím soudu v roce 1179 stanovil sporné hranice v oblasti Vitorazska podle řek a hor.¹⁰¹

Voda jako živel požívala jak v křesťanském, tak v pohanském prostředí veliké úcty. Pro pohany znamenaly řeky mimo jiné domov nejrůznějších božstev, duchů a démonů. Tyto nejrůznější víly či rusalky si Slované snažili naklonit zejména pomocí zvířecích obětí. Podobné informace nám poskytují i někteří středověcí autoři. Thietmar Merseburský se zmínil o posvátném jezeře Dalemiců (Glomačů), které vždy v době hrozící války zčervenalo.¹⁰² Voda tedy představovala pro Slované i jeden ze způsobů poznání budoucnosti. Podobnou informaci přináší Thietmar při popisu jezera u svatyně Rethry, kde měl zvěstovat blížící se

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>. Anglický překlad Strabónova díla dostupný na internetových stránkách: <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/>.

⁹⁹ K tomu nejnověji Dylan SAILOR, *Writing and Empire in Tacitus*, Cambridge 2008. O původu názvu řeky Labe a jejím významu v dílech antických autorů Raimund ERNST, *Die Nordwestslaven und das fränkische Reich. Beobachtungen zur Geschichte ihrer Nachbarschaft und zur Elbe als nordöstlicher Reichsgrenze bis in die Zeit Karls des Großen*, Berlin 1976, s. 48–52, 58–70.

¹⁰⁰ S popisem přírodních hranic se setkáváme i v Kosmově kronice: „... *usque ad mediam silvam qua Bohemiae limitatur.*“ Podobně pak „... *iuxta castrum nomine Trencin, locus in mediis silvis atque opimus venationibus.*“ Kromě lesů se Kosmas zmínil i o hraničních řekách a říčkách. „*Vetim erat Olzavam, ad rivulum, qui tam Pannonie quam Moravie dirimit regnum.*“ Špatně chráněný úsek moravské hranice okomentoval svatovítský děkan slovy: „... *non silva, non montes, non aliqua obstacula derimant, sed rivulus, nomine Dia.*“ Vše Cosmae Pragensis *Chronica Boemorum* II. (37), s. 138, (58), s. 155, (42), s. 215, (35), s. 131, (MGH SS rer. Germ. II). Proměny českých zemí v průběhu středověké vnitřní a vnější kolonizaci shrnuje Jan KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005. Úlohu českých řek v písemných geografických a kartografických pramenech sledoval Zdeněk BOHÁČ, *České řeky ve světle písemných pramenů a starých map*. HG 24, 1985, s. 31–54. K přírodním hranicím a vývoji české krajiny více Josef ŽEMLIČKA, *Česká krajina ve středověké transformaci*, MHB 15/1, 2012, s. 21–23.

¹⁰¹ CDB I č. 291, s. 258–259: „*In superiori itaque parte utrisque terre, Boemie scilicet et Austrie, terminus est mons, qui dicitur altus. Ab illo monte terminus dirigitur usque ad concursus duorum rivulorum, quorum unus vocatur Schremelize alter Lunsenize, inde porrigitur usque in proximum vadum, quod est iuxta Segor. Ab illo vado recta estimationis linea terminus idem extenditur usque ad ortum Gestice fluminis, ab ortu vero eiusdem fluminis usque in Vrgrueb.*“ K tomu více Marie BLÁHOVÁ, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české* I, Praha 1999, s. 646–648; Luděk JIRÁSEK, *Vývoj česko-rakouské hranice na Novobystřicku do 15. století*, JSH 46, s. 8–24.

¹⁰² Thietmar I. (3), s. 6.

ohrožení velký kanec, jenž se vynořoval ze zpěněných vln.¹⁰³ Podobné pověsti se zachovaly i na již christianizovaných územích. Ještě v raném středověku obětovali lidé duchům, sídlícím ve vodách, stromech a kamenech. Voda spolu s ohněm měla jak v křesťanském, tak v pohanském pojetí očištnou moc v boji se strachem a démonem.¹⁰⁴

Oboustranná úcta k elementu vody napovídá mimo jiné další významnou úlohu řeky Labe, oddělující od sebe nejen Germanii a Sclavinii, tj. prostor germánský a slovanský, ale také svět pohanský a křesťanský. Ačkoliv slovanské osídlení na některých místech Labe překročilo, jeho symbolický význam byl nezpochybnitelný. V duchu antické tradice se totiž severní a východní pohanské oblasti staly v očích křesťanských kronikářů ponurou domovinou rozličných barbarských národů.

2.2 Malum ab aquilone

Představa temné a chladné země barbarů, místa věčného mrazu a chaosu děsila již starověké Řeky a Římany, kteří v přesvědčení o vlastní kulturní nadřazenosti rozdělili tehdejší známý svět hranicí civilizace a čistého barbarství. Jednu z částí světa barbarů tvořily i rozlehlé lesy Germánie, jež, stejně jako neprostupné hvozdy a bažiny Sclavinie v období středověku, vzbuzovaly v lidech hrůzu.¹⁰⁵ Římské legie na Rýnu a Dunaji, tvořící poslední obranu před přívalem barbarství, představovaly jednu z klíčových opor římského impéria. Neutuchající strach z neznámého, jak poznamenal francouzský historik Jean Delumeau, byl a je vždy spojený s technickou úrovní a duchovní výzbrojí určitého společenství.¹⁰⁶

Antické ztělesnění severního větru představoval Boreás, bůh severního větru. Tento vítr měl být ze všech větrů nejsilnější a nejprudší. Na svých křídlech se proháněl po celém světě a roznášel hrůzu mezi lidmi. Boreás představoval ještě větší ohrožení, když se střetl s bohem jižního větru, kterým byl jeho bratr Notos. Jejich následná srážka přinášela zkázu a ničila vše, co jim přišlo do cesty. Řekové se proto severního větru velice obávali.¹⁰⁷ Oproti tomu jeho dalšího bratra Zefýra, dárce příjemného západního větru a ochránce rostlin, vítali s velikým nadšením. Poslední bratr Euros byl chápán jako obávaný východní vítr, ale přes

¹⁰³ Thietmar VI. (17), s. 295.

¹⁰⁴ Zdeněk SMETÁNKA, *Legenda o Ostojovi*. Praha 2004, s. 206 a 211.

¹⁰⁵ Vnímání lesa očima středověkého člověka nastínil Jacques LE GOFF, *Kultura středověké Evropy*, Praha 1991, s. 143–146. Les měl pro křesťany dualistický význam, podobně jako poušť, kterou bylo možné vnímat jako místo pokušení Krista ďáblem, ale také jako prostor kam odcházeli nejsilnější a od všeho oproštění poutníci. Pro lidi byl les užitečný, ale zároveň se ho báli. K tomu více Týž, *Středověká imaginace*, Praha 1998, s. 136.

¹⁰⁶ Jean DELUMEAU, *Strach na západě I*, Praha 1997, s. 43–71.

¹⁰⁷ Václav BAHNÍK, *Slovník antické kultury*, Praha 1974, s. 253.

svoji bouřlivost byl k lidem mnohem příznivější než Boreás a Notos. Boreás dal jméno i větru Bóra, severnímu až severovýchodnímu katabatického větru na Jadranu, v Řecku, Rusku a Turecku. Proměnlivý vítr Bóra je citelný zejména po celé Dalmácii a zbytku východního pobřeží Jadranu, kde vane nárazově a často způsobuje obrovské škody. Ničivé nájezdy barbarů se severu na rýnskou hranici ve spojení s mytologickým vnímáním světa tehdejších lidí a později nastupujícím křesťanství se staly jedním z faktorů pozdějšího ztotožnění severu s barbarskými zeměmi.¹⁰⁸

Geografická označení pro střední a východní Evropu se plně ujala až na počátku 20. století, přičemž ještě v 18. století byly tyto oblasti běžně přiřazovány k evropskému severu.¹⁰⁹ Nicméně již Pomponius Mela, římský geograf z prvního století našeho letopočtu, v díle *De chorographia* poprvé rozlišoval a podrobněji popsal severní krajiny. Severně od Germánie, rozprostírající se mezi Alpami na jihu, oceánem na severu a Labem na východě, se podle Melova popisu nacházely tři ostrovy – Scandinavia, Balcia a Thyle (Thule).¹¹⁰ Tyto ostrovy posléze představovaly jádro antického povědomí o severu, přičemž ostrov Thule se u Vergilia a Seneci objevil ve tvaru *ultima Thule*, představující poslední obyvatelné místo na hranici světa.¹¹¹ Antičtí autoři užívali k označení severu čtyř slov – *aquilō*, *Ἄρκτος*, *septentriō*, *boreās*, jež se později objevila i v latinských překladech biblických textů. Slova *aquilō*, *boreās* a *septentriō* sloužila rovněž pro označení souhvězdí Velké medvědice, popřípadě asterismu Velkého vozu, který byl pro určování severu nepostradatelným vodítkem a stal se jedním z jeho symbolů.¹¹² Představy antických autorů posléze přejali i raně středověcí kronikáři. Sever pro ně představoval kromě prostého označení světové strany i synonymum pro poslední obyvatelnou zemi na samém okraji světa, kde nebylo nic jiného než pustá země

¹⁰⁸ K tomu více Klaus BOHNEN, „Die 'fremde' Heimat der Deutschen. Der 'Mythos vom Norden' in deutscher Kulturtradition“, in: Eijiro Iwasaki (Hrsg.), *Begegnung mit dem 'Fremden'. Grenzen – Traditionen – Vergleiche*. Akten des VIII. Internationalen Germanisten Kongresses Tokyo 1990. München 1991, 356–365; Volker SCIOR, *Das Eigene und das Fremde: Identität und Fremdheit in den Chroniken Adams von Bremen, Helmolds von Bosau und Arnolds von Lübeck*, *Orbis Mediaevalis – Vorstellungswelten des Mittelalters* 4, Berlin 2002. Nejnověji pak především David FRAESDORFF, *Der barbarische Norden – Vorstellungen und Fremdeheitskategorien bei Rimbart, Thietmar von Merseburg, Adam von Bremen und Helmold von Bosau*, *Orbis Mediaevalis – Vorstellungswelten des Mittelalters* 5, Berlin 2005.

¹⁰⁹ Christian LÜBKE, *Mitteleuropa, Ostmitteleuropa, östliches Europa. Wahrnehmung und frühe Strukturen eines Raumes*, in: Marc Löwener (Hrsg.), *Die „Blüte“ der Staaten des östlichen Europa im 14. Jahrhundert*, Wiesbaden 2004, s. 15–44, zde s. 16.

¹¹⁰ Pomponius MELA, *De chorographia* III 2. 3 (19–27), s. 61, 6. 7 (52–61), s. 68–69. Citováno dle Pomponii Melae, *De chorographia libri tres*, Lipsiae 1880. Dostupné na: <http://web.archive.org>.

¹¹¹ Například Vergiliova *Georgica* či Senecova *Medea*. Latinské originály obou děl dostupné na internetových stránkách: <http://www.perseus.tufts.edu>. K tomu více David FRAESDORFF, *Der barbarische Norden*, s. 47.

¹¹² K vidění je dodnes například na vlajce finského města Pudasjärvi nebo státu Aljaška, přičemž spojitost se severem symbolizuje i její oficiální státní heslo: „North to the Future“. Asterismus Velkého vozu se stal symbolem severu, podobně jako tzv. jižní kříž, který lze spatřit na státní vlajce Brazílie, Austrálie či Nového Zélandu.

nebo věčný mráz. Jednalo se o oblast Skandinávie, tj. Dánska, Norska a Švédska, a jižního pobřeží Baltského moře, obývané Slovy, jejichž území oddělovala od antické Germánie řeka Labe.¹¹³ Skutečnou poslední provincii světa na severu („ultima aquilonis provintia“) představovala ovšem Skandinávie, jejíž nehostinné krajiny popsal velice barvitě Adam Brémský: „Půda je zde neúrodná, kromě míst podél řeky vypadá celá země spíše jako poušť. Je to země slané půdy a čisté osamělosti. Jestliže je celá oblast Germánie hrozivá svými hlubokými lesy, Jutsko je hrozivější než jiné, jakým se vyhýbáme, pro nedostatek potravin na pevnině a kvůli pirátům na moři. Jen málokde se země obdělává (a) jen málokde se hodí pro lidská obydlí... Napravo leží norská skaliska a nakonec jako poslední ostrovy Island a Grónsko. Tam končí oceán zvaný temný... Za Norskem, poslední severní provincií, nenajdeš (již) žádné lidské obydlí než jen na pohled hrozivý a nekonečný oceán, který obklopuje celý svět.“¹¹⁴ Směrem na východ se rozprostíraly podle Adama pouze neprozkoumané dálky.¹¹⁵

Starověký význam Germánie, jakožto barbarské, nekultivované a temné země se postupně vytratil a posunul se směrem na východ a sever od Labe. Již autor *Annales Fuldenses* považoval tuto hranici, kterou v roce 840 překročil Ludvík Pobožný se svým vojskem, za „fines regni“ oddělující jeho říši od slovanských zemí, přes něž postupoval směrem na sever.¹¹⁶ Zmíněné barbarské země se vlivem postupujícího christianizačního procesu dostaly do středu pozornosti misionářů, jimž tato teritoria poskytovala prakticky neomezené pole působnosti. Adam Brémský poznamenal, že evangelizační úsilí umlká pouze tam, „ubi mundus terminum habet“.¹¹⁷ Misionáři, vydávající se do severních nebezpečných krajín, požívali v křesťanském prostoru veliké úcty.¹¹⁸ Právě jejich slova vytvářela pomyslný

¹¹³ Adam IV (17), s. 241: „Hunc inquit, sinum multae circumsedent nationes. Dani siquidem ac Sueones, quod Nortmannos vocamus, et septentrionale litus et omnes in eo insulas tenent. Ad litus australe Sclavi, Hausti aliaeque diversae incolunt nationes, inter quas precipuae sunt Welatabi, qui et Wilzi dicuntur. Dani et Sueones ceterique trans Daniam populi ab historicis Francorum omnes vocantur Nortmanni, cum tamen Romani scriptores eiusmodi vocent Yperboreos, quos Martiano Capella multis laudibus extollit.“

¹¹⁴ Tamtéž IV (1), s. 227–228, (10), s. 239, (35), s. 269: „Ager ibi sterilis, prefer loca flumini propinqua omnia fere desertum videntur; preter loca flumini propinqua omnia fere desertum videntur; terra salsuginis et vastae solitudinis. Porro cum omnis tractus Germaniae profundis horreat saltibus, sola est Iudland ceteris horridior, quae in terra fugitur propter inopiam fructuum, in mari vero propter infestationem pyratum. Vix invenitur culta in aliquibus locis, vix humanae habitacioni oportuna... dextrorsum vero scopulos Nortmanniae, ulterius autem insulas Island Gronland. Ibi terminat oceanus, qui dicitur caligans... Post Nortmanniam, quae est ultima aquilonis provintia, nihil invenies habitacionis humanae nisi terribilem visu et infinitum oceanum, qui totum mundum amplectitur.“

¹¹⁵ Tamtéž IV (10), s. 238: „... versus orientem porrigitur longitudine incerta.“

¹¹⁶ *Annales Fuldenses* a. 840, s. 30, (MGH SS rer. Germ. VII): „Post pascha autem imerator collecto exercitu filium per Thuringiam usque ad terminos barbarorum persequitur exclusumque a finibus regni per Sclavorum terram cum magno labore Baioariam redire compellit.“

¹¹⁷ Adam IV (43), s. 279.

¹¹⁸ Působení misionářů a církevní organizace byla podle mínění některých historiků nejdůležitějším a především nejintenzivnějším pojátkem mezi německým a slovanským obyvatelstvem. K tomu více: Dietrich KURZE, *Christianisierung und Kirchenorganisaziton zwischen Elbe und Oder*, Wichmann–Jahrbuch des

most mezi již křesťanskou Evropou a zbytkem pohanské světa, kde dosud sídlilo zlo, nevzdělanost a čarodějové. Norský král Olaf měl podle Adama Brémského vypudit ze své země čaroděje, jichž bylo v barbarských zemích, zvláště pak v Norsku, společně s podobnými monstry, augry, zaklínači či jinými průvodci Antikrista značné množství.¹¹⁹ Misionáři proto museli být nejen nezlomní ve své víře, ale rovněž dokonale znali místních poměrů a zvyků zdejšího obyvatelstva. Merseburský biskup Boso mohl dle mínění kronikáře Thietmara uspět ve své misionářské politice jenom pro jeho znalost slovanského jazyka.¹²⁰

V jednotlivých zprávách o christianizačním procesu severních a východních zálabských oblastech můžeme mimo jiné nalézt další příklady ztotožňování slovanské země a obyvatelstva se severem. Pro papeže Řehoře IV. byl sv. Ansgar „*legatus in omnibus circumquaque gentibus Suenorum, sive Danorum nec non etiam Slavorum.*“¹²¹ Země Slovanů jako jediná ze všech národů a kmenů severu zůstávala podle kronikáře Helmolda zatvrzejší a nejdéle odmítala křesťanskou víru.¹²² Naproti tomu svátek umučení sv. Olafa měl být pamětihodným Norům, Švédům, Gótům, Dánům, Slovanům a všemu dalšímu lidu Severního oceánu.¹²³ V listině z roku 1047 vypsál papež Kliment II. misijní oblasti hamburské diecéze, pověřené šířením křesťanské víry u severních národů, do nichž spadalo mimo jiné území Dánů, Švédů a Slovanů (tj. Obodritů a Veletů/Luticů).¹²⁴ Podrobnější seznam přinesla o šest let později listina Klimentova nástupce Lva IX.¹²⁵ Adam Brémský proto ve své předmluvě, kterou věnoval arcibiskupovi Liemarovi, dodává: „*Navic Ti přeji, abys brzy dokončil vše, co bylo už dávno horlivě započato tvými předchůdci v obrácení pohanů, protože Ti patří zděděné poslání šířit víru na celém Severu.*“¹²⁶ Teprve pečlivou prací misionářů a dlouholetému christianizačnímu úsilí bylo slovo Boží dle Helmoldovy kroniky „*rozseto*

Diözesangeschichtsvereins, Berlin 1990/1991, s. 11–30, Christian LÜBKE, *Slaven und Deutsche um das Jahr 1000*, MHB 3, 1993, s. 59–90, zde s. 75; Roman ZAROFF, *Perception of Christianity by the Pagan Polabian Slavs*, *Studia Mythologica Slavica*, 4 2001, s. 81–96, zde s. 84–85; David FRAESDORFF, *Ansgar. Apostel des Nordens*, Kiel 2009; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Berno ze Schwerinu*, s. 122–123.

¹¹⁹ Adam II (57), s. 117: „*Dicunt eum inter cetera virtutum opera magnum zelum Dei habuisse, ut maleficos de terra disperderet, quorum numero cum tota barbaries exundet, precipue vero Norvegia regio monstris talibus plena est.*“

¹²⁰ Thietmar II (37), s. 84: „*Hic ut sibi commissos eo facilius instrueret, Sclavonica sripserat verba et eos kirieleison cantare rogavit exponens eis huius utilitatem*“

¹²¹ Fritz CURSCHMANN, *Die älteren Papsturkunden des Erzbistums Hamburg*, Hamburg/Leipzig 1909, č. 14.

¹²² Helmold I (6): „*Nam preter honorem metropolitanae sedis, qua omnes nationes sive regna complectitur aquilonis...*“

¹²³ Adam II (61), s. 122: „*Agitur festivitas eius IIII kal. Augusti, omnibus septentrionalis oceani populis Nortmannorum, Sueonum, Gothorum, Danorum atque Sclavorum aeterno cultu memorabilis.*“

¹²⁴ Fritz CURSCHMANN, *Die älteren Papsturkunden* č. 22.

¹²⁵ Tamtéž, č. 23.

¹²⁶ Adam Praefatio, s. 3: „*Ad hoc quae in gentium conversione a decessoribus tuis strennue dudum incepta sunt, a te, qui hereditariam predicandi legationem possides in totam septentrionis latitudinem,...*“

mezi všechny národy Slovanů, Dánů a Normanů, a teplem slova Božího roztál onen ledový mráz severu.“¹²⁷

Země severu byly rovněž chápány jako něco odlišného, cizího a neznámého. Zdejší „*populus gentilium*“, „*plenitudo*“ či „*paganos*“, jak je často jmenoval například Helmold, tvořil jakýsi protiklad k „*populus Christianus*“ či „*populus fidelis*“.¹²⁸ Sasové, tehdy již z větší části křesťané, byli v popisu saského kronikáře Widukinda obklopeni cizinci, přičemž Slované žili jak na východě, tak na severu.¹²⁹ Těmito severnímu Slovanu patrně mínil i jednotlivé kmeny obodritského svazu, které společně s jinými severskými národy označoval za barbary.¹³⁰ Pro Ibráhíma ibn Jákúba byli Slované severním národem, jejichž země byla tou nejbohatší na celém severu a svoji pracovitostí předčili všechny národy severu.¹³¹ Obodritský kníže Nákon navíc podle Ibráhíma vládl na nejzazším západě (tj. od Polska).¹³²

Pohled středověkého vzdělance na okolní svět neutvářela jenom antická tradice, nýbrž i jeho dokonalá znalost Písma. Sever je ve Starém zákoně líčen dvěma způsoby. Buďto jako prosté geografické vymezení severní světové strany¹³³, nebo jako brutální zlo, původce mnoha přírodních katastrof, nebezpečná oblast a nepřátelské panství. Hora na nejvzdálenějším severu měla být podle proroka Izajáše dokonce i sídlem samotného satana.¹³⁴ Podobné náznaky obsahuje i Zjevení Janovo, v němž je postupně osloveno každé ze sedmi hlavních měst raného křesťanství na území dnešního Turecka. Jako třetí je osloven Anděl církve v Pergamu. Město Pergamon leželo ze všech zmíněných měst sedmi církví v Asii nejseverněji a jeho andělu jsou uznány zásluhy za vytrvalost při víře, i když se v místech kde město leží, nachází trůn satanův.¹³⁵ Z tohoto satanova sídla měly svůj původ i přírodní katastrofy, kterými se kdy Bůh rozhodl ztrestat lidstvo. Podle knihy Job měl ze severu přijít krutý severní

¹²⁷ Helmod I (4), s. 12: „...est verbum Dei in omnes Slavorum, Danorum sive Northmannorum populos, et dissolutum est gelidum illud frigus aquilonis a calore verbi Dei.“

¹²⁸ Tamtéž I. (12), s. 25; I, 22, s. 46; I, 59 s. 115; s. I, 95, s. 186.

¹²⁹ Widukind II (20), s. 84: „Multos quippe illis diebus Saxones patiebantur hostes, Selavos ab oriente, Francos a meridie,..“

¹³⁰ Tamtéž II (20), s. 84: „Sed cum non sufficeret contra omnes nationes barbarorum – eo quippe tempore et Apodriti rebellaverant...“

¹³¹ Zpráva o slovanech Ibráhíma ibn Jákúba, s. 411.

¹³² Tamtéž, s. 411.

¹³³ Ex 38,11; Nm. 3,35; Nm. 34,7; Nm 35,5; JoFz. 8,11; Joz. 18,12; Joz. 18,16; Joz. 24,30; Ez. 47,17; Ez. 48,16; Ez 48,30 atd. K práci s biblickými citáty bylo v práci použito ekumenického vydání z roku 1985 (*Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha 1990.

¹³⁴ Iz 14,13: „A v srdci sis říkal: Vystoupím na nebesa, vyvýším svůj trůn nad Boží hvězdy, zasednu na Hoře setkávání na nejzazším Severu.“

¹³⁵ Zj 2,13: „Vím, kde bydlíš: tam, kde je trůn satanův. Avšak pevně se držíš mého jména a nezapřel jsi víru ve mne ani ve dnech, kdy můj věrný svědek Antipas byl zabit mezi vámi, tam, kde bydlí satan.“

vítr přinášející chlad, jímž Bůh zmrazí hladiny vod.¹³⁶ Prorok Ezechiel zase popisuje severní vítr jakou bouřlivou sílu, veliké mračno a šlehající oheň.¹³⁷ Naproti tomu podle proroka Jeremiáše má ze severu přijít ničivá záplava.¹³⁸

V tomto duchu byl sever chápán i v období raného středověku, a to zejména na východní říšské hranici. Hambursko-brémský arcibiskup Hartwig I. ve snaze obnovit zaniklá biskupství ve Sclavinii, vyslal biskupa Vicelina a Emmerharda do země plné strádání a hladu, kde měl svůj trůn satan a své doupě všichni nečistí duchové.¹³⁹ Helmold v této části kroniky ztotožnil své vyprávění o pádu biskupství ve Sclavinii s biblickým popisem satanova trůnu na severu a voláním anděla, zvěstujícího podle Zjevení sv. Jana pád Babylonu a jeho přetvoření na doupě démonů a skryš všech nečistých.¹⁴⁰ Zlé časy, které postihovaly Sasko, začínaly vždy na severu. Kronikář Helmold proto započal kapitolu, následující po vyličení neblahého osudu obodritského knížete Budivoje, který byl v roce 1074/5 zabit u hradu Plön, takto: „*Není divu, že v době, kdy se uprostřed pokřiveného a zvráceného pokolení, v nekonečné pusté zemi hrůzy, udála hrozná neštěstí po celé Říši, zároveň propukaly válečné bouře.*“¹⁴¹ V tomto případě čerpal Helmold inspiraci o pusté zemi hrůzy a pokřiveného pokolení z páte Mojžíšovy knihy a listu apoštola Pavla Filipským.¹⁴²

Přírodní katastrofy, přicházející ze severu, měly doprovázet i ničivé vpády divokých barbarů. Sasští kronikáři žili často nedaleko řeky Labe, tvořící na dlouhou dobu hranici mezi křesťanským a pohanským světem, a proto zákonitě vnímali časté války s pohany v biblických rozměrech. Barbarské národy, obývající divoký a temný sever, měly sloužit podle slov proroka Jeremiáše jako metla boží, kterou by Bůh mohl hříšný lid kdykoliv ztrestat. „*Slovo Hospodinovo stalo se ke mně podruhé: „Co vidíš?“ Odpověděl jsem: „Vidím překypující hrnec obrácený sem od severu.“ Na to mi řekl Hospodin: „Od severu se přivalí zlo na všechny obyvatele země. Hle, povolám všechny čeledi severních království, je výrok*

¹³⁶ Job 37, 8-10: „*Zvěř vchází do doupat a přebývá v svých peleších, vichřice vyráží ze své komnaty a severák přináší chlad, svým dechem vyvolává Bůh led, že zamrzají hladiny vod.*“

¹³⁷ Ez 1,4: „*Viděl jsem, jak se přihnál bouřlivý vítr od severu, veliké mračno a šlehající oheň; okolo něho byla zář a uprostřed ohně jakýsi třpyt oslnivého vzácného kovu.*“

¹³⁸ Jer 47,2: „*Toto praví Hospodin: Hle, od severu vystupují vody a stanou se rozvodněným tokem. Zaplaví zemi se vším, co je na ní, město i ty, kdo v něm bydlí. Lidé budou úpět, kvílet bude každý, kdo obývá zemi.*“

¹³⁹ Helmold I (69), s. 131: „*... et consecrati sunt ambo in Rossevelde missique in terram egastatis et famis, ubi erat sedes Sathanae et habitacio omnis spiritus inmundi.*“

¹⁴⁰ Zj 2,13, 18,2: „*Padl, veliký Babylón a stal se doupětem démonů, skryší všech nečistých duchů a každého zlověstného a nenáviděného ptáka...*“

¹⁴¹ Helmold I (27), s. 53: „*Nil autem mirum, si in natione prava atque perversa, in terra horroris et vastae solitudinis sinistri casus emerserunt, siquidem per omne regnum illis in diebus bellorum tempestates consurgebant.*“

¹⁴² Dt 32, 10: „*Pokolení pokřivené a potměšilé do zkázy se vrhlo. Pro svá poskvrnění přestalo být jeho syny*“; Fp 2, 15: „*Boží děti bez poskvrny uprostřed pokolení pokřiveného a zvráceného. V němž sviťte jako hvězdy, které osvěcují svět.*“

*Hospodinův. Přijdou a každá postaví svou soudnou stolicí u vchodu do jeruzalémských bran, proti všem jeho hradbám kolkolem i proti všem judským městům. Vyhlásím jim své soudy nad všemi jejich zlými skutky, že mě opustili; jiným bohům pálili kadidlo a klaněli se dílu svých rukou.*¹⁴³ Kniha proroka Jeremiáše obsahuje mnohem více takových varování, jež se posléze promítávala do vnímání ničivých nájezdů Slovanů a Normanů na říšské území na pravém břehu Labe.

Tento strach z onoho „hrnce“, který se mohl kdykoliv zvrhnout, je v raně středověkých kronikách všudypřítomný. Proto se hrabě Adolf II. ze Schauenburku v jedné z pasáží Helmoldovy kroniky obával svržení dánského krále Svena, „*muže nad jiné mocného, jehož uzda byla na čelistech všeho lidu severních národů*“.¹⁴⁴ Bůh podle vyprávění Helmolda zatvrdil malou část pohanských kmenů, aby skrze ně potrestal nevěrnost křesťanů.¹⁴⁵ Otec kronikáře Thietmara, hrabě Siegfried, měl ve snu vidět oblohu zataženou hustými mračny a jakýsi hlas mu pravil: „*Nyní se má vyplnit proroctví: Bůh posílá déšť na spravedlivé i nespravedlivé.*“¹⁴⁶ Oním deštěm, jímž parafrázoval verš Matoušova evangelia, mínil Thietmar povstání Veletů/Luticů a Obodritů v roce 983, při němž byla vyvrácena biskupství v Brandenburku a Havelberku.¹⁴⁷ Strach místních křesťanů z tohoto božího trestu za jejich hříchy, poznamenal Thietmar, jenom posiloval nepřátele v dalším postupu.¹⁴⁸ Stejně stanovisko zastával i Helmold, dle něhož bylo křesťanství ze Sclavinie vytlačeno z Božího dopuštění za lidské hříchy.¹⁴⁹ Město Hamburk, kdysi mocná a bohatá metropole, byla podle Adama Brémského proměněna v pustinu a trpěla odplatou za své hříchy.¹⁵⁰ Zmíněnou odplatu zde představovaly normanské kmeny, které během jednoho ze svých častých nájezdů v roce 845 město vyplenili.¹⁵¹

Slované a Normané několikrát zasáhli do mocenského zápasu v Sasku. V roce 955 vybojoval Ota I. kromě slavné bitvy na Lechu ještě jedno důležité vítězství. Vzpurný hrabě

¹⁴³ Jer 1,13-16.

¹⁴⁴ Helmold I (85), s. 166: „... *virum scilicet potentissimum, cuius frenum in maxillis populorum omnium borealium nationum, repente deiectum.*“

¹⁴⁵ Tamtéž I (16), s. 35: „... *ille unquam modicam gentiliū portionem nunc indurare voluit, per quos nostra confunderetur perfidia.*“

¹⁴⁶ Thietmar III, (17/10), s. 118: „*Nunc illud compleri debet vaticinium: Pluit Deus super iustos et iniustos.*“

¹⁴⁷ Mt 5, 45: „...*abyste byli syny nebeského Otce, protože on dává svému slunci svit na zlé i dobré a déšť posílá na spravedlivé i nespravedlivé.*“

¹⁴⁸ Thietmar III (18), s. 120: „...*nostra etenim facinora nobis formidinem et his suggerebant validam mentem.*“

¹⁴⁹ Helmold I (68), s. 180: „*Postquam igitur permittente Deo propter peccata hominum Christianitas adnullata est in Slavia vacaverunt...*“

¹⁵⁰ Adam II (17), s. 79: „*Inter quos metropolis Hammaburg caput extollit, olim viris et armis potens, agro et fruribus felix, nunc ero peccatorum vindictae patens in solitudinem redacta est...*“

¹⁵¹ Annales Fuldenses, a. 845, s. 35: „*Castellum etiam in axonia, quod vocatur Hammaburg, populati nec inulti refersi sunt.*“

Wichmann II., synovec saského vévody Hermana Billunga, domáhající se svého dědictví, uprchl se svým bratrem Ekbertem do země Slovanů a podnítl obodritská knížata Nakona a Stojněva k útoku na saské území. Vévoda Herman požádal o pomoc samotného Otu, který podle Thietmara vytáhl s velikým vojskem „do severních krajů, z nichž, jak nás učí Písmo, nejčastěji pochází zlo“.¹⁵² Thietmar v tomto případě opět odkazoval na již několikrát zmíněnou knihu proroka Jeremiáše.¹⁵³ Dánský král Knut VI. ve snaze zamezit Slovanům, zejména Ránům, útokům na svoje území, obnovil jednání s Jindřichem Lvem, zpečetěné Knutovým sňatkem s Jindřichovou dcerou Gertrudou.¹⁵⁴ Nastolením tohoto míru měl dle Helmolda poetického líčení roztát onen ledový mráz severu a změnit se v lahodné jižní vánky.¹⁵⁵

V předcházející podkapitole byl nastíněn širší a užší význam Sclavinie ve středověkých narativních pramenech. Na základě výše zmíněných poznatků by však neměly být pominuty určité náznaky spojování Sclavinie v jejím širším významu se severními krajinami. Polský kronikář Gallus Anonymus v úvodu své kroniky jasně stanovil, že „*Polonia septentrionalis pars est Sclavoniae*“.¹⁵⁶ Nicméně na pěti místech tituloval knížete Boleslava III. Křivoústého „*dux septentrionalis*“.¹⁵⁷ Tím chtěl Gallus vyzdvihnout moc a význam knížete Boleslava, pro něhož svoji kroniku sepsal. Je otázka, jestli zde Gallus chtěl naznačit, že sám pocházel a vyrůstal na jihu, nebo se držel tradiční, až k Widukindovy z Corvey sahající představy, považující Piastovce za vládce severních zemí.¹⁵⁸ Pravděpodobnější je dle mého názoru ovšem druhá možnost, protože podobně již dříve označil polského knížete Měška ve své relaci Ibráhím ibn Jákúb.¹⁵⁹ Naproti tomu král Knut Veliký a Olaf Skötkonung, manžel Estrid Obodritské, byli ve dvou pasážích kroniky Adama Brémského označeni jako „*aquilonis reges*“, což je ovšem čistě geografické, nikoliv politické spojení. Je zajímavé, že pro veliký vliv přezdívací někteří současní historici dánského krále Knuta Velikého „císařem severu“.¹⁶⁰

¹⁵² Thietmar II. (12), s. 50-51: „*Hic ut erat inpiger milicia forti aquilonares invadit regiones, malum sepissime, ut scriptura docet, pandentes, ibique tandem cede...*“

¹⁵³ Jer. 10,22: „*Prchejte do bezpečí, synové Benjamínovi, utečte z Jeruzaléma, v Tékoji zatrubte na polnici, vztýčte znamení nad Bét-keremem protože ze severu vyhlíží zlo a veliká zkáza.*“

¹⁵⁴ Saxo (42), s. 125.

¹⁵⁵ Helmold II (105), s. 218: „*Et mutatum est gelidum illud frigus aquilonis in lenes austri flatus, ...*“

¹⁵⁶ Gallus Anonymus *Cronica et gesta ducum sive principum Polonorum* (dále pouze Gallus) I, s. 425, (MGH SS IX).

¹⁵⁷ Tamtéž II (39), s. 460; III (2), s. 467; III (14), s. 471; III (17) s. 472; III. (25), s. 477.

¹⁵⁸ Gallus Anonymus – *Kronika a činy polských knížat a vládců*. Přeložil Josef Förstr, předmluva Martin Wihoda, s. 5–8.

¹⁵⁹ *Zpráva o slovanech Ibráhíma ibn Jakúba*, s. 411.

¹⁶⁰ Naposledy Meirion James TROW, *Cnut – Emperor of the North*, Sutton 2005.

Terminologie latinských středověkých pramenů označující sever a lid severu nebyla nikdy jednotná a význam jednotlivých slov proto nelze automaticky přenášet. Podle Carlricharda Brühla je každý pokus o přesnou, všepojímající definici termínu *gens*, *populus* a *natio* odsouzen předem k neúspěchu.¹⁶¹ Historik David Fraesdorff, jehož práce představuje patrně nejucelenější pojednání o této problematice, analyzoval v podobném duchu odlišnosti ve významu slov *aquilō*, *septentriō* a *boreās* ve středověkých představách o cizincích a neznámých krajinách.

Adam Brémský, jehož kronika představuje v tomto případě hlavní pramen, kromě Dánska žádnou jinou severní zemi na vlastní oči neviděl, a proto vycházel kromě zpráv současníků a misionářů především z antické literatury a Bible. Jedině tak lze vysvětlit Adamův ambivalentní obraz severu. Někdy užíval pojem *aquilō* pro čistě geografické označení nebo jej převzal z biblického textu a v některých případech zase použil termínu *septentriō*, který ovšem u Adama neměl negativní význam.¹⁶² V předmluvě své kroniky připomenul posláni hambursko-brémské arcidiecéze, totiž šířit Kristovu víru „*in totam septentrionis*“, což by se sice dalo chápat jako označení pohanských zemí, ale již v páté kapitole zmínil Adam divoké kmeny Normanů a Obodritů, jejichž domovy ležely severně a východně od Sasů.¹⁶³ David Fraesdorff demonstroval tento jev na jiných dvou pasáží Adamovy kroniky.¹⁶⁴ V prvním případě chtěl Adam vyjádřit, že kromě geografického severu má za Norskem své hranice i území spadající pod misijní činnost hambursko-brémské arcidiecéze, a tím i celý civilizovaný svět. V druhé kapitole bylo místo termínu *aquilō* užito pojmu *septentriō*, vyjadřujícího konec geografického severu, za nímž se měl dle místních obyvatel nacházet jen širý oceán, a společně s tím také konec misionářského severu.¹⁶⁵ Podobným významem se vyznačoval i termín *arctos* (ἄρκτος).¹⁶⁶ Slovany společně se Skandinávci považoval Adam za severské pohanské národy, pro něž užíval bez jakýchkoliv negativních konotací všechny výše zmíněné termíny, včetně méně častého *arctos*.¹⁶⁷ Výjimku

¹⁶¹ Carlrichard BRÜHL, *Deutschland–Frankreich. Die Geburt zweiter Völker*, Köln 1990, s. 247. K podobným pokusům ztotožnit například termín *populus* v latinských narativních pramenech s náboženskou pohanskou obcí více Johannes NOWAK, *Untersuchungen zum Gebrauch der Begriffe populus, gens und natio bei Adam von Bremen und Helmold von Bosau*, Münster 1971, s. 26.

¹⁶² Adam I (18), s. 26; II (17), s. 73; IV (14), s. 242; IV (31), s. 263; IV (40), s. 276; IV (44), s. 280.

¹⁶³ Tamtéž Praefatio, s. 3: „... qui hereditarim predicandi legationem possides in totam septentrionis latitudinem,...“; I (5), s. 7: „A septentrione vero Nordmannos, gentes ferocissimas. Ab ortu solis Obodritos, et ab occasu Frisos.“

¹⁶⁴ Tamtéž IV (35), s. 269–271; IV (40), s. 276–278.

¹⁶⁵ David FRAESDORFF, *Der barbarische Norden*, s. 149.

¹⁶⁶ Adam IV (32), s. 266.

¹⁶⁷ Adam III (68), s. 215: „Ibi tempus et locum, quo a nostris ducibus seu a proximis Sclavorum gentibus sive a ceteris arctos gentis legatis adiri posset, ...“

netvoří ani sedmnáctá kapitola třetí knihy, v níž dle Adamova popisu zpusťošil norský král Harald III. jako „*fulmen septentrionis, fatale malum*“ slovanské přímořské oblasti.¹⁶⁸ Zde ovšem vycházel z první knihy antického díla *Pharsalia* od Marka Annaea Lucana.¹⁶⁹ Výjimečnost čtvrté knihy kroniky Adama Brémského spočívá v autorově přesném popisu severních zemí, přičemž náboženská odlišnost zde nebyla hlavním ukazatelem. Evropu pojímal jako rozmanitý kontinent, jejíž jednotlivé oblasti obývají různorodé národy odlišných mravů a zvyků. Jeho popis představuje zajímavou kombinaci biblických textů a antických pramenů, z nichž převážně čerpal.

Naproti tomu kronikář Thietmar rozuměl pod termínem *aquilō* pramen veškerého zla, divoké zvěře a ukrutných pohanů.¹⁷⁰ V tomto případě nerozlišoval mezi zeměmi Normanů a Slovanů. Náboženství hrálo pro Thietmara velikou roli, přestože sám ve své kronice nevěnoval misijním cestám a osudům jednotlivých misionářů takový prostor jako Adam Brémský, který ve svém adorování úspěchů hambursko-brémské arcidiecéze viděl možnost vzdoru proti světské moci v Polabí. Křest a příslušnost ke křesťanské víře pro něj znamenaly závazek pohanů vůči Říši. Povstání Slovanů v roce 983 tak nevnímal jako jejich odpadnutí od křesťanství, nýbrž od samotné Říše. O Veletech/Luticích nehovořil jako o bývalých křesťanech, ale jako o bývalých *servii*. Vzbouřené kmeny několikrát označil termínem *rebelle*.¹⁷¹ Christianizaci severních oblastí považoval za nutné, protože již podle raných církevních otců, odkládali barbaři přijetím křesťanství svoji krutost a vzpurnost.¹⁷² Tím by se eliminovalo i nebezpečí nových rebelií proti Říši.

Určitý návrat k obrazu vytvořeným Adamem Brémským lze pozorovat v díle jeho pokračovatele Helmolda z Bosau. Slovanů a Normanů souhrnně označoval jako *naciones boreales*, ale v jiných částech své kroniky odlišuje slovanské kmeny, které nazýval *Slavi orientales*. Jako označení geografického severu naproti tomu Helmold vůbec nepoužíval slov *arctos* a *septentriō*. Narozdíl od Adama Brémského a Thietmara Merseburského užíval slova *aquilō*, a *boreās* jako jakýsi abstraktní označení pro cizí a neznámé prostředí.¹⁷³ Jelikož Helmold žil ze všech třech zmíněných kronikářů nejbliže pohanskému prostředí, vnímal náboženskou odlišnost jako charakteristický rys sousedních cizích národů. Pro polské

¹⁶⁸ Adam III (17), s. 159.

¹⁶⁹ Latinský originál dostupný na: <http://www.thelatinlibrary.com/lucan.html>. K tomu více David FRAESDORFF, *Der barbarische Norden*, s. 151.

¹⁷⁰ Thietmar II (12), s. 51; IV (62), s. 202.

¹⁷¹ Thietmar III (6), s. 102; III (17), s. 119; IV (29/20), s. 167; V. (31), s. 256; VIII. (5), s. 499.

¹⁷² Analýzu této problematiky na příkladu děl sv. Atanáše, Lactantia, Ambrosia a Augustina představil Wolfgang SPEYER, *Barbar*, s. 278.

¹⁷³ David FRAESDORFF, *Der barbarische Norden*, s. 179.

prostředí, s možností rozšíření na další oblasti, rozlišoval Jerzy Strzelczyk čtyři hlavní skupiny vnímání odlišnosti – regionální, etnická či politická, náboženská a sociální.¹⁷⁴ Nejvíce viditelná pro středověké kronikáře byla pochopitelně odlišnost etnická/politická a zejména náboženská. Ačkoliv Helmold převzal svoji představu o severu od Adama Brémského, lze v jeho práci nalézt případy, kdy spojil pojem *aquilō* se zlým znamením, které lidé viděli na severním nebi.¹⁷⁵ Ve stejné kapitole posléze píše po vzoru knihy proroka Jeremiáše o nových bojích vzešlých ze severu, které měly k bolesti přidat bolest a k ráně ránu.¹⁷⁶

Téma severu v představách středověkých kronikářů žijících na východní a severovýchodní hranici tehdejšího křesťanského světa je v českém prostředí dosud nezpracované téma. Informativní a obsahovou stránku pramenů často předznamenává lokalita, kde pramen vznikl, původ osoby autora a místo jeho působení. *Annales Bertiani* představují kupříkladu nepostradatelný zdroj informací pro dějiny západní části Říše. Pro celkovou vzdálenost a neznalost místních poměrů hovoří k roku 845 o Hamburku zničeném Normany jako o „městě Slovanů“.¹⁷⁷ Zmínku o vyplenění Hamburku nacházíme ke stejnému roku i v *Annales Fuldenses*, kde však byl „*castellum Hammburg*“ správně uveden bez jakékoliv souvislosti se Slovy.¹⁷⁸ Hlubší analýza představ o barbarském a temném severu v kronikách vzniklých v této oblasti může přinést velice přínosné informace o mentalitě obyvatelstva žijícího v pohraničních oblastech na okraji civilizovaného světa. Vnímání slovanského území jako součást tajemného, chladného a barbarského severu, představující mimo jiné rozsáhlý misionářský prostor, který bylo zapotřebí získat slovem či mečem pro křesťanskou víru, sehrálo zejména na přelomu 11. a 12. století velice důležitou roli. Pohané a jejich náboženství byli vnímáni u kronikářů západního břehu Labe vesměs negativně, přičemž pohraniční boje často spojovali s biblickým obrazem nemilosrdného zla, přicházejícího ze severu jako trest boží za lidské hříchy. Nikdy však nedošlo k propojení těchto představ s chiliastickým výkladem Apokalypsy. Dokonce i zmiňované povstání Polabských Slovanů v roce 983, trvající ve svých dozvucích až do přelomu prvního milénia, bylo u kronikářů, žijící ve

¹⁷⁴ Jerzy STRZELCZYK, *Die Wahrnehmung des Fremden im mittelalterlichen Polen*, in: Otto Engels, Peter Schreiner (Hrsg.) *Die Begegnung des Westens mit dem Osten*, Köln 1991, s. 203–220, zde s. 204.

¹⁷⁵ Helmold I (67), s. 125: „... et visa sunt magna signa in celo versus aquilonem, species quasi ignearum facularum et humani cruoris similitudo rutilantis.“ K tomu více David FRAESDORFF, *Der barbarische Norden*, s. 179.

¹⁷⁶ Jr 45, 3.

¹⁷⁷ *Annales Bertiani* a 845, s. 32, (MGH SS rer. Germ. V): „Unde digressi Sclavorum quandam impetunt et capiunt civitatem.“

¹⁷⁸ *Annales Fuldenses*, a. 845, s. 35: „Castellum etiam in axonia, quod vocatur Hammburg, populati nec inulti refersi sunt.“

východní části Říše, vykládáno jako trest boží za hříchy lidstva, nikoliv jako předzvěst andělských polnic.¹⁷⁹ Svým čtenářům předkládali veskrze optimistický obraz světa. Thietmar dovedl své vyprávění až do roku 1018, přičemž na konci poslední knihy se ještě zmínil o odpadnutí Obodritů a Vagrů od víry po vyhnání křesťanského knížete Mstislava v roce 1018.¹⁸⁰ V následující kapitole se však snažil čtenáře uklidnit: „*Srdce žádného věřícího křesťana nemusí kvůli tomuto neštěstí propadat zoufalství nebo tvrdit, že se blíží den Posledního soudu. Podle pravdivého učení svatého Pavla o tom totiž před vzplanutím doby nesváru a prokletým příchodem Antikrista nemůže být ani řeči.*“¹⁸¹ U Adama Brémského a Thietmara Merseburského lze pozorovat i určité oslnění nad rozšiřováním poznatků o severních a východních krajinách.¹⁸² Oba dva žili v době, kdy se objevovaly nové země, o nichž se prozatím vědělo jen velice málo, docházelo k rozšiřování námořních cest do neznámých končin, a neustále přibývalo nových zpráv o zemích za polárním kruhem a za oním temným („*caligans*“) oceánem. Jednalo se tedy o jeden z mnoha specifických znaků odlišného života na východní hranici.

Výše uvedený nástin geograficko-etnického vymezení Sclavinie ve vybraných středověkých geografických popisech měl ve stručnosti nastínit oblast zájmu této práce a doplnit některé výňatky z pramenů, které do své analýzy nezahrnul David Fraesdorff. Politickému rozdělení Sclavinie, jednotlivým svazovým územím a pokusům říšských panovníků o vytvoření obranného hraničního valu („*limes*“), bude věnována pozornost v následujících kapitolách.

Ačkoliv od počátku 8. století bylo obodritské a veletské/lutické svazové území etnicky jednotné, nedokázaly přírodní ani politické hranice vytvořit trvale mezi oběma světy neprostupnou bariéru, čemuž, jak bude níže ještě zmíněno, nasvědčují písemné i archeologické prameny.¹⁸³ Je jen ironií, že po více než tisíci letech se v těchto místech spustila železná opona, která na dlouhou dobu rozdělila svět vzájemným strachem a nedůvěrou.

¹⁷⁹ K příčinám a průběhu slovanského povstání na konci 10. století více Wolfgang FRITZE, *Der slawische Aufstand von 983 – eine Schicksalswende in der Geschichte Mitteleuropas*, in: Eckart Henning, Werner Vogel (Hrsg.), *Festschrift der landesgeschichtlichen Vereinigung für die Mark Brandenburg zu ihrem hundertjährigen Bestehen 1884–1984*, Berlin 1984, s. 9–55; Christian LÜBKE, *Der Aufstand der Elbslaven im Jahr 983 und seine Folgen*, in: Josef Žemlička, Dušan Třeštík (ed.), *Svatý Vojtěch, Čechové a Střední Evropa. Mezinárodní sympozium uspořádané Českou křesťanskou akademií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19.–20. listopadu 1997 v Praze*, Praha 1997, s. 109–122.

¹⁸⁰ Thietmar VIII (5/4), s. 498.

¹⁸¹ Tamtéž VIII (6), s. 500: „*Nullius fidelis cor ob hanc infelicitatem in aliquam desperationem veniat vel diem iudicii appropinquare dicat, quia secundum veredici ammonicionem Pauli ant dissensionem et Antichristi exacrabilem adventum non debet...*“

¹⁸² Libuše HRABOVÁ, *Zprávy z roku 1000. Středoevropští kronikáři o době na přelomu 1. a 2. tisíciletí*, AUPO FF 30, 2001, s. 33–41.

¹⁸³ Viz obrazová příloha č. 9.

3. Kmenový svaz nebo kmenový stát?

Výsledek státoporného procesu představoval v oblasti střední a severovýchodní Evropy kombinaci prvků přejatých z okolního prostředí, v tomto případě nejčastěji z franské říše, Byzance či zaniklé Velké Moravy, a vnitřních znaků vzniklých v závislosti na prostředí a podmínkách, v němž tento státoporný proces probíhal. Nelze proto porovnávat kmenové zřízení germánského obyvatelstva kupříkladu na Islandu nebo baltského etnika na Litvě, kde vývoj probíhal prakticky bez vnějších vlivů, se společenským a politickým vývojem v Polabí, kde se Slované, a především Obodrité, stali na konci 8. století sousedy tehdejší evropské vojenské velmoci. Na rozdíl od svých jižních slovanských příbuzných, kteří narazili při svém putování na hranice kulturně vyspělé Byzance, byli západní Slované konfrontováni s vojensky silnou franskou říší, jejíž některé části ovšem postrádaly hlubší křesťanskou kulturní tradici.¹⁸⁴ Společensko-politický vývoj u Obodritů tedy probíhal na pozadí permanentních pohraničních bojů a za neustálého ohrožení nejen ze strany jejich západních a severních křesťanských sousedů, nýbrž i mocného kmenového svazu Veletů/Luticů, s nimiž obodritské svazové území hraničilo na východě. Zprávy o jednotlivých konfrontacích proto představují hlavní zdroj informací o průběhu státoporného procesu obodritského svazu. To mimo jiné potvrzuje tvrzení některých badatelů zdůrazňující, že vývoji států lze porozumět pouze ve vztahu k ostatním státům.¹⁸⁵

Obodritský společensko-politický vývoj nevytvořil model středověkého státu, jaký známe z českého a polského prostředí, ačkoliv v určitých oblastech lze najít určité společné znaky. Nelze ovšem obodritský model v porovnání s raně středověkým českým a polským státem označit za jakýsi primitivní útvar, nacházející se na nižším stupni vývoje. Evolucionistický pohled na tuto problematiku vedl některé badatele k přesvědčení o primitivnosti kmenů a kmenového zřízení, tvořící předstupeň k středověkým státům, přímých předchůdců státu moderních. Kmenové jednotky Polabských Slovanů byly zajisté jiné než středoevropské středověké státy, ale jistě ne horší.¹⁸⁶ Plnily prakticky stejnou funkci organizace společnosti. Pouze tak činily jinými prostředky a s ohledem k jiným potřebám, jejichž podobu determinoval i vývoj politické situace v jejich bezprostředním okolí.

¹⁸⁴ František DVORNÍK, *Zrod střední a východní Evropy – Mezi Byzancí a Římem*. Praha 2008, s. 32.

¹⁸⁵ K tomu například Ivan SHCHAPOV, *State and Curhc in Early Russia, 10th–13th Cencuries*, New Rochelle-Athens-Moscow 1993, s. 31; Cecil TILLY, *War Making and State Making as Organized Crime*, in Peter Evans (edd.), *Bringing the State Back*, Cambridge 1985, s. 169–191.

¹⁸⁶ S tímto názorem vysoupl v české medievistice Dušan TŘEŠTÍK, *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku – problémy, názory otázky*, in: Martin Wihoda, David Malaták, *Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně*, Brno 2006.

Základní rysem každého rozvinutějšího středověkého útvaru představovala především geografická stabilita určitého území a jeho obyvatelstva. Představy o vzájemné sounáležitosti zajišťovala v první řadě rozšířenost mýtů o společném původu, vztahující se buďto k původu celého kmene („gens“), či k prapředkům vládnoucí dynastie. Tyto mýty se však u Slovanů nezachovaly, jelikož se o nich dozvídáme pouze z pozdějších útržkovitých zpráv, pocházejících z pera slovanských i neslovanských kronikářů.¹⁸⁷ Správu a vrchní vládu nad tímto územím a jeho obyvateli vykonával knížecí rod, pocházející zpravidla z nejsilnějšího kmene (Obodrité, Polsko) nebo nejsilnější kmenové frakce (Čechy).¹⁸⁸ Ačkoliv dynastie obodritských knížat nedosáhla, alespoň ne na celosvazové úrovni, postavení dědičných panovníků s výhradním právem na vrchní vládu, kterým disponovali Přemyslovci či Piastovci, dokázala si svojí mocí a vlivem několikrát znovu vydobýt své ztracené pozice. V tomto případě je zapotřebí rozlišovat záležitosti kmenové a celosvazové, kde se postavení jednotlivých obodritských knížat výrazně lišilo. I přes krátkodobé, byť ne zcela zanedbatelné, územní zisky v první polovině 9. století a druhé poloviny 11. století, kdy došlo k výraznému posílení obodritské centrální světské vlády na úkor kmenových institucí, zůstal v obecném povědomí, byť v pozdější době, již formální rozsah původního jádra obodritského svazového území. Podobně jako v Čechách a Polsku, kde došlo k eliminaci územních zisků po rozpadu říše českých Boleslavů nebo polských záborů v lužické oblasti po smrti Boleslava Chrabrého, dokázalo i teritoriální jádro obodritského svazu přečkat za cenu ztráty dříve nabytých územních zisků přechodná období mezi expanzivní politikou svých silných vládců a nekonečného mocenského zápasu.¹⁸⁹

Základ rozvinutého raně středověkého státu netvořila tedy v první řadě míra centralizace moci, nýbrž stabilita určité domény, schopné na krátkou dobu za pomoci

¹⁸⁷ Problematikou slovanského mýtu se zabýval zejména Dušan TŘEŠTÍK, *Mýty kmene Čechů (7.–10. století) „Tři studie starým pověstem českým“*. Praha 2003, s. 55–99. Proti tomu silná kritika Jaroslav ŠULC, Jan KYPTA, Jaroslav JIŘÍK, *Kritické poznámky k „mýtům kmene Čechů“ Dušana Třeštíka*, *Dějiny–Teorie–Kritika* 2, 2004, s. 283–300. Třeštíková odpověď Dušan TŘEŠTÍK, *Odpověď: malý seminář pro začátečníky a trocha komentářů*, *Tamtéž* 2, 2004, s. 300–315.

¹⁸⁸ K vývoji polské panovnické dynastie Henryk ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski II*, Warszawa 1963. Shrnuje Przemysław URBAŃCZYK, *Trudne Początki Polski*, Wrocław 2008, s. 37–142. K vzestupu moci rodu Přemyslovců více Marzena MATLA-KOZŁOWSKA, *Pierwsi Przemyslidzi i ich państwo (od X do połowy XI wieku). Ekspansja terytorialna i jej polityczne uwarunkowania*. Poznań 2008; Dušan TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha 1997. Suma těchto poznatků s odkazy na příslušnou literaturu SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef a kol.: *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha 2009.

¹⁸⁹ K vývoji českého státu v době úpadku říše českých Boleslavů a nastupující krize přelomu prvního tisíciletí Josef ŽEMLIČKA, *Das Reich des böhmischen Boleslaus und die Krise an der Jahrtausendwende. Zur Charakteristik der frühen Staaten in Mitteleuropa*, *Archeologické rozhledy* 47, 1995, s. 267–278; Barbara KRZEMIŃSKA, *Břetislav I.*, Praha 1986. Krizi a opětovný vzestup Polska analyzoval Przemysław WISZEWSKI, *Domus Boleslai – Values and social identity in dynastic traditions of medieval Poland (966-1138)*, Leiden 2010.

správních knížecích či kmenových institucí samostatně fungovat. Království neboli stát představovalo pro životopisce císaře Konráda II. stabilní jednotku přetrvávající jako loď i po smrti svého kormidelníka.¹⁹⁰ Z těchto důvodů je vhodné pro hlubší pochopení počátků obodritského státotvorného procesu podrobit analýze jako první právě stabilitu územní domény společně s jejím názvem, a teprve poté rozsah moci vládnoucí dynastie na kmenové a celosvazové úrovni.

3.1 Terra Obotritorum

Snižování významu a postupné odstraňování kmenových struktur tvořilo mezní bod v období vytváření českého a polského středověkého státu. Obodritům se však některé aspekty kmenového uspořádání nepodařilo nikdy zcela překonat. Docházelo pouze k omezení jejich vlivu a následné inkorporace do celosvazových struktur. Základ svazu tvořily od poloviny 10. století známé, poměrně stabilní kmenové domény, které písemné prameny označovaly souhrnným názvem *terra Sclavorum*. Tento termín představoval často synonymum k výše popsané Sclavinii v jejím širším či užším pojetí. Země Polabských Slovanů, tedy užší Sclavinie, se posléze rozdělovala na menší kmenová území, spojované nejčastěji se substantivy „*terra*“ nebo „*provincia*“. V případě Obodritů se jednalo o tři hlavní celky: *terra Obotritorum*, *Wagirorum*, *Polaborum*. Ostatní závislé kmeny jako například Warny, Smolince či Liňany nacházíme v tomto spojení jenom vzácně. To však svědčí spíše o míře jejich nezávislosti a celkovém postavení vůči třem obodritským centrálním kmenům než o absenci jakéhosi správního kmenového okrsku. U Smolinců a Liňanů je navíc spekulativní i jejich původní příslušnost k Obodritům, jíž se budeme podrobněji zabývat níže.

Podobně tomu bylo i v dalších částech užší Sclavinie, tedy veletského/lutického svazu, ale i u neslovanských Nordalbingů, skládajících se z třech nejsilnějších kmenů Holzatů, Strumarů a Ditmarů, na severní straně řeky Labe. Ačkoliv se jednalo o jeden z administrativních regionů tehdejšího Saského vévodství, a nikoliv o součást Sclavinie, střetávaly se zde po několik století zájmy Obodritského svazu, Dánska a Říše. Helmoldův pokračovatel Arnold Lübecký, popisující v předmluvě své kroniky klidné časy, které panovaly „*in omni terra Sclavorum*“ v době vlády saského vévody Jindřicha Lva, spojil „*omnes provincie aquilonares Wagirorum, Holzatorum, Polaborum, Obotritorum*“ do

¹⁹⁰ Wippo (7), s. 30: „*Si rex periit, regnum remansit, sicut navis remanet, cuius gubernator cadit.*“

jednoho celku.¹⁹¹ Jelikož sám působil v Lübecku, jenž byl založen nedaleko Alt-Lübecku, starého sídelního města posledních obodritských nákonovských knížat, nemohlo se jednat o čistě geografický termín. Arnold zde spíše refletoval společný vývoj Slovanů obodritského svazu a nordalbingských kmenů, který znal z díla svého předchůdce Helmolda z Bosau.

Arnold znal Helmoldovo dílo velice dobře, a proto si byl rovněž vědom západní hranice Sclavinie, jíž tvořila *terra Wagirorum*, rozkládající se na území dnešního východního Holštýnska. Název Wagrie (Vagria, Vagrie), odvozený od jednoho ze tří centrálních obodritských kmenů, se udržel až do současnosti, ačkoliv se dnes její rozloha omezila pouze na oblast tzv. oldenburského poloostrova (Oldenburgische Halbinsel). Ve středověku, což dosvědčují i novověké mapy, se však rozkládala v prostoru mezi Baltským mořem na severu, Kielským zálivem na severozápadě, řekou Sventinou (Schwentine) na západě a Lübeckým a Meklenburským zálivem na východě.¹⁹² K tomu náležel i slovanský severní ostrov Fehmarn a jižní Plönské jezero (Großer Plöner See), na jehož jihozápadním břehu se nachází město Bosau, v němž působil kronikář Helmold.¹⁹³ Jihovýchodní hranici tvořila řeka Trave, za níž se nacházela *terra Polaborum*. Kmen Polabanů se usadil v prostoru mezi zmíněnou řekou Trave na severu a Labem na západě a jihu v poměrně krátké vzdálenosti od Hamburku. Východně se jejich území táhlo podél Labe až k řece Elde, která pravděpodobně v místech svého pramene poblíž Altenhofu a horního toku rovněž oddělovala celé obodritské svazové území od východního veletského/lutického svazu.¹⁹⁴ Hranice domény vlastního kmene Obodritů (*terra Obotritorum*) se na západě nacházela na pomyslné linii mezi Wismarským zálivem (Wismarer Bucht), Schwerinským jezerem (Schweriner See) a pozdějším městem Parchim, založeným na počátku 13. století. Sever obodritského území omývalo Baltské moře, ale jeho hranice na východě, kde začínala země kmene Warnů, jsou nejasné. Warnové žili, jak nasvědčuje jejich jméno, podél řeky Warnow, za níž se nacházela sídla Chyžanů náležející k centrálním kmenům veletského/lutického svazu. Hraniční bod mezi Obodrity a Warny není přesně znám, ale jelikož se území Warnů objevuje v písemných pramenech ve spojení se substantivem „*terra*“ či „*provincie*“ zřídka, podléhali zřejmě delší dobu přímé vládě Obodritů. Podobně tomu bylo, ačkoliv ne vždy, i s kmeny Liňanů a Smolinců východně od *terra Polaborum* podél Labe mezi řekou Eldou a Stepenicí (Stepenitz), za níž již sídlili

¹⁹¹ Arnoldi Abatis Lubecensis Chronica (dále pouze Arnold) Prologus, s. 115, (MGH SS 21).

¹⁹² Viz obrazová příloha č. 11a, b.

¹⁹³ Z Helmoldova popisu je zřejmý význam Plönské oblasti v níž docházelo k pravidelnému styku mezi slovanským a germánským obyvatelstvem. Hradu Plön, místnímu tržišti a Plönskému jezeru věnoval proto několik pasáží své kroniky (například Helmold I (57), s. 76; (68), s. 87. Pro vysokou intenzivitu osidlovacího procesu docházelo v této oblasti k rozsáhlým proměnám okolní krajiny. Viz obrazová příloha č. 10.

¹⁹⁴ Hynek BULÍN, *Počátky státu obodritského*, s. 5.

Neletici a Došané, náležející mezi okrajové závislé kmeny veletského/lutického svazu. Poslední kmen Drevanů, příslušející s největší pravděpodobností k Obodritům, obýval rozlehlý, ale z větší části zalesněný zálabský kraj, dnes nazývaný Wendland, jižně od Labe až k řece Jeetze. Tyto hlavní složky, jejichž vznikem se budeme ještě níže zabývat, které se v písemných pramenech objevují od poloviny 10. století, doplňovaly ještě menší kmeny, o nichž však máme k dispozici jenom omezený počet zpráv.

Názvy těchto domén byly po celé období obodritských dějin odvozovány podle jmen jednotlivých kmenů, což je stejné jako v Čechách a Polsku. Avšak pro zemi Obodritů ve větší míře než v případě Čech a Polska zůstávalo v platnosti neurčité označení „*terra Sclavorum*“. Země jednotlivých kmenů se až do 12. století stávaly předmětem dělení moci v rámci vládnoucího obodritského rodu. Na počátku třicátých let, patrně v roce 1131, si Pribislav, syn obodritského knížete Budivoje, a jeho pravděpodobný strýc či blízký příbuzný Niklot rozdělili vládu („*principātus*“), tj. kmenové jádro celého svazu, nikoliv podle kmenů, nýbrž podle jejich území. Pribislav získal zemi („*prōvinciam*“) Vagrů a Polabanů a Niklot vládl v zemi Obodritů.¹⁹⁵ Předmětem dělení se tedy nestali lidé, ale jejich země. Niklot byl posléze Helmoldem kromě tradičního titulu „*princeps Obotritorum*“ či „*princeps Slavorum*“ označen ve spojitosti se zemí Obodritů i jako „*Niclotus princeps terrae Obotritorum*“.¹⁹⁶

Významným aspektem této problematiky zůstává zakotvení těchto názvů pro určitou oblast a nikoliv pro území, na němž se kmen nachází. Nedochovalo tedy již k přenášení jména kmenového teritoria společně s případným přesídlením kmene. V důsledku postupného úbytku slovanského obyvatelstva a příchodu kolonistů ze západní Evropy, zejména v průběhu 12. století, docházelo k postupování hranice území slovanského etnika stále více směrem na východ. Jména zemí však zůstávala stejná a byla neustále v paměti tehdejších lidí. Vévoda Jindřich Lev, měl podle Helmolda přikázat Slovanům, kteří ještě zbyli v zemi vagerské, polabské, obodritské a kyšanské, aby řádně odváděli také biskupské desátky, jaké platili Polané či Pomořané.¹⁹⁷

Knížecí bratři Pribislav a Vartislav museli pobývat na hradě Vurle (Vorle, Verle), v centru kmene Warnů, a tedy zcela mimo území kmenového jádra poblíž hranic se zemí Chyžanů, odkud vládli zbytku svazového území. Odtud také oba dva zahájili svůj poslední

¹⁹⁵ Helmold I (52), s. 102: „*Postquam igitur mortuus est Kanutum cognomento Lawardus rex Obotritorum, successerunt in locum eius Pribizlaus atque Niclotus bipartito scilicet principatu, uno scilicet Wairensium atque Polaborum, altero Obotritorum provinciam gubernante.*“

¹⁹⁶ Tamtéž I (71), s. 136.

¹⁹⁷ Tamtéž I (88), s. 174: „*Dux Slavis, qui remanserant in terra Wagirorum, Polaborum, Obotritorum, Kicinorum, ut solverent redditus episcopales, qui solvuntur apud Polanus atque Pomeranos...*“

velký boj. Oba bratři, nespokojení s „*terra Kycinorum et Circipanorum*“, v níž museli přebývat, dychtili dle Helmolda velice dramatického popisu po znovuzískání „*terram Obotritorum*“, kterou jim Jindřich Lev odebral „*iure belli*“.¹⁹⁸ Kníže Pribislav před branami Meklenburku, jednoho z nejstarších sídel obodritských vládců, který v této době střežila posádka saského vévody, pronesl řeč, v níž mimo jiné zmínil utrpení, jakému se jemu a jeho lidu dostalo: „*Byli jsme vyhnáni ze své rodné země a zbaveni dědictví svých otců. Vy jste dovršili toto bezpráví, protože jste vstoupili do našich hranic a držíte města a vsi, které dědickým právem náleží nám.*“¹⁹⁹ Helmold si jako většina středověkých kronikářů potrpěl na dlouhé a hrdinské proslovy, jež byly většinou zcela smyšlené, ale citovaná pasáž Pribislavovy řeči svědčí o jednom důležitém faktu. Země Obodritů byla chápána v tomto období jako zabrané či nadneseně řečeno okupované území, jehož jméno přetrvávalo u latinských autorů i po vyhnání místního knížete a postupného vymizení či asimilaci místního slovanského obyvatelstva. Změna nastala až po Pribislavově smrti v roce 1178 za následné vlády jeho potomků, jakožto meklenburských knížat. To ovšem souviselo se změnou politického statusu bývalé obodritské země.

Neúplné překonání kmenových struktur během obodritského státovorného procesu se mimo jiné odráželo ve dvojitým způsobu označování obodritské země. Neurčitý termín *terra Sclavorum* vyvažoval přesnější název *terra Obotritorum*. Nicméně vyčlenění, byť v tomto případě neúplné, určitého raně středověkého společenství v písemných pramenech z obecné etnické skupiny naznačovalo patrný vyšší stupeň jeho vývoje. Pro upřesnění tohoto závěru a uvedení dalších svědectví písemných pramenů je zapotřebí nejprve detailněji analyzovat jednotlivé zmíněné kmeny ve vztahu k vládnoucímu obodritskému knížecímu rodu. Dříve, než bude k tomuto tématu přikročeno, musí být ve stručnosti nastíněn etymologický vývoj a původ jména Obodritů, poněvadž výše zmíněný stav existence více kmenů a kmenového jádra tří složek představuje až stav v pozdním období 10–12. století. V předchozím 9. století však žádné důkazy o existenci takového uspořádání nenacházíme.

¹⁹⁸ Helmold I (93), s. 181: „*Filii enim Nicloti Pribizlavu atque Wertizlavus non contenti terra Kycinorum et Circipanorum aspirabant ad requirendam terram Obotritorum, quam dux eis abstulerant iure belli.*“

¹⁹⁹ Tamtéž I (98), s. 191: „*Magna, o viri, tam michi quam genti meae illata est violentia, qui epulsi sumus de terra nativitatís nostrae et privati sumus hereditate patrum nostrorum.*“

3.2 Nomen Obotritorum

Etymologický původ názvů kmenů, jejichž domény později tvořily jádro obodritského útvaru, byl již od konce druhé světové války předmětem vášnivých debat. Etymologický vývoj srbské oblasti záměrně ponechávám stranou, protože ačkoliv bylo jméno Srbů poprvé zapsáno již v 7. století a podobně jako u Veletů docházelo k rozšiřování tohoto názvu na větší počet kmenů, nebylo mu pro rychlejší začlenění této oblasti do Říše umožněno stát se jednotícím prvkem státotvorného procesu. Jméno Veletů máme sice stejně jako etnonymum Obodritů doloženo k roku 789 v Einhardově životopise Karla Velikého, ale v písemných pramenech nepřežilo přelom prvního tisíciletí. Na konci 10. století v roce 991 zaznamenaly *Annales Hildesheimensis* poprvé novou podobu jména starého veletského svazu – Lutici.²⁰⁰

Již první odborné úvahy spojovaly jméno Obodritů s řekou Odrou. Německý historik a filolog Johann Kaspar Zeuß, který se mimo jiné jako jeden z prvních odborně zabýval keltskou kulturou, považoval toto etnonymum za složeninu *ob-obdriti*, jejíž druhá část měla odkazovat na Odru.²⁰¹ Podobně uvažoval i český slavista Josef Perwolf. První část Zeußem navrhnuté složeniny *ob-* označil za předložku „za“ či volněji „z druhé strany“, kořen slova *odr-* měl odkazovat na Odru a přípona *-ici* zase na vodu.²⁰² Tezi, vyslovující se proti spojování tohoto etnonyma s Odrou sepsal Lubor Niederle, příklánějící se spíše k osobnímu jménu Obodry s pozdější změnou na *Obodrici*.²⁰³ Ačkoliv původní jméno Obodry není nikde prokázané, jak správně podotkl Heinrich Kunstmann, představoval Niederlův výklad jedno z prvních nabourání tzv. Oder Theorie, jež byla v tu dobu považována za neprůstřelnou.²⁰⁴ Určité její variace lze pozorovat i u autorů první poloviny 20. století. Germanista Willy Krogmann překládal složeninu slov *vodr-* a *-itv* jako „*Ti kdož žijí na vodě*“ nebo „*Lidé žijící na vodě*“.²⁰⁵ Ve stejný rok ovšem Max Vasmer označil spojitost etymologického základu jména Obodritů s vodou či Odrou za obtížnou a nepadnou uchopitelnou.²⁰⁶ I přesto Oder Theorie převažovala i v poválečném období. O krok dále zašel v šedesátých letech Henryk

²⁰⁰ *Annales Hildesheimensis* a 991, s. 25.

²⁰¹ Johann Kaspar ZEÜß, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*. München 1837 s. 654.

²⁰² Josef PERWOLF: *Slavische Völkernamen*, in: *Archiv für slavische Philologie* 7, 1883, s. 590–628, zde s. 624.

²⁰³ Lubor NIEDERLE, *Starožitnosti*, s. 124.

²⁰⁴ Heinrich KUNSTMANN, *Zwei Beiträge*, s. 399.

²⁰⁵ Willy KROGMANN, *Obodriti*, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 65, 1939, s. 124–163.

²⁰⁶ Max VASMER, *Beiträge zur slavischen Altertumskunde, XVI Methodisches zum Merja–Problem*, *Zeitschrift für slavische Philologie* 16, 1939, s. 97–107. Podobně i v pozdější práci Týž, *Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas*, Berlin 1941.

Łowmiański, který sice původ etnonyma Obodritů od řeky Odry nepopíral, ale jejich domovinu, ne však nutně původní, hledal nikoliv u dolního toku Odry, nýbrž kolem jejího slezského úseku, kde místní obyvatelé ztotožnil s prvními Obodrity.²⁰⁷

S úplnou novinkou přišel o několik let dříve polský lingvista Mikołaj Rudnicki, opírající se zejména o záznamy Geografa bavorského. Element *-it-* ve slově *Abodrit* nemusel být nutně jenom příponou, nýbrž součástí kořenu *-drit-*, což by v plném znění *dhr-ei-t*, *dhroi-t* či *dhr-i-t* mohlo podle Rudnickiho znamenat bažina. Předponě *Obo-* přiřknu podobný význam jako výše zmíněný Johann Kaspar Zeuß – „*obojí*“ nebo „*z obou stran*“.²⁰⁸ S Rudnickiho úvahami polemizoval Stanisław Urbańczyk, který sice nepřinesl vlastní návrh, ale energicky popíral slovanský původ přípony *-it*. Nepřímo se tak klonil spíše k cizímu původu tohoto jména.²⁰⁹ S odvážnou, ale stejně tak i kontroverzní teorií přišel již výše zmíněný německý slavista a překladatel polské literatury Heinrich Kunstmann. Ve svých úvahách se přiblížil tvrzení Stanisława Urbańczyka, jelikož jméno Obodritů nemělo podle Kunstmanna nic společného s řekou Odrou ani s bažinami. Stejně tak se nejednalo o osobní jméno, jak navrhoval Lubor Niederle. Původ slova hledal v řeckém slově *ἀπατρις*, jež v množném čísle připojuje příponu *-ιδος* = *ἀπατριδος*. Toto slovo použil kupříkladu ve 12. století byzantský učenec a básník Johannes Tzetzes v díle *Chiliaden* (VII. 436) ve významu „bez domova“ či „bez otce“, tj. bez otčiny.²¹⁰ Plný překlad tak podle Kunstmanna zní „*bezzemci*“, „*vydědenci*“ (*Vaterlandsloser*, *Heimatloser*). Konečná podoba tedy představovala kombinaci česko-slovansko-německého základu, k němuž přibyla latinská koncovka. Ve stejném významu přetrvalo toto slovo v pozměněném tvaru i v dnešních jazycích. V češtině známe dnes slovo *Apatrida* či *apolita*, označující osoby bez státní příslušnosti. Podobně je tomu i v polštině (*Apatryda*) a vzácně i v němčině, kde se ovšem mnohem častěji používá výrazu *Staatenlose*.²¹¹ Původ tohoto slova je ovšem nutno hledat v latinském *apatris* – bez otčiny, bez obce. Kunstmannovy teze o řeckém původu jména kmene Obodritů, pocházející z řeckého slova *ἀπατρις* a jejich údajné domoviny v oblasti tehdejšího byzantského Balkánu nebo blíže neurčeného prostoru pod byzantským vlivem,

²⁰⁷ Henryk ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n.e. II*. Warszawa 1964, s. 74.

²⁰⁸ Mikołaj RUDNICKI, *Nazwy Słowian połabskich i luzyckich u Geografa Bawarskiego z IX. wieku*, *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*, Poznań 1959, 249–269, zde s. 249. Originální analýzu názvů, které uvedl Geograf Bavorský ve snahu potvrdit již starší teorie přinesl v sedmdesátých letech Oldřich PILAŘ, *Dílo neznámého bavorského geografa*, *Historická geografie* 12, 1974, s. 208–259, s. 205.

²⁰⁹ Przemysław URBAŃCZYK: *O pochodzeniu nazwy Obodrytów. Uwagi krytyczne*, in: *Studia linguistica slavica baltica Canuto-Olavo Falk sexagenario a collegis amicis discipulis oblata*. Lund 1966 (=Slavistika och Baltiska studier 8) s. 309.

²¹⁰ Heinrich KUNSTMANN, *Zwei Beiträge*, s. 403

²¹¹ Tamtéž, 403.

jsou dnes odbornou veřejností buďto přehlíženy nebo je k nim přistupováno s neoprávněnou skepsí. Kunstmann se totiž snažil na základě etymologického rozboru názvů jednotlivých slovanských kmenu prokázat jejich původ právě z Balkánu.²¹² Kunstmannova práce představovala přinejmenším oživení debat o etymologickém původu Obodritů, jež se neustále orientovaly na řeku Odru nebo výjimečně na vodu či bažiny.

Veškeré úvahy v této problematice ovšem narážely a dodnes narážejí na nedostatek přesnějších informací, umožňujících zodpovědět dvě základní otázky – kdy a kudy proniklo slovanské obyvatelstvo do Polabí a v jaké doby se dostalo do kontaktu s nimeckým prostředím, respektive kdy se o Slovany začali latinští kronikáři zajímat. Archeologické nálezy a odkryvy na nejstarších slovanských sídlech sice poskytují možnost určení nejstarší známé spodní hranice slovanské přítomnosti v Polabí, ale zejména v poslední době dochází k jejímu předatování a tím se tato časová linie neustále posouvá.²¹³ Do těchto míst museli přijít před rokem 789, kdy je poprvé přímo zmiňuje Einhard. Pokud si tedy Obodrité přinesli své jméno už ze své domoviny, nacházející se údajně kolem řeky Odry či podle Łowmiański podél jejího dolního toku, museli by se dostat do zorného pole latinských autorů mnohem

²¹² V roce 1983 uveřejnil studii, v níž se snažil dokázat původ kmene Daleminců, patrně nejsilnějšího kmene srbského kmenového svazu, z Dalmácie. Více Heinrich KUNSTMANN, *Kamen die westslavischen Daleminci aus Dalmatien?* Die Welt der Slaven 28, 1983, s. 23–56. Kunstmann byl rovněž kritikem nových názvů kmenů, které podle něj svévolně zavedl Pavel Josef Šafařík. Neuznával Šafaříkovi Bodrce (tj. Obodrity) a především Čezpěňany, protože předpona *črežь* příliš neodpovídá pravidlům a navíc není takový tvar dohledatelný v písemných pramenech. Adam Brémský kupříkladu využíval předložku *circa = Circipani*. Kmen Čezpěňanů navíc ztotožnil s řeckým kmenem Σιροπαίονες nebo Σιροπαίονες, což mělo odpovídat lidovému jménu *Paiones*, jejichž centrum *Siris* (Σίρις) zmínil ve svých *Dějínách* Herodótos (VIII 115). Více Týž, *Mecklenburgs Zirzipanen und der Name der Peene*. Die Welt der Slaven 39, 1984. s. 353–358. Ačkoliv se jedná o poměrně svéráznou teorii, povzbuzující badatelskou představivost, nebyla v dle mého názoru pro příliš krátký rozsah dostatečně prokázána. Ve stejném čísle vyšla další Kunstmannova práce, v níž se zabíral údajným původem Poláků z Balkánu. Veliký kmen v Polsku vznikl na základě starého dáckého kmene a části pannonského obyvatelstva. Více Týž, *Über die Herkunft der Polen vom Balkan*, Tamtéž, s. 295–329. Balkánský původ předpokládal i u prvních Přemyslovců. Více Týž, *Waren die ersten Přemysliden Balkanslaven?*, Die Welt der Slaven 32, 1987, s. 25–47.

²¹³ Joachim Herrmann předpokládal dvě fáze osídlování Polabí. Nejstarší rolnické usedlosti vznikly v nejstarší sídelní periodě na přelomu 6. a 7. století. Výstavba hradů či spíše opevněných sídlišť spadala až do fáze druhé na konci 7. a počátku 8. století. Starší poznatky a odkazy na příslušnou literaturu do počátku osmdesátých let shrnuje Joachim HERMANN, *Slawen*, s. 153–251 a na dalších místech. Přesvědčivě prokázat přítomnost slovanského etnika v tomto prostoru již v 6. století se však doposud nepodařilo. Nejstarší dendrochronologická data dosáhla jenom na konce 7. století. V současné době se proto počátek slovanské migrace do středního a severovýchodního Německa klade do 7. století, přičemž v oblasti povodí Labe a Sály se Slované mohli objevit již v počátku 7. věku. Ve východním Holštýnsku naopak lze uvažovat i o období po roce 700. K tomu více Peter DONAT, Reinhard FISCHER, *Die Anfänge slawischer Siedlung westlich der Oder. Methodische Überlegungen zu Problemen aktueller archäologischer und onomastischer Forschungen*, Jahrbuch für brandenburgische Landesgeschichte 45, 1994, s. 7–30; Sebastian BRATHER, *Archäologie der westlichen Slawen. Siedlung, Wirtschaft und Gessellschaft im früh und hochmittelalterlichen Ostmitteleuropa. Reallexikon der Germanischen Alterumskunde Ergänzungsband*, Berlin 2001; BARFORD, P.H - *The Early Slavs: Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe*, London 2001; Florin CURTA, *Utváření Slovanů – Návrat ke slovanské etnogenezi*, in: *Slované neslované?* ed. Przemysław Urbańczyk, Praha 2011, s. 21–41; Sebastian BRATHER, *Byly slovanští přistěhovalci jednotnou skupinou nebo se regionálně odlišovali?* in: Tamtéž, s. 41–63.

dříve. O tom však nikde nenacházíme opory v písemných pramenech. Znalosti o východních a severních krajinách výrazně rozšířily až dobytvačné války v období vlády Karla Velikého a jeho nástupců. Obdobný problém je i u Kunstmannovy teorie o řeckém původu jména Obodritů. Otázku z jakého důvodu došlo k jejich přesunu směrem na sever, ponechal autor stranou. Pokud by se skutečně jednalo o grécismus, který byl západním autorům nesrozumitelný, museli by se o tyto Obodrity začít zajímat mnohem dříve, než by se vůbec vydali na svoji cestu do středního a severovýchodního Německa.

Kunstmann a stejně tak většina badatelů zabývající se etymologickým vývojem jména Obodritů hledala spojitost mezi nimi a podunajskými Slovaný, o nichž máme pouze omezený počet zpráv. Tito Slované měli podle *Annales regni Francorum* v prosinci roku 824 vyslat poselstvo co Cách ke dvoru císaře Ludvíka Pobožného, aby mu přednesli svoji stížnost na sousední Bulhary a požádali ho o pomoc.²¹⁴ Nemělo se však jednat podle této zprávy o legáty Slovanů („*legatos Sclavorum*“), nýbrž o „*legatos Abodritorum, qui vulgo Praedenecenti*“. Tito „Obodrité–Praedenecenti“, jejichž název naposledy překládal Dušan Třeštík v návaznosti na Olega Nikolajeviče Trubačeva jako *lupiči, vrazi*, žili v blízkosti Bulharů a na rozdíl od nich udržovali kontakty s Franky.²¹⁵

Heinrich Kunstmann v této zprávě viděl narážku autora říšských análů na původně jednotný kmen Obodritů, který se přesunul z Balkánu do prostoru Panonie, kde se v důsledku vpádu avarských nájezdníků rozdělil, přičemž jedna část zůstala a druhá se vydala přes Čechy a Moravu na sever. Ve svém závěru si vypomohl výsledky bádání Joachima Herrmanna v oblasti důsledků tlaku Avarů na slovanské kmeny, což mohlo kolikrát vést k rozdělení kmene.²¹⁶ Tato migrace však není přesvědčivě doložena ani písemnými ani archeologickými prameny. Teorii původní obodritské jednoty hájil i Henryk Łowmiański, ovšem domovinu obodritského kmen, odkud se přesunul do Panonie, hledal ve Slezsku.²¹⁷ Tyto úvahy odmítal Hynek Bulín, který tento název spojoval s řekou Dunaj. Jejich jméno posléze překládal jako

²¹⁴ *Annales regni Francorum* a. 824: „*Caeterum legatos Abodritorum, qui vulgo Praedenecenti vocantur et contermini Bulgaris Daciam Danubio adiacentem incolunt, qui et ipsi adventare nuntiabantur, ilico venire permisit. Qui cum de Bulgarorum iniqua infestatione quererentur et contra eos auxilium sibi ferri desposcerent, domum ire atque iterum ad tempus Bulgarorum legatis constitutum redire iussi sunt.*“

²¹⁵ Dušan TŘEŠTÍK, *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871*, Praha 2001, s. 103. Vycházel z Trubačevovy teorie, předpokládající vznik tohoto jména od slovesa ob(ъ)drati“ tj. „*odírati, loupiti*“. Více Oleg Nikolajevič TRUBAČEV, *Die Sprachwissenschaft und die Etimogenese der Slawen*, Zeitschrift für Slawistik 32, 1987, s. 916.

²¹⁶ Joachim, HERRMANN, *Zwischen Hradschin und Vineta. Frühe Kulturen der Westslawen*, München 1971, s. 20.

²¹⁷ Henryk ŁOWMIAŃSKI, *Początki II*, s. 69–72.

„*Předdunajci*“ či „*Lid žijící před Dunajem*“.²¹⁸ Vycházel mimo jiné z *Dialogu Pseudo-Kaisarea z Naziánu*, v němž hovořil o jistých „*Danubianern*“. Bulínova interpretace zní poměrně věrohodně, avšak v otázce lokalizace obodritských sídel nebyl příliš úspěšný, což dokázal Dušan Třeštík. Praedenecenti měli podle zprávy z říšských análů sídlit v Dácii, přičemž se podle Třeštíka nejednalo o starou Trajánovu Dácii od Sedmihradska po Dunaj, nýbrž o oblast, jejíž západní a jižní hranici tvořil střední tok Dunaje protékající v prostoru dnešního Maďarska, Chorvatska a Srbska, kde se do něj vlévá řeka Tisa, představující východní hranici území Praedenecentů a Bulharů.²¹⁹

Shrneme-li výše nastíněné nejrůznější teorie o původu jména Obodritů, získáme tři základní skupiny. První tvoří zastánci tzv. Oder Theorie, orientující se ve svých úvahách na řeku Odru či vodu. Odklon od této skupiny představují závěry některých historiků a slavistů hledající souvislost etnonyma Obodritů s bažinami. Poslední částí jsou rozmanité teorie, které ovšem není buďto možno zcela přesvědčivě prokázat, nebo se jedná o čistý konstrukt nezakládající se na pevných základech, jimž není nutno věnovat větší pozornost.²²⁰ Všechny tyto skupiny se rovněž musely vypořádat s problémem podunajských Slovanů žijících v blízkosti oblasti Panonie, jež říšské anály ve zprávě k roku 824 označily stejně jako Obodrity v Polabí. Většina badatelů se až na výjimky přikláněla k existenci původního jednotného kmene Obodritů, který se po svém přesunu do podunajského prostoru, ať už z východu či jihu, v důsledku avarského tlaku rozdělil, čímž vznikl samostatný kmen Obodritů, putující na sever.²²¹ Spojitost Obodritů s Praedenecenty zdánlivě potvrzují také údaje dosud nezmíněného Geografa bavorského. Ve svém výčtu jmenoval neznámý autor i dvě skupiny kmenů jménem *Osterabtrezi* a *Nortabtrezi*, což je většinou překládáno jako „východní“ Obodrité sídlící v podunajské oblasti a „severní“ Obodrité obývající území výše popsanou doménu v Polabí (*terra Obotritorum*).

Poněkud opomíjeným faktem však stále dle mého názoru zůstává neměnnost názvu kmene Obodritů. Kromě záměny původního „b“ ve slovi *Abodriti*, jak jej užíval Einhard v životopise Karla Velikého či analisté 9. století, za písmeno „p“, nedoznalo toto etnonymum prakticky žádné významné změny. Ojedinelý případ, kdy Adam Brémský jmenoval na dvou

²¹⁸ Hynek BULÍN, *Podunajští „Abodriti“*. Příspěvek k dějinám podunajských Slovanů v 9. století, Slovanské historické studie, 1960, s. 5–44, zde s. 31.

²¹⁹ Dušan TŘEŠTÍK, *Vznik*, s. 103–104.

²²⁰ Starší pokusy shrnuje Hynek BULÍN, *Podunajští „Abodriti“*, s. 19–26.

²²¹ Výjimku tvoří kupříkladu nepřilíš podložený názor Imreho Boby, předpokládající chybu v zápise říšských análů k zmíněnému roku 824. Ve správném podobě měla znít věta „... legatos Abodritorum (et hi) qui vulgo Praedenecenti vocantur.“ Více Imre BOBA, „*Abodriti qui vulgo Praedenecenti vocantur*“ or „*Marvani Praedenecenti*“?, *Paleobulgarica* 8, 1984, s. 29–37.

místech své kroniky „*Obodriti vel Reregi*“ a „*Obodriti, qui nunc Reregi vocantur*“ ponechme prozatím stranou.²²² Nový tvar *Apodritae* či *Apodriti* nacházíme například u Widukinda z Corvey nebo Thietmara Merseburského.²²³ Zcela jistě se nemohlo jednat o nějakou speciální verzi užívanou saskými kronikáři, jak navrhoval Kunstmann.²²⁴ Widukind i Thietmar, u nichž je změna nejvíce patrná, totiž užívali vedle pozmeněného tvaru *Apodriti* rovněž výrazu *Abdriti* či *Abotriti*.²²⁵ Rovněž nelze zapomínat na Adama Brémského, u něhož termín *Obodriti* převažoval.²²⁶ Ve stejné podobě se tvar jména *Obodriti* objevoval i v análech vzniklých v západních či jižních částech Říše, přičemž u některých přetrvalo až do 10. století.²²⁷ Obě verze byly pravděpodobně zaměnitelné, protože Thietmar například ve třetí knize své kroniky tituloval obodritského knížete Mstivoje jako „*Abdritorum dux*“, kdežto o dvě kapitoly níže byl Mstivoj označen titulem „*Apodritorum dux*“.²²⁸

Tento fakt vylučuje rovněž možnost latinského původu jména *Obodritū*, skládající se z předložky *ab-*, latinského názvu pro řeku Odru, a slovanské koncovky. Pokud by se skutečně jednalo v překladu o „*Lid od Odry*“ či „*Lid kolem Odry*“, nedocházelo by v tak krátké době ke svévolné změně latinské předložky, zvláště u autorů, u nichž se oba tvary objevují jako zřejmá synonyma. Navíc tento „nový“ tvar nikdy v písemných pramenech neprovládl. Z těchto důvodů považuji za nejvíce pravděpodobný výklad jména *Obodritū*, odvozující svůj slovanský původ od bažin či bažinatého terénu, pokrývající poměrně velkou část obodritského území. Výklad výše zmíněného Mikołaje Rudnickiho by se dal podepřít i etymologickým vývojem názvu města Berlína, který na rozdíl od Špandavy či Köpenicku (dříve Cöpenicku) neměl zřejmě žádné dřívější výrazné slovanské osídlení. Základ jména dnešní německé metropole tvořil slovanský kořen *brl-*, *brlo* nebo také *berlo*, což bychom v kombinaci s koncovkou *-in* mohli překládat jako „*suché místo*“ či „*suché místo mezi bažinami*“.²²⁹

²²² Adam II (21), s. 77; Adam III (20), s. 162. Ve stejném znění přejal tuto pasáž i Analista Saxo a. 983, s. 237; a nepřímo i kronikář Helmold I (20), s. 42.

²²³ Widukind I (36), s. 51; II (20), s. 84; Thietmar I (10), s. 15; VIII (5), s. 499.

²²⁴ Heinrich KUNSTMANN, *Zwei Beiträge*, s. 402.

²²⁵ Widukind III (68), s. 142; Thietmar III (18/11), s. 120; VIII (5/4), s. 498.

²²⁶ Adam I (5), s. 7; I (14), s. 19; III (20), s. 162–163. Na dvou místech ve své kronice zmínil etnonym *Obodriti*, které upřesnil termínem *Reregi*.

²²⁷ Západní *Annales Bertiniani* a. 838, s. 16; a. 839, s. 22; a. 867, s. 87. Kronikář Regino z Prümü a. 809, s. 68 použil termínu *Abrotides*. Pro desáté století například *Annales Altahenses Maiores* a. 995, s. 15.

²²⁸ Thietmar III (18/11), s. 120; III (18), s. 121.

²²⁹ K tomu více Joachim HERRMANN, *Cölln und Berlin. Bäuerliche Rodungsarbeit und landesherrliche Territorialpolitik im Umfeld der Stadtgründung*, in: Gerhard Kleiderling (hrsg.) *Jahrbuch für Geschichte 35* (= Studien zur Geschichte Berlins, Akademie der Wissenschaften der DDR, Zentralinstitut für Geschichte), Berlin 1987, s. 9–51. Shrnuje Arnt GOBBERS, *Kleine Berlin-Geschichte. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Berlin 2008, s. 14.

Etnonymum Obodritů nebylo stejně jako jméno Veletů odvozeno od žádné řeky či jejich původní domoviny, nýbrž od místa, kde se usadili. Zde se ovšem jednalo s největší pravděpodobností o původní „velkokmen“, který se v průběhu 10. století rozpadl na několik menších kmenů, jež později vytvořily obodritský kmenový svaz. Název *Obodriti* si udrželo pouze centrální část bývalého velkokmene, kdežto názvy většiny nově oddělených skupin byly v písemných pramenech odvozeny často podle vodstva v místech jejich sídel. O části z těchto celků se dozvídáme již v polovině 10. století, kdežto části jiné poprvé zmínil až Adam Brémský o téměř sto let později. Kmen Vagrů poprvé nacházíme k roku 967 v díle kronikáře Widukinda.²³⁰ Jejich jméno znamenalo zřejmě v překladu „*sousedé zálivu*“ nebo „*obyvatelé zálivu*“²³¹ Původ etnonyma Polabanů, odvozeného od řeky Labe, tvořícího jižní hranici jejich území, není zapotřebí podrobněji rozebírat. Podobně pak i u kmene Warnů či kmenového jádra veletského/lutického svazu. Rozpadu obodritského a možného veletského velkokmene bude věnována větší pozornost níže, protože tento proces neprobíhal všude stejným způsobem a mohl by souviset s tvorbou poměrně stabilního kmenového jádra obou těchto útvarů.

Spojitosť s podunajskými Obodity, kteří byli s největší pravděpodobností totožní s Praedenecenty, jak nasvědčuje zpráva *Annales regni Francorum* k roku 824 a podobnost jmen ve výčtu Geografa Bavorského není dle mého názoru dostatečně přesvědčivá. Oni Praedenecenti byli říšskými anály poprvé zmíněni již o dva roky dříve, kdy se měli společně s vyslanci „*všech východních Slovanů*“ a Avarů zúčastnit frankfurtského sněmu, svolaného Ludvíkem Pobožným. Sněm se měl zabývat především záležitostmi východních částí Říše a podrobených či spojeneckých slovanských kmenů. Proto byli Obodrité, Veleti a Srbové společně s Čechy, Moravany a oněmi Praedenecenty označeni souhrnně jako východní Slované. Nicméně v této zprávě nebyli Obodrité z Polabí svým názvem spojováni s Praedenecenty. Představa, že by se v říšském prostředí udržela v povědomí původní jednota obodritského kmene z podunajské oblasti, se zdá značně nepravděpodobná. Přijmeme-li závěry výše citovaných archeologů o údajném příchodu Slovanů (tj. Obodritů) na území dnešního východního Holštýnska po roce 700, pak by se tento údajný původní jednotný kmen musel rozdělit nejméně sto padesát let před zapsáním oné zprávy do říšských análů. Pokud by skutečně tato, pro tehdejší latinské kronikáře a analisty málo významná událost, zůstala v obecné paměti, musela by se o tom zachovat alespoň nějaká jiná zmínka.

²³⁰ Widukind III (68), s. 56.

²³¹ Christian LÜBKE, *Wagrier*, in: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, Band 33, Berlin 2006 s. 225.

Nebylo navíc ani důvodu, proč by se tehdejší franská zahraniční politika musela o tyto Slované vůbec zajímat. V době svého údajného rozdělení byli vystaveni tlaku Avarů, jímž až do porážky avarského kaganátu na konci 8. století podléhali. O jejich území, stejně jako o sousední Bulhary se Frankové nikdy příliš nezajímali. Čteme-li dále zprávu říšských análů k onomu roku 824, zjistíme, jak malé povědomí o Bulharech a přilehlých oblastech, jež znovu získaly po pádu Avarů svoji nezávislost, měl samotný císař Ludvík Pobožný.²³² Praedenecenti se již v roce 822 vydali do Frankfurtu především pro předání žádostí o pomoc proti rozpínajícím se bulharským kmenům. Stejná situace se opakovala i o dva roky později. Pro překvapivou nabídku míru od bulharského vyslance jim zřejmě nebylo dopřáno slyšení, což mohla být jedna z možných příčin jejich podmanění Bulhary o tři roky později.²³³ Tím jméno Praedenecentů zmizelo z písemných pramenů a v později vzniklém Geografu bavorském se již pod tímto názvem neobjevují. Pravděpodobně však jako etnikum nezanikli a jejich postavení v rámci bulharské říše není přesně jasné. V roce 852 se v Mohuči objevili poslové „Bulharů a Slovanů“.²³⁴ Jednání patrně nebylo úspěšné, protože následujícího roku oni „Bulhaři a Slované“ zaútočili na východofranskou říši.²³⁵ Těmito Slovány byli zřejmě míněni Praedenecenti, pro něž však autoři *Annales Fuldenses* a *Annales Bertiniani* použili pouze obecného termínu „*Sclavi*“. Pro rychlé vymizení tohoto jména, čemuž nasvědčuje i tato událost, považuji za nemožné, aby vzpomínka na údajnou dávnou jednotu podunajských Slovanů, tedy v jednom případě jmenovaných Obodritů a Obodritů sídlících v Polabí, přetrvávala ve franském prostředí tak dlouhou dobu, aby mohla být posléze vzpomenu ta v jedné zprávě říšských análů.

Proč ale bylo pro podunajské Slovány užito v jednom případě stejného názvu jako pro Obodrity v severovýchodním Německu a z jakého důvodu byli spojeni svým názvem i ve výčtu Geografa bavorského? Znalosti o severních a východních krajinách ve franském prostředí rozšiřovaly obchodní styky a především svědectvím účastníků vojenských tažení, popřípadě zajatců či otroků, přivedených jako součást kořisti. K prvním přímým stykům Franků s Polabskými Slovány v prostoru řek Sprévy a Havoly mohlo dojít již v první polovině

²³² *Annales regni Francorum* a. 824, s. 164: „*Rex Bulgarorum N. velut pacis faciendae gratia legatos ad imperatorem cum litteris misit. Quos ille cum audisset ac litteras, quae adlatae fuerant, legisset, rei novitate non inmerito permotus ad explorandam diligentius insolitae et numquam prius in Franciam venientis legationis causam Machelmum quendam de Baioaria cum ipsis legatis ad memoratum regem Bulgarorum direxit.*“

²³³ Rok 827, v němž se podunajští Slované stali poddanými Bulharů, není nikde přesně doložen, jedná se pouze o předpokládaný, ale nejvíce pravděpodobný časový údaj. Ke vztahu Říše a Bulharů a podunajských Slovanů více Dušan TŘEŠTÍK, *Vznik*, s. 104–105, 163–162.

²³⁴ *Annales Fuldenses* a. 852, s. 42: „...*legationes Bulgarorum Sclavorum...*“

²³⁵ *Annales Bertiniani* a. 853, s. 43: „*Bulgari, sociatis sibi Sclavis, et, ut fertur, a nostris muneribus invitati adversus Lodovicum Germaniae regem acriter permoventur, sed Domino pugnate vincuntur.*“

8. století během dobovačných výprav Karla Martella, o nichž bude ještě níže pojednáno, do oblasti Durynska. Obodrité se do širšího franského povědomí dostali někdy v polovině 8. století. Někdy v této době se objevilo i jméno *Abodriti*, jež poprvé použil k roku 789, alespoň co je nám známo, životopisec Karla Velikého.

Tento název, odvozených od slovanského výrazu pro bažiny, v nichž tito Slované žili, mohl být ve franském prostředí vnímán jako pouhé apelativum, jímž mohli posléze Frankové označovat více kmenů, o kterých neměli přesnější informace. Zatímco v Polabí se původní apelativum *Abodriti* přetvořilo na proprium obodritského velkokmene, u podunajských Slovanů bylo na konci druhého desetiletí 9. století po získání bližších zpráv o jejich domovině na určitý čas nahrazeno, nikoliv však vytlačeno, ethnonymem *Praedenecenti*. Ve zprávě říšských análů z roku 822 museli být ve výčtu odlišeni od Obodritů, a proto jejich původní apelativní název nebyl zmíněn. V následujícím záznamu o dva roky později již vystupovali samostatně, což autorovi umožnilo zapsat jméno *Praedenecentů* s poukazem na apelativum, jímž byli zřejmě kdysi označováni. Pro poměrně krátkou dobu, mohlo původní nepřesné apelativum zůstat stále v obecném povědomí, což je věrohodnější než vzpomínka na více než sto padesát let dávnou jednotu obodritského kmene v Podunají.

Apelativum *abodriti* a proprium *Praedenecenti* zřejmě v dodnes však nezachovaných, písemných zprávách koexistovalo. Pod původním apelativem je nacházíme i ve výčtu Geografa bavorského. Svůj popis měst a míst na severní straně Dunaje začal neznámý autor zmínkou kmene *Nortabrezi*, sídlících poblíž dánských končin. O tom, že se jednalo o Obodrity, nemůže být žádné pochybnosti, protože jako nejbližší sousedi byli uvedeni *Vuilci* (tj. Veleti). První část tohoto výčtu tvořily kmeny, obývající příhraniční prostor v bezprostřední blízkosti Říše. Druhou část představovaly kmeny, „*qui iuxta istorum fines resident*“. Čím ovšem autor postupoval ve svém seznamu dále na východ, tím byly jeho informace, jak poukázal Jaroslav Bakala, nepřesné či neúplné. Zejména posledním položkám 49–58 přiřknul pisatel většinou zaokrouhlený, a tedy svým způsobem orientační počet *civitates*, tj. hradů či více pravděpodobnější kmenové jednotky nebo území.²³⁶ Autorova neznalost místních poměrů se však v případě podunajských Slovanů, zaujímající pod názvem *Osterabtrezi* první místo druhé skupiny kmenů, jeví značně nepravděpodobná. Ačkoliv jejich území přímo nesousedilo s Říší, stále se jednalo o poměrně blízkou oblast bavorského území, kde celý text pravděpodobně vznikl. Těmto Osterabtrezům přisoudil pisatel více než sto *civitates*, což se vzhledem k jejich nedávnému podmanění Bulhary jeví

²³⁶ Jaroslav BAKALA, *K etnickým vztahům slovanské populace v jižním Poodří*, *Archaeologia historica* 28, 2003, s. 113–121, zde s. 115.

jako poměrně vysoké číslo. Soupis vznikl zřejmě v polovině 9. století, tedy zhruba dvacet let po pádu podunajských Slovanů. Pro tento problém se nabízejí tři řešení. Buďto se jedná o zcela jiný a dosud neznámý kmen, čemuž ovšem odporuje použití původního apelativa *Praedenecentů*, známého z Polabí. V druhém případě bychom museli zcela vyloučit nebo posunout dobu podmanění těchto Slovanů Bulhary. V takové situaci by zůstali samostatným subjektem či kmenem požívajícím v rámci bulharské říše vysoké autonomie. Proč by ale potom zmizelo jejich jméno či původní apelativum z písemných pramenů, pokud víme, že se v letech 852–853 objevili v analistických zápisech jako pouzí „*Sclavi*“. Mnohem pravděpodobnější se dle mého soudu jeví třetí možnost. Geograf bavorský nereflektoval pouze stav své doby, nýbrž i starší poměry. Vzhledem k nepřehledné situaci v důsledku neustálých válek, které bulharští chánové vedli v polovině 9. století, se absence aktuálních informací v době vzniku soupisu jeví poměrně věrohodně.

Způsob, jakým bylo určité společenství v raně středověkých písemných pramenech označováno, vypovídal do značné míry o jeho nezávislosti či postavení v rámci tehdejší střední a středovýchodní Evropy. Prvním stupněm státotvorného procesu pro středoevropské a východoevropské Slovany představovalo vyvázat v očích západních kronikářů a analistů svůj lid a zemi, jíž obývali, z obecných pojmů jako například „*Sclavi*“, „*terra Sclavorum*“ nebo „*provincie Sclavorum*“. U Obodritů na rozdíl od Čechů a Poláků nikdy k takovému vyvázání nedošlo.²³⁷ Prakticky po celé sledované období od konce 9. století do závěru 12. věku byla obodritská knížata titulována vedle „*dux Obotritorum*“ či „*princeps Obotritorum*“ i jako „*dux Slavis*“, „*princeps Slavorum*“ či „*princeps Winulorum*“.²³⁸ To sice v jednotlivých zprávách, k nimž bude ještě přihlédnuto, mohlo znamenat i zdůraznění moci obodritských knížat nad více slovanskými zeměmi, ale taktéž tento jev nasvědčuje o přetrvávání určitých kmenových struktur během celého obodritského státotvorného procesu. V případě obodritského etnonyma, podobně jako u případu jejich země (*terra*), tedy existoval dvojitý způsob, jakým jej latinští autoři zapisovali, aniž by během procesu formování obodritského raně středověkého státu došlo k vytlačení neurčitých termínů „*Sclavi*“ či „*Winuli*“.

Výše uvedený rozbor, v němž jsem se snažil představit ono *Nomen Abotritorum* jako deapelativum odvozené od slovanského slova označující bažinu, jsem nastínil několik významných otázek, které by neměly zůstat stranou této práce. Především se jedná o otázky existence původního obodritského velkokmene, jeho následného rozpadu, postavení

²³⁷ K tomu stručně František GRAUSS, *Die Bildung eines Nationalbewußtseins im mittelalterlichen Böhmen (Die vorhussitische Zeit)*, *Historica* 13, 1966, s. 5–49, zde s. 15.

²³⁸ K tomu viz níže

jednotlivých kmenů v rámci nástupnického obodritského kmenového státu a významu jejich knížat. V této souvislosti bude zapotřebí vrátit se ještě jednou k problematice datace soupisu autora Geografa bavorského a významu jím zmiňovaných kmenů *Nortabrezi* a *Osterabtrezi*. S tím souvisí i polemika se závěry některých historiků jako například Wolfganga Fritzeho a jeho pokračovatelů, s jejichž závěry souvisí i další znak státotvorného procesu – vývoj jednotlivých kmenů v rámci původního obdritského velkokmene a míra centrální moci obodritských knížat.

3.3 Struktura obodritského velkokmene

V případě kmenových svazů Polabských Slovanů a pozdějšího kmenového státu Obodritů, představujícího jakousi alternativní cestu státotvorného vývoje západní větve Slovanského etnika, se pochopitelně nejednalo o stát v dnešním slova smyslu, jehož definici nesplňovaly ani státy vzniklé na území dnešních Čech a Polska. V takovém případě vyvstává otázka, zda slovo „stát“ pro svou implikaci tehdy neexistujících souvislostí vůbec pro období raného středověku užívat. Pokud bychom však na tento výraz zcela rezignovali, znemožnila by se tím jakákoliv komunikace v rámci odborné veřejnosti. Rozumným a kompromisním východiskem je tento pojem používat nadále, ovšem vždy s pokud možno co nejpřesnějším vymezením toho, co jím pro danou oblast myslíme. Jelikož výsledkem obodritského státotvorného procesu nebyl stát v podobě, jakou známe z českého či polského prostředí, nýbrž kmenový stát vytvořený z původního kmenového svazu, zaměřím se spíše na definici těchto dvou politických uskupení.

Kmenovým svazem rozumím v souvislosti s tím, co bylo již výše řečeno, určité společenství lidí, většinou společného původu a zvyků, rozdělených do jednotlivých malých kmenů (*gens*), čelících bezprostřednímu ohrožení, které je dočasně sjednotilo pod vládu silného vůdce. Kmenové svazy vzniklé z důvodu aktuální, nejčastěji vojenské hrozby známe v prostředí západních Slovanů již od dob Sámovy říše. Tento „sňatek z rozumu“, při němž se skupina několika kmenů sjednotila pod jedním vládcem či společně vytvořenou svazovou institucí, neměl nikdy dlouhodobého trvání. Většinou zanikl po pomnutí bezprostřední hrozby nebo smrti nejvyššího vůdce, jehož autorita držela svaz pohromadě. Sebeobrana byla podle Petera Haethera hlavním faktorem v procesu vytváření nových politických řádů

a struktur v celém slovanském světě.²³⁹ U Polabských Slovanů byl pro sousedství jejich území s expandující franské říši mimořádně silný.

Jednotlivé kmenové struktury zůstávaly většinou nezměněny, pouze po dobu existence svazu byla část jejich rozhodovací pravomoci ve vojenských záležitostech přenesena na společného svazového knížete. Ten poté sice mohl i přes pomnutí bezprostředního ohrožení udržet svaz vahou své osobnosti pohromadě, ale dlouhodobě jej nemohl pro své nástupce uchovat. Stačí zde poukázat na údajných šestnáct synů knížete Sába, který zemřel na vrcholu své moci, ale ani jeden z jeho potomků nedosahoval zřejmě kvalit svého otce, čímž se svaz rozpadl.

Svazový kníže pocházel většinou z nejsilnějšího členského kmene, ovšem nelze zcela vyloučit i upřednostňování osobních kvalit příslušníka slabšího svazového celku. Vybraný jednatel byl pověřen vrchním velením svazového vojska a rovněž zastupoval navenek svaz, jehož jménem jednal. Pokud ohrožení trvalo i po smrti svazového knížete, byl společným konsensem vybrán vůdce nový. *Annales Bertiniani* k roku 839 zaznamenaly franskou výpravu proti kmeni Koldiců (Coldici), náležejícím k srbskému kmenovému svazu. Frankové obsadili jedenáct hradů a kníže Koldiců jménem Cimuslo (Čimislav?) padl v bitvě.²⁴⁰ Po jeho smrti byl okamžitě zvolen nový vládce, který posléze uzavřel s Franky mír, přísahal jim věrnost a vydal rukojmí. Kníže Cimuslo byl knížetem nejen kmene Koldiců, nýbrž i svazovým vůdcem srbských kmenů, sjednocených pro potřeby společného postupu proti franské expanzi na východ. Svazová knížata byla ovšem většinou, jak tomu dokazuje příklad Cimusla, z nejsilnějších kmenů, protože Koldicové společně se Suselci (Sinsle, Siusle) a Daleminci (Glomači, Talaminze) náleželi ke kmenovému jádru celého srbského svazu. U Daleminců je ovšem nutno počítat s určitou mírou jejich nezávislosti, protože v písemných pramenech byli důsledně oddělováni od Srbů.²⁴¹

Kapitulace těchto svazových knížat či podmínky jimi dohodnutého míru, který stvrzovali zejména rukojmí, byly závazné pro celý svaz. Rukojmí byli vybíráni pravděpodobně z rodiny onoho vrchního knížete a předních velmožů jednotlivých členských kmenů. Postavení svazového vůdce ovšem nebylo v žádném případě zcela nezpochybnitelné.

²³⁹ Více Peter HEATHER, *Frankish Imperialism and Slavic Society*, in: Przemyslaw Urbańczyk (ed.), *Origins of Central Europe*, Warsaw 1997, 171–190, zde s. 175.

²⁴⁰ *Annales Bertiniani* a. 839, s. 23.

²⁴¹ Jednotlivé kmeny srbského kmenového svazu osídlili, jak napsal Adam Brémský II (18/19), s. 81, poměrně rozsáhlé teritorium mezi Labem, střední Sálou a horním tokem Mohanu. Pro jejich malý význam a dlouhé existence jejich kmenového svazu se vžil jednotné apelativum „Srbové“ (lat. Surbi, Siurbi). K srbským kmenům a jejich lokalizaci více Joachim HERRMANN, *Die Slawen*, s. 26; Hansjürgen BRACHMANN, *Slawische Stämme an Elbe und Saale: Zu ihrer Geschichte und Kultur im 6. bis 10. Jahrhundert auf Grund archäologischer Quellen*, Berlin 1978, s. 162-167.

V roce 858 byl srbský kníže Zistiboro (Ctibor?) pro svůj vstřícný postoj k Frankům svržen, protože jednotlivé kmeny se chtěly franské nadvlády zbavit.²⁴²

Kmeny Polabských Slovanů, zvláště v lužické oblasti, byly ovšem vystaveny prakticky neustálému ohrožení ze strany svých sousedů, a proto zde měly kmenové svazy mnohem delšího trvání. Již v roce 631 nebo 632 byl v kronice tzv. Fredegara zmíněn kníže Dervan (Dervanus) jako „*dux gente Surbiorum*“, jenž se svým lidem, čímž autor myslel pravděpodobně celý svaz, vystoupil po boku Sáma proti franckému králi Dagobertovi.²⁴³ Pokud písemné prameny zmínily Srby, jednalo se tedy o celý kmenový svaz. Svazová knížata mohla být latinskými autory mylně považována za krále nebo neomezené vládce. V roce 806 byl vojsky Karla Velikého poražen srbský kníže Miliduch, přičemž podle autora *Chronicon Moissacense* padl toho dne „*rex superbus qui regnebat in Siurbis*.“²⁴⁴

Kmenový svaz Srbů se tedy vyznačoval pro neustálé ohrožení ze strany svých sousedů zejména délkou svého trvání. Z písemných zpráv, hovořících o podmanění Srbů během častých říšských vojenských tažení, lze vždy vyvozovat krátké přerušení existence celého svazu, na níž bylo vždy až do úplné porážky srbských kmenů navazováno. Slib věrnosti Říši totiž neznamenal trvalé spojenectví či definitivní kapitulaci. Jednalo se pouze o přiznání momentální porážky a slib dočasného míru.²⁴⁵

Svojí strukturou se srbský svaz nejvíce přiblížil výše navržené definici. Základním pramenem pro poznání jeho vnitřního uspořádání je již zmíněný Geograf bavorský. Ve svém seznamu uvedl u každého kmene počet „*civitates*“, ale pouze u pěti z nich zapsal i počet tzv. „*regiones*“. Termín *civitas* měl v raném středověku více významů. Již od doby Řehoře z Toursu byl pojem *civitas* chápán jako výraz pro diecézi nebo administrativní celek. V užším smyslu znamenal rovněž opevněné středisko církevní správy, které mělo římské kořeny. Alternativně se užívalo i slovo „*urbs*“. V 9. století došlo v důsledku výše zmíněných nájezdů Normanů k rozsáhlé fortifikační činnosti.²⁴⁶ Zatímco ve Francii, tehdejší západofranské říši, se pro potřebu hustší sítě opevnění podíleli i příslušníci rané šlechty, ve východní části franské říše zůstalo toto právo pevně v rukou panovníka. Zejména tomu tak bylo v příhraničních oblastech nebo na nově dobytých slovanských územích. Tento vývoj mimo jiné

²⁴² *Annales Fuldenses* a. 858, s. 49.

²⁴³ Fredegar IV. (13) str. 155, (MGH SS rer. Merov. 2).

²⁴⁴ *Chronicon Moissacense* a. 806, str. 308, (MHG SS 1).

²⁴⁵ BERANOVÁ, Magdaléna: *Slované*. Praha 2000, s. 45.

²⁴⁶ Zprávy o normanských nájezdech poskytují nejrůznější analistické zprávy. V roce 839 či 840 obléhali Normané *civitas* Kolín nad Rýnem. O pět let později zničili Hamburk. Roku 858 byly obleženy Brémy a o čtyři roky později podlehl Xanten a Birten. Na počátku osmdesátých let 9. století dobyli Normané Lutych, Tongeren, Jülich, Neuss, Nijmegen a Bonn.

způsobilo i postupné vytlačení termínu *urbs* a *civitas* v jejich širším smyslu z písemných pramenů. Již ve Fradegarově kronice byla tato dvě slova užívána pro vlastní sídliště, a to jak pro stará střediska s římskou tradicí, tak i pro nebiskupské opevněné lokality římského původu. Nově byla jako *civitas* označována opevněná kmenová střediska bez jakékoliv antické tradice a církevně správního charakteru. Výjimečně se termín *civitas* a v menší míře i *urbs* rozšiřoval na méně významné opevněné lokality na nově získaných územích či v oblasti slovanského osídlení v Polabí. To bylo do značné míry ovlivněno skutečností, že do psané historie vstoupila nová území a s nimi i nové lokality. Jelikož středověká latinská slovní zásoba, zejména ve stručných analistických zprávách, nebyla příliš pestrá, docházelo celkem logicky k přenášení všeobecně srozumitelných termínů i na nové oblasti. Kronikář Widukind například rezignoval na jakékoliv rozlišování opevněných lokalit a nepociťoval jakousi nadřazenost starých měst s antickou tradicí. Ta ostatně ani v místě, kde pobýval, nebyla zastoupena. V podobném duchu byla psána i Thietmarova kronika. Není zde dále zapotřebí rozebírat jednotlivé výrazy v raně středověkých písemných pramenech, což už do značné míry udělala Marie Bláhová.²⁴⁷ Zaměřme se proto na terminologii Geografa bavorského, jehož soupis v autorčině vyčerpávajícím výkladu poněkud zapadl.

Termín *civitas* nemusel nutně pro slovanskou oblast označovat pouze hrad nebo opevněné sídliště, nýbrž i kmenovou jednotku. Základem každého kmene byla skupina lidí žijících na určitém území, kteří se rozdělovali do tzv. velkorodin (*Großfamilien*). Více takovýchto velkorodin, jejichž příbuznost je sice pravděpodobná, ale nikoliv primární, vytvářelo nižší kmenový celek (*civitas*), jehož centrem bylo, ovšem ne nezbytně, opevněné místo chráněné malou posádkou. Počet obyvatel těchto *civitas* mohl podle Joachima Herrmanna dosahovat přibližně 300–1200 osob. Více těchto nižších kmenových jednotek vytvářelo další stupeň kmenových struktur, pro něž v pěti případech použil Geograf Bavorský pojem *regio*. Jelikož jej pisatel užil pouze na pěti místech, nelze jej překládat jako pouhé území, na němž jednotlivé kmény žily. Termín *regio* byl užit u Obodritů, Veletů, Srbů, Bulharů a blíže neznámých Sitticů.²⁴⁸ Konkrétně se tedy jednalo o čtyři celky přímo sousedící s Říší a jeden náležející do druhého okruhu území, s nimiž Říše společnou hranici neměla.

²⁴⁷ K tomu s odkazy na starší relevantní literaturu podrobněji Marie BLÁHOVÁ, *Evropská sídliště v latinských pramenech období raného feudalismu*, Praha 1986.

²⁴⁸ MMFH III, s. 285–288: „*Isti sunt, qui propinquiores resident finibus Danorum, quos vocant Nortabtrezi, ubi regio, in qua sunt civitates LIII, per duces suos partitae. Vuilci, in qua civitates XCV et regiones III ... Iuxta illos est regio, quae vocatur Surbi, in qua regiones plures sunt, quae habent civitates L. ... Vulgari regio est imense et populus multus, habens civitates V, eo quod multitudo magna ex eis sit et non sit eis opus civitates habere. ... Sittici, regio immensa populis et urbibus munitissimis.*“

Informace pisatele Geografu bavorského nebyly vždy, jak poznamenal výše citovaný Jaroslav Bakala, vždy zcela správné či aktuální. Nejpresnější údaje měl zřejmě o oblasti Polabských Slovanů, k nimž udal i počet jejich *regiones*. Bulharské regio měly být „*immensa et populus multus*“, na jehož území se nacházelo pět *civitates*, poněvadž jejich regio bylo rozsáhlé a lid početný, neměli zvykem mít *civitates*. Zde je zapotřebí brát v úvahu možnou jinou strukturu uspořádání společnosti, než u Polabských Slovanů. Autor Geografu bavorského ovšem o nich uvažoval stejně a přenášel na Bulhary své přesnější znalosti o Slovanech na východ od Labe. Jeho zprávu je proto v tomto případě zapotřebí chápat jako popis jednoho bulharského regio, které tvořilo pět územně rozlehlých a do počtu obyvatel velice početných *civitates*. Jelikož centrální moc bulharských chánů byla v té době poměrně silná, lze uvažovat o autorově poznámce, že nemít *civitates* „*non sit eis opus*“. V podobném stylu, ačkoliv se dvěma rozdíly, nacházíme i v druhém okruhu termín regio při popisu kmene Sitticů. Jejich regio bylo rozměrné nikoliv svým územním rozsahem, nýbrž pouze svým lidem, obývajícím svá pevně opevněná sídla, pro něž ovšem autor na tomto místě užil slova *urbs*. Jelikož byl termín *urbs* použit pouze u zmíněných Sitticů a stejně dosud ne zcela přesně lokalizovaného kmene Thadesů (Thadesi), nelze mu přičítat nějaký jiný význam než synonymní alternativu ke slovu *civitas*. Je otázka, zda autor v tomto druhém okruhu postupoval od nejbližších kmenů k nejvzdálenějším, jako tomu činil u okruhu prvního. Mezi kmenem Thadesů a Sitticů uvedl jméno Glopeani, Zuireani a Busani. Henryk Łowmiański identifikoval kmen Glopeanů jako Polany, obývající prostor kolem jezera Gopło poblíž Hnězdna.²⁴⁹ Naproti tomu kmen Busani sídlil, jak název napovídá, buďto podél Severního Bugu ve Volyňské oblasti nebo Jižního Bugu na jižní a jihovýchodní Ukrajině. Sídla Thadesů by se tak měla nacházet severně od Hnězdna, kdežto území Sitticů je možno hledat někde v prostoru mezi Hnězdnem a západní Ukrajinou. Autor Geografu bavorského tedy neměl nepřesné údaje jenom o kmenech, které uvedl na posledních položkách svého seznamu, jak upozornil Bakala, nýbrž i o některých dalších oblastech druhého okruhu kmenů.

Tyto nižší a vyšší kmenové jednotky tvořily tedy základ kmenových svazů Polabských Slovanů. Jak již bylo řečeno, definici kmenového svazu nejlépe odpovídal svaz Srbů. Zpráva Bavorského geografa o tom dostatečně informuje: „*Iuxta illos est regio [tj. svaz], quae uocatur Surbi. in qua regione plures [tj. vyšší kmenové jednotky] sunt quae ha bent ciuitates*

²⁴⁹ Henryk ŁOWMIAŃSKI, *O identyfikacji nazw Geografa bawarskiego*, *Studia Źródłoznawcze* 3, 1958, s. 1–22, zde s. 15, Poznań 1986. Polemika s Łowmiańskiego závěry Jerzy NALEPA, *O nowszym ujęciu problematyki plemion słowiańskich u "Geografa Bawarskiego"*. *Uwagi krytyczne*, *Slavia Occidentalis* 60, 2003, s. 9–63.

L. ²⁵⁰ Padesát zmíněných civitates tvořilo několik regio pod vedením knížat, kteří posléze na kmenovém shromáždění společně s vůdci jednotlivých civitates (*seniores, primores*) volili vrchního svazového knížete (*dux, dux gente Surbiorum, rex superbus*). Frankové proto své výpravy mířili proti těmto knížatům. Kromě výše jmenovaných knížat Cimusla a Miliducha, jejichž kapitulace znamenala automaticky porážku celého svazu, je známo kupříkladu tažení franského a saského vojska na srbské území, kde po dobytí jednoho civitas bylo potlačeno i celé povstání.²⁵¹ Připomeňme jenom, že před porážkou knížete Cimusla obsadili Frankové jedenáct pravděpodobně méně významných civitates.

Svazová knížata byla podřízena kmenovému shromáždění jednotlivých knížat a předáků civitates. Neplatí tedy nutně představa, že veškeré složky kmenové společnosti musel vždy vést kníže. Zmínění *seniores* a *primores*, o nichž bude ještě pojednáno, vystupovali jako zástupci svých civitates, rovnocenní knížatům skupiny více civitates (tj. regio). Ke spojování nižších kmenových složek docházelo zejména z vojenských, ale také z ekonomických důvodů. Nesmíme rovněž opomíjet možnost vnitřních vzájemných bojů mezi jednotlivými civitates, což mohlo vytvoření regiones jenom podporovat. V takovém vyšším celku byla jednotlivá opevněná sídla každé civitas, pokud zde existovala, postavena na úroveň jakýchsi lokálních pevností, sloužících předně pro ochranu obyvatelstva z „podhradí“ a v dobách míru jako skladiště zásob nebo výjimečně jako sídlo oněch *seniores* či *primores*.²⁵²

Slabinou kmenových svazů v Polabí bylo vysoké, podle Wolfganga Fritzeho až „nerozumné množství“, kmenů.²⁵³ Je otázkou, zda podobná struktura existovala i v Čechách a v Polsku, kde vývoj probíhal za zcela jiných podmínek. V Čechách nevznikaly dílčí kmeny, jelikož v české kotlině neexistoval žádný jiný kmen než *gens Bohemanorum*. Není zapotřebí podrobněji rozebírat překonanou teorii o existenci více českých kmenů, jejíž hlavní pramen, tj. zakládací listinu pražského biskupství, podrobil důkladné kritice Dušan Třeštík.²⁵⁴ Jedinou výjimku představuje Kosmovo vyprávění o lucké válce, k němuž se vztahuje i popis území Lučanů, pro něž ovšem nepoužil termínu *gens*, nýbrž *natio*. Užívání slov *gens, natio*

²⁵⁰ Viz výše.

²⁵¹ *Annales regni Francorum* a. 816, s. 148–149.

²⁵² S podobným návrhem přišel již Joachim HERMANN, *Slawen*, s. 269. Shodně postupoval i ve stručnosti Przemyslaw URBÁNCZYK, *Changes of Power Structure During the 1st Millennium A.D. in the Northern Part of Central Europe*, in: Przemyslaw Urbańczyk (edd.) *Origins of Central Europe*, Warsaw 1997, 39–45. Ke struktuře kmenové společnosti Hansjürgen BRACHMANN, *Tribal Organizations in Central Europe in the 6th - 10th Centuries A.D. Reflections on the Ethnic and Political Development in the Second Half of the First Millennium*, in: Przemyslaw Urbańczyk (edd.) *Origins of Central Europe*, Warsaw 1997, s. 23–39.

²⁵³ Wolfgang FRITZE, *Probleme*, s. 171.

²⁵⁴ Dušan, TŘEŠTÍK: *České kmeny, Historie a skutečnost jedné koncepce*, *Studia mediaevalia Pragensia* 1, 129–143. Nověji pak Týž, *Počátky*, s. 14–54.

a *populus* se, jak bylo výše řečeno, v písemných pramenech lišilo a nelze tudíž jejich význam bezmyšlenkovitě přenášet. Kosmas chápal slovo *natio* především v jeho prapůvodním významu, označující rod či pokolení.²⁵⁵ Nespokojený muž během Libušina soudu měl vyjádřit své zklamání, že jediné Čechy „*obprobrium nationibus et gentibus destituit natura*“, protože nemají pevnou mužskou vládu.²⁵⁶ *Natio* zde vyjadřovalo spíše pokolení než národ, ostatně stejně byly označeni i Slavníkovci a Vršovci. „*Natio Luczano*“ žil podle Kosmy na území („*provincia*“), které se dále rozdělovalo na pět krajin („*regionibus*“). Z celé Kosmovy zprávy je ovšem zřejmý význam tohoto slova, jehož užíval ve smyslu „území“, „země“ či „krajina“.²⁵⁷ Nejednalo se tedy o vyšší kmenovou složku, jakou známe z Geografa bavorského.

V Čechách byl jednotný kmen Čechů rozdělen na menší části pod vedením lokálních knížat, jejichž počet se v písemných pramenech jak známo neustále snižuje.²⁵⁸ Státotvorný impuls přišel až od nejsilnější přemyslovské frakce, jejíž postup usnadnila i slabost ostatních dílčích skupin kmene Čechů, jež proto nelze porovnávat se svazovými kmeny v Polabí. Menší a dříve samostatné celky, jejichž spojením započal státotvorný proces, nacházíme i v Polsku. K úplnému sjednocení došlo sice až v desátém století, kdy se také od kronikáře Widukinda dozvídáme první zprávu o polském knížeti a jednotném *gens Polonorum*. Dlouhodobý sjednocovací proces mohl začít pro vysoký počet malých kmenů obývajících prostor, kde později vznikl polský raně středověký stát, už na konci 7. a začátku 8. století. Odhaduje se, že na území budoucího polského království žilo asi třicet kmenových skupin.²⁵⁹ Mezi nimi získali zhruba na počátku 9. století dominantní postavení Vislané a Polané, jejichž vývoj ovšem probíhal prakticky bez vnějšího vměšování a stranou tehdejší franské expanzivní politiky. Do popředí zájmu výbojné velkomoravské politiky na konci 9. století a českých Boleslavů v polovině následujícího věku, se Vislané dostali až mnohem později, kdy již jejich přední pozice byla společně s Polany mezi polskými kmeny zřejmá.

²⁵⁵ Vše Marie BLÁHOVÁ, *Národ v pojetí českých středověkých intelektuálů*, Wojciech Iwańczak, Janusz Smolucha (ed.), *spólnoty małe i duże w społecznościach Czech i Polski w średnowieczu*, s. 15–35, zde s. 18–21.

²⁵⁶ Kosmas I (4), s. 11.

²⁵⁷ Tamtéž I (10), s. 23: „*Unde autem antiquitus nuncupetur ea natio Luczano, nolimus preterire sub silentio. Quippe illa distinguitur provincia quinque regionibus locorum per compendia. Prima regio est sita circa rivum nomine Gunta, secunda ex utraque parte est fluvii Uzka, tertia extenditur per circuitum torrentis Brocnica, quarta, que et Silvana dicitur, sita est infra terminos fluminis Msa; quinta, que in medio est, dicitur Luca, pulcherrima visu et utillima usu ac uberrima satis nec non habundantissima pratis, unde et nomen ipsa regio traxit, quia luca latine pratium dicitur. Et quoniam hec regio primum, longe antequam Satc urbs condita foret, est inhabitata hominibus, recte eius incole sunt a regione Leczane nuncupati.*“

²⁵⁸ K tomu Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky*, s. 54–68.

²⁵⁹ Peter HEATHER, *Frankish Imperialism*, s. 171.

Specifickou oblastí bylo Slezsko. Podle některých historiků a archeologů mohl existovat samostatný kmenový svaz, jehož základ měly tvořit dva zdejší nejsilnější kmeny Dědošanů a Slezanů, známé společně se Slezany a Třebovany z listiny pro pražské biskupství z roku 1086.²⁶⁰ Značný nárůst sídlištních ploch, zejména v kraji Dědošanů, umožňoval rozvoj sousedských vztahů a upevnění společensko-politických útvarů vázaných na dané území. Silné kmenové jednotky mohly tak vytvářet užší svazky za účelem prosazení svých politických cílů. Delšímu přetrvávání místních kmenových struktur nasvědčuje i fakt, že Slezsko je krajem, kde se dochovalo nejvíce místních názvů odvozených od původních kmenů. Slezský kmenový svaz, jehož existenci považoval za pravděpodobnou i Henryk Łowmiański či Lech Tyszkiewicz, vznikl v Dolním Slezsku nejpozději v 9. století. Tomu nasvědčuje i rozložení hradů, vsí či jiných liniových fortifikací.²⁶¹ Svazové území bylo navíc chráněné horským pásmem na jihu, Slezskými valy na západě a na severu jeho hranici tvořila řeka Warta. Pokud kmenový svaz ve Slezsku skutečně existoval, musel být velice silný a Měškovi a jeho předchůdcům muselo činit velké obtíže zlomit odpor jednotlivých svazových kmenů. K podrobení Dědošanů, tedy jednoho z nejsilnějších kmenů, došlo pravděpodobně před rokem 963, kdy se kníže Měšek poprvé objevil ve vyprávění kronikáře Widukinda.²⁶² I přes podrobení si území bývalého svazu uchovávalo svoji specifičnost. O síle místní tradice svědčí i pohanská reakce části Polanů a Slezanů ve třicátých letech 11. století, kdy vratislavský biskup musel přesídlit do Smogorzowa a posléze na hrad Ryczyn, kde pobýval přes dvacet let až do svého znovunastolení ve Vratislavi v roce 1051. Tato pohanská reakce měla jednu zvláštnost. Vratislavský val byl rozebrán a dřevo následně použito na zpevnění terénu při západní straně zdejšího kostela sv. Martina, na němž vyrostla stavba o rozměru přibližně 9 x 4,5 m. Ze stavby se dochovalo neporušené pouze jedno z prken, nalezené pod podlahou. Z detailnějšího průzkumu byla zjištěna analogie v kultovních budovách Polabských Slovanů v Groß Raden na obodritském území v Meklenbursku.²⁶³ Z důkazů o síle místní tradice a povrchní christianizaci hledal Sławomir Moździoch argumenty proti příslušnosti Slezska k Velké Moravě a říši českých Boleslavů (to však již

²⁶⁰ CDB I, s. 94.

²⁶¹ Shrnuje Robert ANTONÍN, Martin ČAPSKÝ, Vratislav JANÁK a kol., *Slezsko v dějinách českého státu I*, Opava 2012, s. 102–115.

²⁶² Gerard LABUDA, *Pierwsze wieki monarchii piastowskiej*, Poznaň 2012, s. 25–33; URBAŃCZYK, Przemysław: *Trudne Poczatki*, s. 176–192.

²⁶³ Sławomir MOŹDZIOCH, *Slezsko v 10. století*, in: Luboš Polanský, Jiří Sláma, Dušan Třeštík (ed.), *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, Praha 2000, s. 215–224, zde s. 220. O konfrontaci mezi křesťanstvím a pohanstvím v Polsku více Týž, *Gens perfida et nondum bene christiana – konfrontacja chrześcijaństwa i wierzeń tradycyjnych w państwie pierwszych Piastów w świetle najnowszych odkryć archeologii*, in: Pieniądz-Skrzypczak, Jerzy Pysiak (ed.), *Obraz i funkcja w społeczeństwie średniowiecznym*, Warszawa 2005, s. 67–82.

není předmětem této práce.) Slezsko bylo k Polsku připojeno v době územní expanze již sjednocené centrální části Polska.²⁶⁴ O podobné struktuře jako u kmenů Polabských Slovanů lze tedy v Polsku uvažovat, ale žádný pramen, včetně Geografa bavorského, nám o ní nepodává žádnou zprávu. Pokud však tato kmenová struktura existovala, převládaly zde spíše nižší kmenové jednotky pod vedením *seniores* a *primores*, protože z doby před sjednocením nemáme téměř žádné zmínky o jednotlivých knížatech.

V Polsku získaly dva nejsilnější kmeny převahu nad ostatními kmenovými jednotkami, stejně jako v Čechách nabyla na významu nejmocnější kmenová frakce rodu Přemyslovců. V obou případech zde existovalo určité epicentrum sjednocovacího procesu. Takový vývoj byl však u srbských kmenů pro neustálé ohrožení ze strany jejich sousedů, vzájemné boje mezi jednotlivými kmenovými složkami a absenci nejsilnějšího celku uvnitř celého kmenového svazu nemožný. Ačkoliv Dalemíncové, kteří sice se srbských svazem spolupracovali, ale navenek vystupovali vždy jako samostatný *gens* a kteří bojovali se Sasy ještě na počátku 10. století, nedokázali již oddálit začlenění svého území do říšských struktur.²⁶⁵ Záměrně byly prozatím ponechány stranou svazy Veletů/Luticů a Obodritů, kde sice můžeme po určitou dobu pozorovat podobný stav, ale na rozdíl od Srbů zde došlo k určitému vývoji, i když u každého zcela opačným směrem.

Vycházíme-li ze zprávy Geografa bavorského, pak se kmenový svaz Veletů/Luticů skládal z 95 *civitates*, tj. nižších kmenových jednotek, z nichž některé vytvářely čtyři hlavní *regiones*. Fakt, že Geograf bavorský udal jejich přesný počet, svědčí o jejich stabilitě. Písemné prameny označují souhrnně toto jádro čtyř *regiones* jako Veleti (*Wilzi*), ale jména jednotlivých *gentes* se dovídáme až v pozdější době. Patrně nejvlivnější kmen svazového jádra, Ratary, poprvé zmínila listina tehdy ještě krále Oty I. ze 14. října 936 pro fuldský klášter. Ota vydal tuto listinu v Magdeburku, kde pobýval po svém návratu „*de provintia Sclavorum qui vocantur Riaderi*“.²⁶⁶ Další dva kmeny Chyžanů a Črezpěňanů zahrnula do svého výčtu listina Otova stejnojmenného nástupce z roku 973. Ota II. v ní potvrdil některá práva magdeburského arcibiskupství a především podíl na stříbrném desátku „*de provinciis Sclavorum Ucrani, Receni, Riedere, Tolensani, Zirzipani*“.²⁶⁷ Společně s posledním kmenem Dolenců tvořily kmenové jádro, pro něž se užívalo jména Veleti a od přelomu prvního tisíciletí Lutici. Nejpřesněji tento stav vystihl Adam Brémský: „*Za mírným tedy Odry tokem*

²⁶⁴ Sławomir MOŹDZIOCH, *Slezsko v 10. století*, s. 222.

²⁶⁵ Poslední zmínka o Srbech, ve smyslu kmenového svazu, pochází z *Annales Fuldenses* a. 897. Poslední boj Dalemínců zmiňuje k roku 906 Widukind I, (17), s. 83–84.

²⁶⁶ DO I., s. 91.

²⁶⁷ DO II., s. 41.

a rozličnými plemy Pomořanů leží západním směrem kraj Vinulů, těch, kteří se jmenují Dolencové nebo Ratarové... Potom se přichází k Čezpěňanům a Chyžanům, jenž od Dolenců a Ratarů odděluje řeka Pěna a město Dymin. Chyžané a Čezpěňané bydlí z této strany Pěny, Dolencové a Rataři za Pěnou. Tato čtyři plemy slují pro svou statečnost Vilci nebo Lutici.²⁶⁸ Svazovému jádru posléze, v závislosti na jeho momentální síle, podléhaly v menší či větší míře okolní méně významné kmeny Došanů, Brižanů (Neleticů) Lebušanů, Sprévanů a Ukranů. V polovině 9. století, kdy pravděpodobně Geograf bavorský vznikl, byla převaha čtyř *regiones* zřejmá, a proto lze zmíněné menší kmeny hledat mezi 95 *civitates*, stojícími mimo čtyři centrální *regiones*.

Zvláštní část veletského svazu tvořil kmen Havolanů (Stodoranů), sídlící na střední Havole. Se svými osmi *civitates* představoval specifickou součást svazového uskupení Veletů. Pravděpodobně se jednalo o samostatný kmen, u něhož se vyvinula dostatečně silná knížecí moc. Na počátku 9. století neměli Havolané s Velety zřejmě nic společného, protože neexistuje žádná zpráva spojující tyto dva celky dohromady. Ani Geograf bavorský, v jehož soupisu vstoupili Havolané poprvé do psané historie, žádnou spojitost nenaznačil. První takovou zprávu zaznamenal až anglický král Alfréd Veliký ve svém částečně přepracovaném překladu Orosiových *Dějínách Anglosasů*, jenž je datován do posledního decénia 9. století. V jediné větě: „*Wilte pe mon Haefeldan haer*“ spojil Havolany s Velety.²⁶⁹ Pokud Havolané byli skutečně v době Alfréda Velikého součástí veletského svazu, muselo se jednat o dočasné začlenění havolanského kmene do svazových struktur, protože na počátku 10. století se opět objevují zprávy o samostatných havolanských knížatech. Vztahy mezi nimi a Velety byly však, jak poznamenal Lothar Dralle, poněkud zamotanější. Někteří badatelé se domnívali, že Havolané měli již na přelomu 8. a 9. století vliv na celý veletský svaz. Oporu pro toto tvrzení hledali v tažení franského vojska v roce 789. Franské vojsko, podporované obodritským a fríským kontingentem, dospělo až k sídlu (*civitas*) knížete Dragovíta, jehož donutili ke kapitulaci. Prameny hovořící o této události vesměs spojovali Dragovíta s Velety, což vytvořilo představu Dragovíta jako vrchního knížete, ovládajícího kromě Havolanských *civitates* i veletská *regiones*. *Annales Mettenses priores* dokonce zaznamenaly, že Dragovít (Drogoviz) získal svoje panství (*principe*) od Karla Martella. Bernhard Friedmann na základě rozboru kořene Dragovítova jména, odvozený podle Friedmanna od slova „-darg-“, tj.

²⁶⁸ Helmold (2) str. 8: „*Post Odorae igitur lenem meatum et varios Pomeranorum populos ad occidentalem plagam occurrit Winulorum provincia, eorum qui Tholenzi sive Redarii dicuntur...Deinde venitur ad Cyncipanos et Kycinios, quos a Tholenzis et Rederis separat flumen Panis et civitas Dimine. Kycini et Cyncipani cis Panim, Tholenzi et Redarii trans Panim habitant. Hii quatuor populi a fortitudine Wilzi sive Lutici appellantur.*“

²⁶⁹ Janet BATELY, *The Old English Orosius*, London/New York/Toronto 1980, s. 13.

„milý“ či „drahý“, hledal souvislost v tažení Karla Martella do Durynska. Odtud se měl jeho vliv šířit k Srbům, přičemž jeden z jejich knížat měl být Dragovít. Tomu posléze Karel udělil území kolem Brandenburku. Jelikož se kořen *-drag-* vyskytl i u některých knížecích jmen obodritské oblasti (*Mizzidrag*, *Anatrog*), uvažoval Friedmann o jejich spřízněnosti.²⁷⁰ Tato teorie se ovšem zakládá pouze na podobnosti některých knížecích jmen a předpokládá udržování určité tradice více než dvě stě padesát let, jež od sebe dělily Dragovíta a obodritského knížete Mstislava (*Mizzidraga*), žijícího na přelomu prvního milénia. Friedmann své závěry rovněž podepíral poukazem na zprávu Einhardových análů, podle níž byl Dragovít „*nobilitate generis et auctoritate senectutis*.“²⁷¹ To by pak odpovídal časový odstup mezi Karlovým udělením z roku 738 a franskou výpravou o padesát jedna let později. Důležitou otázkou, z jakého důvodu by tak Karel Martell činil, proč o tom nemáme dochovanou jedinou zprávu z franských análů či z jakého důvodu byl Dragovít spojován s Velety, ponechal Friedmann buďto nezodpovězené, nebo nedostatečně prokázané.

Asi nejstřízlivější postoj v této problematice zaujal Jerzy Nalepa a Gerard Labuda. Nalepa hledal Dragovítův hrad podle zprávy *Annales regni Francorum*, jíž posléze převzal i Saxo Grammaticus. Sasové a Frísové se ke zmíněnému hradu plavili po řece Havole, kde se spojili s franským a obodritským vojskem. Odtud už vede krátká cesta k identifikaci hradu jako Brandenburk.²⁷² S tímto tvrzením souhlasil i Herbert Ludat, který na tuto možnost upozorňoval již v předválečném období, a Gerard Labuda.²⁷³

Přijmeme-li Dragovítův hrad jako Brandenburk, pak nutně vyvstane otázka týkající se jeho původu a vztahu k Veletům. Na tomto místě bych rád připomenul postřeh Eugena Kossmanna, jenž upozornil na informace Geografa bavorského, podle nichž byli Havolané pouhými trpaslíky oproti Veletům s devadesáti pěti *civitates*.²⁷⁴ Jak by tedy nepřiliš mocný havolanský kníže Dragovít mohl vládnout nad veletskými kmeny? Podíváme-li se znovu na jednotlivá líčení písemných pramenů, pak nutně zjistíme, že Dragovít nebyl v některých vůbec zmíněn a rovněž nikde přímo označen jako kníže (král) Veletů. Podle zprávy Einhardových análů přitáhlo franské vojsko k „...*primum civitatem Dragawiti... nam is ceteris*

²⁷⁰ Více Bernhard FRIEDMANN, *Untersuchungen*, s. 41–44.

²⁷¹ *Annales Einhardi (Annales regni Francorum)* a. 789, s. 84.

²⁷² Jerzy NALEPA, *Wyprawa Franków na. Wioletów w. r. 789*, *Slavia Antiqua* 4, 1953, s. 210–226, zde s. 221.

²⁷³ Herbert LUDAT, *Frühgeschichte der Mark Brandenburg*, *Brandenburgische Jahrbücher*, Postdam 1936, s. 14–22, zde s. 20; Gerard LABUDA, *Civitas Dragaviti. Zu den fränkisch-slavischen Beziehungen am Ende des 8. Jahrhunderts*, In: Herbert Ludat, Klaus-Detlev Grothusen, Klaus Zernack (Hrsg.), *Europa Slavica – Europa Orientalis, Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag*, Berlin 1980, s. 87–98, zde s. 91–92.

²⁷⁴ Eugen KOSSMANN, *Deutschland und Polen um das Jahr 1000. Gedanken zu einem Buch von Herbert Ludat*, *Zeitschrift für Ostforschung* 21, 1972, s. 401–466, zde s. 462.

*Wiltzorum regulis et nobilitate generis et auctoritate senectutis.*²⁷⁵ Dragovít byl tedy pouze nejvznešenějším mezi *Veletskými regulis*. Životopisec Karla Velikého, disponující asi nejpresnějšími informacemi, jej ani nezmínil. Pouze *Annales Mettenses priores* přiřkly Dragovítovi královský titul, ovšem nejmenovaly ho jako krále Veletů, nýbrž jako „*Sclavorum rex*“.²⁷⁶ Krátkou zmínku *Fragmentum Annalium Chesnii*, v níž Dragovít představoval společně se svým synem Vlčanem a Dražkem jedno z „*reges Sclavaniarum*“, nelze považovat za příliš relevantní.²⁷⁷ Autor kvůli evidentní neznalosti přesného průběhu celé akce zamíchal franské spojence do poražených nepřátel.²⁷⁸ Onen Vlčan a Dražko byla obodritská knížata, stojící v tu dobu na straně Franků. Všechny zmíněné prameny se shodují především na výpravě, směřující proti Veletům. Nikde rovněž nebylo zaznamenáno, že by Dragovít učinil kapitulaci i za jiná knížata. Pravděpodobné vysvětlení nastínil už Gerard Labuda. Frankové svoje vojsko, společně se silami svých spojenců rozdělili do několika proudů, což odpovídalo jejich běžné strategii. Jedena část se vydala směrem k Pěně, tedy přibližně do středu veletského svazového jádra, a druhá postupovala na území Havolanů, o nichž se domnívali, že podléhali Veletům. Privilegium starších (*senectus*), jímž Dragovít disponoval, nepředstavovalo, jak správně podotkl Gerard Labuda, žádné monarchistické právo nad jinými knížaty. Vliv Dragovítovy kapitulace na Velety, kteří se s Franky střetli pravděpodobně u řeky Pěny, byl podle Labudy možný, ale spíše nepravděpodobný.²⁷⁹ Obě události, to jest Dragovítova kapitulace a patrně prohraná bitva na Pěně spolu zřejmě vůbec nesouvisely. Dragovít se vzdal bez boje a jeho příkladu následovaly později po porážce svého vojska i Veleti. Domnívám se proto, že onen Dragovít byl jedním z *seniores* a *primores*, patrně nejsilnější z havolanských *civitates*, jehož ostatní vybrali pro jeho vznešenost a věk, aby složil za celý kmen přísahu věrnosti a dojednal příměří. To mohlo vést k omylu a následnému označení Dragovíta za nejvznešenějšího mezi „*ceteris Wiltzorum regulis*“ a jeho přísaha tak zastínila porážku samotných Veletů na Pěně. Tak lze vysvětlovat i zprávu *Annales quelferbytani*, popisující tažení Karlova velikého vojska proti „*super regem Sclavorum nomine Dragovit et Wiltiam*“, do severních krajin.²⁸⁰ Dragovít byl opět označen jako král

²⁷⁵ Einhard a. 789, s. 85.

²⁷⁶ *Annales Mettenses priores* a. 789, s. 24.

²⁷⁷ *Fragmentum Chesnii* a. 789, s. 34, (MGH SS 1): „*Anno 789 fuit rex Carolus in Sclavania et venerunt ad eum reges Sclavaniarum Dragitus et filius ejus et alii reges Witzam et Drago cum reliquos reges Winidorum, et fuit usque ad Pana fluvium et subdidit has nationes in sua ditioe.*“

²⁷⁸ Gerard LABUDA, *Civitas Dragaviti*, s. 91.

²⁷⁹ Gerard LABUDA, *Civitas Dragaviti*, s. 94.

²⁸⁰ *Annales quelferbytani* a. 789 s. 44, (MGH SS 1): „... *Carolo rege ibit cum exercitu magno Francorum super regem Sclavorum nomine Dragovit et ipsius, Wiltiam conquesivit in partibus aquilonis usque ad mare, et reversus in pace.*“

Slovanů a nikoliv jako král Veletů, které autor zmínil zvlášť. Poznámku o severních krajinách lze vysvětlit bavorským původem těchto análů, pročež lze rovněž předpokládat omezenější znalosti autora průběhu celé události. Prakticky podobně je tomu i u svědectví *Annales alamannici* a *Annales nazariani*, v němž je sice franské tažení namířeno proti Veletům a jejich králi Dragovítovi, což je ovšem následek vzdálenosti místa vzniku obou análů a kompilace jednotlivých textů, vycházejících análů benediktinského kláštera Murbach v severním Alsasku.²⁸¹ Ani zmíněné označení „*rex Sclavorum*“ ve zprávě *Annales mettenses priores* nemusí proto znamenat nějaké výsostné Dragovítovo postavení, jelikož terminologie a tituly slovanských vládců nebyly až na výjimky nikdy v písemných pramenech této doby příliš ustáleny.²⁸² Vrchní postavení Havolanů ve veletském svazu či nějaká jejich užší příslušnost tedy nejsou nikde přesně doloženy. Postavení kmene Havolanů se odvíjelo většinou v závislosti na momentální síle veletského svazu a centrální knížecí moci, která u Havolanů dosáhla svého vrcholu v první polovině 10. století.

U Veletů existovalo v této době více knížat, jejichž počet lze jen těžko odhadnout. Patrně museli být nejméně čtyři, což by odpovídalo čtyřem veletským *regiones*, zahrnujícím některá z oněch devadesáti pěti *civitates*. Zástupci jednotlivých *civitates*, netvořící vyšší kmenovou jednotku *regio* a nejméně čtyři knížata hlavních *regiones*, se scházela na kmenových shromážděních, na nichž se podíleli i vyslanci menších závislých kmenů. V případě války byl vybrán patrně jeden z knížat oněch čtyř *regiones*, aby vedl svazové vojsko.

Během 9. století ovšem došlo uvnitř celého svazu k radikálním změnám, do nichž významně zasáhla i sousední východofranská říše. Do vnitřních veletských záležitostí zasáhli Frankové již v roce 799, kdy Karel Veliký vyslal svého stejnojmenného syna s vojskem, aby urovnal zřejmě nějaký spor mezi Velety a Obodrity, tehdy stále ještě spojence Franků.²⁸³ Říše zde vystupuje v roli arbitra, jíž si udržela i po první tři decénia 9. století, kdy došlo k zásadnímu přelomu ve vývoji politické struktury veletského svazu. *Annales regni Francorum* k roku 823 zapsaly, že u Veletů vládl jakýsi „*rex Wilzorum*“ jménem Ljub (Liub), jenž padl ve válce s Obodrity. Ljub vládl zřejmě jedné z veletských *regiones* a po dobu války

²⁸¹ *Annales alamannici* a. 789 s. 44, (MGH SS 1): „*Karolus rex cum exercitum Francorum perrexit in Sclavos in Wilcia, et conquisivit ipsam patriam cum ipso rege nomine Tragowit, et reversus est cum pace.*“; *Annales nazariani* a. 789 s. 44, (MGH SS 1): „*Carolus autem rex una cum Francis seu ceteris gentibus in patriam Wilciorum hostiliter perrexit, ipsamque patriam conquesivit, et regem eorum nomine Dragoidus adprehendit, et iterum ipsi iam praefato regi illam patriam commendavit, et reversus est cum pace in Franciam.*“

²⁸² K tomu více Piotr BORON, *Kniazowie, królowie, carowie - Tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*. Katowice 2010, s. 110-161.

²⁸³ *Annales Einhardi* a. 799., s. 107: „*Misit interae Karlum filium suum ad Albin cum parte exercitus propter quaedam negotia cum Wilzis et Abodritis disponenda et quosdam Saxones de Nordliudis recipiendos.*“

s Obodrity zastával funkci nejvyššího vojenského velitele. Nic ovšem nenasvědčuje ukončení tohoto sporu smrtí Ljuba. Kmenové shromáždění („*populus Wilzorum*“) zvolil Ljubova syna Milogsta, protože byl nejstarší. Ljub patrně požíval vysoké autority, přetrvávající i po jeho smrti, což vyústilo ve volbu jeho nejstaršího syna. Milogast, možná ne tak schopný jako otec, se dále pokoušel o utvrzení své moci a omezení moci kmenového shromáždění. Ve svém snažení však nebyl úspěšný, jelikož patrně několik měsíců po Milogastově nástupu byl kmenovým shromážděním sesazen, jelikož vládu „*vykonával nevhodně*“ a jeho místo z vůle sněmu obsadil Milogastův mladší a zřejmě lépe vyhovující Čedodrag. Milogast se ovšem nevzdal a podporu hledal u císaře Ludvíka Pobožného. To je velice důležitý moment, jelikož Milogast se tak pokusil obejít autoritu kmenového shromáždění a svoji legitimitu opřít o silného franského patrona. Mnohem později hledala oporu v Říši za nepříznivé domácí situaci i česká a polská knížata.²⁸⁴ Ludvík dal nakonec za pravdu Čedodragovi, jelikož jeho volba se odvíjela od vůle kmenového shromáždění („*gentis voluntas*“). Ludvík si ovšem od uznání Čedodraga sliboval udržení míru na východní hranici, kterou předtím Veleti, pro její nedostatečné opevnění, neustále napadali.²⁸⁵

V následujících letech se o vývoji vnitřní struktury veletského svazu nic nedovídáme. Snahy o posílení centrální knížecí moci na úkor kmenového shromáždění, započaté knížetem Ljubem, nedokázal Ludvíkův verdikt zcela potlačit a boje pravděpodobně prozatím s menší intenzitou pokračovaly. Zjevná je rovněž snížená veletská aktivita na říšské hranici, přičemž znovu výrazně o sobě Veleti dali vědět až v době, kdy Říše procházela vnitřní krizí. Císař Ludvík ve snaze zajistit budoucnost všem svým synům připravil půdu pro rozsáhlou dynastickou krizi, která Říši na čas zaměstnala. Záležitosti na východní hranici musely zákonitě ustoupit stranou. Tohoto stavu zřejmě chtěli využít jak Veleti, tak i sousední Obodrité, a proto proti nim v roce 838 musela být vyslána trestná výprava pod vedením hrabat Adalgaria a Egila.²⁸⁶ Expedice však nepřinesla dlouhodobé uklidnění situace, jelikož již následující rok podnikli Veleti ničivý nájezd do Saska. Proti franské nadvládě se téhož roku

²⁸⁴ Josef ŽEMLIČKA, *Čechy*, s. 219–265.

²⁸⁵ V roce 810 Veleti obsadili a pobořili franskou pevnost Huhbuoki, ležící na levém břehu Labe, patrně naproti hradu Lunkini, hlavního hradu kmene Liňanů. O rok později následoval protiútok vojsk Karla Velikého, při němž bylo zpusťeno území Liňanů a pevnost Huhbuoki byla obnovena. Následujícího roku vytáhlo franské vojsko přímo proti Veletům, kteří byli donuceni se vzdát a vydat rukojmí. (ARF, a. 812, s. 137).

²⁸⁶ *Annales Bertiniani* a. 838, str. 16, (MGH SS 1): „*Verum pridem imperatore in Verno venationem exercente, Adalgarius et Egilo comes, ad Abodritos et Wilzos a fide deficientes dudum directi, reversi sunt, adductis sexum obsidibus imperatori deinceps subdidost fore nuntiantes.*“

vzbouřili i Obodrité, o jejichž roli v této vzpouře bude ještě pojednáno, Liňané a Srbové.²⁸⁷ Po tomto nájezdu se však Veleti na téměř jedno století propadli do temnoty dějin. Odpadnutí Veletů od vzpoury v letech 838–839 lze vysvětlit s největší pravděpodobností eskalací vzájemných mocenských boje uvnitř celého svazu. Dlouhé mlčení prolomil až kronikář Widukind. V souvislosti s tažením krále Jindřicha I. Ptáčníka v roce 927/8 zmínil mezi podmaněnými slovanskými národy i „*Wilti*“²⁸⁸ Není bez zajímavosti, že ve Widukindově výčtu byli od Veletů odlišeni jak Havolané, tak Rataři, o nichž se poprvé dovídáme z výše zmíněné listiny Oty I. z roku 936. Havolanský kmen stál tehdy zcela nezávislý na veletském svazu, jelikož Widukind ve svém popisu obléhání Brandenburku zmínil i knížecího syna Tugumíra a jeho sestru neznámého jména, kterou si Jindřich odvedl jako záruku míru.²⁸⁹ Zmínka o Ratarech patrně upozorňuje na nový stav ve veletské oblasti.

Během onoho temného století veletských dějin zanikla ústřední knížecí moc a došlo k výraznému oslabení knížat, o nichž se v písemných pramenech již nic nedovídáme, ve prospěch kmenového shromáždění a především kněžského sboru, jenž si během tohoto krizového období vydobyl svůj veliký vliv na fungování celého svazu. Možná že jejich ideový nátlak nakonec vychýlil miskú vah v neprospěch knížat. Nové politické zřízení veletského svazu se zakládalo na společných sněmech zástupců kněžích jednotlivých *civitates* a *regiones*, jejichž knížata byla buďto zlikvidována, nebo ztratila jakoukoliv faktickou moc na celosvazové úrovni. Svůj vliv si kněžský sbor udržoval rozsáhlou sítí pohanských chrámů v jednotlivých kmenových okrscích, odvádějících do Rethry pravidelné dávky. Na počátku 11. století, kdy se z důvodu válek s Boleslavem Chrabrým změnila říšská politika vůči pohanským Veletům, tehdy již Luticům, popsal tento stav kronikář Thietmar Merseburský: „*Kolik je v té zemi krajů [regiones], tolik chrámů a tolik podobných pohanských bohů je tam uctíváno. Výše řečené město [tj Rethra] má nad nimi nejvyšší moc. Zde se loučí, když spěchají*

²⁸⁷ Tamtéž a. 839 str. 22: „...dispositis quoque Saxonum adversus Soraborum et Wiltorum incursiones, qui nuper quasdam ipsius marchae Saxoniae villas incendio cremaverant, et Austrasiorum Toringorumque contra Abodritorum et qui dicuntur Linones defectiones expeditionibus.“

²⁸⁸ Widukind I. (36) str. 51: „Cumque vicinae gentes a rege Heinrico factae essent tributariae, Apodriti, Wilti, Hevelli, Dalamanci, Boemi, Redarii, et pax esset, Redarii defecerunt a fide, et congregata multitudine, inpetum fecerunt in urbem quae dicitur Wallislevu.“

²⁸⁹ Widukind I. (25) str. 49-50: „Tali lege ac disciplina cum cives assuefaceret, repente irruit super Scavos qui dicuntur Hevelli, et multis eos preliis fatigans, demum hieme asperrima castris super glaciem positus cepit urbem quae dicitur Brennaburg fame ferro frigore. Cumque illa urbe potitus omnem regionem signa vertit contra Dalamintiam, adversus quam iam olim reliquit ei pater militiam et obsidens urbem quae dicitur Gana vicesima tandem die cepit eam. Preda urbis militibus tradita puberes omnes interfecti pueri ac puellae captivitati servatae. Post haec Pragam adiit cum omni exercitu Boemiorum urbem regemque eius in deditionem accepit de quo quaedam mirabilia predicantur, quae quia non probamus, silentio tegi iudicamus.“; Tamtéž II (21), s. 85: „Fuit autem quidam Scavus a rege Heinrico relictus, qui iure gentis paterna successione dominus esset eorum qui dicuntur Heveldi, dictus Tugumir.“

do války, zde ukládají žádané dary, když se vracejí z úspěšné výpravy, a věštbami s kameny a koněm, jak už jsem řekl, místní kněží zkoumají, jakou obětí uspokojit bohy. Jejich nevýslovný hněv uklidňující krví lidskou i zvířecí. Těm všem, kteří se nazývají Lutici, nestojí v čele nějaký zvláštní vládce. O důležitých věcech rozmlouvají na sněmu, a jestliže mají dojít k rozhodnutí, je potřeba jednomyslný souhlas. Jestliže některý z obyvatel nesouhlasí s rozhodnutím, je mrskán metlami a jestliže i nadále nesouhlasí, přijde o všechn svůj majetek, který je buď spálen, nebo mu odebrán, nebo musí sněmu zaplatit pokutu vyměřenou podle jeho postavení. Tito nevěřící a velmi nestálí lidé vyžadují od jiných stálost a velkou spolehlivost... Takoví vojáci, kdysi naši poddaní, dnes však svobodní v důsledku našich hříchů, táhli v čele se svými bužky na pomoc našemu králi.²⁹⁰ Thietmarův popis reflektuje stav, v němž se celý svaz nacházel zhruba od počátku 10. století. Zajímavá je rovněž poznámka o různém postavení jednotlivých účastníků kmenového shromáždění, čímž Thietmar zřejmě narážel na jednotlivé předáky a knížata vyšších a nižších kmenových jednotek, jejichž majetkové poměry se sice lišily, ale na rozsah jejich moci na celosvazové úrovni nehrály příliš velkou roli. Výše trestu a pokuty za určitá provinění proto mohla být odvíjena, jak sám Thietmar píše, „*pro qualitate*“ jednotlivých účastníků sněmu. Rozsáhlost vlivu svatyně Rethry posiloval i silný válečnický kult, pěstovaný zejména na území kmene Ratarů, kde se s největší pravděpodobností Rethra nacházela. To mimo jiné vysvětluje i velikou agresivitu a bojechtivost této složky veletského a později lutického kmenového svazu. Zbraně Ratarů, společně s ostatními svazovými kmeny dosáhly svého vrcholu na konci 10. století a první poloviny následujícího věku. Během již několikrát zmíněného povstání Polabských Slovanů v roce 983 došlo k prvnímu výskytu nového svazového jména – Lutici.

Za touto změnou nestály zřejmě žádné převratné změny politické struktury celého svazu, nýbrž celková situace v Polabí na konci prvního milénia. Celé povstání bylo na svém počátku poměrně dobře naplánované. Během poměrně krátké doby byla vyvrácena tři sufragánní biskupství magdeburské arcidiecéze v Brendenburku, Havelberku a Oldenburku.

²⁹⁰ Thietmar VI (25) s. 304: „*Quod regiones sunt in his partibus, tot templa habentur et simulacra demonum singula ab infidelibus coluntur, inter quae civitas supramemorata principalem tenet manorchiam. Hanc ad bellum properantes salutant, illam prospere reduntes muneribus debitis honorant, et, quae placabilis hostia diis offerri a ministeris debeat, per sortes ac per equum, sicut prafetus sum, diligenter inquiritur. Hominum ac sanguine pecundum inffabilis horum furor mitigatur . Hiis autem omnibus qui communiter Liutici vocantur, dominus specialiter non presidet ullus. Unanimi consilio ad placitum suimet necessaria discucientes, in rebus efficiendis omnes concordant. Sie quis vero ex comprovincialibus in placio hiis contradicit, fustibus verberatur et, si forinsecus palam resistit, aut omnia incendio et continua depredatione perdit aut in eorum presentia pro qualitate sua pecuniae persolvit quantitatem debita. Infideles ipsi et mutabiles ipsi inmutabilitatem ac magnam exigunt ab allis fidem.*“

Zpustošeno mělo být, podle Thietmara, i bývalé biskupské sídlo v Hamburku.²⁹¹ K povstání se rovněž připojil i obodritský Mstivoj a jeho syn Mstislav, který sice zůstal formálně křesťanem, ale rozpustil meklenburský ženský klášter.²⁹² Toto jsou pouze dílčí epizody ze série nepřetržitých bojů, vrcholících kolem roku 995, kdy Ota III. obsadil Meklenburk, v němž posléze vydal 10. září i jednu listinu.²⁹³ O rozsáhlosti povstání svědčí i archeologické nálezy v oblasti Magdeburku, okolí řek Labe a Havoly a v místech bývalého kláštera sv. Vavřince u města Kalbe (Calbe).²⁹⁴ Rozsah a krutost celého povstání, doznívající ještě na počátku nového tisíciletí, nemohla ujít širší pozornosti latinských autorů, kteří pro iniciátory celé vzpoury začali používat nové jméno. Již původní etnonymum „*Wilzi*“ nebo „*Wilci*“ nesouviselo s názvem nějaké sídelní lokality, nýbrž se slovem „*vlici*“ či „*ljutb*“ (divoký). V obojím případě se jednalo o název, jehož vznik reflektoval časté veletské nájezdy na říšské území. Podobně mohl vzniknout i nový název. Zde bych se ztotožnil se starším názorem Wolfganga Bruskeho a Wolfganga Fritzeho, odvozujícím původ názvu Lutici od slov „*L'utyi bog*“ (divoký bůh).²⁹⁵ Tímto divokým bohem měli západní kronikáři a analisté na mysli boha Riedegosta (Riedigost, Radegast nebo Svarožič), jehož kult byl uctíván především na Rethře. Nový název se ujímal postupně a ještě Adam Brémský psal o Luticích, již se původně nazývali Veleti.²⁹⁶ Válečnický pohanský kult, podporovaný z Rethry, tvořil základ silných pozic kněžského sboru v politické struktuře celého svazu. Význam náboženských symbolů během jednotlivých vojenských tažení Luticů popisoval i kronikář Thietmar. V době společné výpravy říšského, lutického a Oldřichova českého vojska v roce 1017 měl jeden člen družiny markraběte Hermanna mrštit kámen na obraz lutické bohyně, jejíž obraz nesli slovanští bojovníci na korouhvi. Posvátný obraz byl poškozen a rozzuření Lutici, skálopevně oddaní svým bohům, si na viníka stěžovali u císaře Jindřicha II., jenž jim musel urážku nahradit dvanácti hřivnami zlata. Později pod hradem Wurzen, kde chtělo Jindřichovo vojsko přebrodit přes řeku Muldu, ztratilo lutické vojsko přes padesát mužů, mezi nimiž byl i korouhevník

²⁹¹ Thietmar III (18/11), s. 120.

²⁹² Helmold I (15), s. 32–33.

²⁹³ DO III MGH č. 172, s. 583.

²⁹⁴ Shrnuje s odkazy na literaturu Johannes von SCHNEIDER, *Archäologische Quellen zum Lutizenaufstand im Bezirk Magdeburg*, In: Herbert Ludat, Klaus-Detlev Grothusen, Klaus Zernack (Hrsg.), *Europa Slavica – Europa Orientalis, Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag*, Berlin 1980, s. 41–43.

²⁹⁵ Wolfgang FRITZE, *Beobachtungen*, s. 30–34; Wolfgang BRUSKE, *Untersuchungen*, pozn. č. 3, s. 7. Shrnuje Christian LÜBKE, *Zwischen Polen und dem Reich. Elbslawen und Gentilreligion*, In: Michael Borgolte (Hrsg.) *Polen und Deutschland vor 1000 Jahren, Die Berliner Tagung über den „Akt von Gnesen“*, Berlin 2002, s. 91–110, zde pozn. č. 77, s. 107. Názor Gerarda Labudy, který překládal kořen slova *lut-* jako bahnitý nebo močálový. Jelikož však ani jejich původní etnonymum nebylo odvozené od názvu nějakého území, řeky či terénu, jako tomu bylo u Obodritů, nezdá se být tato domněnka příliš pravděpodobná. Více Gerard LABUDA, *heslo: Wieleci*, *Slownik*, s. 430–436.

²⁹⁶ Adam II (21); II (22); III (22).

nesoucí druhý posvátný obraz výše zmíněné bohyně.²⁹⁷ Vlivné postavení Rethry zůstalo nedotčené až do zániku lutického kmenového svazu na počátku druhé poloviny 11. století.

Vývoj politické struktury veletského a později lutického svazu vykazuje určité specifické znaky, které nenacházíme ve výše nastíněném modelu kmenového svazu Srbů. Na rozdíl od srbské oblasti zde existovaly prokazatelně již od počátku 9. století čtyři stabilní *regiones*, sdružující některé z devadesáti pěti *civitates*, o nichž nás zpravil Geograf bavorský. Pozdější závislé kmeny Mořičanů, Lubučanů, Rečanů či Ukranů byly připojeny k svazovému jádru až v pozdější době. Není také vyloučeno, že některé tyto závislé kmeny vznikly oddělením několika *civitates* od jednoho ze čtyř *regiones* v přechodném období zápasu knížecí a kmenové moci. Třetí skupinu představovaly kmeny Havolanů a Sprévanů, jejichž závislost na svazovém jádru je ne zcela prokázána či závisela na momentální síle celého svazu. U Havolanů a v mnohem pozdější době i Sprévanů se objevila samostatná knížecí dynastie, o jejichž některých příslušnících se nám zachovalo i několik zpráv v písemných pramenech. K této skupině lze započítat i kmen Ránů, jejichž příslušnost ke svazu Veletů/Luticů byla dobrovolná spolupráce. Oba subjekty spojoval zejména silný náboženský kult ve svatyni Rethra a Arkona na Rujáně.

Až do zániku knížecí moci uvnitř celého svazu si knížata hlavních *regiones* a předáci ostatních *civitates* vybírala pro případ války na kmenovém shromáždění vrchního vůdce, pověřeného vrchním vedením svazového vojska. Na počátku dvacátých let 9. století si kníže Ljub dokázal vydobýt silnou pozici a po jeho smrti v boji s Obodrity byl na jeho místo zvolen kmenovým sněmem („*populus Wilzorum*“) jeho syn Milogast, který se neúspěšně pokusil o udržení své moci na úkor kmenového sněmu, za což byl sice sesazen a neuspěl ani později u císaře Ludvíka, ale jeho pokus zřejmě znamenal počátek nejprve pozvolného soupeření a nejpozději od roku 839 otevřený boj mezi knížecí mocí a ostatními tradičními kmenovými strukturami.²⁹⁸ Následný pád a vymizení veletských knížat byl zapříčiněn jednak jejich nejednotností a silnou pozicí kněžského sboru pohanského kultu na Rethře. Stav, o němž se poprvé na počátku 11. století zmínil Thietmar merseburský, zůstal pak neměnný až do zániku celého svazu po tzv. lutické občanské válce, způsobené sváry o svazové náboženské centrum. Změna jména v písemných pramenech neměla pravděpodobně nic společného s nějakými

²⁹⁷ Thietmar VII (64), s. 477–478.

²⁹⁸ K otázce politicko–společenského vývoje Veletů a později Luticů existuje vedle většího počtu odborných studií pouze jediná ucelá publikace. Wolfgang BRUSKE, *Untersuchungen*. s. 2, se domníval, že Veleti nakonec nevytvořili vlastní stát, protože na rozdíl od Čechů nebyli chráněni ze všech stran horami. Sám autor pojímal své dílo jako východisko pro další výzkum a v závěru vyslovil naději na rozvoj historického bádání v této oblasti. Nutno poznamenat, že dodnes nebyla tato Bruskeho syntéza plně překonána.

politickými změnami uvnitř celého svazu, nýbrž se sérií rozsáhlých slovanských rebelií na konci prvního tisíciletí. Knížata jednotlivých *regiones* byla během druhé poloviny 9. století buďto zlikvidována či jim zůstal jenom nepatrný zlomek moci v celosvazových záležitostech, které byly nadále projednávány na kmenovém shromáždění s účastí zbytku původních knížat, předáků *civitates* a kněžského sboru. Účast svobodného lidu není sice vyloučena, ale u Veletů/Luticů o ní nenacházíme žádnou zprávu v písemných pramenech. Termín *populus* mínil autor *Annales regni Francorum* při líčení volby Ljubových synů v antickém významu, označující politický lid s určitými pravomocemi.

Veletský a později lutický svaz představuje tedy druhý model kmenového svazu, jenž se vyvinul do teokraticko-kmenové federace, jehož jádro držela pohromadě, podobně jako v případě Srbů, neustálá hrozba ze strany Říše a navíc ještě společný kult řízený z centrální svatyně Rethry. Síla a vliv tohoto kultu umožňovaly Luticům ovlivňovat výrazně v 11. a 12. století situaci ve svém, ale i obodritském prostředí. Nastíněné rozdílnosti ve struktuře a fungování dvou svazů Polabských Slovanů je nyní zapotřebí rozšířit o analýzu Obodritského svazu a jeho následný přerod v kmenový stát, jelikož i zde dospěl vývoj ke zcela odlišnému výsledku.

Z celkového hlediska měli Obodrité nejlepší možnou výchozí pozici. Na rozdíl od ostatních svazů Polabských Slovanů se u nich patrně již od poloviny 8. století zformovalo jediné silné *regio*, vytvářející s ostatními *civitates* jednotný a početný *gens Obodritorum*. Společné kmenové shromáždění fungovalo patrně na stejném principu jako u Srbů a Veletů/Luticů, ovšem s výrazným rozdílem pozice knížecí moci, k čemuž přispěly zejména dva faktory, které u předchozích dvou svazů nenacházíme. Jednak zde knížecí moc, ovládající jediné obodritské *regio*, neměla výraznější konkurenci a především našla podporu v mocné franské říši, pro jejíž východní politiku se stala důležitým spojencem. Životopisec Karla Velikého zmínil mezi účastníky již zmíněného tažení v roce 789 i „...*Abodritos, qui cum Francis olim foederati erant...*“²⁹⁹ Samotný kníže Vlčan, první známý „*dux Abodritorum*“, padl v roce 795, když vojensky podporoval Karla Velikého proti vzbouřeným Sasům.³⁰⁰ Podle *Chronicon Moissiacence* měl být „*vassum domni regis*“. Karlův syn Ludvík posléze dokonce odpustil provinění obodritského knížete Čedraga „*pro zásluhy jeho předků*“.³⁰¹ Základ těchto dobrých vztahů byl položen zřejmě v mnohem dřívější době, přičemž počátky fransko-

²⁹⁹ Einhard (12) s. 15.

³⁰⁰ Ke smrti Vlčana v roce 795 se zachovalo mnoho analistických a kronikářských zpráv. *Annales Einhardi* a. 795; *Chronicon Moissiacence* a. 795 atd.

³⁰¹ *Annales Einhardi* a. 823, s. 162: „...*, tamen propter merita parentum suorum ...*“

obodritského spolenectví lze, podle Lothara Dralleho, hledat již v době saských válek, probíhajících zhruba od počátku sedmdesátých let 8. století.

Není pravděpodobné, že by Karel v roce 789 řešil pouze spory dvou slovanských svazů a do Polabí táhl jenom kvůli napadení Obodritů, jak uvedl Einhard. Pro takovou záležitost by jistě dostačoval malý pomocný kontingent. Karel ovšem pro potřeby tohoto tažení shromáždil poměrně obrovskou sílu.³⁰² Podpořili ho mimo Obodritů a Franků i Sasové, Frísové a dokonce i jindy nepřátelští Srbové. Karlovo spolenectví s Obodrity muselo mít mnohem starší kořeny. Patrně první kontakty byly navázány během saských válek, kdy se franský král snažil novým spolenectvím s Obodrity svého nepřitele obklíčit. Sasové proto mohli hledat spojence u Veletů a Srbů. V roce 782 vyslal Karel tři své velitele v čele „*exercitum Francorum et Saxonum super Sclavos paucos, qui rebelles fuerant.*“³⁰³ Ve stejnou dobu měli Srbové zpusťošit část Durynska. Jestli spolu obě události nějak souvisely, lze jen těžko prokázat. O nějaké trestné výpravě přímo proti Srbům nemáme žádné zprávy, kromě zmínky, že franské vojsko táhlo v roce 783 za řeku Labe.³⁰⁴ O další rok později se znovu Karel vydal do Polabí. Pravděpodobně se jednalo o demonstraci franské síly a výstrahu Slovanům za Labem. Obě tyto akce měly zřejmě očekávaný efekt, jelikož o Srbech se poté dozvídáme až po pěti letech v onom roce 789, kdy již Srbové stáli na straně Franků. Sasové a Veleti zůstali zřejmě ještě po své kapitulaci spojenci, jelikož i po roce 789 se dočítáme o některých taženích proti Sasům a Slovanům, jimiž mohli být jenom Veleti, protože Obodrité a Srbové se počítali mezi tehdejší franské spojence. Konec tohoto sasko-veletského spolku spatřoval Lothar Dralle v konečném podrobení Sasů na počátku 9. století.³⁰⁵ Osamocení Veleti se posléze pokoušeli navázat pevnější kontakty s Dány, o čemž svědčí jejich společná akce, o níž se ještě zmíníme, proti Obodritům a potažmo i franské říši v roce 805.

Obodrité stáli tedy od svého prvního vstupu do psané historie na straně Franků, což celému svazu otevíralo zcela nové možnosti. Potřebnou ochranu hledali Obodrité u franského panovníka z obavy před hrozícím obklíčením od Veletů z východu, Dánů ze severu a stále ještě ne zcela podmaněnými Sasy z jihozápadu, s nimiž pojilo Obodrity dlouhodobé nepřátelství. Rukou Sasů padl již zmíněný kníže Vlčan a na jeho místo nastoupil jeho pravděpodobný syn Dražko (Drago, Thrasco). Nový obodritský kníže se octil okamžitě na vrcholu či při nejmenším na přední pozici obodritské společnosti. Pomsty se Dražko dočkal

³⁰² Lothar DRALLE, *Wilzen, Sachsen und Franken um das Jahr 800*, in: Helmut Beumann, Werner Schröder (Hrsg.) *Aspekte der Nationenbildung im Mittelalter*, Sigmaringen 1978, s. 205–227, zde s. 207.

³⁰³ *Annales regni Francorum* a. 782, s. 60.

³⁰⁴ Tamtéž a. 783, s. 47.

³⁰⁵ Lothar DRALLE, *Wilzen, Sachsen und Franken*, s. 214–215.

o tři roky později, kdy podpořil franské vojsko vedené legátem Eburisem v boji proti nordalbinským Sasům. Není jasné, zda Dražko v bitvě velel či nikoliv. *Annales fuldenses* zaznamenaly jenom lakonickou zprávu o vítězství Dražka s pomocí Eburisa nad Nordalbinhy, kdežto Einahrd tuto zprávu rozvedl o poznámku, že Eburis vedl pouze oddíl na pravém křídle jejich vojska. Za tuto a jiné služby propůjčil Karel Veliký v roce 804 Obodritům část nordalbinského území, zřejmě dnešní jihozápadní Holštýnsko. Ačkoliv držba získaného území trvala pouze čtyři roky, demonstruje důležitost Obodritů ve franské východní politice.³⁰⁶ Není bez zajímavosti, že totéž území dobyl o více než dvě stě padesát let později obodritský vládce a uzurpátor Kruto.³⁰⁷

Karel Veliký chtěl mít za Labem určitou pojistku proti nepřátelským Veletům či jiným Slovanům a především chtěl vytvořit jakési nárazníkové pásmo proti Dánům, kteří zejména během vlády krále Godofrida (Gudfreda, Gotrik) v letech 804–810 představovali pro říšskou hranici skutečnou hrozbu. Následná Godofridova kampaň v roce 808 proti Obodritům a možná i samotné franské říši prokázala, avšak na úkor Obodritů, efektivitu tohoto Karlova opatření. Samotné tažení krále Godofrida nejen výrazně ovlivnilo další vztahy mezi Obodrity a Franky, ale dobové zprávy nám při této příležitosti prozrazují znovu něco bližšího o vnitřním obodritském svazovém uspořádání. Sledujeme-li běh událostí, vyvstanou dvě otázky týkající se celkového počtu obodritských knížat a původu kmene Liňanů a Smolinců. Zaměříme se nejprve na počet obodritských knížat.

Z předchozí doby nemáme přesnější doklad, který by dokazoval existenci více knížat v obodritském svazu. Pouze *Annales mettenses priores* k roku 804 zaznamenaly příchod „*Sclavorum qui vocantur Abodriti principes*“ do Hollenstedtu, kde v tu dobu pobýval Karel Veliký a odkud vyslal poselstvo ke králi Godofridovi. Jejich žádost, neznámo jaká, byla vyslechnuta a Dražka nakonec Karel ustanovil králem.³⁰⁸ Ponechme nyní tuto zprávu prozatím stranou a soustředíme se na průběh Godofridova tažení proti Obodritům. Podle *Chronicon Moissiacense* zpusťošil Godofrid „*magnam partem regionis eorum, et aliquas civitates...*“³⁰⁹ Během svého postupu se mu podařilo zajmout knížete „*alium ducem*“ jménem

³⁰⁶ Stopy této držby jsou dodnes patrné. Více Reinhard SCHINDLER, *Die Datierungsgrundlagen der slawischen Keramik in Hamburg*, *Praehistorische Zeitschrift* 37, 1959, s. 187–194.

³⁰⁷ Helmold I (26), s. 26.

³⁰⁸ *Annales mettenses priores* a. 804, s. 91: „*Sumptoque inde itinere per Saxoniam profectus, castrametatus est in loco qui vocatur Holdostat. In quibus castris etiam Sclavorum qui vocantur Abodriti principes affuerunt. Quorum causis discussis et secundum arbitrium dispositis regem illis Trasiconem constituit.*“

³⁰⁹ *Chronicon Moissiacense* a. 809, s. 308: „*Et Godofredus, Normannorum rex, venit super illos Sclavos qui dicuntur Abotriti, et vastavit magnam partem regionis eorum, et aliquas civitates destruxit.*“

Godelaib, čímž se mu podařilo ovládnout „*Abodritorum duas partes*“.³¹⁰ Pokusme se nyní jednotlivé zprávy utřídit.

Bylo by velice zvláštní, kdyby existovalo větší množství knížat, vezmeme-li v úvahu, že jménem známe jenom příslušníky jedné rodiny, k níž náležel i kníže Vlčan a jeho nástupce Dražko. Obodritský svaz tvořilo, jak bylo již výše zmíněno, jedno *regio* a blíže neznámé množství *civitates*, což zmínila i *Chronicon Moissiacense*, ačkoliv toto dílo vzniklo v mnohem vzdálenějším prostředí, což lze vysvětlit kompilačním způsobem práce neznámého autora. Nižší kmenové jednotky představující větší skupinu velkorodin, jejichž střediskem bylo, ale také nemuselo být, opevněné centrum, zastupovala skupina předáků, kteří se v písemných pramenech objevovali nejčastěji v druhém desetiletí 9. století jako *seniores*, *primores* či *meliores ac praestantiores*. Jejich počet musel být zřejmě vysoký a vybraní zástupci zřejmě obodritského knížete vždy doprovázeli, což vyvolávalo mylný dojem jejich vyššího postavení. Předáci jednotlivých *civitates* mohli v kritických dobách oponovat knížecí moci, ale svoji vnitřní nejednotou se rovněž navzájem dlouhodobě neutralizovali. Nejsou proto zcela vyloučeny i časté mocenské spory, jejichž arbitrem se stal franský panovník. Jedním z těchto případů může být i rok událost v Hollenstedtu. Dražko se zástupci obodritských *civitates* předložili Karlovi svůj spor, v němž císař rozhodl ve prospěch svého spojence, čímž obnovil jeho autoritu. Roli smířčího soudce si franský císařský dvůr zachoval i po smrti Karla Velikého. Jeho nástupce Ludvík musel rozsoudit výše zmíněné syny veletského knížete Ljuba a krátce na to i svár dvou uchazečů o Dražkovo dědictví, o čemž bude ještě níže pojednáno.

Případ knížete Godelaiba je poněkud komplikovanější. Wolfgang Fritze ho označil za jednoho z mnoha „malých“ knížat podléhajícím vládě Dražka. Tato knížata měla vládnout v jednotlivých knížecích okrscích, z nichž dva ovládl Godofrid. Obodritský svaz tak představil jako federativní jednotku. Svoji teorii se snažil podložit informacemi, které poskytl Geograf bavorský a říšské anály. Jak již bylo výše řečeno, Geograf bavorský užil dvě stejná jména pro Obodrity v Polabí a Praedenecenty na Dunaji. Fritze připomenul zprávu říšských análů z roku 823, kdy Veleti bojovali s „*orientales Abodriti*“. S představou obodritského svazu jako federace malých kmenů v čele se svými knížaty se však nelze dle mého názoru zcela ztotožnit. Na tomto místě je nutné připomenout postřeh Christiana Hanewinkela. Známe sice dvě knížata Obodritů, ale ne více kmenů, jimž by vládli.³¹¹ Ostatně sám Fritze

³¹⁰ *Annales regni Francorum* a. 808, s. 125: „..., *Godelaibum alium ducem dolo captum patibulo suspendisset, Abodritorum duas partes sibi vectigales fecisset, ...*“

³¹¹ Christian HANEWINKEL, *Die politische Bedeutung*, s. 78.

si uvědomoval jednu podstatnou výtku. Autor říšských análů u Godelaiba užil slova *alius* (jiný), nikoliv *alterus* (druhý). Tento jev vysvětloval chybou v zápisu, což ovšem vzhledem k velice slušné latině říšských análů není příliš pravděpodobné. Jelikož se v této době veškeré zprávy o knížecí moci točí kolem rodiny knížete Vlčana a Dražka, není vyloučená Godelaibova spřízněnost s Dražkem, který ho pověřil ochranou severní hranice, jelikož sám byl zaměstnán na jihu v oblasti kolem Labe. Dražko zřejmě pomáhal stejnojmennému synovi Karla Velikého v boji proti kmeni Liňanů a Smolinců, bojujícímu na straně Dánů. Poněvadž byla Dražkova rodina známá svým výsadním postavením, mohl autor říšských análů užít titulu „*dux*“.³¹² Nejednalo se zřejmě o spoluprádu a Godelaib zřejmě nebyl Dražkovým bratrem, jelikož taková informace by jistě neunikla pozornosti analistů. Jednalo se spíše o Dražkova strýce či jiného vzdálenějšího příbuzného.³¹³ Ochranou severní hranice byl Godelaib pověřen zřejmě pro nezletilost Dražkova syna, o němž se dovídáme až na konci této války. Svěřování obrany či krátkodobé vlády nad určitým územím nebylo patrně ničím neobvyklým. Podobným způsobem bylo postupováno i v roce 823, kdy Obodrité bránili svoji dvojí hranici s Velety v oblasti později nazvané Prignitz na jihu a Předních Pomořanech na východě.³¹⁴ Východní hranici tak mohl autor říšských análů označit za „*orientales Abodriti*“, u nichž neuvedl jméno příslušníka knížecí rodiny, vytlačeného důležitější zprávou o smrti knížete Ljuba. Dražko posléze stvrdil mírovou smlouvu s Godofriedem vydáním svého syna jako rukojmího. Narozdíl od výše zmíněného nástupce srbského knížete Cimusla zde putoval jako rukojmí do Dánska pouze Dražkův syn, jehož vydání bylo zřejmě dostatečnou zárukou za celý kmen Obodritů.³¹⁵

Obodrity si proto lze v této době představovat jako jeden kmen (popřípadě velkokmen), v jehož základech bylo nepřeborné množství nižších kmenových jednotek, z nichž některé vytvořily vyšší kmenový útvar, kde se časem prosadila rodina knížete Vlčana

³¹² Nelze tento případ ovšem srovnávat s českým prostředím, kde každý mužský příslušník přemyslovského rodu měl právo na titul „*dux*“, jelikož v době Dražkova syna, vládnoucího společně se svým strýcem se tento trend již neobjevil.

³¹³ Někteří autoři uvažovali na základě severského původu Godelaibova jména o možném příbuzenství mezi obodritských knížat s Godofridovou rodinou. Cizí původ jména ovšem nemusel vždy nutně znamenat příbuzenské vazby. Více Christian LÜBKE, *Die Beziehungen zwischen Elb- und Ostseeslawen und Danen vom 9. bis zum 12. Jahrhundert*, in: Ole Harck, Christian Lübke (Hrsg.) *Zwischen Reric und Bornhöved: die Beziehungen zwischen den Dänen und ihren slawischen Nachbarn vom 9. bis ins 13. Jahrhundert. Beiträge einer internationalen Konferenz, Leipzig, 4.–6. Dezember 1997*, Stuttgart/Steiner 2001, s. 26; Sandra POLZER, *Die Franken und der Norden. Über die Schwierigkeit der Interpretation von frühmittelalterlichen Quellen zur Geschichte Dänemark*, Wien 2008, s. 61.

³¹⁴ Christian HANEWINKEL, *Die politische Bedeutung*, s. 81. Pochybnosti měl i Hynek BULÍN, *Počátky státu obodritského*, s. 27, ačkoliv i přes tuto relevantní poznámku existenci více knížat předpokládal.

³¹⁵ *Annales regni Francorum* a. 809, s. 128: „*Thrasco vero dux Abodritorum, postquam filium suum postulanti Godofrido obsidem debeat, ...*“

a jeho nástupce Dražka. O žádných dalších kmenech nemáme žádné zprávy. Výjimku představuje zpráva říšských análů o Liňanech a Smolincích z roku 808. Prakticky zde přicházejí v úvahu dvě možnosti. Buďto byli Liňané a Smolinci původně samostatné kmeny, podléhající původně Veletům, ale někdy na přelomu 8. a 9. století se dostali pod závislost obodritského knížete, o čemž však nikde není žádné zmínky, nebo se jednalo o vzbouřenou skupinu původně obodritských *civitates*, které pod silným vlivem sousedních Veletů přestoupily na jejich stranu spolupracující s Dány. Jejich vzpoura mohla být jedním z důvodů vyslání syna Karla Velikého k říšské hranici s Obodrity, již tvořily především tyto vzbouřené *civitates*, jimž se pro snadnější odlišení v říšských análech dostalo i vlastního označení. K říšskému vojsku se zřejmě přidal i kníže Dražko, jehož příbuzný Godelaib mezitím bojoval na severu s Godofriem. Výprava zřejmě nedosáhla očekávaného výsledku, a proto ihned po uzavření příměří s Dány, kdy se Dražkovi uvolnily ruce, znovu proti Liňanům a Smolincům s podporou Sasů vytáhl a dobytím nejsilnější smolinské *civitates* („*maximam civitatem*“) přinutil všechny, kdo od něho odpadli, vrátit se do jeho společenství („*societas*“).³¹⁶ Jelikož Dražkova pozice po prohrané válce uvnitř celého kmene výrazně poklesla, nedošlo k opětovnému plnému začlenění těchto *civitates* do kmenových struktur.³¹⁷ Obavy z možného opakování vzpoury přinutily Dražka a jeho nástupce, aby respektovali určitou svébytnost Liňanů a Smolinců. Povstání těchto dvou skupin v roce 808 nevzniklo kolem úzké skupiny lidí či dokonce jediného knížete. Za celé období, jemuž se tato práce věnuje, nemáme žádnou zprávu o nějakém samostatném liňanském či smolinském knížeti, což příliš nekorresponduje s tezí Christiana Hanewinkela o existenci regionálních knížat v této oblasti.³¹⁸ Významnější roli zde sehrával spíše vliv sousedních Veletů, využívajících geografické blízkosti svého území k těmto celkům ve svůj prospěch. V následujícím období tvořili Liňané a Smolinci specifickou součást kmene Obodritů a jejich uskupení, přičemž se po jejichž boku objevovali kupříkladu v letech 839 a 858, a dokonce ještě v šedesátých letech 11. století.³¹⁹

V každém případě jejich sídla mezi územím Obodritů a Veletů zastávala po celou dobu své existence pozici spojenců či nepřátel jednoho či druhého většího celku, jak již

³¹⁶ *Annales regni Francorum* a. 809, s. 129: „... a Saxonibus validiori auxilio Smeldingorum maximam civitatem expugnat atque his successibus omnes, qui ab eo defecerant, ad suam societatem reverti coegit.“

³¹⁷ *Annales Einhardi* a. 808, s. 125: „Drasconem, ducem Abodritorum, popularium fidei diffidentem loco pepulisset“

³¹⁸ Hanewinkel se domníval, že území Liňanů a Smolinců, o nichž se poprvé dovídáme právě v roce 808, byla na konci osmdesátých let 8. století počítána společně se zmíněným Dragovítovým panstvím k Veletům. Z tohoto důvodu nepokládal žádný autor, podobně jako u Havolanů, za nutné zmínit jejich kmenové jméno. Teprve v roce 808 se jejich význam a pod vedením nižších knížat či regionálních králů (Kleinkönigen) zvýšil. Více Christian HANEWINKEL, *Die politische Bedeutung*, s. 54.

³¹⁹ K tomu více Bernhard FRIEDMANN, *Untersuchungen*, s. 157.

ostatně trefně naznačil Norbert Goßler a Felix Biermann.³²⁰ Jejich pozice závisela zřejmě na aktuální politické situaci v okolních oblastech. Závislosti na Obodritech se sice v této době nikdy plně nezbavili, ale jejich vzpoura a vyšší stupeň autonomie byla v písemných pramenech s větší či menší přesností reflektována. Ačkoliv válka Obodritů s Dány skončila v roce 809, uplatňovali Veleti nadále svůj vliv na Liňany, s jejichž pomocí patrně zničili výše jmenovanou franskou pevnost Huohbuoki (Höhbeck). To zřejmě v roce 811 zapříčinilo trestnou výpravu Karla Velikého proti Liňanům a Bětencům (či Břižanům?), jednoho ze zmíněných závislých kmenů veletského svazu. Podle pozdější *Chronicon Moissiacense* císař vyplenil obě jejich území (*regiones*) a obnovil zničenou pevnost.³²¹ Zmíněné *regio* zde znamenalo pouhé území, nikoliv vyšší kmenovou jednotku, jelikož krátce po této události vzniklý a mnohem lépe informovanější Geograf bavorský žádné *regio* nejmenoval. Liňany jmenoval samostatně se sedmi *civitates*, kdežto Smolince zařadil společně se závislými veletskými kmeny Bětenců a Mořičanů pod 11 *civitates*.³²² Důsledky vzpoury Liňanů a Smolinců v roce 809 měly mnohem dlouhodobější dozvuky. Oba celky získaly větší míru nezávislosti, což jim umožňovalo manévrovat mezi Obodrity a Veleti, přičemž v některých případech vystupovaly v písemných zprávách odděleně od Obodritů a jindy nikoliv. Již v roce 839 bojovali společně s Obodrity i „[ti] kteří se nazývají Liňané.“³²³ V kritických letech 808–809 můžeme proto nalézt první náznaky budoucího rozpadu jednotného obodritského kmene (velkokmene).

Rozvržení sil na kmenovém shromáždění se i přes tyto události prozatím příliš nezměnilo. Přes vysoký počet *civitates* nebyl obodritský knížecí rod s to zajistit si absolutní převahu. Na druhou stranu ani předáci nižších kmenových jednotek nebyli vždy jednotní, aby

³²⁰ Felix BIERMANN, Norbert GOßLER, *Zwischen Freund und Feind – Die Linonen und ihre Nachbarn im frühen und hohen Mittelalter*, In: Felix Biermann (Hrsg.), *Siedlungsstrukturen und Burgen im westslawischen Raum. Beiträge der Sektion zur slawischen Frühgeschichte der 17. Jahrestagung des Mittelund Ostdeutschen Verbandes für Altuntersforschung in Halle an der Saale, 19. bis 21 März 2007* (= Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 52), Langenweißbach 2009, s. 137–154. K tomu podobně i Christian HANEWINKEL, *Die politische Bedeutung*, s. 14, 83, 152. Starší práce především Wolfgang FRITZE, *Probleme*, s. 208; Herbert LUDAT, *An Elbe und Oder*, pozn. 35 s. 102. K archeologickému průzkumu centra kmene Liňanů v oblasti Lenzen více Norbert GOßLER, Felix BIERMANN, Thomas KINKELDEY, *Archäologie und Landschaftsgeschichte. Neues zu slawischen Burgen und Siedlungen im Raum Lenzen, Lkr. Prignitz*, *Archäologie in Berlin und Brandenburg* 3, 2007, s. 97–99. Otázka, kdy se Lenzen stal skutečným centrem Liňanů, není stále přesně určena, a proto jej nelze automaticky předpokládat od první zmínky o Liňanech v písemných pramenech, čehož se dopouštělo především starší výzkumy. Shrnuje Felix BIERMANN, Norbert GOßLER, *Zwischen Freund und Feind*, s. 139.

³²¹ *Chronicon Moissiacense* a. 811, s. 25: „*Misit Karolus imperator exercitum Francorum et Saxonorum ultra Albiam ad illos Sclavos qui nominantur Lanai et Bethenzr. Et vastaverunt regiones illas, et aedificaverunt castellum, in loco qui dicitur Abochi.*“

³²² „*Linaa est populus qui habet ciuitates VII. prope illis resident quas uocant Bethenici, et Smeldingon, et Morizani, qui habent ciuitates XI.*“

³²³ *Annales regni Francorum* a. 839, s. 22: „... *contra Abodritorum et qui dicuntur Lino[n]es* ...“

mohli knížecí moc zatlačit do pozadí. Sjednocovali se pouze v případě nějakého rozsáhlejšího sporu s knížetem. Důležité záležitosti se řešili na kmenovém shromáždění, na němž hrál určitou roli i svobodný lid. O tom se blíže dovídáme v bezprostřední době po smrti knížete Dražka. I přes citelný otřes jeho autority dokázal svoji pozici v rámci celého kmene uhájit, ale krátce po uzavření míru s Godofridem byl zavražděn Dány najatým vrahem v emporiu zvané Reric.³²⁴ Žádný pramen nijak přesněji neupřesnil otázku nástupnictví. Novým knížetem se namísto Dražkova syna jménem Čedrag, pobývajícího stále v dánském zajetí, stal jakýsi Slavomír, o němž doposud nebylo žádné zprávy. S největší pravděpodobností se jednalo o člena Dražkovy rodiny, ačkoliv jeho původ je jen obtížně prokazatelný, vzhledem k absenci jakékoliv zprávy o jakémkoliv nástupnickém řádu či intronizačním rituálu.³²⁵ Nicméně jeho titulatura se v analistických zprávách v ničem neliší od Vlčanovy či Dražkovy. Einhardovy anály jej zmínily jako „*rex Abodritorum*“, kdežto letopisy fuldské k roku 817 a 819 zase titulem „*dux Abodritorum*“.³²⁶ Slavomír měl zřejmě stejné postavení jako jeho předchůdci a rovněž se musel vyrovnávat se stále přetrvávající silou kmenového shromáždění, proti níž hledal oporu u císaře. K roku 810 zapsaly *Annales Sancti Amandi* událost, při níž dal císař Karel Slovanům krále.³²⁷ Jelikož se opět jedná o anály, které vznikly kompilací několika jiných zdrojů ve velice vzdáleném prostředí, je nutno zprávu chápat trochu šířeji. Po Slavomírově nástupu se opět vyskytly mocenské spory mezi ním a předáky jednotlivých

³²⁴ *Annales regni Francorum* a. 809, s. 129: „...., *Thrasco dux Abodritorum in emporio Reric ab hominibus Godofridi per dolum interfectus est.*“. O Rericu se dlouho uvažovalo jako o sídle prvních obodritských knížat. Jednalo se však především o obchodní středisko, čemuž odpovídá nejen latinské slovo „*emporium*“, označující podle Marie BLÁHOVÉ, *Evropská sídliště*, s. 56, sídliště s určitým hospodářským významem, na jehož počátku byla zřejmě řemeslnicko-obchodnická osada, ale také zájem dánského krále Godofrida, který během svého tažení Reric obsadil a místní obchodníky přestěhoval do osady Haithabu (Hedeby) na dánském území. *Annales regni Francorum* a. 808, s. 129: „*Godofridus ver, priusquam reverteretur, distructo emporio, quod in oceani litore constitutum lingua Danorum Reric dicebatur et magnam regno illius commoditatem vectigalium persolutione praestabat, translatisque inde nebotiatoribus, soluta classe ad portum, qui Sliesthorp.*“ Není přesně jasné, kde toto emporium leželo. Uvažovalo se o Oldenburku v Holštýnsku, Alt-Lübecku či Meklenburku. Souhrn podává Kar. Wilhelm STRUVE, *Lag Reric an der Schleswig-holsteinischen Ostseeküste?*, *Die Heimat* 78, 1971, s. 65–73; Joachim HERMANN, *Siedlung, Wirtschaft und gesellschaftliche Verhältnisse der slawischen Stämme zwischen Oder/Neisse und Elbe. Studien auf der Grundlage archäologischer Materials*, Berlin 1968, pozn. 27, s. 19. Nejvíce pravděpodobná poloha byla na základě archeologického průzkumu zjištěna v oblasti Groß Strömkendorfu v blízkosti Wismaru. Působili zde umělečtí kováři, šperkaři pracující s jantarem, skláři, soukevníci atd. Shrnuje Peter DONAT, *Die Slawen in Mecklenburg-Vorpommern und ihre Beziehungen zu den Nachbarn*, In: Johannes Erichsen (Hrsg.), *1000 Jahre Mecklenburg - Geschichte und Kunst einer europäischen Region. Katalog der Landesausstellung Mecklenburg - Vorpommern 1995*, Rostock 1995, 18–26. Christian Lübke použil pro Reric Reric termín „*ports of trade*“, tedy místa, jehož autonomie je od jeho sousedů uznávána, jelikož z tohoto výlučně postaveného místa profitují. V tomto případě se mělo jednat o jakousi tichou dohodu mezi Obodrity a Dány, kterou Godofrid při svém tažení porušil a místní obchodníky přestěhoval na své území. Více Christian LÜBKE, *Die Beziehungen*, s. 25.

³²⁵ Libuše HRABOVÁ, *Stopy*, s. 20.

³²⁶ *Annales Einhardi* a. 819, s. 205; a. 817, s. 204; *Annales Fuldenses* a. 817, s. 356; a. 819, s. 357.

³²⁷ *Annales Sancti Amandi* a. 810, s. 14, (MGH SS I): „*Carolus imperator cum exercitu Francorum perrexit in Saxonia, et ibi placitum habuit in Fereda; et ibi Wenedi venerunt, et dedit illis regem ...*“

civitates, jež se obě strany rozhodly předložit císaři. Jelikož Ludvík Slavomíra potřeboval pro možnou další válku s Dánskem, dal mu za pravdu a tím posvětil jeho postavení. Podpora císaře dokázala zřejmě ambice předáků nižších kmenových složek na čas minimalizovat.³²⁸

Nástupnický řád sice nemusel být u Obodritů přesně určen, ale vzhledem k silnému postavení obodritské knížecí rodiny a zdůraznění Čedragova příbuzenského vztahu s Dražkem říšskými anály, získávali vládu nad celým kmenem příslušníci Vlčanova a Dražkova rodu, což respektoval i franský císař.³²⁹ O zhruba osm let později, kdy se Čedrag vrátil z Dánska, byl vznesen u císařského dvora Čedragův nárok na vládu. Císař Ludvík Pobožný rozkázal Slavomírovi, aby se o vládu rozdělil, což obodritský kníže odmítl. Slavomíra musela zpráva od Ludvíka velice rozčítit a překvapit, protože patrně takový přístup od císaře, jemuž byl od svého nástupu věrným spojencem, nečekal. Slavomír slíbil, že již nikdy nepřekročí řeku Labe a nepřejede k Ludvíkovu dvoru. Einhardovy anály tento slib uvedly výslovně jako počátek vzpoury.³³⁰ Uražený obodritský kníže hledal podporu v Dánsku u potomků dávného nepřítel Obodritů krále Godofrida. Pokud by Ludvíka k jeho rozhodnutí vedlo podezření z dřívější Slavomírovy tajné spolupráce či pouhého navazování styků s dánskými nepřáteli, zachovala by se o tom zcela jistě nějaká zmínka. Einhardovy anály namísto toho udaly jako hlavní příčinu výsledek Ludvíkova verdiktu. Slavomír neměl zřejmě plnou podporu, o čemž svědčí již jeho první předstoupení před Karla Velikého v roce 810, a císař Ludvík se proto rozhodl tímto kompromisním verdiktem zohlednit přání ostatních složek obodritského kmene. Stále Obodrity potřeboval jako spojence proti Dánům a Veletům. Záměr uspokojit obě soupeřící strany se však Ludvíkovi nepodařil a Slavomír přešel do otevřené vzpoury.

Ludvík do bojů patrně příliš nezasáhl, ale podporoval zřejmě Čedraga. V roce 818 přijal „*legati Abodritorum*“, patrně Čedragovo poselstvo s žádostí o pomoc.³³¹ O výsledku jednání se sice žádná zpráva nezachovala, ale úplně zamítavá být nemohla, protože o dva roky později v roce 819 byl Slavomír chycen „*praefectos Saxonici limitis*“ a následně odeslán do Cách. K Ludvíkovi tehdy dorazili i „*primores populi*“, tedy *přední* z lidu poraženého knížete,

³²⁸ Tento důvod Ludvíkovy volby potvrzoval i Hynek BULÍN, *Počátky státu obodritského*, s. 22.

³²⁹ Bernahrd Friedmann dokonce uvažoval o dědičnosti v mužské linii již od roku 738, čímž rozšiřoval svoji teorii o původu obodritských knížat v srbské oblasti a udělení země kolem Meklenburku jednomu ze srbských knížat od Karla Martella. Více Bernhard FRIEDMANN, *Untersuchungen*, s. 68. Tato teorie je ovšem, jak bylo již výše zmíněno, vysoce nepravděpodobná.

³³⁰ Annales Einhardi a. 817, s. 204: „*Nuntiataque defectione Abodritorum et Sclaomiri, comitibus tantum qui iuxta Albim in praesidio residere solebant, ut terminos sibi commissos tuerentur, per legatum mandavit. Causa defectionis erat, quod regiam potestatem, quam Sclaomir eatenus post mortem Thrasconis solus super Abodritos tenebat, cum Caedrago filio Thrasconis partiri iubebatur; quae res illum tam graviter exacerbavit, ut adfirmaret, se nunquam posthac Albim fluvium transiturum, neque ad palatium venturum. Statim missa trans mare legatione, iunxit amicitias cum fillis Godofridi ...*“

³³¹ Annales regni Francorum a. 818, s. 149.

za jejichž přítomnosti byla Slavomírova země předána Čedragovi. Bernhard Friedmann se domníval, že zmínění *primores* byli Čedragovi sympatizanti. Slavomír se měl totiž snažit o jejich odstranění, aby upevnil svoji pozici, což mohlo vést k povstání.³³² Toto vysvětlení je pravděpodobné, ovšem přítomnost *mocných* či *předních z lidu* lze dle mého názoru odůvodnit navíc snahou Ludvíka zajistit stabilitu na své východní hranici. Ludvík si byl zřejmě vědom, do jaké míry byla knížecí moc u Obodritů omezena a pokud chtěl skutečně zajistit mír, musel se poradit i s tou částí obodritské společnosti, jejíž vliv na fungování celého kmene nebyl zanedbatelný. Ludvík tak odeslal zpět do země Obodritů knížete, s nímž souhlasila většina kmenové shromáždění. Opozice vůči Čedragovi však nezmizela.

O čtyři roky později byla proti Čedragovi vznesena obžaloba, vytykající mu nevěrnost vůči Frankům a dlouhou nepřítomnost u císařova dvora. Ačkoliv Einhard neupřesnil, kdo tuto žalobu přesně vznesl, lze tu předpokládat zásah části *primores*. Zda se jednalo o příznivce vyhnaného Slavomíra, není přesně jasné. Čedrag po obdržení předvolání k císaři vyslal opětovně poselstvo „*ex primoribus gentis suae*“ aby jejich ústy slíbil svůj brzký příjezd. Příštího roku se skutečně dostavil do Compiégne, přičemž jej opět doprovázeli „*priboribus populi sui*“. Zde se Čedragovi podařilo vysvětlit svoji dlouhodobou nepřítomnost a ačkoliv v některých záležitostech zůstal stále podezřelý, císař mu však pro dobré činy jeho předků odpustil a odeslal ho zpět „*ad regnum*“.³³³ Čedrag zřejmě měl zřejmě podporu většiny *primores*, ovšem nikoliv svobodného lidu (*populus, vulgus*), s nímž spolupracovala malá skupinka *primores*, která dokázala přednést u císaře žalobu na Čedraga v níž ho pravděpodobně obvinila z kolaborace s Dány.

Císař Ludvík zřejmě nebral situaci patrně příliš vážně, ale když se o tři roky v květnu 826 objevili na říšském sněmu v Ingelheimu opět „*Abodritorum primores*“, stěžující si znovu na svého knížete, rozhodnul se být ve svém úsudku opatrnější. Není přesně známo, z čeho byl Čedrag obžalován, ale patrně se jednalo o stejný případ jako v roce 823. Za necelých pět měsíců dorazil do Ingelheimu i samotný Čedrag, aby se obhájil. Tentokrát byl však Ludvík mnohem pečlivější. Čedragovi udělil slyšení a posléze jej zadržel na svém dvoře, kdežto

³³² Bernhard FRIEDMANN, *Untersuchungen*, s. 65.

³³³ *Annales Einhardi* a. 823, s. 210–211: „*Accusatus est in eodem placito apud imperatorem Caedragus, Abodritorum princeps, quod se erga partem Francorum parum fideliter ageret, et ad imperatoris praesentiam iam diu venire dissimulasset, propter quod ad eum legati directi sunt, cum quibus ille iterum quosdam ex primoribus gentis suae ad imperatorem misit, perque illorum verba promisit, se ad proximum hiemis tempus ad illius praesentiam esse venturum. Caedragus, Abodritorum princeps, pollicitationibus suis adhibens fidem, cum quibusdam primoribus populi sui Compendium venit, dilatique per tot annos adventus sui rationem coram imperatore non improbabiler reddidit. Qui licet in quibusdam causis culpabilis appareret, tamen propter merita parentum suorum non solum inpunitus, verum muneribus donatus ad regnum redire permissus est.*“

ostatní, tj. *primores*, odeslal domů.³³⁴ Před svým konečným rozhodnutím vyslal císař posly k Obodritům (*populus Abodritorum*), aby vyšetřili, zda si lid (*vulgus*) přeje Čedragovu vládu. Poslové se posléze se vrátili se zprávou, že onen národ (*gens*) je rozpolcen, avšak ti mocní či lepší (*meliores ac praestantiores*) souhlasí s jeho přijetím. Císař nakonec přijal od Čedraga rukojmí a znovu ho poslal do jeho království.³³⁵

Popsané události nám přinášejí velice cenné informace o mocenském rozložení sil uvnitř obodritského kmene a reflektují vnitřní boje mezi předáky nižších kmenových jednotek a obodritskou knížecí rodinou, přičemž na rozdíl od Veletů zde nebyla strana *primores* plně jednotná a zřejmě nepostupovala v souladu se svobodným lidem, jež sehrával v těchto dobách určitou nezanedbatelnou roli. Shrňme si nyní výše zmíněné události na počátku dvacátých let 9. století a rozšířme je o několik dalších významných informací, které jsou nezbytné pro zařazení do dobového kontextu.

V této době se začaly projevovat i konflikty uvnitř sousedního veletského svazu, kde proti sobě později stanula nepřítelství jednotná skupina kmenových knížat, sledující každá především vlastní zájmy, a mnohem jednotnější křídlo zastánců tradičních kmenových struktur, tvořící především již zmíněni *primores* a svobodný *populus* či *vulgus*. Převahu této frakce podpořil zejména kněžský sbor a pravděpodobně i menší závislé kmény, což vedlo k porážce knížecí moci. U Obodritů podobné konflikty sice také existovaly, ale rozložení sil bylo zcela odlišné. Na straně jediné knížecí rodiny, ovládající obodritské regio, tj. skupinu několika nižších kmenových jednotek, stála prokazatelně v době knížete Čedraga většina předáků *civitates*. S upevňováním pozic knížecí moci nesouhlasil zřejmě svobodný lid, podporovaný menší, ale ne zcela bezvýznamnou skupinou, vůdců některých *civitates*. Jejich postavení jim umožnilo cestovat na říšský sněm a dvakrát proti Čedragovi vznést svoji obžalobu, přičemž spoléhali na císařovu podporu z obavy před vznikem možného dánsko-obodritského spojení. Liňané a Smolinci, jimž byla po trestné výpravě knížete Dražka v roce 809 proti smolinskému *maximam civitatem* udělena určitá nezávislost do následujícího střetu mezi knížecí a kmenové moci, buďto nezasáhli, nebo se postavili na stranu

³³⁴ Annales Einhardi a. 826, s. 214: „Imperator circa Kalendas Iunii ad Ingilunheim venit, habitoque ibi convento non modico, multas ... legationes audivit et absolvit. Inter quas ... et de Sclavorum regionibus quidam Abodritorum primores Caedragum ducem suum accusantes.“

³³⁵ Tamtéž a. 826, s. 215: „Inde ad Ingilunheim medio Octobrio veniens, generalem ibi ... populi sui conventum habuit, in quo et Caedragum Abodritorum ducem necnon et Tunglonem, qui apud eum perfidae accusabantur, audivit: et Tunglonem quidem accepto ab eo filio eius obside, domum redire permisit, Caedragum vero, ceteris Abodritis dimissis, secum retinuit, missisque ad populum Abodritorum legatis, si eum sibi vulgus regnare vellet, perquire iussit; ipse autem Aquasgrani, ubi hiemare constituerat, profectus est. Cumque legati, quos ad Abodritos miserat, reversi nuntiassent, variam gentis illius super rege suo recipiendo sententiam, meliores tamen ac praestantiores quosque de illius receptione concordare, acceptis ab eo quos imperaverat obsidibus, in regnum suum eum fecit restitui.“

obodritského knížete, který jim poskytoval mnohem lepší ochranu než rozdrobený útvar, vedený kmenovým shromážděním. Po boku Obodritů se, jak bylo výše zmíněno, objevili i v druhé polovině 9. století. Výsledek tohoto zápasu zde neovlivnil ani kněžský sbor, jehož postavení zde nebylo tak pevné jako u Veletů, na jejichž území se nacházela jedna z největších pohanských svatyň.

Počátky tohoto konfliktu lze nalézt již v době Čedragova předchůdce, patrně strýce, Slavomíra. Po celou svoji vládu se Slavomír snažil zastávat tradiční směr obodritské zahraniční politiky a v několika nám známých případech vystupoval jako spojenec císaře. Mezi obodritskými *primores* se začínaly zřejmě objevovat protifranské nálady, které měly svůj počátek pravděpodobně již za časů knížete Dražka a války s Godofridem. Franská říše tehdy nedokázala Obodritům efektivně pomoci a franské vojsko vedené císařovým synem bylo vysláno až po vypuknutí vzpoury několika pohraničních obodritských *civitates*, vystupujících v pramenech jako Liňané a Smolinci, aby bránilo pouze říšskou hranici. V následných mírových jednáních byly jakékoliv zájmy Obodritů přehlédnuty a oni sami navíc ztratili část nabytého území Nordalbingů v jihozápadním Holštýnsku. Slavomír však zachovával císaři věrnost, poněvadž svoje postavení opíral zároveň o císařovu podporu. Tyto nálady zřejmě eskalovaly a po Slavomírových, zřejmě velice tvrdých, opatřeních se opoziční frakce obrátila na knížete Čedraga, jenž by jejím představám vyhovoval mnohem více. Samotný Čedrag ostatně pobýval velkou část svého života v Dánsku, tedy i přes mírová jednání v silně protifranském prostředí. Ludvík si zřejmě nebyl vědom narůstajícího odporu vůči franské říši mezi větší částí obodritských *primores*, a proto Čedragův nárok na podíl vlády, podpořený i jeho blízkým příbuzenstvím s bývalým věrným spojencem Dražkem, uznal. Císař vnímal vznesení Čedragova nároku jako pouhý výraz nespokojenosti části *primores* se Slavomírovou vládou a doufal, že tímto rozhodnutím uspokojí obě strany a dobré vztahy mezi Obodrity a Franky zůstanou nedotčeny. Slavomírovo odmítnutí a následné spojenectví se syny Godofrida přineslo však přesný opak. Jaká byla tehdy Slavomírova domácí podpora, nelze přesně určit. Patrně se opíral o svobodný lid a malou část *primores*. Jeho následnou orientaci na Dánsko lze vysvětlit jeho zoufalou snahou nalézt nějaké spojence. Ani tímto krokem otevřeného nepřátelství vůči Frankům si však nedokázal naklonit Čedragovi sympatizanty a v roce 819 upadl do zajetí.

Čedrag ovšem musel splnit očekávání svých podporovatelů. Jeho kontakty a podpora franské říši se výrazně omezily a patrně vedl i tajná jednání s Dánskem. Odpůrci Čedraga se proti němu pokoušeli několikrát užít stejné karty. Poprvé se o Čedragových jednání dozvěděl

Ludvík v roce 821, tedy dva roky po Slavomírově zatčení. Vrtkavý Ludvík si zřejmě nevěděl rady, jak by měl zareagovat. Nakonec znovu povolal Slavomíra, jenž mu byl a na období let 817–819 věrným spojencem, a vyslal ho zpět do jeho vlasti. Patrně doufal, že Slavomír jakožto „*emulus*“ Čedraga bude mít dostatečnou domácí podporu, jelikož Einhardovy anály se nezmínily o nějaké Ludvíkově vojenské podpoře. Slavomír ale na území Obodritů nedorazil, jelikož zemřel patrně přirozenou smrtí během své cesty přes Sasko, kde také na smrtelné posteli přijal křest.³³⁶ Jedná se o první doklad přijetí křesťanství obodritským knížetem, jež ovšem nemělo žádné širší důsledky. Slavomír se také stal jedním z mála obodritských knížat, jemuž byla dopřána přirozená smrt.

Čedragovi tak osud odklidil z cesty rivala, ale opozice vůči němu stále přetrvávala, což dokazují i dvě další žaloby, vznesené v letech 823 a 826. Čedragovi odpůrci nemuseli nutně patřit k podporovatelům Slavomíra, reprezentovali pouze tradiční uspořádání obodritského kmene a především jeho orientaci na franskou říši, které se jevilo po určitou dobu jako velice výhodné. Čedrag si dokázal udržet svoji pozici, ale jeho vztahy s Ludvíkem poněkud ochably. Franský císař nebral zřejmě po druhé žalobě zprávu o Čedragových kontaktech s Dánskem příliš vážně. Sám patrně neměl o vnitřních poměrech u Obodritů veliké ponětí a teprve po třetí žalobě k nim vyslal poselstvo, aby zjistilo mínění jednotlivých kmenových složek na znovupřijetí Čedraga. Tímto krokem chtěl zřejmě Ludvík také zjistit více informací o celkové situaci uvnitř obodritského kmene. Ani tentokrát však Čedrag nebyl sesazen ani potrestán, jelikož většina *primores*, podporující Čedraga, převážila v císařových očích svým významem jeho oponenty, představující malou skupinku *primores* a větší část svobodného lidu. Čedrag se tak mohl vrátit zpět domů, ale ani toto císařovo rozhodnutí neznamenalo ukončení vnitřních mocenských svárů.

Problémem ovšem pro období po roce 826 je citelný nedostatek písemných zpráv. Není rovněž známo, jak dlouho ještě Čedrag poté, co opustil Ingelheim, vládl. Viditelné ochladnutí vzájemných vztahů a pozdější dynastická krize uvnitř franské říše odklonila pozornost analistů zcela jiným směrem. O Obodritech se jmenovitě znovu dovídáme až během výše zmíněného povstání Polabských Slovanů v roce 838–839.³³⁷ Zde již však není o Čedragovi žádná zmínka. *Annales Bertiniani* zaznamenaly pouze útok Slovanů

³³⁶ *Annales Einhardi* a. 821, s. 157: „*Sed quia Ceadragus Abodritorum princeps perfidie et cuiusdam cum filiis Godofridi factae societatis notabatur, Sclaomir emulus eius in patriam remittitur, qui cum in Saxoniam venisset awgritudine decubuit perceptoque baptismi sacramento defunctus est.*“

³³⁷ Spojence Ludvíka Němce, který v roce 832 povstal proti svému otci měli podle *Annales Bertiniani* být Slované (*Sclavi*). Jednalo se však, jak tvrdil již Hynek Bulín, pravděpodobně o některé kmeny srbské oblasti, k nimž měl Ludvík patrně blíže. Více Hynek BULÍN, *Počátky státu obodritského*, s. 34.

(tj. Obodritů) a Dánů na franské území.³³⁸ Samotný Čedrag dle mého mínění nebyl v tuto dobu naživu, protože pokud by během této slovanské rebelie padl, jistě by o tom analisté podali zprávu. Čedrag byl přeci jenom ve franském prostředí poměrně známý. Zachovalo se o něm nejvíce podrobnějších písemných zpráv než o kterémkoli z jeho předchůdců. Na konci roku 838 se hrabata Adalgar a Egilo vrátili z úspěšné výpravy proti Obodritům a Veletům a přivedli sebou rukojmí.³³⁹ O žádném obodritském knížeti či jeho rodině nemáme žádnou zprávu. V následujícím roce povstalo již celé Polabí. Saská, durinská a východofranská armáda vtrhla současně proti Srbům a Veletům, pustošící vesnice v srbské marce, a zároveň i proti Obodritům a Liňanům. Zatímco první skupina vojsk měla úspěch, korunovaný smrtí srbského svazového kníže Cimuscla, o výsledku výpravy proti Obodritům a Liňanům analýzy pomlčely.³⁴⁰

S ohledem na vývoj výše analyzovaných událostí pokládám za nepravděpodobné, aby Obodrité neměli žádného knížete. Čedrag pravděpodobně zemřel někdy mezi lety 826-838 a na jeho místo nastoupil kníže Gostomysl (Gotzomiuslus), jehož jméno uvedly jednotlivé analýzy až k roku 844, kdy padl v bitvě proti Ludvíku Němci.³⁴¹ Vzhledem k obtížnostem, v jakých Čedrag zahajoval svoji vládu, jež ho posléze provázely i po následující léta, se násilná smrt knížete Čedraga jeví jako takřka nevyhnutelný osud. Zde se samozřejmě pohybujeme na tenkém ledu spekulací a ničím nepodložených domněnek, ale zohledníme-li fakt, že jenom málo obodritských vládců nezemřelo rukou vraha či mečem na bitevním poli, shledávám tento předpoklad obhajitelným. Každopádně Čedrag i přes trvalou vnitřní opozici odkázal svému nástupci pevnou knížecí pozici, s níž se ovšem pojilo i nepřátelství franské říše. Silnému postavení obodritského knížete, které za dobu své vlády získal Čedrag, nasvědčuje i jedna zajímavost v titulatuře jeho nástupce. Až doposud byla jednotlivá knížata z důvodu nejednotné terminologie střídavě označována titulem „*dux*“ či „*rex*“ Obodritů. Jedinou výjimku představovaly *Annales Fuldenses*, důsledně dodržující titul „*dux*“.³⁴²

³³⁸ *Annales Bertiniani* a. 839, s. 22: „... *adversus Danorum Sclavorumque, qui ferebantur incursus ...*“

³³⁹ *Annales Bertiniani* a. 838, s. 16: „*Verum pridem imperatore in Verno venationem exercentem, Adalgarius et Egilo comes, ad Abodritos et Wilzos a fide deficientes dudum directi, reversi sunt, adductis secum obsidibus imperatori deinceps subditos fore nuntiantes.*“

³⁴⁰ *Annales Bertiniani* a. 839, s. 20: „... *Saxonum adversus Soraborum et Wiltzorum incursiones, qui nuper quasdam ipsius marchae Saxoniae villas incendio cremaverant, et Austrasiorum Toringorumque contra Abodritorum et qui dicuntur Linones defectiones, expeditionibus ... Saxones interae contra Sorabos qui Colodici vocantur, apud Kesigesbruch dimicantes ... victoriam adepti sunt, regeque ipsorum Cimusclo interfecto, eandem urbem et undecim castella ceperunt; receptis etiam sacramentis a rege inter eosdem tumultus repente creato, insuper obsidibus, mutam terrae indexerunt.*“

³⁴¹ Především *Annales Fuldenses* a. 844, s. 364; *Annales Xantenses* a. 844, s. 228; *Annales Hildesheimenses* a. 844, s. 46; *Annales Quedlinburgenses* a. 844, s. 46.

³⁴² Starší Bulínova teorie vyvozovala z této změny poukaz na Gostomyslovo přední postavení mezi ostatními obodritskými knížaty. Více Hynek BULÍN, *Počátky státu obodritského*, s. 38.

V případě Gostomysla došlo však ke změně, čímž dle mého názoru fuldské analý reflektovaly mocenský posun ve prospěch knížecí moci.

Gostomysl se patrně bojuj v letech 838 a 839 rovněž zúčastnil, ale k jeho naprosté porážce nedošlo. Buďto se mu podařilo nepřátelské vojsko odrazit, nebo k bitvě vůbec nedošlo, což by analisté v obou případech z pochopitelných důvodů přešli mlčením. Hrabata Adalgar a Egilo předcházejícího roku zřejmě porazili nějaký vedlejší oddíl, který Gostomysl osobně nevedl. Společně s veletskými zajatci posléze přivedli i některé obodritské vězně a tím mohli oznámit své vítězství. Gostomysl pokračoval v politice svého předchůdce a v souladu se svými podporovateli, tj. větší částí obodritských *primores*, se stále více orientoval na Dánsko. O tom svědčí i samotný důvod, proč císař Ludvík Pobožný vyslal vojsko vedené Adalgarem a Egilem proti Veletům a Obodritům. Dánský král Horik I., za jehož vlády v letech 827–854 se situace v Dánsku stabilizovala, mohl navázat na politiku svého otce, soustředující se na dostatečné zajištění jižních hranic. Horik mohl využít napjatého vztahu mezi franským císařem a obodritským knížetem ve svůj prospěch. V roce 838 vznesl nárok na zemi Slovanů (tj. Obodritů), což Ludvík Pobožný odmítl a následně vyslal expediční vojsko, aby Obodrity a Velety odradilo od dalšího paktování s jeho dánskými nepřáteli.³⁴³ Toto sbližování začalo již dříve. V roce 831 přijal Ludvík na sněmu v Diedenhofenu společně vyslance Dánů a Slovanů.³⁴⁴

Nepřátelství a tento směr obodritské protifranské politiky převládal až do zmíněné výpravy Ludvíka Němce v roce 844. Ludvíkovo tažení skončilo úspěšně a výrazně zasáhlo do vnitřního uspořádání obodritského kmene. Kníže Gostomysl padl a vítězný Ludvík rozdělil dobytou zemi (*terram*) „*per duces*“.³⁴⁵ Jedná se o první případ, kdy poměrně dobře informovaný pramen zmínil vedle obodritského knížete i jiná knížata. Zápis *Annales Fuldenses* detailně analyzoval především Wolfgang Fritze, který v ní hledal souvislost se zprávou Geografa bavorského. Gostomysla vyličil autor jako nejvyššího (*rex*) z mnoha malých obodritských knížat (*dux*), jimž Ludvík posléze Godomyslovi zemi rozdělil.³⁴⁶ Ačkoliv Fritzeho předpoklad reflexe zprávy Geografa bavorského stavu, jenž nastal v zemi Obodritů po Ludvíkově výpravě, je pravděpodobný, nejednalo se o regionální knížata, jimž

³⁴³ *Annales Bertiniani* a. 839, s. 16: „*Ubi etiam missi Horich venientes, pyratarum in nostros fines dudum irruentium maximos a se ob imperatoris fidelitate captos atque interfici iussos retulerunt, petentes insuper dari sibi Frisianos atque Abodritos.*“

³⁴⁴ *Annales Bertiniani* a. 831, s. 3: „*Necnon missi Danorum eadem eorantes venerunt, et foedere firmato, ad propria repedarunt; multaeque legationes Sclavorum ad eum venientes, audita, dispositae et absolutae sunt.*“

³⁴⁵ *Annales Fuldenses* a. 844, s. 64: „*Hludovicus Obodritos ... belo perdomuit occiso rege eorum Goztomuizli terramque illorum et populum sibi divinitus subiugatum per duces ordinavit.*“

³⁴⁶ Wolfgang FRITZE, *Die Datierung*, s. 338.

byla země udělena. O žádných regionálních knížatech u Obodritů se nikde, s výjimkou pramenů vzdálené provenience nebo pozdějšího data, nezachovala jediná zpráva. Ostatně i jednotlivé anály, popisující události z roku 844, se ve svém líčení výrazně liší. Podle letopisů Xantenských vytáhl Ludvík proti Slovanům (in Winithos), kde zahynul jeden z „jejich králů“, zatímco *ostatní* (tj. králové) přísahali Ludvíkovi věrnost, což měli porušit ihned, jakmile Ludvíkovo vojsko odtáhlo.³⁴⁷ Pozdější skupina análů hildesheimských a quedlinburských se zmínila pouze o zabití „krále Slovanů“ Gostomysla a podrobení „*ostatních králů*“. Omylem však tyto anály přisoudily vítězství z roku 844 králi Lotharovi místo Ludvíkovi. Annales Bertiniani se o Gostomyslovi dokonce vůbec nezmínily.³⁴⁸ Všechny výše citované anály se ve svých zápisech zmínily o cíli Ludvíkovy výpravy velice obecně. Tažení směřovalo podle nich proti „*Slovanům*“ a Gostomysla označily jako jednoho ze slovanských králů, nikoliv jen obodritských, nýbrž slovanských vůbec.

Ludvík uskutečnil tuto výpravu se záměrem eliminovat protifrankskou obodritskou aktivitu. Smrtí jediného knížete Gostomysla se mu podařilo donutit *primores*, aby přísahali Ludvíkovi věrnost. Gostomyslův královský titul ve fuldských análech byl výsledkem dlouhodobého upevňování knížecí moci během rušné Čedragovy vlády. Východofranský král ovšem věděl, že taková přísaha je pouze dočasným řešením a dříve či později Obodrité znovu povstanou. Gostomyslův syn, o němž prozatím zprávy mlčely, byl patrně ještě příliš malý a epředstavoval aktuální hrozbu. Ludvík posléze nejvýznamnějším z obodritských *primores* nabídl podíl na Gostomyslově panství, čímž z nich učinil v podstatě regionální vládců a znovu oživil staré spory z dob knížete Čedraga. Původní obodritské *regio* bylo rozděleno a obodritský kmen se nyní skládal pouze z mnoha nižších kmenových jednotek pod vedením vybraných *primores*, jimž se v análech dostalo označení „*duces*“. K podobnému zaměňování *primores* za *duces* došlo, jak bylo výše naznačeno, již v minulosti při Dražkově příjezdu do Hollenstedtu v roce 804. Ludvík tak podnikl velice nebezpečný útok na jednotu obodritského kmene. Celek, jehož podobu spoluvytvářeli i jeho císařský otec a děd, se nyní rozhodl zničit.

Další zprávy ovšem naznačují, že Ludvíkovo uspořádání nemělo očekávaný efekt. Gostomyslův syn zřejmě přežil a autoritou svého rodu si dokázal získat podporu některých *civitates*. Tyto snahy neušly pozornosti Ludvíka Němce, který se rozhodl zakročit a v roce

³⁴⁷ Annales Xantenses a. 844, s. 94, (MGH SS II): „*Eodem tempore Ludewicus rex perrexit in Winithos cum exercitu ibique unis ex regibus eorum interiit, Gestimus nomine, reliqui vero fidem prebentes venerunt ad eum. Quam illo absente statim mentientes.*“

³⁴⁸ Annales Bertiniani a. 844, s. 31: „*Hludovicus, rex Germanorum, populos Sclavorum et terras aggressus, quosdam in deditionem cepit, quosdam interfecit, omnes pene illarum partium regulos sibi aut vi aut gratia subegit.*“

858 vypravil tři vojska proti Slovanům na východní hranici. První proud táhl na Moravu proti knížeti Rastislavovi, druhá část proti Obodritům a Liňanům, kdežto třetí proud se vydal do srbské oblasti.³⁴⁹ Ačkoliv fuldské anály neudaly jméno obodritského knížete, lze pozorovat opětovný poukaz na staré poměry. Obodrité, tj. bývalé regio, či spíše jeho menší část, zde znovu vystoupili jako politický celek, po jehož boku bojovali i Liňané, jichž se Ludvíkovo rozdělení zřejmě netýkalo. Výprava zřejmě nebyla úspěšná, jelikož prameny nezaznamenaly výsledek tohoto tažení a proto se o čtyři roky později v roce 862 vypravil Ludvík osobně se svým vojskem proti Obodritům. Tentokrát zde fuldské letopisy zaznamenaly jméno knížete Dabomysla (Tabomuizles), jehož nazvaly „*dux Abodritorum*“. Dabomysl byl sice poražen, ale jednání nakonec skončilo pouze vydáním rukojmích, čímž východofranský král rezignoval na svoji předchozí snahu a přijetím rukojmích uznal Dabomysla jako obodritského knížete, hovořícího za tu část kmene, jíž se mu podařilo znovu sjednotit a které se v písemných pramenech dostalo bývalého kmenového označení, představující jednotný politický celek.

Analyzovat průběh následujícího vývoje je obtížné, protože pro poslední čtyři desetiletí 9. století se o Obodritech zachovalo jenom velice málo zpráv. Dají se předpokládat další pokusy knížete Dabomysla o sjednocení zbývajících odpadlých *civitates*, což zřejmě spustilo dlouholetý konflikt, na jehož konci, tj. na počátku 10. století, se zformoval nový obodritský kmenový stát. O průběhu tohoto boje neměl přesné informace ani sám Ludvík Němec, ale patrně se mohl svým rozsahem ohrozit i východofranské území. Proto v roce 867 vyslal svého stejnojmenného syna Ludvíka se saským a durinským vojskem proti nepřátelským Obodritům, přičemž vyhlásil pro „*reliquum populum regni sui*“ jakýsi „stav pohotovosti“.³⁵⁰ Z toho lze usuzovat rozsáhlost vnitřního konfliktu v kmeni Obodritů a nepřesné Ludvíkově představě o mocenském rozložení za Labem. Východofranská říše ovšem tehdy ztrácela svoji tehdejší sílu, což se částečně projevovalo ve válce s moravským Rostislavem. O novém pokusu znovu si podřídit Obodrity a nastolení pořádku na jejich území bylo rozhodnuto za vlády Arnulfa Korutanského ve Forcheimu. Arnulfovo vojsko se posléze vypravilo proti Obodritům, ale král byl nakonec nucen vojsko rozpustit a urychleně

³⁴⁹ *Annales Fuldenses* a. 858, s. 371: „*Rex decrevit tres exercitus in diversos regni sui terminos esse mittendos; unum quidem per Karlomannum, filium suum seniore, in Sclavos Marahenses contra Rastizen, alterum vero per Hludowicum, filium suum minorem, in Abodritos et Linones; tertium autem per Thachultum in Sorabos dicto oboedire nolentes, ut sedatis extrinsecus adversariorum tumultibus, facilius intrinsecus regni gubernacula disponeret.*“

³⁵⁰ *Annales Bertiniani* a. 867, s. 474: „*Hludowicus, rex Germaniae, Hludowicum filium suum cum Saxonibus et Toringis adversus Abodritos hostiliter dirigit, et reliquum populum regni sui paratum esse praecipit, quatenus mox, ut ipse iusserit, praeparati movere hostiliter possint.*“

ustoupit.³⁵¹ Slabost východofranské říše potvrdilo i jednání v roce 885 ve Forcheimu, kam dorazili poslové Obodritů s žádostí o mír, čemuž Arnulf bez prodlení vyhověl.³⁵² To je zřejmě trochu pozměněné tvrzení. Arnulf patrně dohodl setkání všech obodritských bojujících frakcí, s nimiž dohodl příměří a omezení bojů mimo franské území. Z tohoto důvodu jednal Arnulf *sine mora*, jelikož na řešení obodritské otázky neměl zřejmě čas ani prostředky. K porušování této dohody však zcela určitě docházelo, ale tím se Obodrité na delší dobu vytratili z písemných pramenů, což bylo způsobeno zejména pozdějšími ničivými nájezdy maďarských kmenů a jednak uzavřením konfliktu do sebe v hranicích obodritského území.

Ačkoliv neznáme přesný průběh těchto bojů, víme, co stanulo na jejich konci, kdy se v písemných pramenech objevila zcela nová jména kmenů, o nichž v předchozí době prameny nehovořily. Důsledky tohoto konfliktu budou naznačeny níže, ale pro pochopení jejich hlubšího významu je zapotřebí nejprve shrnout poznatky o fungování kmene obodritů a schématicky znázornit jeho strukturu.

Nelze podle mého názoru pro období konce 8. a celého 9. století hovořit u Obodritů o kmenovém svazu ve smyslu federace několika nezávislých *gentes*, vedené regionálními knížaty (*dux*), z nichž na společném kmenovém shromáždění byl vybírán nejvyšší kníže (*rex*). Kmen (*gens*) v polabské oblasti představoval prostředek organizace svobodného lidu (*populus, vulgus*), skládající se z nižších (*civitates*) a vyšších kmenových jednotek (*regio*) pod vedením mocných (*primores, seniores, meliores ac praestantiores*) a knížat (*dux*). O nesvobodném lidu nezanechaly písemné prameny žádnou zprávu. Obchod s otroky zde nicméně, stejně jako v Čechách a Polsku, existoval.³⁵³ Teprve uskupení více takovýchto *gentes* vytvářelo kmenový svaz.

Model volné federace jednotlivých kmenů fungoval zejména u Srbů, u nichž existovalo veliké množství kmenů s převahou knížecí moci. Dalšímu vývoji ovšem bránila

³⁵¹ *Annales Fuldenses* a. 889, s. 406: „*Exuente mense Maio rex apud villam quae dicitur Forahheim generalem conventum habuit ... inde itaque edictum est in exercitum ire ad Obodritos, sed ante placitum curte regia Franconofurt haberi cum Francis regni complacuit. Perventum est igitur, sicut antea dispositum erat, ad Obodritos cum maximo exercitu. Sed tamen ibi parumper rebus prospere gestis, rex data exercitui licentia, ad Franconofurt celeri festinatione reversus est.*“

³⁵² *Annales Fuldenses* a. 895, s. 441: „*Legatos Obodritorum curte regia Salz munera secum defentes, ad regem pacifica optantes pervenerunt, quos rex, ut audivit sine mora postulata annuens, et abire permisit.*“

³⁵³ Christian Lübke uvažoval na základě zprávy kronikáře Galla Anonyma o pravidelném obchodu s otroky u Pomořanů, kteří odvedené lidi prodávali na baltské ostrovy, mezi nimiž i na Rujánu. Více Christian LÜBKE, *Die Beziehungen*, s. 34. Helmold se rovněž zmínil o prodání sedmi set dánských zajatců na trhu v Meklenburku. Helmold II (109), s. 215. O obchodu s otroky v Čechách více Dušan TŘEŠTÍK, „*Veliké město Slovanů jménem Praha*“. *Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století*, in: Luboš Polanský, Jiří Sláma, Dušan Třeštík (ed.), *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, Praha 2000, s. 49–70, zde s. 65–69. K roli válečných zajatců v ekonomice raně středověkého státu více Jiří SLÁMA, *K některým ekonomickým a politickým projevům raně středověkého přemyslovského státu*, Archeologické rozhledy 1985, s. 334–342.

permanentní hrozba ze strany franské či později otonské říše a především vzájemná rivalita jednotlivých knížat. Sídla srbských kmenů byla navíc značně decentralizovaná a nevzniklo zde žádné epicentrum, z něhož by mohl započít sjednocovací proces. Ten ostatně pro vysoký počet kmenů a absenci dominantního celku nebyl ani možný. Mezi kmenovým shromážděním a knížetem existovaly vzájemné vazby a vláda centrálního knížete zde nemohla být uplatňována bez souhlasu sněmu. Na rozdíl od Obodritů se u Srbů písemné prameny místy zmínily o jednotlivých kmenech vytvářejících společně kmenový svaz pod společným názvem Srbové (*Sorbi, Surbi*).

Podobný případ je patrný i u Veletů, kde na počátku jejich svazu stálo poměrně stabilní kmenové jádro, pod jehož vliv spadalo blíže neznámé množství menších kmenů (Moričané, Břižané, Ukřané atd.) o nichž se již v této době několikrát zmínily písemné prameny. Jádro jejich svazu tvořilo několik kmenů v čele s knížaty, jejichž počet není přesně znám. Jelikož však v 10. a 11. století tvořily toto jádro čtyři kmeny Čezpěňanů, Ratarů, Dolenců a Chyžanů, lze předpokládat základ tohoto složení již v 9. století. Nicméně ani vyšší počet není zcela vyloučen, poněvadž prameny většinou hovoří o neurčitém počtu veletských knížat. Podobně jako u Srbů volilo kmenové shromáždění v době války či jiného ohrožení svazového knížete, který pravděpodobně pocházel z jednoho ze svazových kmenů. Jejich jména, pokud se nedostala do nějaké souvislosti s franským prostředím, zůstala povětšinou mimo zájem latinských autorů. Patrně ve dvacátých letech 9. století se objevily tendence k posilování knížecí moci na úkor tradičních kmenových struktur, což později vyústilo v otevřený konflikt, jehož počátky lze jen těžko datovat. Pravděpodobně se tak stalo po roce 838, kdy se Veleti naposledy zúčastnili velkého povstání celého Polabí, ale posléze najednou z písemných pramenů na více téměř celé století zmizely.

Toto „temné období“ veletských dějin patrně vyplnil velice tvrdý střet mezi knížaty a tradiční kmenovou mocí. Důvody konečné porážky knížat byly již výše popsány a konečným důsledkem byl vznik svazu kmenového jádra a okolních méně či více závislých kmenů. Během konfliktu nabyl zřejmě na svém významu kněžský sbor, jehož vliv přetrval až do zániku a konečného podmanění Veletů, později zvaných Lutici. Řídícím orgánem celého svazu se stalo kmenové shromáždění a o žádném veletském knížeti se prameny již nezmínily. Bývalá veletská knížata sice nemusela být nutně zlikvidována, ale jejich moc na celosvazové úrovni byla výrazně omezená. Pravděpodobně plnila funkci doprovodu vybraných zástupců a poselstev, hovořících za celý svaz. Jedna podobná skupina („*principum barbarorum*“) byla vypravěna v roce 939 ke Gerovi, markraběti Východní marky, který je v nestřežené chvíli

nechal všechny zmasakrovat.³⁵⁴ Hostiny se zúčastnil i kníže spojeneckých, ale na svazu prakticky nezávislých Havolanů, jemuž se jako jedinému podařilo utéct. Ani vražda tolika představitelů svazu však nedokázala dlouhodobě Velety zlomit, protože jejich síla již nezávisela na úzké skupince knížat.

Obodrité představují třetí a odlišný směr vývoje slovanských kmenů v Polabí.³⁵⁵ Na rozdíl od starších představ nepovažují existenci více obodritských kmenů, vytvářejících kmenový svaz, za pravděpodobnou. O žádném jiném kmeni se po více než sto padesát let žádný pramen nezmiňuje. Spíše než o svazu je možné hovořit o velkokmeni, skládajícím se z mnoha výše popsaných podobných nižších kmenových jednotek a jedné vyšší, již ovládala rodina knížete Vlčana. Nižší jednotky se odlišovaly od srbského a veletského prostředí svojí velikostí, což umožňovalo jejím *primores* nabýt velice významného postavení v celokmenové struktuře. Vysoký počet zaručoval určitý vliv i svobodnému lidu, na jehož názor musel být brán ohled. Velkokmenové shromáždění potvrzovalo pravděpodobně knížete, ale pro silnou pozici jediné knížecí rodiny se rozhodovalo vždy mezi jejími příslušníky. Role stupně příbuzenství zde nehrála zřejmě tak velkou roli, protože slovanské rodiny byly poměrně široce rozvětvené subjekty. Užší rodinný okruh byl u Slovanů vztahován i na vzdálenější příbuzné, o čemž svědčí i slovanská příbuzenská terminologie, z níž se i v češtině udržely některé výrazy až do 15. století.³⁵⁶ Příbuzenský stupeň u obodritských knížat 9. století není většinou přesně znám. Jedna z výjimek je syn knížete Dražka, jehož blízká příbuznost byla zřejmě zdůrazněna pro podporu jeho nároku vůči Slavomírovi. Pravděpodobně ale pocházeli všichni z jediné rodiny.

Podobně jako u Veletů zde došlo ke střetu mezi knížecí mocí a kmenovými strukturami, ale rozložení sil bylo zcela jiné. Proti knížeti stála část svobodného lidu a malá skupinka *primores*. Přes časté zásahy proti opozici se obodritským knížatům nepodařilo nepřátelskou frakci zcela eliminovat, pouze dočasně potlačit. Zejména za knížete Čedraga získala knížecí moc silné pozice a jeho nástupce Gostomysla označily i *Annales Fuldenses* jako krále (*rex*), což autor těchto análů nikdy předtím neučinil. Znovuoživení starých sporů znamenala výprava Ludvíka Němce v roce 844, kdy východofranský král rozdělil Gostomyslovu zemi (tj. jeho *regio*) mezi nejmocnější *primores*, jimž se v informovaných

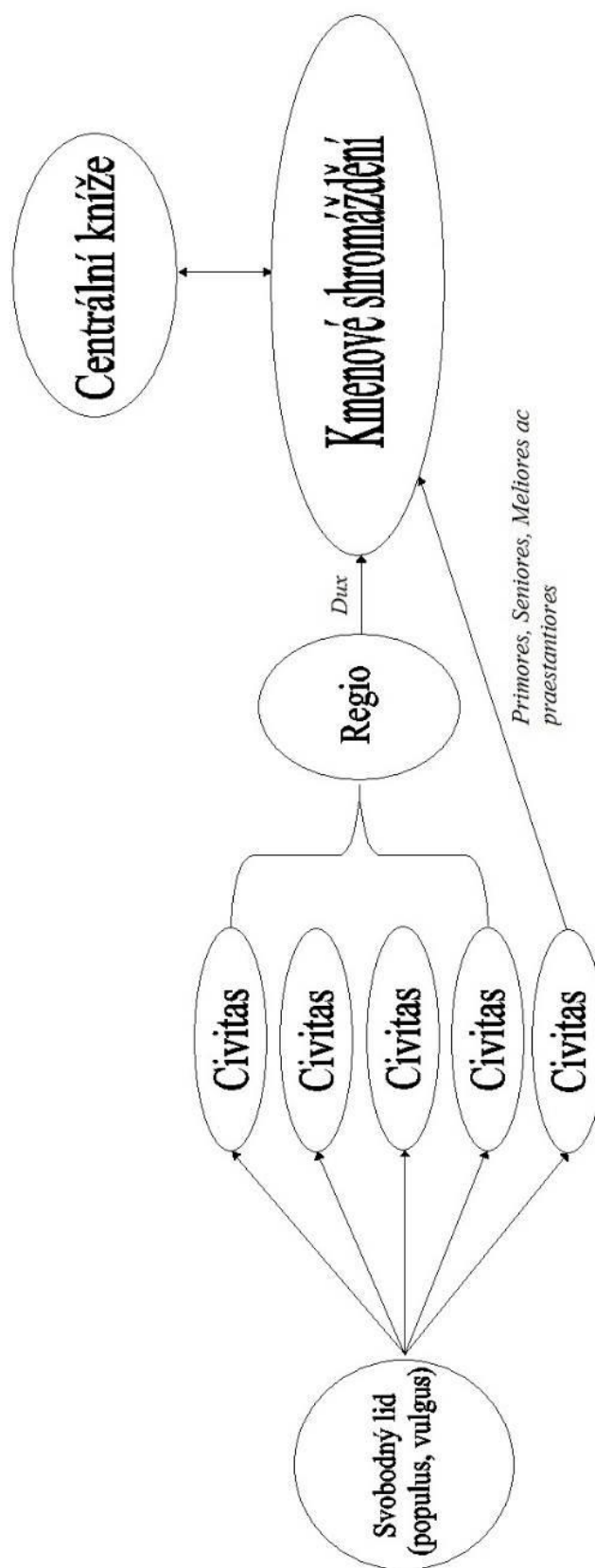
³⁵⁴ Widukind II (20), s. 84.

³⁵⁵ Již Wolfgang Fritze prokázal projevy změn státní struktury (Herrschaftsstrukturen) u Obodritů, které probíhaly v severní a východní Evropě. Více Wolfgang FRITZE, *Probleme*, s. 208.

³⁵⁶ Existoval výraz zvláštní výraz, jakým manželka oslovovala bratra manžela a naopak. Rozdílné označení existovalo pro jednotlivce, který neměl otceva bratra (*Bezstryj*) a pro toho, kdo neměl matšina bratra (*Bezuj*). Podobný systém se vztahoval i na příbuzenstvo získané sňatkem. Shrnuje Petr CHARVÁT, *Boleslav II. Sjednotitel českého státu*, Praha 2004, s. 92–100.

fuldských análech dostalo označení „*duces*“. Ludvíkovi zřejmě nahrávala nezletilost Gostomyslova nástupce Dabomysla, o němž se prameny poprvé zmínily o osmnáct let později, kdy se mu podařilo znovu sjednotit část obodritského velkokmene. Obodritům se podařilo uhájit na čas svoji nezávislost a knížecí rodina si patrně udržela svoji pozici, ale stál před ní dlouholetý boj o znovusjednocení jednotlivých *civitates* a zbytku Ludvíkem vybraných „*duces*“. Nastalo tu tedy podobně jako u Veletů jakési „temné období“, vyplněné vnitřními boji, které se na rozdíl od veletského konfliktu neomezily jenom na obodritské území a občas ohrožily franskou hranici. Proto o nich prameny ještě v počáteční fázi tohoto sporu zaznamenaly několik neurčitých zmínek. Nelze přesně určit, kdy byl tento transformační proces ukončen, ale na počátku 10. století se objevil již zcela nový útvar, který vytvářelo určité množství dříve neznámých kmenů, a svoji pravděpodobnou vnitřní strukturou se již posunul nad jednoduchý model výše nastíněného kmenového svazu. Nicméně původní obodritský velkokmen (schéma 1) se na přelomu 9. a 10. století rozpadl a jeho nástupcem byl obodritský kmenový stát.

Schéma 1:

3.4 Kmenový stát Obodritů – mezi dvěma světy

Základním předpokladem pro stabilní fungování spolupráce ve společnosti je existence pocitu sounáležitosti a solidarity. Spojnicí tradičních kultur s původem určitého etnika, lidstva jako druhu či bohů v mytologické formě vytvářelo jedno velké vyprávění, předávané z generace na generaci. Zároveň tento příběh sloužil jako interpretace současnosti a jejích vztahů ke svému okolí. Mohl v sobě zahrnovat nejen velké území, ale také vojenské organizace či obchodní vztahy. U Slovanů se část tohoto vyprávění týkala mytologického období vzniku božstev a prvních lidí. Další úsek mýtu tvořila paměť společného soužití v původní domovině. Roli samotného příchodu do nové země je velice obtížné přesněji určit, jelikož slovanská migrace a usazování obyvatelstva v novém domově probíhalo, jak poznamenal Patrick Geary, bez vítězoslavných fanfár a příběhů o velkých kráľích, s nimiž se můžeme setkat u germánských kmenů.³⁵⁷ Poslední neodmyslitelná součást vysvětlovala aktuální stav. Jednalo se o pozdější doplnění či záměrné přepracování starších tradovaných vyprávění, což Dušan Třeštík nazýval politickou pověstí.³⁵⁸ V případě Obodritů pravděpodobně obohatil tento velký mýtus i rozpad původního velkokmene a vzpomínka na dřívější jednotu.

Rozdíl mezi volným kmenovým svazem a kmenovým státem tkvěl především v existenci jiného než vojenského jednotícího aspektu. Ačkoliv roli vnějšího vojenského ohrožení nelze zcela marginalizovat, stabilitu kmenového státu zajišťovaly mnohem méně praktické aspekty. Během zhruba padesáti let proběhl u Obodritů transformační proces, na jehož konci se vytvořila struktura, která posléze vydržela až do pádu jejich kmenového státu v šedesátých letech 12. století. Následkem rozpadu původního obodritského velkokmene se zde objevilo uskupení třech kmenů Obodritů, Vagrů a Polabanů, k nimž přiléhalo několik okolních závislých *gentes*. Pro několik významných rozdílů se již ovšem nejednalo o kmenový svaz, ale ani o raně středověký stát. Asi s nejvíce vystihujícím termínem pracoval, byť ne jako první, zejména Wolfgang Fritze ve své výše citované studii – kmenový stát (*Stammenstaat*). Od kmenového svazu se odlišoval zejména postavením knížecí moci a stabilitou svého jádra, jež se ovšem podstatně lišilo od svazového veletského/lutického jádra. U Obodritů existoval knížecí rod, jehož vláda nebyla sice úplně nezpochybnitelná, ale pro svůj vliv a významné postavení si dokázal vždy vydobýt zpět svoji vedoucí pozici. Tato destabilizace kmenového jádra ovšem pro Obodrity neznamenal v 11. a 12. století, na rozdíl

³⁵⁷ Patrick Jerzy GEARY, *The Myth of Nation, The Medieval Origins of Europe*, New Jersey 2002, s. 144

³⁵⁸ Dušan TŘEŠTÍK, *Mýty*, s. 95.

od sousedních Luticů, osudovou ránu. Ratarové dosáhli díky podpoře svatyně Rethry značného vlivu v rámci celého svazu. Na konci padesátých let 11. století vystoupili společně s Dolenci se svým nárokem na vůdčí postavení mezi čtyřmi centrálními svazovými kmeny. Tento požadavek odůvodňovali svatyní Rethrou, nacházející se na jejich území.³⁵⁹ Proti tomu se postavily zbylé dva kmeny Čezpěňanů a Chyžanů, kteří společnými silami dokázali Ratarů a Dolence několikrát porazit. Tento fakt mimo jiné svědčí o přetrvávání rovnováhy sil mezi těmito čtyřmi kmeny po celou dobu existence jejich kmenového svazu. Poražení Rataři a Chyžané si zavolali na pomoc saské a obodritské oddíly, čímž si prakticky podepsali svůj vlastní ortel. Lutický svaz se i přes následné vítězství Ratarů a jejich spojenců, již tímto tažením získali příležitost vlastního obohacení, nepodařilo znovu stabilizovat a nebylo již nikdy možné ho obnovit v plné síle. Ačkoliv se nejednalo o naprosté zničení lutických kmenů, následky občanské války a následné vypálení Rethry v roce 1068 znamenal jejich ústup do pozadí.

Trojí přerušení vlády obodritské dynastie a vnitřní rozpory se na druhou stranu odehrávaly u Obodritů v úplně jiném prostředí a za zcela odlišné situace. S tím souvisela i změna říšské politiky vůči Polabským Slovanům v době nástupu ottonské dynastie. Neúspěch veškerého úsilí staré východofranské politiky o vytvoření stabilního pásu pohraničních věrných či alespoň pozitivně smýšlejících *gentes* potvrdil i úspěšný odpor Obodritů. Nelze hovořit o přímé závislosti obodritského velkokmene v 9. století na franské a později východofranské říši. Karel Veliký a jeho syn Ludvík Pobožný vykonávali sice roli smírčího soudce a arbitra závažných rozporů mezi knížetem a jeho vnitřními odpůrci, ale tato pozice se spíše opírala o autoritu obou císařů, jelikož na trvalé připojení obodritské země neměl ani jeden zájem a především prostředky. Teritoriální požadavky splnila říše Karla Velikého vítěznou válkou se Sasy a zabráním dalšího rozlehlého teritoria by se riskoval její opětovný rozpad po smrti jejího zakladatele. Bylo zapotřebí nově získané území nejprve vnitřně stabilizovat a Karel i jeho nástupce vynaložili značné úsilí na zabezpečení východních hranic proti nepřátelským slovanským kmenům a stále sílícímu Dánsku. Již v roce 805 stanovil Karel Veliký hranici, přes níž nebylo povoleno vyvážet zbraně.³⁶⁰ Vytýčená linie dokazuje Karlův zájem především o Bardowick, odkud vedla obchodní cesta na sever přes Labe na území Obodritů a dále na východ.³⁶¹ V tomto úseku bylo se spoluprací Obodritů

³⁵⁹ Helmold I (21) s. 43.

³⁶⁰ Karoli Magni Capitularia, s. 122–126, (MGH Leges, Capitularia regnum Francorum I).

³⁶¹ K tomu více Friedrich LAUX, *Karl der Große und seine Sachsenpolitik unter besonderer Berücksichtigung des nordelbischen Raumes. Schriftliche Quellen und archäologische Funde*, in: Werner Budesheim (Hrsg.), *Zur slawischen Besiedlung zwischen Elbe und Oder*, Neumünster 1994, s. 9 - 24, zde s. 10–11.

či spíše Drevanů, jelikož jejich příslušnost k původnímu velkokmenu není jistá, počítáno a jejich význam se zřejmě týkal i mnohem většího úseku franské východní hranice. Ačkoliv bývá vláda knížete Dražka podle Christiana Hanewinkela většinou přeceňována, uznal i tento historik jeho významnou roli při zajišťování hranice, protože Dražkova násilná smrt a dle mého názoru i nejasná nástupnická otázka vyvolala z franské strany okamžitou protireakci. Karel posléze pověřil hraběte Egberta, aby opevnil místo jménem Eselsfeld na labské hranici.³⁶² Není proto překvapením, že v době Slavomírova spojení s Dány proti Ludvíkovi Pobožnému směřoval jeden z prvních útoků právě proti hradu (*castrum*) Eselsfeldu.³⁶³

Obranná linie měla navazovat na známé antické *limes*, ale nejednalo se o pravidelný pás pevností a opevnění, na což neměla ani franská ani východofranská říše prostředky. V padesátých letech 9. století se z fuldských análů dovídáme poprvé o *Limes Sorabicus*, ale opevňování severovýchodní hranice začalo pravděpodobně ještě v dřívějších dobách.³⁶⁴ Již v čase vpouř knížete Slavomíra se Einhardovy anály zmínily o *praefectos Saxonici limitis*, čili osobách pověřených správou a obranou této hranice. Hynek Bulín se domníval, že *Limes Saxoninae* začal Karel budovat už kolem roku 808, kdy se přesvědčil o neschopnosti Obodritů uchránit říšskou hranici před Dány.³⁶⁵ Podrobněji ovšem rozepsal až Adam Brémský: „*Našli jsme, že hranice Saska za Labem, stanovená císařem Karlem a jinými císaři, se táhne takto, od východního břehu Labe až k potůčku, který Slované nazývají Mezirječe. Od něho běží hranice vzhůru lesem Dulvunderem až k řece Delvenavě. Tak přejde k Hornbeku a k prameni Bileny, odtamtud pokračuje k Liudwinesteinu, Weisebirkenu a Brezniku. Odtamtud jde po Horbistenonu až po les u Trevny, pak vzhůru podél Travny až k Belolunkinu. Brzy sejde k Agrimezovu a vpravo k brodu, který se nazývá Agrimezovský brod*“.³⁶⁶ Již Karl-Wilhelm Struve si povšiml vyšší koncentrace větších či menších opevnění v této oblasti. Jižně na zmíněné linii se nacházely hrady Hammer, Farchau a Neu-Horst. Nedaleko rovněž ležela

³⁶² Christian HANEWINKEL, *Die politische Bedeutung*, s. 77.

³⁶³ *Annales Einhardi* a. 817, s. 204.

³⁶⁴ K vývoji říšské hranice v srbské oblasti více Hansjürgen BRACHMANN, *Der Limes Sorabicus – Geschichte und Wirkung*. *Zeitschrift für Archäologie* 25, 1991, s. 177–207; Lothar DRALLE, *Limes Sorabicus*. In: *Lexikon des Mittelalters* 5. Hiera-Mittel – Lukanien, Stuttgart/Weimar 1991, s. 1991–1992.

³⁶⁵ Hynek BULÍN, *Počátky státu obodritského*, s. 22.

³⁶⁶ Adam II (18), s. 73–74: „*Ivenimus quoque litem Saxoniae, quae trans Albiam est, prescriptum a Karolo et imperatoribus ceteris, ita se continentem, hoc est: Ab Albiae ripa orientali usque ad rivulum, quem Sclavi Mescenreiza vocant. A quo sursum limes currit per silvam Delvunder usque in fluvium Delvundam. Sicque pervenit in Horchenbici et Bilenspring. Inde ad Liudwinestein et Wispircon et Birznig progreditur. Tunc in Horbistenon vadit usque in Travena silvam sursumque per ipsam in Bulilunkin. Mox in Agrimeshou, et recto ad vadum, qui dicitur Agrimeswidil, ascendit.*“ K tomu více Werner BUDESHEIM, *Der „Limes Saxoniae“ nach der Quelle Adams von Bremen, insbesondere in seinem südlichen Abschnitt*, in: Werner Budesheim (Hrsg.), *Zur slawischen Besiedlung zwischen Elbe und Oder*, Neumünster 1994, s. 28–43.

i saská pevnost Limesburg.³⁶⁷ Není zapotřebí zde opakovat již mnohokrát popsané výsledky dlouhodobého výzkumu vývoje pohraničního opevnění.³⁶⁸ V každém případě se zde zrcadlila snaha franských panovníků udržet stávající stav východní hranice. Politika obrany této hranice se opírala o pacifikaci východních a severovýchodních slovanských kmenů, které měly k franské a východofranské říši svazky volnější či těsnější závislosti. Jednalo se buďto o nedobrovolnou jako například u Srbů, nebo dobrovolnou spolupráci v případě Obodritů. Frankové pro utvrzování své autority využívali, jak již bylo řečeno, taktiku krátkých výpadů do zálabských oblastí. Nemuselo kolikrát dojít ani k žádné rozhodující bitvě, franská vojska zkrátka poplenila co možná největší území, zničila úrodu či jiné možné zásoby a rychle se zase stáhla. Po několika dalších opakovaných výpadech se dříve či později postižené kmeny poddaly a vydaly rukojmí jako příslib věrnosti.

Změna přišla až s nástupem prvních Otonů, kdy se podařilo zastavit ničivé nájezdy maďarských kmenů, jimiž byla východofranká říše od časů posledního karlovského krále Ludvíka IV. pravidelně pustošena. Až do nástupu Jindřicha I. Ptáčníka byla východní hranice budována jako obranná, kdežto nové okolnosti umožnily její přebudování pro potřeby expanzivní otonské politiky.³⁶⁹ Na rozdíl od karlovské politiky, neusilující o přímou anexi slovanského území ani o hlubší christianizaci jednotlivých kmenů, se otonská expanze vyznačovala mnohem koncepčnějším plánem inkorporace teritoria mezi Labem a Odrou prostřednictvím církevní správy do říšských struktur. Podle Hanse-Dietricha Kahla znamenalo právě zakládání zálabských biskupství a zavedení systému marek skutečný prvopočátek vzájemného soužití pohanů a křesťanů v prostoru nazývaném některými historiky jako *Germania Slavica*.³⁷⁰ V kontextu této říšské politiky, jejímž exponentem byl Ota I., můžeme najít určité paralely jeho postupu proti Dánsku, které jakožto misijní území spadalo pod arcibiskupství Hamburk-Brémy. V roce 948 byla založena biskupství Schleswig, Ribe a Aarhus, společně se dvěma dalšími pro slovanská území v Brandenburku a Havelberku.

³⁶⁷ Více Karl-Wilhelm STRUVE, *Archäologische Ergebnisse zur Frage der Burgenorganisation bei den Sachsen und Slawen in Holstein*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 106, 1970, 47–52.

³⁶⁸ Shrunuje Matthias HARDT, *Linien und Säume, Zonen und Räume an der Ostgrenze des Reiches im frühen und hohen Mittelalter*, In: Walter Pohl, Helmut Reimitz (Hrsg.), *Grenze und Differenz im früheb Mittelalter*, Wein 2000, s. 39–56; Michael SCHMAUDER, *Überlegungen zur östlichen Grenze des karolingischen Reiches unter Karl dem Grossen*. In: Tamtáž, s. 104–166.

³⁶⁹ Více Lothar DRALLE, *Zu Vorgeschichte und Hintergründen der Ostpolitik Heinrichs I.*, In: Herbert Ludat, Klaus-Detlev Grothusen, Klaus Zernack (Hrsg.), *Europa Slavica – Europa Orientalis*, Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag, Berlin 1980, s. 99–126, zde s. 100.

³⁷⁰ Hans-Dietrich KAHLE, *Heidenfrage*, s. 477–478. K vývoji historického bádání a konceptu *Germania Slavica Auf dem Weg zum Germania Slavica-Konzept. Perspektiven von Geschichtswissenschaft, Archäologie, Onomastik und Kunstgeschichte seit dem 19. Jahrhundert* Sebastian Brather, Christine Kratzke (Hrsg.), Leipzig 2005 (= GWZO–Arbeitshilfen 3).

O dvacet let později při povýšení magdeburského biskupství vznikla ještě dvě sufragánní biskupství v Míšni a Zeitzu. Společně s nimi bylo založeno i biskupství Starigardu ve východním Holštýnsku, čímž se zaplnila mezera v církevní správě pro jihovýchodní území.³⁷¹ V listině u příležitosti povýšení magdeburské diecéze na arcidiecézi vystihl Ota podstatu své politiky: „*Věříme, že rozšíření uctívání Boha je totožné s ustanovením naší říše.*“³⁷² Otovo dílo obdrželo tvrdou ránu během velikého povstání Polabských Slovanů v roce 983, kdy se vzbouřencům podařilo eliminovat téměř veškeré výsledky jeho předchozí zakladatelské činnosti. Podobný vývoj proběhl v i v Dánsku, kde byl v roce 986 sesazen Harald Modrozub svým synem Svenem Vidlím vousem, jenž podle Helmolda „...*duchem d'ábelským podnícen počal spřádat mnohé úklady proti otci svému, toužící ho zbavit trůnu pod záminkou, že je starý a málo rázný, a tak úplně zničit plody práce v Dánsku na vinici Páně* ...“³⁷³ Není bez zajímavosti, že pohanské povstání v roce 983 podpořil jak dánský křesťanský král Harald, tak i pokřtěný obodritský kníže Mstivoj, jehož dceru pojal předtím za manželku. Oba dva spatřovali v této události možnost posílit vlastní postavení vůči Říši.³⁷⁴ Jelikož církevní instituce představovaly jeden z prostředků připoutávání slovanských území k otonskému impériu, směřovalo výše popsané povstání především proti nim. Tento společný postup církevní a světské moci měl ovšem i negativní důsledky. Pohanská konzervativní společnost začala vnímat křesťanské náboženství jako narušení tradičního kultu svých předků a v souvislosti s tím bylo křesťanství spojováno s vírou odvěkého nepřítele. Neznámý Slovan se kupříkladu měl Jindřicha II. zeptat, jak silný je „*Teutonicus Deus*“ a jestli by mu mohl pomoci.³⁷⁵

Slovanské země byly vnímány jako misijní prostor již v době Karla Velikého. Připomeňme v této souvislosti dopis Alcuina z Yorku opatovi N., v němž se zmínil o potřebě

³⁷¹ Christian LÜBKE, *Die Beziehungen zwischen Elb- und Ostseeslawen und Dänen vom 9. bis zum 12. Jahrhundert: Eine andere Option elbslawischer Geschichte?*, In: Ole Harck, Christian Lübke (Hrsg.), *Zwischen Reric und Bornhöved. Die Beziehungen zwischen den Dänen und ihren slawischen Nachbarn vom 9. bis ins 13. Jahrhundert. Beiträge einer internationalen Konferenz Leipzig 4.–6. Dezember 1997*, Stuttgart 2001, s. 23–36, zde s. 26–27.

³⁷² MGH DO I., s. 502: „*Quoniam augmentum divini cultus salutem et statum esse regni vel imperii nostri credimus.*“

³⁷³ Helmold I (15), s. 32: „... *dyabolico sporitu inflammatus, multas adversu patrem molitus est insidias, cupiens eum quasi longevum et minus validum regno private et opus divinae plantacionis de finibus Danorum penitus exterminate.*“

³⁷⁴ Christian LÜBKE, *Die Beziehungen*, s. 27.

³⁷⁵ Ebbonis vita Ottonis episcopi Babenbergensis (MGH SS 12), s. 859: „*Heh proch dolor! inquit, quantae potentiae, quantae fortitudinis est Teutonicus Deus, et quis resistet ei?*“ Více Hans-Dietrich KAHL, *Slawen und Deutsche in der brandenburgischen Geschichte des 12. Jahrhunderts*, Köln – Graz 1964, s. 79.

obrácení Veletů na křesťanskou víru.³⁷⁶ Nedá se proto tvrdit, že by doba otonská přinesla první kontakty křesťanských myšlenek s obodritským a veletským prostředím, o čemž svědčí například forma velkomoravského původu na odlévání Kristových figurek z třicátých let 9. století, nalezená v roce 1983 na slovanském hradě ve Špandavě.³⁷⁷ V době otonské došlo pouze k zintenzivnění procesu christianizace, ale hlavní iniciativa vycházela vždy většinou z říšských, nikoliv slovanských kruhů. Tím se ovšem utvrzoval odpor místního obyvatelstva k nové víře. I přes fakt, že většina obodritských knížat byla křesťany, nedokázala se zde prosadit ona „christianizace zhora“ jako v Čechách či v Polsku. Nepřijetí křesťanství větší části obodritské společnosti se podepsalo i na postavení knížecí moci v otázce nezpochybnitelnosti jejích nároků na vládu a poslušnosti obyvatelstva vůči panovníkovi, o níž psal apoštol Pavel.³⁷⁸

Jméno prvního obodritského knížete, o němž se dovídáme po výše zmíněném Dabomyslovi, prameny nezaznamenaly. V roce 931 měl Jindřich I. porazit obodritského knížete a přinutit jej společně s Dány, aby přijali křest.³⁷⁹ Doba Jindřicha Ptáčníka představuje jakési přechodné období mezi starou franskou koncepcí východní politiky a její expanzivnější otonskou modifikací. Na rozdíl od svého syna se sice neopíral ve svém úsilí o církevní správu, ale kromě rukojmích, kořisti a slibu placení tributu zde začalo hrát svou úlohu i přijetí křtu.³⁸⁰ Není jasné, zda tento neznámý obodritský kníže, jehož některé analý označily titulem „*rex*“, byl příbuzným Dabomysla. Lze uvažovat o vzdálenějším stupni příbuzenství, ale s největší pravděpodobností se jednalo o otce prvního jménem známého příslušníka druhé skupiny obodritských knížat, která podle něj získala v odborném historickém bádání i svůj název – Nakonovci. Tato dynastie vládla u Obodritů s několika přerušeními až do roku 1131, kdy je vystřídali Niklotovci, jejich pravděpodobní příbuzní.

³⁷⁶ Bibliotheca Rerum Germanicarum 6, Monumenta Alcuiniana – Alcuini epistolae 13, s. 165–166, zde s. 165: „... et si spes ulla sit de Danorum conversione, et si Wilti et Vionudi, quos nuper adquisivit rex, fidem Christi accipiant ...“

³⁷⁷ Dietrich KURZE, *Slawische Heidentum und christliche Kirche zwischen Elbe und Oder (10.–12. Jahrhundert)*, In: Saherwala Geraldine (Hrsg.) *Slawen und Deutsche zwischen Elbe und Oder vor 1000 Jahren. Der Slawenaufstand von 983*, Berlin 1983, s. 48–68, zde s. 52–53.

³⁷⁸ Ř 13,1–7: „Každý ať se podřizuje vládní moci, neboť není moci, leč od Boha. Ty, které jsou, jsou zřízeny od Boha, takže ten, kdo se staví proti vládnoucí moci, vzpírá se Božímu řádu. Kdo se takto vzpírá, přivolává na sebe soud. Vládcové nejsou přece hrozbou tomu, kdo jedná dobře, nýbrž tomu, kdo jedná zle. Chceš, aby ses nemusel bát vládnoucí moci? Jednej dobře, a dostane se ti od ní pochvaly. Vždyť je Božím služebníkem k tvému dobru. Jednáš-li však špatně, máš proč se bát, neboť nenese meč nadarmo; je Božím služebníkem, vykonavatelem trestu nad tím, kdo činí zlo. Proto je nutno podřizovat se, a to nejen z bázně před trestem, nýbrž i pro svědomí. Proto také platíte daň. Vládcové jsou v Boží službě, když se drží svých úkolů. Dávejte každému, co jste povinni: daň, komu daň; clo, komu clo; úctu, komu úctu; čest, komu čest.“

³⁷⁹ Annales Quedlinburgenses a. 931, s. 458; Annales Altahenses maiores a. 931, s. 8; Annales Hildesheimenses a. 9, s. 20. Více Christian LÜBKE, *Regesten I* č. 33, s. 51–52.

³⁸⁰ K christianizaci Polabí v době Otonské více KAHL, Hans-Dietrich, *Heidenfrage und Slawenfrage im deutschen Mittelalter*, Leiden/Boston 2011.

Tato knížata vládla od 10. století útvaru, vzniklému z původního obodritského velkokmene. Vleklé spory nakonec vyřešilo jeho rozdělení na tři hlavní části. Dvě nově vzniklé skupiny Vagrů a Polabanů byly pro dlouhodobý nezájem latinských autorů považovány za samostatné *gentes*. Původní jednota a obodritská knížata karolinské doby upadli do zapomnění. Nezmínil se o nich ani Widukind či Adam Brémský. Nejistou stopu zanechal pouze kronikář Helmold, jenž měl se slovanským prostředím mnohem více osobních zkušeností a některé informace získával přímo od místních Slovanů.³⁸¹ Ve dvanácté kapitole své kroniky se rozepsal o bývalém slovanském Starigardu: „*Oldenburg, který se ve slovanském jazyce nazývá Starigard, což znamená „starý hrad“, se nachází v zemi Vagrů na západním pobřeží Baltského moře a tvoří hranici Sclavinie. Proto jej obývali kdysi vždy stateční mužové... Povídá se, že u nich kdysi vládli natolik silní vládci, že se zmocnili vlády i nad Obodrity, Chyžany či dalšími kmeny, které žijí na ještě vzdálenějších územích.*“³⁸² Helmold zde narážel na původní obodritský velkokmen, jehož západní část ve své době znal pod jménem Vagrové, žijící *in terra Wagiorum*. Ingo von Gabriel dokonce předpokládal, že Helmold narážel přímo na Dražka, který ještě za života svého pravděpodobného otce Vlčana vykonával v této oblasti jakousi nižší úřední vládu.³⁸³

Nejsilnější součástí nového uspořádání tvořilo území ovládané patrně příbuznými původními obodritskými knížaty z doby karlovské. Jejich údelu se také v písemných pramenech zachoval starý název. Rozpad velkokmene umožnil obodritským knížatům získat převahu v rámci své domény nad kmenovými strukturami. Již v předchozím období musela knížata v rámci své vyšší kmenové jednotky (*regio*) disponovat nějakou malou skupinou věrných, čímž převyšovala jednotlivé *primores*. Nyní se jim však podařilo velikost družinu mnohonásobně navýšit a přenést tak úlohu kmenového shromáždění na tuto skupinu, v níž měl kníže mnohem silnější postavení.³⁸⁴ Jednalo se většinou o bývalé *primores*, tedy předáky

³⁸¹ V šestnácté kapitole své kroniky uvedl vyprávění, které mezi sebou šířili „*seniores Slavorum*“. Helmold I (16), s. 35.

³⁸² Helmold I (12), s. 23–24: „*Est autem Aldenburg, ea quae Slavica lingua Starigard, hoc est antiqua civitas, dicitur, sita in terra Wagiorum, in occiduis partibus Balthici maris, et est terminus Slaviae. Haec autem civitas sive provincia fortissimis quondam incolebatur viris ... Tales autem in eis quandoque reguli fuisse probantur qui omni Obotritorum sive Kycinorum et eorum quo longe remotiores sunt dominio fuerint potiti.*“

³⁸³ Ingo von GABRIEL, „*Imitatio imperii*“ *am slawischen Fürstenhof zu Starigard/Oldenburg (Holstein)*. *Zur Bedeutung Karolingischer Königspfalzen für den Aufstieg einer „civitas magna Slavorum“*, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 16, 1986 s. 357–367, zde s. 358.

³⁸⁴ Na těchto shromáždění velké knížecí družiny se projednávaly nejvýznamnější záležitosti a kníže zde vykonával svojí soudcovskou funkci. Určitou podobnost lze najít i v raně středověkých Čechách. K tomu více Zdeněk ŠIMEČEK, *K charakteristice středověkých kolokvií v Čechách*. *ČsČH* 18, 1970, s. 593–601; Karel MALÝ, *Počátky českého sněmovnictví (do konce 14. století)*, in: Václav Vaněček (ed.), *Česká národní rada - sněm českého lidu*, Václav, Praha 1970, s. 75–91. Reinterpretace Josef ŽEMLIČKA, „*Politický kalendář*“ *přemyslovských Čech*, *ČČH* 89, 1991, S. 31–47,

nižších kmenových jednotek, v jejichž centru stál nyní hrad, což v předchozí době nemuselo být pravidlem. Tímto rozložením nebylo toto společenství, pro jehož příslušníky se zejména v Helmoldově kronice prosadilo označení *socii*, ve smyslu pro blízké druhy, či později *nobiles*. Taková skupina *sociorum* provázela například knížete Gotšalka či jeho syna Budivoje.³⁸⁵ Hrabě Adolf II. ze Schauenburku vyslal posly ke knížeti Niklotovi, aby si dary získali jak knížete, tak i „*omnes nobiliores*“.³⁸⁶ Společně se svým bratrem Vartislavem pobýval Niklot na hradě Vurle, v němž se v té době nacházelo mimo obecného, tj. v tomto případě svobodného, lidu (*vulgus*) také „*multi nobilium*“, s nimiž se posléze Vartislav vzdal saskému vévodovi Jindřichovi Lvovi.³⁸⁷

Tato vrstva obodritské společnosti vykonávala funkci správců jednotlivých hradů (*castrum, praesidium*) tvořících centrum každé nižší kmenové jednotky (*civitates*).³⁸⁸ Společně s užším, ale stále početným okruhem nejvěrnějších mužů knížete vytvářeli velkou družinu, v níž měl převahu obodritský kníže. Řady tohoto uskupení doplňovali i zástupci z dvou nových celků, jejichž struktura zůstala patrně věrná dřívějšímu stavu (viz schéma 1), ovšem s rozdílem eliminace samostatných *civitates* a jejich začlenění do jedné veliké vyšší kmenové jednotky (*regio*). *Regio* Vagrů a Polabanů pravděpodobně spadala pod vládu zdejší knížecí moci, ale postavení těchto dvou vládců (*princeps Sclavorum*) nebylo zdaleka tak pevné jako u obodritské části bývalého velkokmene. Jejich pozice tedy mnohem více závisela na vůli jednotlivých *civitates* a jejich představitelů. Ačkoliv máme o knížatech Vagrů a Polabanů některé kusovité zprávy, nelze s jistotou určit, zda se jednalo o kontinuální knížecí vládu. Pokud se však o nich prameny zmínily, dá se vyvozovat jejich přítomnost v blízkosti obodritského knížete (tj. ve velké družině) a ve výjimečných případech dokázali na krátký čas strhnout na sebe moc v celém tomto útvaru. Jejich vláda dle mého názoru kontinuální nebyla,

³⁸⁵ Helmold I (19), s. 40; (25), s. 51.

³⁸⁶ Tamtéž I (57), s. 112.

³⁸⁷ Tamtéž I (93), s. 182–183.

³⁸⁸ Nemohli sice samotní postavení obodritského knížete ohrozit, ale narozdíl od Čech a Polska na něm nebyli zcela existenčně závislí. Nedochovalo zde tedy k trendu jako v Čechách a v Polsku, kde se tento ranný úřednický aparát verboval z řad svobodných, které zastupovali velmoži a svobodní rolníci, jejichž význam neustále klesal. Role obodritského svobodného lidu není v této době zcela jasná. Byla sice menší než v předchozí karlovske době, kdy o něm nacházíme i některé zmínky v písemných pramenech, ale rozhodně nebyla zcela bezvýznamná. O vývoji rané šlechty a postupném snižování role svobodného lidu Josef ŽEMLIČKA, *Omnes Bohemi: Od Svatováclavské čeledi ke středověké šlechtě*, MHB 3, 1993, s. 111–131; též, *Čechy v době knížecí*, 15–55. K budování hradské soustavy jako součást správního aparátu v Čechách a v Polsku více Barbara KRZEMIENSKA, Dušan TŘEŠTÍK, *Služebná organizace v raně středověkých Čechách*, ČsČH 12, 1964, s. 637–667; též, *Přemyslovská hradiště a služebná organizace přemyslovského státu*, Archeologické rozhledy 17, 1965, 624–644; též, *Zur Problematik der Dienstleute im frühmittelalterlichen Böhmen*, in: František Graus, Herbert Ludat (Hrsg.), *Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit*, Wiesbaden 1967, 70–103; Sławomir MOŹDZIOCH, *Die Organisation der Dienste und der Burgsiedlungen im Staat der ersten Piasten im Lichte der Archäologie*, Lelewel-Gespräche 4, 2001, s. 1–20.

protože v některých případech přerušení vlády obodritských knížat byl vybrán nový vládce z Rujány, či dokonce z Dánska. Existence takových knížat závisela zřejmě na aktuálním rozložení sil uvnitř kmene Vagrů a Polabanů. Vrchní knížecí moc se tu tedy nepravidelně střídala s vedoucí pozicí kmenového shromáždění. Tyto tři subjekty (či kmeny) tvořily jádro obodritského kmenového státu. Nad těmito celky vykonával vrchní vládu obodritský kníže, ale není zcela vyloučeno navazování příbuzenských svazků s ostatními knížaty, vládnoucími u dvou „mladších“ kmenů. To mohlo vést i k vzájemné rivalitě. V roce 967/8 sesadil markrabě Hermann Billung knížete Želibora (Selibur) a nahradil ho jeho synem, kterého podřídil obodritskému knížeti Mstivojovi. Widukind obě knížata označil jako „*duo subreguli Herimanno duci*“, což svědčí o posilování vlivu billungského rodu v Polabí.³⁸⁹ Co bylo přesně předmětem jejich sporu, Widukind neuvedl, ale pravděpodobně se jednalo o vnitřní příbuzenský spor.³⁹⁰

Pozice obodritských knížat se již neodvívjela od jejich vojenského umění a přízni kmenového shromáždění, jako tomu bylo kupříkladu u srbského kmenového svazu. Po drtivé porážce obodritského vojska v bitvě na Reknici (Raxa, Rekenice) 16. října roku 955, v níž padl i bratr a spoluvládce knížete Nakona jménem Stojgněv, neztratil Nakon své postavení a ani tento neúspěch neoslabil jeho autoritu, jako tomu bylo u knížete Dražka po jeho neúspěšně vedené obraně vůči dánskému králi Godofridovi.³⁹¹ Významu Nakona mezi ostatními vládci Slovanů si byl ostatně vědom i výše zmíněný Ibráhím ibn Jákúb. V každém případě, dominantní roli v zavraždění či vyhnání obodritského knížete hrál element náboženství a onen zmiňovaný odpor vůči „cizí víře“. Z těchto důvodů byl například vyhnán, ačkoliv Helmold neudal přesně kým, kníže Mstivoj z vlasti („*a patria*“), jelikož nechtěl opustit křesťanskou víru, k níž ho na konci jeho života přivedlo pokání.³⁹² Nicméně v tomto případě nebyla vláda Nakonovců přerušena. Nyní analyzujeme a pokusme se určit hlavní faktor přetržení vlády linie obodritských knížat, v němž sehrála svoji roli i knížata Vagrů a Polabanů.

Poprvé byla vláda obodritské dynastie přerušena v roce 1029 či 1031 po zavraždění knížete Uda, který měl mít podle Saxa Grammatica slovanské jméno Pribigněv.³⁹³ Tohoto knížete jmenoval Adam Brémský v šedesáté kapitole druhé knihy své kroniky společně

³⁸⁹ Widukind III (68), s. 143. K rodu Billungů a jeho politice více Gerd ALTHOFF, *Die Billunger in der Salierzeit*. In: Stefan Weinfurter (Hrsg.), *Die Salier und das Reich I. Salier, Adel und Reichsverfassung*, Sigmaringen 1991, s. 309–331.

³⁹⁰ Wolfgang FRITZE, *Probleme*, s. 161; Bernhard FRIEDMANN, *Untersuchungen*, s. 172.

³⁹¹ Widukind III (53–54) str. 133–135.

³⁹² Helmold I (16), s. 35–36.

³⁹³ Saxo (29), s. 65.

s jakýmsi Sederichem, přičemž je oba poměrně neobvykle označil jako „*Sclavorum satrapas*“.³⁹⁴ Ačkoliv se pro podobnost jmen nabízí sice na první pohled možná, ale pro téměř osmdesátiletý časový odstup prakticky neprokazatelná spřízněnost s výše zmíněným Seliburem. Sederich byl pravděpodobně vagerským knížetem, jemuž se podařilo zajistit vládu i pro své potomky, protože o jedenáct kapitol dále jmenoval i knížata Slovanů („*principes Sclavorum*“) jménem Anadrog, Gneus a Ratibor.³⁹⁵ První jmenovaní mohli být potomci Sedericha, kdežto Ratibor představoval knížete Polabanů, pojmenovaného podle sídla tohoto kmene.³⁹⁶ V každém případě se jednalo o knížata „mladších kmenů“ Vagrů a Polabanů. Udo, zavražděný rukou saského vraha, po sobě sice zanechal syna Gotšalka, ale vlády se chopil právě Ratibor. Polabanský kníže představoval pravděpodobně jediného silného knížete tohoto kmene, jemuž se podařilo získat si takový vliv, aby mohl konkurovat Nakonovcům. Z tohoto důvodu jej Adam Brémský nazýval „*dux Sclavorum...vir magnae potestatis inter barbaros*“.³⁹⁷

Je možné, že Ratibor využil nepřítomnosti Udova syna pobývajícího stále v klášteře v Lüneburku ve svůj prospěch. Nicméně prameny se o žádné konfrontaci mezi Gotšalkem a Ratiborem nezmínily. Nejednalo se tedy dle mého názoru o uzurpaci, nýbrž o logický vývoj událostí. Jelikož vláda Gotšalkova rodu nebyla nezpochybnitelná a nepřítomného Udova syna nemohl nikdo nahradit, aby hájil zájmy svého rodu, získal vládu nejsilnější protihráč – Ratibor. Gotšalk navíc zpočátku o vládu zřejmě ani neusiloval. Když obdržel zprávu o otcově smrti, odvrhl křesťanskou víru, tj. víru lidu, z něhož pocházel vrah jeho otce, a uprchl z lüneburkského kláštera. Pokud by mezi ním a Ratiborem existovalo nějaké nepřátelství, určitě by se pokoušel obhájit své právo na vládu. Gotšalk místo toho shromáždil skupinu lupičů, s nimiž se jako mstitel svého otce prohnal zemí Nordalbingů. Gotšalk tedy v Helmoldově líčení nevystupuje jako претенdent o vládu, nýbrž jako pouhý mstitel a kníže lupičů („*dux captus*“), jak pateticky poznamenal Helmold.³⁹⁸ O situaci doma se tehdy pravděpodobně vůbec nestaral. Gotšalkově řádění učinil přítrž až vévoda Bernhard II., vnuk Hermanna Billunga, který jej zajal a později se s ním usmířil. Helmoldovo vyprávění o Gotšalkově pokání a dobrovolném upuštění od násilí lze považovat společně s oslavným popisem jeho pozdější vlády u Adama Brémského jako snahu vytvořit hagiografický obraz

³⁹⁴ Adam II (60), s. 119.

³⁹⁵ Tamtéž II (71), s. 132–133.

³⁹⁶ Je zajímavé, že Helmold se o tomto knížeti vůbec nezmiňuje. Jméno Ratibora známe ze starší kroniky Adama Brémského (II. (71), s. 133).

³⁹⁷ Tamtéž II (79), s. 137.

³⁹⁸ Helmold I (19), s. 41.

světce, podobný s kupříkladu s líčením zbožných skutků sv. Václava.³⁹⁹ Gotšalk byl v době vraždy svého otce ještě mladý a jeho činy lze hodnotit jako neuvážené kroky nezkušeného impulzivního muže. Když se usmířil s vévodou, neměl patrně kam se vrátit. Vládu nad otcovým panstvím držel Ratibor a Gotšalkovy vyhlídky na Ratiborovo sesazení nebyly příliš příznivé. Patrně se smířil se stávajícím stavem věcí a uchýlil se, dle mého názoru, na jediné možné místo – do Dánska.⁴⁰⁰ Gotšalkova matka byla dcerou dánského krále Knuta Velikého a v matčině domovině se mu dostalo zřejmě vřelého přivítání. Nejednalo se mimochodem o první známý příbuzenský svazek mezi Nakonovci a dánskou královskou rodinou. Gotšalkův dědeček z matčiny strany Sven Vidlí vous byl synem krále Haralda Modrozuba a Tove (Tofy) Obodritské, dcery knížete Mstivoje, jak praví runový nápis na kameni, který nechala vztyčit na památku své matky: „*Tofa, Mstivojova dcera, manželka Haralda dobréo, Gormova syna, vztyčila tento kámen na památku své matky*“.⁴⁰¹

V Dánsku zřejmě získal cenné zkušenosti a zúčastnil se několika válečných výprav do Anglie a Normandie. O téměř třináct let později v roce 1043 se Gotšalk rozhodnul vrátit zpět domů. V tuto dobu byl Ratibor, podle Adama Brémského, zabit v boji s Dány, kteří posléze zavraždili i osm Ratiborových synů.⁴⁰² Gotšalkovi tak Dánové odstranili z cesty rivala i jeho potomky. Ratiborova smrt zřejmě Gotšalka přesvědčila o nutnosti jeho návratu a uchopení „*hereditatem suam*“. Nástup Gotšalka nebyl zřejmě pro jeho původ příliš komplikovaný a nový kníže automaticky ovládl území Vagrů, Polabanů a samozřejmě Obodritů.⁴⁰³

Gotšalkova velice úspěšná vláda, o níž bude ještě níže pojednáno, skončila nepříliš slavně. V roce 1066 byl zavražděn barbary (tj. Slovy, které se pokoušel obrátit na víru. Gotšalkovu víru takto Helmold vysvětloval jako mučednickou hrdinskou smrt.⁴⁰⁴ Gotšalkovou vraždou nastalo druhé přerušení vlády nakonovského rodu. Ačkoliv „*hereditaria successio*“ mělo přejít na jeho syna Budivoje, novým vládcem se stal Krut, syn Grinův.

³⁹⁹ K tomu více Erich von HOFFMANN, *Beiträge zur Geschichte der Obotriten zur Zeit der Nakoniden*, In: Eckhard Hübner, Ekkehard Klug, Jan Kusber (Hrsg.), *Zwischen Christianisierung und Europäisierung: Beiträge Zur Geschichte Osteuropas in Mittelalter und Früher Neuzeit: Festschrift für Peter Nitsche Zum 65. Geburtstag*, Stuttgart 1998, s. 23–49, zde s. 46–48. O hagiografickém obrazu sv. Václava David KALHOUS, *Anatomy of a Duchy. The Political and Ecclesiastical Structures of Early Přemyslid Bohemia*, Leiden/Boston 2012, s. 171–173, 237–263.

⁴⁰⁰ Helmold I (19), s. 41.

⁴⁰¹ „*Tofa let gørwa kumbl, Mistiwis dottir, æft mopur sina, kona Haralds hins Gøða, Gorms sonar*“. Kámen nese označení Sønder Vissing I či DR 55. Databáze na: <http://www.nordiska.uu.se>. Více Erich von HOFFMANN, *Beiträge*, s. 30.

⁴⁰² Adam II (79), s. 136.

⁴⁰³ Helmold I (20), s. 41.

⁴⁰⁴ Tamtéž I (22), s. 45.

Helmold ve svém líčení následujících událostí uvedl, že se Gotšalkovi vrahové obávali Budivojovy případné odplaty, a proto ustanovili knížetem Kruta, který nepocházel z dynastie obodritských knížat. Za Krutovým výběrem stála podle Helmolda skupina Gotšalkových vrahů, kteří mezi lidem (*populos*) rozšiřovali nechuť vůči Budivojovi. Hlavním argumentem se stala obava z útisku (tj. prosazování křesťanství) a spojenectví se Sasy, pokud by se Budivoj stal „*heres principatis*“.⁴⁰⁵ Poprvé se v této zprávě dovídáme něco o dědičném právu a jakémsi nastolování nových knížat. Nevíme však, nakolik Helmoldem použité slovo „*statuere*“ vypovídá o obodritském nastolovacím rituálu. Onen *populus*, mezi nímž rozsévají Gotšalkovi vrahové nedůvěru vůči Budivojovi, byli členové velké družiny, s jejímž souhlasem nový kníže nastupoval. Většinou se v případě Nakonovců jednalo o formální záležitost, ovšem v případě více kandidátů mohli volbu výrazně ovlivnit. V tomto případě ovšem hrála roli pohanská reakce probíhající v době smrti knížete Gotšalka. Povstání získalo podporu i sousedních Luticů, ačkoliv jejich svaz ztratil po nedávné občanské válce svého předchozího významu. Vliv svatyně na Rethře byl však stále silný. Ve výsledku považovala většina kmene (*gens*) Budivoje, „*syna křesťanského otce, spřáteleného se [saskými] knížaty, za zrádce svobody*“.⁴⁰⁶

O Krutově původu, kromě jména jeho otce, není nic bližšího známo, a proto nám opět jako jediné vodítko zůstává Krutovo jméno, podle něhož mohl Krut pocházet z Dánska, Vagrie či Rujány. Dánský původ je nepravděpodobný, protože to by určitě Helmold, dobře obeznámený s událostmi v Dánsku, neopomněl zaznamenat. Tím nám zůstává jenom Vagrie a Rujána. Obě tyto země byly Dánsku velice blízké a u Vagrů známe například knížete Sedericha, jehož jméno odvozoval Wolfgang Fritze od severského „*Sigtryggr*“.⁴⁰⁷ K vagerskému původu knížete Kruta se rovněž kloní i část historiků.⁴⁰⁸ S ohledem na další vývoj událostí bych se ovšem více ztotožnil se starším názorem, jež zastával už Pavel Josef Šafařík, který původ knížete Kruta hledal spíše na Rujáně.⁴⁰⁹ Krutovi příznivci nebyli

⁴⁰⁵ Vše Helmold I (25), s. 47.

⁴⁰⁶ Helmold I (25), s. 47: „*At tamen status Buthue semper erat infirmus nec ad plenum roborari potuit, eo quod Christiano parente natus et amicus principum apud gentem suam ut proditor libertatis haberetur.*“

⁴⁰⁷ Wolfgang FRITZE, *Probleme*, s. 159.

⁴⁰⁸ Volker SCHMIDT, *Slawen und Deutsche. Zur Eroberung, Besiedlung und Christianisierung Mecklenburgs im 11. und 12. Jahrhundert*, In: Wolf Karge, Peter-Joachim Rakow, Ralf Wedt (Hrsg.), *Ein Jahrtausend Mecklenburg und Vorpommern. Biographie einer Norddeutschen Region ein Einzeldarstellung*, Rostock 1995, s. 23–30, zde s. 28; Fehring von GÜNTER, *Besiedlungsstrukturen des Lübecker Beckens und ihre Voraussetzungen in slawischer Zeit*, *Zeitschrift für Archäologie*, Berlin 1984, s. 81–92, zde s. 81. Wolfgang Fritze dokonce uvažoval o jeho příbuzenství s Ratiborem, což ovšem není prokazatelné. Více Wolfgang FRITZE, *Probleme*, s. 168.

⁴⁰⁹ Pavel Josef ŠAFAŘÍK, *Slovanské starožitnosti*, s. 554. K rujánskému původu se klonila i Libuše HRABOVÁ, *Stopy*, s. 91.

podporování jenom od Luticů z Rethry, nýbrž i od Rujánců z Arkony. Samotný Krut se kolem roku 1105 stal obětí spiknutí své manželky Slaviny a druhého Gotšalkova syna Jindřicha, který po neúspěšném boji a následné smrti svého bratra utekl do Dánska.⁴¹⁰ Ve zmíněném roce 1105 se Jindřich vrátil do „*terram patrum suorum*“ a nejprve s Krutem dojednal příměří. Ten mu poskytl několik vesnic k obývání.⁴¹¹ Nepřátelství však nezmizelo a o několik měsíců později rozsekl Krutovy hlavu jakýsi Dán, patrně v Jindřichově službách, svojí sekerou. Jindřich se následně zmocnil vlády, ale po zbytek svého života pobýval v Alt-Lübecku, kde se oženil s Krutovou manželkou Slavinou, která s ním ještě za života jejího prvního manžela spolupracovala.⁴¹² Podstatný je ovšem fakt, že krátce na to oblehlo Jindřicha rujánské vojsko v Lübecku. Tento nájezd byl dle mého názoru odplatou za Krutovu smrt, jelikož s ním mohli Rujánci manipulovat. Zajímavá je rovněž poznámka v městské kronice Dětmara z Lübecku, františkánského mistra a učitele theologie v lübeckem klášteře sv. Kateřiny, z druhé poloviny 14. století. Kronika sama o sobě neposkytuje pro slovanské období v historii města žádné zajímavější informace, což je pochopitelné, jelikož Dětmar psal kroniku města, nikoliv nakonovské dynastie. Jedinou výjimku představuje Dětmarova zpráva o rujánském obléhání města. Krutův bratr měl vyrazit s vojskem z Rujány po řece Travně až k Lübecku.⁴¹³ Ačkoliv svědectví tohoto pramenu je zapotřebí brát s rezervou, argument o náhlém vpádu Ránů na vagerské území hovoří jasně pro Krutův původ z Rujány.

Druhé přerušení vlády příslušníků nakonovského rodu bylo způsobeno nikoliv silným konkurentem, nýbrž pohanskou reakcí vyvolanou vnějšími vlivy. K třetímu a poslednímu přerušení došlo po smrti Jindřichova syna Svatopluka v roce 1128. Dříve je však nutné opět shrnout a graficky znázornit strukturu kmenového státu za doby největšího rozmachu. Ačkoliv se tento útvar podobně jako kmenový svaz Srbů a Veletů/Luticů skládal z jádra a závislých kmenů, jeho struktura byla mnohem složitější. Rozpad původního obodritského velkokmene na počátku 10. století ukončil více než šedesátileté období závratných změn. Ve stejné době skončilo i „temné období“ veletského vývoje. Konečným výsledkem se však oba tyto subjekty zásadně lišily. Od obodritského velkokmene se oddělily dvě skupiny, pro

⁴¹⁰ Helmold I (25), s. 47.

⁴¹¹ Tamtéž I (34), s. 66: „*Cruto preter spem Heinricum ad pacis condicionem admitteret et concessio introitu villas ei oportunas ad habitandum concederet.*“

⁴¹² Ke starému slovanskému osídlení Lübecku více Günter FEHRING, *Besiedlungsstrukturen des Lübecker Beckens und ihre Voraussetzungen in slawischer Zeit*, Zeitschrift für Archäologie 18, 1984, s. 81–91; Týž, *Der Lübecker Stadthügel Bucu in slawischer Zeit*, In: Werner Bundesheim (Hrsg.), *Zur slawischen Besiedlung zwischen Elbe und Oder*, Neumünster 1994, s. 44–53.

⁴¹³ Dětmar Chronik I (9), s. 9, In: Karl Koppmann (Hrsg.), *Die Chroniken der niedersächsischen Städte*. Lübeck, Leipzig 1884: „*In corten tiben bar na quemem Criten vrund in die Travene van Ruegen mit velen scepen, unde belegenden die borch unde die stad to Lubeke.*“

něž latinští autoři užívali samostatného označení a pokládali je za samostatné *gentes*. Kmen Vagrů a Polabanů zůstal svou strukturou podobný původnímu modelu z 9. století, ovšem s rozdílem neustálého soupeření mezi knížecí mocí a kmenovým shromážděním. Čas od času se některým knížatům (*princeps Slavorum*) podařilo získat převahu a zajistit vládu i pro své potomky. Po smrti vagerského knížete Ratibora a jeho osmi synů, pro něž všechny užíval Adam titulu „*principes Sclavorum*“, tato knížata u Vagrů a Polabanů vymizela. Ačkoliv se Ratibor chopil vlády nad všemi třemi kmeny, nikdy nebyl, patrně pro odlišení, označen jako „*princeps Obotritorum*“. Třetí celek tohoto kmenového jádra představoval pozůstatek původního velkokmene. Možná se jednalo o teritorium, které se podařilo knížeti Dabomyslovi znovu sjednotit po zásahu Ludvíka Němce v roce 844. Je ovšem pravděpodobně, že během let, kdy prameny o Obodritech mlčely, došlo k některým územním posunům.

Rozdělením se vyřešily vnitřní sváry a obodritská knížata mohla v rámci svého kmene získat převahu a zatlačit do pozadí bývalé kmenové shromáždění, jehož nahradili jakýmsi sněmem nejvýznamnějších a nejmocnějších představitelů (*nobiles, socii*) nižších kmenových jednotek (*civitates*), jejímž centrem byl hrad (*castrum, presidium*). Členy této velké družiny tvořila i knížata z dvou „mladších kmenů“ Vagrů a Polabanů, popřípadě kmenový zástupci. V případě, že u Vagrů či Polabanů nabyla na významu knížecí moc, mohla jednotlivá knížata získat i vládu nad celým jádrem, jelikož nárok obodritských knížat na vládu nebyl zcela garantován. Představitelé nižších kmenových jednotek plnili funkci správců jednotlivých hradů, ale nebyli na rozdíl od českého a polského prostředí zcela odkázáni na knížete. Nevlastnili pravděpodobně pozemky či samotné hrady, ale zajišťovali jejich obranu a posádky z obyvatelstva své *civitates*.⁴¹⁴ Nicméně postavení obodritské dynastie se opíralo jednak

⁴¹⁴ Peter Donat odhadoval až 160 hradů, vzdálených od sebe zhruba 10–30 km. Více Peter DONAT, *Dies Slawen in Mecklenburg-Vorpommern*, s. 18. Tyto hrady byly udržovány na obranu země a obodritský kníže pobýval většinou tam, kde se odehrávaly boje. Během celého sledovaného období nedošlo k žádnému pevnějšímu konstituování oficiálního sídla obodritských vládců. Stejně tomu bylo i v případě církevního centra země. V Čechách a v Polsku tato centra vznikla. V Čechách hlavní sídlo světské a církevní moci v zemi představovala v raném středověku pouze Praha. V Polsku byla tato funkce rozdělena mezi města Krakov a Hnězdno. Dlouhodobější tradici knížecího sídla u Obodritů měl Meklenburk, v jehož oblasti se nacházelo i centrum bývalého obodritského velkokmene, ačkoliv zde v této době existovala i jiná obchodní centra, jako kupříkladu výše zmíněné emporium Reric. Během chaotické doby nástupu knížete Jindřicha, syna Gotšalkova, zůstal knížecí dvůr v mnohem bezpečnějším Alt-Lübecku, který se v prvních třiceti letech 12. století přeměnil na poměrně rozlehlou knížecí rezidenci, což dokládají i archeologické nálezy. K tomu více Ingo von GABRIEL, „*Imitatio imperii*“, s. 360–367; Karl-Wilhelm STRUWE, *Die slawischen Burgen in Wagrien*, Offa 17/18, 1959, s. 57–108. Kromě existence rozměrné knížecí síně zde vznikl i kostel, sloužící jako boží stánek pro členy nakonovského rodu a nejbližších Jindřichových služebníků. K tomu více Michael MÜLLER-WILLE, *Mittelalterliche dynastische Gräber in Kirchen - Funde und Befunde auf westslawischem Gebiet*, in: *Slawen und Deutsche im südlichen Ostseeraum vom 11. bis zum 16. Jahrhundert*. Archäologische, historische und sprachwissenschaftliche Beispiele aus Schleswig-Holstein, Mecklenburg und Pommern. Vorträge Symposium Kiel, 18.-19. Oktober 1993, Neumünster 1995, s. 59–77. Mezi cenné nálezy patří i krucifix ze slonoviny mrože se stříbrným lemováním a také stříbrná mušle, která připomínala pouť do Santiaga de Compostela. Jedna

o přirozenou autoritu a zejména o jejich vojenskou převahu zajišťující užší knížecí družinu z vlastního kmene Obodritů. Pozici příslušníků nakonovské dynastie mohlo ohrozit pouze vystoupení silného knížete z ostatních dvou celků popsaného jádra či pohanské povstání, podporované převážně z venku od Luticů či Rujánců. Mezi knížetem a touto družinou tedy neustále probíhaly zpětné vazby. S nástupem knížete Gotšalka bylo ovšem první nebezpečí eliminováno. Výrazné posílení obodritského kmenového státu a zejména knížat kmene Obodritů vedlo k prohloubení závislosti ostatních dvou jádrových kmenů. Podobně tomu bylo i u skupiny závislých kmenů, které podléhaly kmenovému jádru pod vedením obodritských knížat. Kromě Smolinců a Liňanů, představujících první odštěpené celky od obodritského velkokmene, nedokázaly tyto kmeny sice transformovat svoji vnitřní strukturu, ale i přesto ubránily svoji nezávislost. V 11. století patřily společně s Varny a jinými menšími kmeny k prvnímu pásu závislých *gentes*. V písemných pramenech takřka nenápadní Warnové netvořili pravděpodobně součást původního velkokmene, čemuž napovídá i jejich název, přebraný od germánských Warnovů, již odešli asi ve 3. století našeho letopočtu k dolnímu toku Rýna.⁴¹⁵ Třetí pás závislých kmenů se vytvořil v době knížete Gotšalka a knížete Jindřicha, kdy se pod vládu obodritských knížat dostaly i dva kmeny bývalého lutického svazu – Čezpěňané a Chyžané a především neslovanské nordalbínské kmeny Stromarů a Holsatů. K této skupině připočítejme i kmen Drevanů, jejichž příslušnost není od počátku 10. století příliš jasná. Pravděpodobně bylo jejich území mezi Labem a Jeetzou ovládnuto říšskou expanzí již na počátku otonské éry. Z důvodu přehlednosti si znázorníme nejprve strukturu vnitřního kmenového jádra (schéma 2) a posléze strukturu obodritského kmenového státu s dvěma pásy závislých *gentes* (schéma 3). Pro srovnání uveďme i podobné schéma sousedního lutického svazu (schéma 4).

neidentifikovaná kostra měl na prstu dokonce devítiúhelný zlatý prsten s nábisem ThEBALCUTTANI. Nálezy zlatých prstenů z Alt-Lübecku jsou všeobecně nejpočetnější ze všech slovanských hradů a hradišť na západě od Odry, což jen podtrhuje jeho zvláštní význam. K tomu více Torsten KEMPKE, *Alt Lübeck Aufstieg zur Königsrezidenz*, Zeitschrift für Archäologie, Berlin 1984, s. 93–100. Mezi nejvýznamnější hrady patřil Schwerin, Vurle v zemi Čezpěňanů a Starigard.

⁴¹⁵ Více Mark SPRINGER, *Varini*, In: Walter de Groyter (Hrsg.), *Reallexikon der germanischen Altertumskunde*, s. 273–281.

Schéma 2:

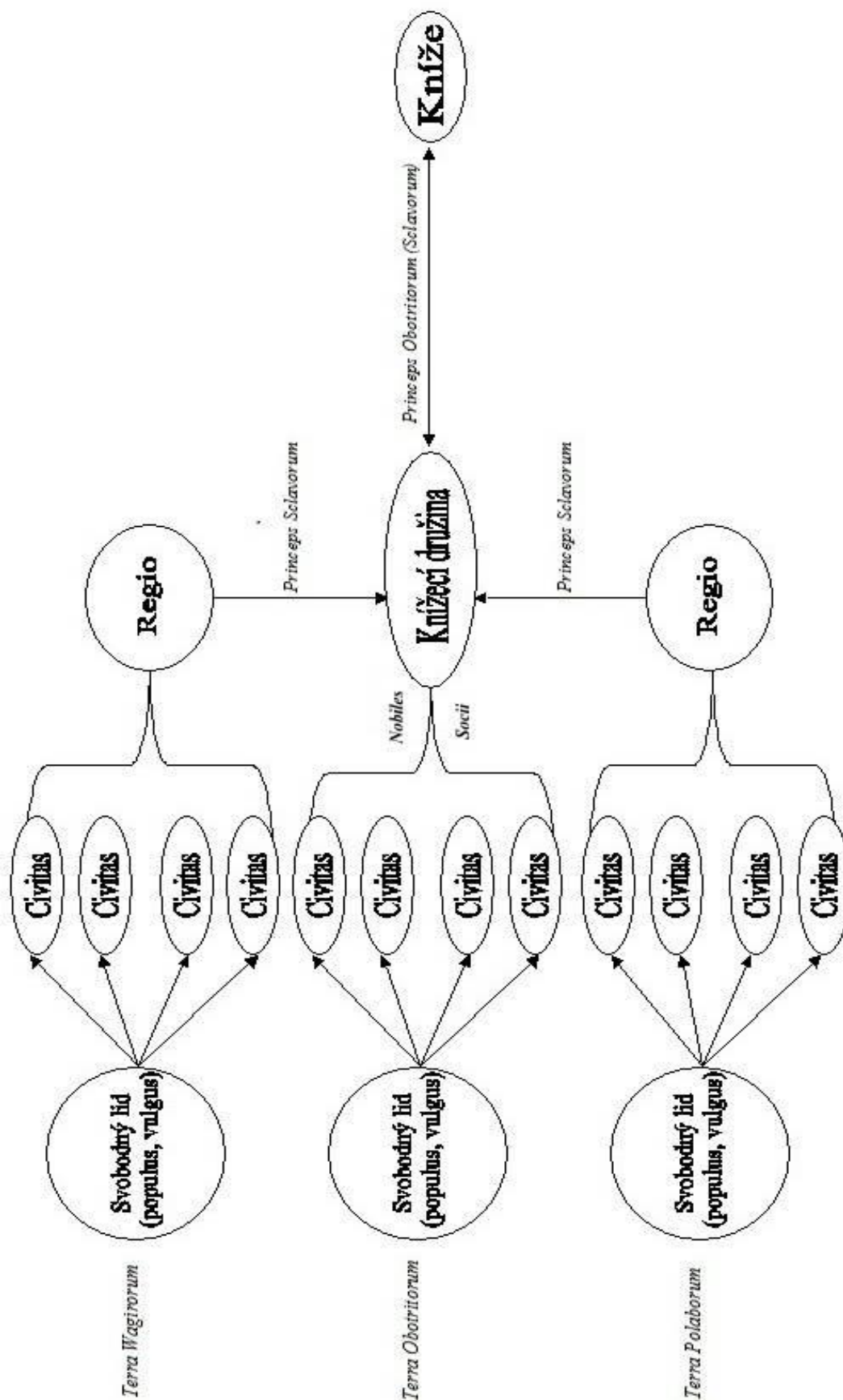

Schéma 3:

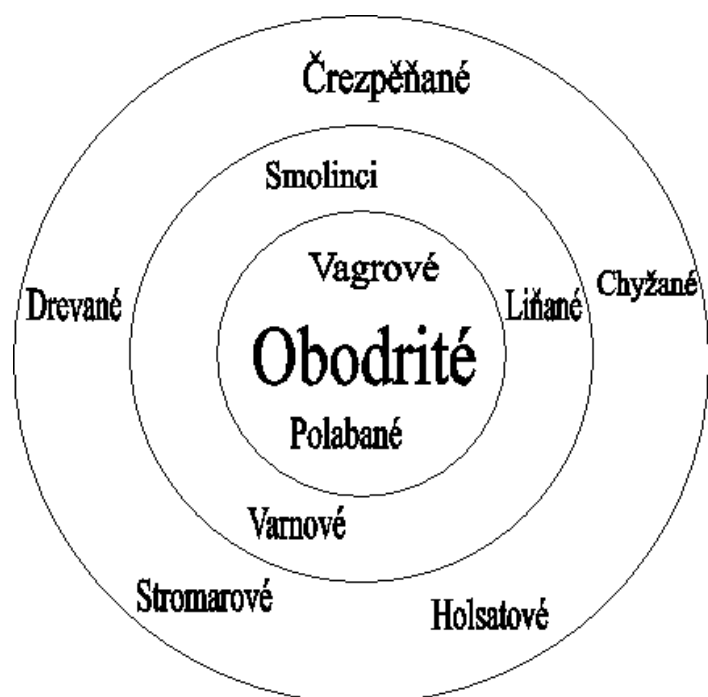
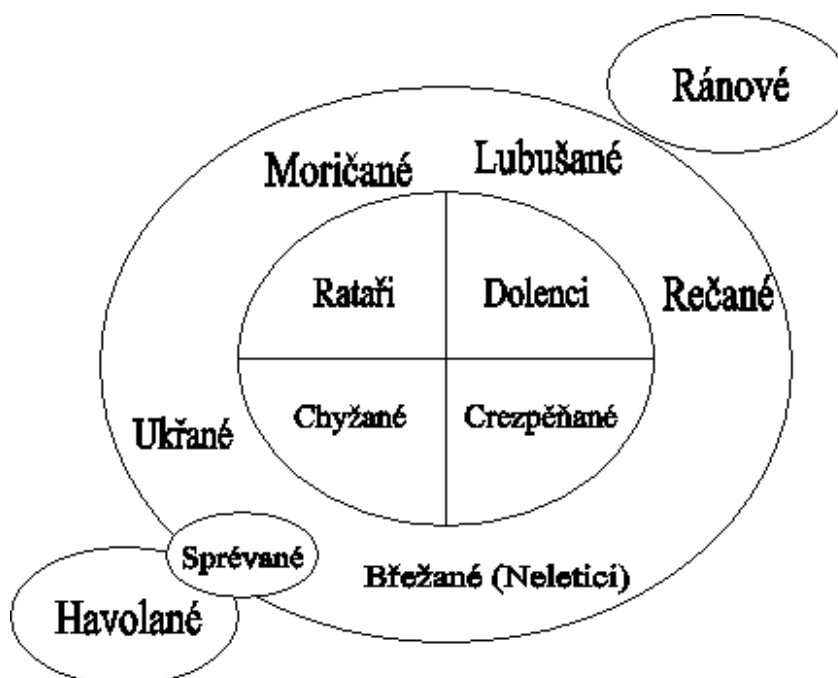

Schéma 4:

Položme si nyní dvě otázky. Proč obodritský kmenový stát nebyl kmenovým svazem a proč nebyl ani kmenovým státem? V době vlády knížete Gotšalka a Jindřicha byl třetí pás závislých kmenů rozšířen i o *gentes*, jež k Obodritům nikdy nepatřily či dokonce ani nebyly slovanské. Sousední lutický svaz nikdy své území nerozšiřoval, pouze znovu získával ty kmeny, které k němu již v minulosti v závislosti na síle svazového jádra patřily. Obodrité posléze využili občanské války lutických kmenů ke svému obohacení. Případná územní expanze byla možná pouze na východě, jelikož na severu, severovýchodě a jihu obklopovaly obodritskou zemi hranice Říše a Dánska. Nedá se zde ovšem hovořit o nějaké kořistnické ekonomice, s níž se setkáváme v Čechách v době vlády českých Boleslavů a v pozdějším Polsku. Pro vedení takové politiky permanentní expanze se Obodritům zkrátka nedostávalo prostoru ani příležitosti. Jindřichovi měly posléze všechny slovanské kmeny žijící na východě odvádět tribut a s Holsaty a Stromary byla uzavřena nová přátelská dohoda.⁴¹⁶ Připojení těchto neslovanských kmenů představovalo sice pouze krátkou epizodu, ale zároveň ukazovalo schopnost obodritského kmenového státu aplikovat dvojí přístup k jeho jednotlivým složkám. Slovanské kmeny odváděly obodritskému knížeti daně či tribut, kdežto u nordalbingských kmenů hrála stěžejní roli vojenská podpora. Ještě v době bojů mezi Jindřichovými syny Svatoplukem a Knutem po roce 1127 bojovali společně s hrabětem Adolfem II. ze Schauenburku na Svatoplukově straně Stromarové, s jejichž pomocí obsadil hrad Vurle.⁴¹⁷ V tomto čase však již Nordalbingové přímo pod vládu obodritského knížete nespádali. V rámci kolonizačních snah hraběte Adolfa II. byli Holsatové a Stromarové vyzváni, aby si zabrali zemi k užívání, jelikož slovanskou zemi dobyli a obsadili smrtí mnoha svých bratří a otců.⁴¹⁸

Obodritská knížata se od vládců kmenových svazů odlišovala především svým postavením, jež sice nebylo trvale zaručeno, ale ani to jim nebránilo vést samostatnou zahraniční politiku. Připomeňme zde dynastické sňatky mezi Nakonovci a dánskou královskou rodinou. Kníže Mstivoj dokonce za slib ruky dcery saského vévody Bernarda II. vyslal tisíc jezdců na podporu vévody v Itálii. Když však posléze Bernard označil Mstivoje za psa a slíbený sňatek odvolal, vyhlásil mu Mstivoj válku a s žádostí o pomoc se obrátil i na sousední Lutice, kteří ho za příslib zřeknutí se jakýchkoliv kontaktů se Saskem podpořili.⁴¹⁹

⁴¹⁶ Helmold I (34), s. 66, 68.

⁴¹⁷ Tamtéž I (48), s. 95

⁴¹⁸ Tamtéž I (57), s. 112–113

⁴¹⁹ Tamtéž I (16), s. 21.

Doba Mstivoje rovněž představovala období, kdy se Obodrité aktivně podíleli na říšských záležitostech podobně jako česká či polská knížata. Jako příklad zde mohou posloužit události v roce 984. Po smrti císaře Oty II. se na scéně po delší době znovu objevil Jindřich Svárlivý, tentokrát v silné pozici poručníka mladičského císařova syna, budoucího Oty III.⁴²⁰ Na Velikonoce roku 984 se v Quedlinburku prohlásil za nástupce svého zemřelého bratrance a následně mu coby novému králi holdoval kromě českého kníže Boleslava II a vládce Polska Měška I. i obodritský kníže Mstivoj, vystupující vedle českého a polského knížete jako rovnocenný partner.⁴²¹ Po dlouhé době zde máme doložený přímý styk českého a obodritského vládce, jenž od Jindřichova případného nástupu na trůn pravděpodobně sliboval umírněnější postup Saska vůči Slovanům. Obodritská knížata mohla vést svoji samostatnou politiku bez ohledu na mínění jiné kmenové instituce či mínění členů jeho družiny.

Jedinou výjimkou ovšem představovala vnitřní náboženská politika. Ačkoliv většina obodritských panovníků přijala křest, většina slovanského obyvatelstva zůstávala věrna starým kultům. Pokud kníže neprováděl nějakou účelnou christianizační politiku, nehrál jeho osobní výběr víry žádnou roli. V opačném případě jako v době Gotšalkově a Jindřichově, docházelo ke konfliktům, jichž zneužívali pohanští obodritští sousedé na východě. Kníže Mstivoj se zúčastnil velkého povstání Polabských Slovanů v roce 983 a podílel se i na ničení církevního majetku v Calbe a v Hamburku, přičemž sám byl křesťanem a po dobu jeho tažení jej dokonce doprovázel i osobní kaplan Avico, o němž se zmínil Thietmar.⁴²² Povstání se Mstivoj zúčastnil z politických důvodů s úmyslem eliminovat říšský vliv na obodritské území. Násilnosti na církevním majetku a příslušnících kléru nebyly ostatně cizí ani křesťanským panovníkům západní a střední Evropy. Ačkoliv zřejmě nevadila osobní příslušnost obodritského knížete ke křesťanské víře či zakládání kostelů pro křesťanskou menšinu, byla jejich moc v oblasti náboženské politiky, narozdíl od českých a polských vládců, značně omezená a mohla vést až k otevřené vzpouře, což se z žádných jiných důvodů nedělo. Obodritská dynastie rovněž nedala křesťanskému světu nějakého vlastního světce, jenž by sloužil jako jednotící prvek. Pro převahu pohanského obyvatelstva zde moc knížecí nebyla podpořena náboženskou ideologií. Tito „politictí svatí“, jak je nazýval Jürgen Petersohn, hráli velice důležitou úlohu při formování českého, polského a uherského raně středověkého

⁴²⁰ Více Ekkehard EICKHOFF, *Theophanu und der König. Otto III. und seine Welt*, Stuttgart 1999; Gerd ALTHOFF, *Otto III. - Gestalten des Mittelalters und der Renaissance*, Darmstadt 1997.

⁴²¹ Thietmar IV (2), s. 133.

⁴²² Tamtéž III (18/11), s. 120.

státu.⁴²³ V Polsku byla ovšem jiná situace, protože první „politický svatý“ piastovské dynastie z tohoto rodu nepocházel.

Výrazného odlišení od kmenového svazu doznal obodritský kmenový stát na přelomu 10. a 11. století, kdy byl považován za jeden celek, na němž posilovala Říše svůj vliv. S tím souvisí i případ posledního přerušení nakonovské vlády, jež bylo výše nastíněno. K poslednímu přerušení došlo po zavraždění Jindřichova syna Svatopluka v roce 1129. Knut Lavard, jediný legitimní syn dánského krále Erika I. Ejegoda, si měl podle Helmolda od císaře Lothara III. koupit za velké peníze obodritské království (*regnum*).⁴²⁴ Císař mu posléze měl vložit na hlavu korunu „*coronam regni obotritorum*“, aby se stal králem Obodritů. Později vystupoval na dvorském sněmu, kde se setkal se svým strýcem a protivníkem Nielsem I., oděn v královské nádheře s korunou a zástupem družiníků.⁴²⁵ Lotharovo udělení bylo zřejmě svévolným zásahem do obodritských poměrů. Svatopluk a jeho bratři byli po smrti a jediný nástupce Svenko nemohl pro svůj nízký věk vládnout. Lothar tedy udělil svému spojenci Knutovi obdritskou zemi a rituálem s korunou chtěl podpořit jeho nároky a leskem královského majestátu podpořit Knutův boj proti strýci Nielsovi, který byl v tu dobu zabit v Dánsku. Pro tyto účely nechal Lothar zřejmě zhotovit i zmíněný královský diadém. Teorii o snaze Lothara III. vytvořit pro Knuta jakýsi odrazový můstek pro ještě větší cíle zastával i Hans-Otto Gaethke.⁴²⁶ Samotný Knut byl však Nielsovým synem Magnusem vlákán do léčky a zabit, což učinilo konec plánu císaře Lothara. Císařův zásah lze dle mého názoru velice opatrně připodobnit v jeho důsledcích k neortodoxnímu zásahu Ludvíka Němce proti bývalému obodritskému velkokmenu v roce 844. Opět zde sehrála svoji roli nezletilost syna zabitého knížete a jednalo se rovněž o první případ od počátku 10. století, kdy římský císař dosadil dle svého svévolného výběru obodritského vládce. Lothar nakonec uznal vládu knížat Niklota a Pribislava, o jejichž rozdělení vlády již bylo výše pojednáno. Pribislav byl synem knížete Budivoje, kdežto původ knížete Niklota je dosud neznámý. Helmold jej nazval pouze jako „*staršího země Obodritů*“. Pravděpodobně se jednalo o nějakého vzdálenějšího příbuzného či jednoho z členů knížecí družiny (*nobiles*), přiznaného do Nakonovské dynastie. Vymření vládnoucí linie Nakonovců odstartovalo další změny ve vývoji obodritského kmenového státu.

⁴²³ *Politik und Heiligenverehrung im Hochmittelalter*, Jan Thorbecke Jürgen Petersohn, Sigmaringen 1994, s. 7–100, (= Vorträge und Forschungen, 42). Shrnuje LÜBKE, Christian - *Mitteleuropa*, s. 35.

⁴²⁴ Helmold I (49), s. 55.

⁴²⁵ Tamtéž I (50), s. 56.

⁴²⁶ Hans-Otto GAETHKE, *Herzog Heinrich der Löwe und die Slawen nordöstlich der unteren Elbe*, Frankfurt am Main 1999, s. 54, (=Beiträge zur schleswig-holsteinischen und skandinavischen Geschichte. 24).

3.5 „Lev je hrdinou mezi zvířaty a před nikým ze strachu neustoupí“ – epilog obodritského kmenového státu

Ačkoliv se závislost obodritského kmenového státu na Říši neustále prohlubovala, nemáme mnoho zpráv, kromě zmíněné Lotharovy volby Knuta Lavarda o zasahování římských panovníků do výběru nových obodritských knížat. Mnohem větší vliv si získali saští vévodové z rodu Billungů. Připomeňme kupříkladu výše zmíněné sesazení vagerského knížete Želibora Hermannem Billungem, či podporu vévody Magnuse, posledního z Billungů, knížeti Jindřichovi. Během nástupu nové obodritské dynastie Niklotovců, spřízněné patrně s Nakonovci, došlo ve třicátých letech 12. století ovšem k několika významným změnám, které vzájemným spolupůsobením vedly nakonec k pádu obodritského kmenového státu.

Výrazným aspektem této doby byl počátek „německé“ kolonizace Polabí. Jedná se o část velice rozsáhlého procesu, jenž postihl i české a polské prostředí. Kolonizace východní a severovýchodní Evropy probíhala ve dvou liniích – konfrontační a penetrační. První měla za následek vytlačení či vybití místního obyvatelstva, kdežto druhá probíhala na pozadí dlouhodobého a plynulého usazování cizorodých kolonistů na slovanském území, jehož původní obyvatelstvo bylo dříve či později asimilováno. Oba směry se často prolínaly a na většině území proběhl kolonizační proces s větším či menším akcentem na jednu či druhou představenou linii. Pronikání neslovanského etnika na východ posunovalo hranici slovanského osídlení v Polabí. Tento trend předběhli němečtí osadníci ve Slezsku. V Českém prostředí proběhl proces vnější kolonizace bezkonfliktním způsobem, ačkoliv se nezachovalo žádné oficiální královské pozvání cizích kolonistů.

Oblast Polabských Slovanů poskytuje asi nejnázornější příklad prolínání obou linií kolonizačního procesu. V narativních pramenech nacházíme oporu zejména v kronikáři Helmoldovi, našem hlavním informátorovi. Helmold v několika pasážích své kroniky vylíčil velice dramaticky vyhánění Slovanů z jejich původní domoviny a osidlování tohoto teritoria cizinci. Ne, že by Helmold stranil v tomto případě Slovanům, kolonizaci pojímal spíše pozitivně, a to zejména z důvodu nové vlny zakládání kostelů, ale v jeho líčení se zrcadlil zármutek umírajícího národa, jak pateticky poznamenal Pavel Josef Šafařík. O Helmoldově vnímání kolonizace svědčí například jeho poznámka: *„I štípeno jest dílo Boží za časů Jindřichových v zemi polabanské, ale hojněji dokonáno za časů Bernarda, syna jeho. Ale mužové holsatští, kteří po vyhnání Slovanů obývali zemi vagerskou, vedli si sice zbožně v budování kostelů a prokazování pohostinství, ale vzpírali se zákonnému placení desátků*

podle božího přikázání.“⁴²⁷ Na jiném místě zase: „Konečně pak, když Slované poněnáhu mizeli, poslal do Utrechtu a do míst při Rýnu, mimo to také k těm, kteří bydlí při oceánu a trpěli návalem mořským, totiž k Holanďanům, Seladským a Flandrům, a přivedl z nich lid mnohý a usadil je ve městech a vsích slovanských. I zvelebeno jest příchodem přistěhovalců biskupství braniborské i havelberské, protože se rozmnožovaly kostely a rostlo náramně držení desátků.“⁴²⁸ Poslední obodritský kníže Pribislav měl ve svém projevu vyzývat k navrácení hradů a území, které přistěhovalci neprávem zabrali.

V době nástupu Niklotovců se zintenzivňoval boj mezi císařem a saskými vévody, jejichž souboj se odrazil i na území Obodritů. Výrazným zásahem do práv saského vévody představovala, jak udává Hans-Otto Gaethke, Lotharova výstavba pevnosti Segeberg ve Vagrii v roce 1134, pro níž měl získat císař podnět od biskupa Vicelina.⁴²⁹ Lothar zřejmě plánoval touto výstavbou posílit svůj vliv v této oblasti. Zajímavá je i Helmoldova zmínka o dvou slovanských knížatech („*principes Slavorum*“), v jejichž rozhovoru se objevila předpověď brzkého podmanění Vagrů, Polabanů a Obodritů.⁴³⁰ Jedná se o první zprávu o vagerských knížatech od smrti knížete Ratibora. Pravděpodobně se ovšem jednalo o družiníky Přibyslava, syna knížete Budivoje, jenž v této době vládl ve Vagrii a v zemi Polabanů. Samotného Přibyslava jmenoval Helmold v této citované kapitole, kdy mu měl císař Lothar poručit, aby se – pokud si chce udržet jeho přízeň – co nejlépe staral o kněze kostela v Lübecku, poněvadž plánoval podřídit celý slovanský kmen svatému náboženství.⁴³¹ Přibyslava Helmold osobně znal podle svého vlastního vyprávění jej i navštívil.⁴³² Zvýšený zájem o Vagrii a území Polabanů vedlo k výraznému omezení jeho moci. V roce 1142 byl Přibyslav definitivně odstaven od moci a vládu nad jeho územím získal Adolf II ze Schauenburku a Jindřich z Badewide.⁴³³ V době Helmoldovy návštěvy neměl již žádnou faktickou moc. Jeho smrtí, patrně po roce 1158, vymřela i druhá větev nakonovského rodu, jehož dědictví přetrvávalo nyní v Niklotovi, vládci obodritské země. Přibyslava pravděpodobně opustili i jeho družiníci, kteří spatřovali v kolonizačním procesu svoji

⁴²⁷ Helmold I (92), s. 114.

⁴²⁸ Tamtéž I (89), s. 105.

⁴²⁹ Hans-Otto GAETHKE, *Herzog Heinrich der Löwe*, s. 49. O pevnosti Segeberg více Karl JORDAN, *Die Anfänge des Stiftes Segeberg*, Wachholtz 1951.

⁴³⁰ Helmold I (53), 74.

⁴³¹ Tamtéž: „*Proposuitque, ut ipse protestatus est, omnem Slavorum gentem divinae religioni subigere ...*“

⁴³² Tamtéž I (83), s. 93.

⁴³³ Tamtéž I (55), s. 79.

příležitost uplatnit se v říšských či saských službách. Jedním z nich mohl být i mocný muž („*potentem*“) jménem Těšimír (Thesemar), jenž Helmolda pozval na návštěvu.⁴³⁴

Dočasný výkyv ve prospěch saských vévodů přišel s nástupem ctižádostivého Jindřicha Lva, jehož agresivní slovanská a církevní politika se stala předmětem zájmu mnohých historiků. Není zapotřebí zde rozepisovat Jindřichův dlouholetý zápas s církevní mocí, zaměřme se namísto toho na jeho vztah ke slovanským oblastem. Pro jeho tvrdý postup měli Slované, podle Helmolda poznat, že lev je hrdinou mezi zvířaty a před nikým ze strachu neustoupí.⁴³⁵ Jindřichovi nahrávala i nálada doby, v níž se narodil. Jindřich přišel na svět v éře křížových výprav a radikální změny náhledu na pohany a nevěřící. Doba velkých misionářů typu Oty Bamberského pomalu ustupovala a Kristovu víru měly protentokrát šířit zbraně. Nedá se ovšem tvrdit, že by již na přelomu 8. a 9. století, tedy v době schopných misionářů, jako například sv. Patrika v Irsku, sv. Konstantina a Metoděje na Velké Moravě, sv. Ansgara ve Skandinávii či sv. Bonifáce v jižním a středním Německu, neexistoval způsob šíření křesťanství ozbrojenou mocí. Připomeňme na tomto místě závěr saských válek Karla Velikého, či razantní zákaz Oty Velikého uzavírání jakéhokoliv příměří s Lutici.⁴³⁶ Významným reprezentantem tohoto směru byl i Bernard z Clairvaux.⁴³⁷ S tím souvisí i otázka o možnosti vést křížovou výpravu mimo území Svaté země. Samotný Bernard s tím problémem neměl.⁴³⁸ Nákladná a daleká výprava do Palestiny příliš Sasy a Dány nepřitahovala, zvláště když měli pohany přímo před vlastním prahem. O tom svědčí i jejich minimální účast na první křížové výpravě. Dlouholeté nepřátelství mezi Sasy a Slovaný vedlo k sérii nepřetržitých válek, při nichž byla myšlenka šíření křesťanské víry mnohokrát zneužívána pro zakrytí loupeživého rabování. Exaktně tento stav vystihl kronikář Widukind: „*Mnoho dnů tak uběhlo, jedna strana s proměnlivým štěstím bojující za slávu a rozšíření své říše, ta druhá za svobodu a únik nejstrašnější porobě.*“⁴³⁹ Takové jednání bylo kritizováno i samotnými saskými kronikáři. Adam Brémský se kupříkladu domníval, že „*národy Slovanů bezpochyby mohly být již dávno snadno obráceny ke křesťanství, kdyby tomu nebránila lakota Sasů. „Jejich mysl,“ říkal, „je více obrácena k vybírání dávek než k obrácení pohanů.*“⁴⁴⁰ Hamižnost Sasů a jejich vévody Bernarda vedla Slovaný k častým vzpourám a odvrhnutí

⁴³⁴ Helmolda I (84), s. 145.

⁴³⁵ Tamtéž I (93), s. 183.

⁴³⁶ WIDUKIND III. 70

⁴³⁷ K tomu PIERACH, Sandra: *Die Haltung Bernhards von Clairvaux zur Frage der Heidentötung am Beispiel von De laude III.* Colloquia mediaevalia Pragensia 1, Praha 1999; UNGER, Mathias: *Bernhard von Clairvaux und der Slawenkreuzzug 1147.* Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 7. 1959, str. 80-90

⁴³⁸ Dietrich Kurze - Slawische Heidentum, s. 58.

⁴³⁹ Widukind II (20), s. 28.

⁴⁴⁰ Adam III. (23), s. 41.

křesťanské víry. Kronikář Helmold zdůvodnil povstání v roce 983 lakotou a krutostí saského vévody, jež „*přinutila Slovaný stát se odpadlíky. Neboť slabý byl ještě ve víře lid pohanský, o který mnohdy výteční panovníci s velikou vládností pečovali, mírnice přísnost vůči těm, o jejichž spasení usilovně se snažili. Tito sužováni s takovou ukrutností, odvrhli konečně jho služebnosti a byli nuceni svou svobodu zbraněmi hájit.*“⁴⁴¹

Podobně proběhla i křížová výprava proti Slovanům v roce 1147, tvořící jeden z vedlejších proudů druhé křížové výpravy.⁴⁴² Ze všech křesťanských front nabízela právě ta polabsko-pobaltská nejvíce možností k naplnění vlastních zájmů. Světským vládcům se otevírala možnost jak urychlit expanzi do slovanského prostoru. Vycházíme-li ze závěrů Christophera Tyermana, pak výprava v roce 1147 po stránce náboženské zcela selhala. Naproti tomu z hlediska vojenského a především nabyté kořisti byla úspěšnější.⁴⁴³ První dánsko-saský proud směřoval k Dobinu, kde však kníže Niklot, pohanský vládce země obodritské, dokázal křížáky zastavit a dojednat příměří. Za propuštění dánských zajatců, placení tributu a křest dobinské posádky obnovil Niklot přátelství Adolfem II., s nímž od roku 1143 spolupracoval na osidlování Vagrie. Adolfova držba Vagrie v této době představovala první rozdělení kmenového jádra mimo dělení vlády při existenci více obodritských knížat. Obnova přátelství se rovnala faktickému ústupu a neúspěchu této části tažení. Hlavní vojsko pod vedením papežského legáta Anselma z Havelberku, šesti dalších biskupů a Albrechtem Medvědem táhlo směrem ke Štětínu. Není bez zajímavosti, že mezi účastníky byl i olomoucký biskup Jindřich Zdík. Poněkud trapnou situaci během obléhání Štětína zaznamenal kronikář Vincentius: „*Když však dorazili k jejich hlavnímu městu, zvanému Štětín, obklíčili je ozbrojeným vojskem, jak jen mohli. Ale Pomořané vztyčili na hradě kříž a poslali k nim své vyslance spolu se svým biskupem Albertem, kterého jim dal pan Ota blahé paměti, biskup bamberského kostela, jenž je obrátil na křesťanskou víru. Ptali se na důvod, proč přitáhli s takovou ozbrojenou mocí. Říkali, že přišli-li upevňovat křesťanskou víru, mají to učinit kázáním biskupů a ne zbraní.*“⁴⁴⁴ Vincentius zde vystihl poměrně přesně rozpor mezi idejí a praxí.

Za neúspěchem výpravy stála zřejmě nesvornost velitelů a špatné naplánování. Niklotův úspěch u Dobinu nelze příliš zveličovat. Ačkoliv se mu podařilo odvrátit křížáckou hrozbu, postavení obodritského kmenového státu začalo závažně upadat. Kmenové jádro

⁴⁴¹ Helmold I (16), s. 35.

⁴⁴² K tomu Hans-Dietrich KAHL, *Wie kam es 1147 zum „Wendenkreuzzug“*, in: Klaus-Detlev Grothusen, Klaus Zernack (Hrsg.), *Europa Orientalis, Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag*, Berlin 1980, s. 286–296.

⁴⁴³ Christopher TYERMAN, *Svaté války. Dějiny křížových výprav*, Londýn 2006, s. 303.

⁴⁴⁴ Vincensius VII. s. 60

procházelo zřejmě krizí a Niklot tehdy bezpečně ovládal patrně pouze území kmene Obodritů, kam část křížové výpravy směřovala, a území východních závislých kmenů Varnů, Čezpěňanů a Chyžanů. Situace u Vagrů a Polabanů je v tomto období nejistá. Mezitím začala stoupat hvězda Jindřicha Lva, jenž se rozhodl v praxi tvrdého postupu vůči Slovanům pokračovat. Helmold ostatně k jeho vládě konstatoval: „*Počal panovati v celé zemi slovanské, pomalu rostl a sílil. Kdykoliv Slované mu vzdorovali, obrátil se proti nim ozbrojenou mocí a oni mu dávali za život a pro vlast cokoli, co po nich žádal. Při různých výpravách, které ještě jako mladík podnikl do Slavie, nebyla žádná zmínka o křesťanství, ale jen o penězích.*“⁴⁴⁵ Jindřich pochopil, že ti, kdo jsou či byli za pohany označeni, těžko naleznou někde pomoc, jelikož každý, kdo by je podpořil, riskoval by nebezpečí cejchu pomocníka ďáblova.⁴⁴⁶ Za vyvrcholení Jindřichovy slovanské politiky je pokládáno tažení v roce 1160 proti Niklotovi. Jindřich se patrně poučil z chyb výpravy z roku 1147 a pro jednodušší hierarchii vedení skončilo tažení úspěchem. Samotný Niklot padl v boji a jeho dva synové Vartislav a Pribislav se opevnili na hradě Vurle, zcela mimo území obodritského kmene. Jindřichův úspěch byl zpečetěn v následujících čtyřech letech, kdy se mu podařilo zajmout a usmrtit Niklotova syna Vartislava a i přes poslední větší slovanský úspěch v bitvě u Verchenu v roce 1164, kde se Slovanům podařilo zabít samotného hraběte Adolfa II. ze Schauenburku, dokázal přinutit posledního obodritského knížete Pribislava, aby přijal svoji zemi o tři roky později z Jindřichových jako léno.

V těchto událostech spatřuji skutečný konec obodritského kmenového státu. Nejen, že došlo ke snížení statusu obodritského území na pouhé léno, pro což nejsou v předchozích dobách přesvědčivější důkazy, ale rovněž došlo k oddělení oblasti kolem Schwerinu, kam Jindřich dosadil svého důvěrníka, hraběte Gunzelina. V následujících letech se vztah Jindřicha a Pribislava jeví jako přátelský. Pribislav se dokonce zúčastnil i Jindřichova tažení do Svaté země. Jeho život skončil 30. prosince 1178 na turnaji v Lüneburku. Smrtí tohoto posledního obodritského knížete započal germanizační proces uvnitř celého jeho rodu. Nicméně slovanská tradice zcela nevymizela a o téměř století později ji Pribislavovi potomci pro podpoření svých ambiciózních plánů znovu našli.

Pád obodritského kmenového státu nebyl tedy způsoben nejednotou obodritských kmenů. Náporu franského, východofranského a později otonsko-štaufského impéria se obodritský velkokmen a v následujících dobách kmenový stát dokázal úspěšně bránit po téměř čtyři stovky let. Obodritští vládcí si dokázali uchovat své postavení a relativní

⁴⁴⁵ Helmold I (68), s. 240.

⁴⁴⁶ Libuše HRABOVÁ, *Stopy*, s. 150.

nezávislost až do vymření Nakonovců. Osudným se mu však stalo spolupůsobení výše nastíněných faktorů. Příchod zahraničních kolonistů nebyl iniciován samotným obodritským knížetem, jako tomu bylo kupříkladu v Čechách, nýbrž říšskými světskými kruhy, toužícími po zvýšení vlastního vlivu v Polabí. Úbytek a postupné vytlačování tenčil moc i samotným obodritským vládcům. Jejich území bylo sice pojímáno jako jeden celek, s nímž počítal ještě Lothar III., ale s nástupem éry křížových výprav docházelo k prvním projevům dělení obodritského panství. Tím byla narušena mnohaletá jednota jádra kmenového státu Obodritů, jenž dosáhl svého vrcholu v době vlády knížete Gotšalka a jeho syna Jindřicha. Veliký, ne-li rozhodující podíl měl na jeho pádu saský vévoda Jindřich Lev, jehož konečným zásahem v roce 1167 ztratili Obodrité poslední zbytky své samostatnosti a započal jejich integrační proces. Obodritský kmenový stát tedy padl souhrou složitých projevů a trendů měnící se doby, nikoliv historickou předurčeností či jen prostým nepřijetím křesťanství. Nepřijetí křesťanské víry většinou obyvatelstva dávalo křížákům do rukou pevné argumenty k vedení agresivní kampaně vůči Slovanům, a to i vůči již dávno pokřtěným. V tomto případě uškodila Obodritům jejich poloha na hranici mezi světem křesťanským a pohanským. Není pravdou, že by nepřijetí křesťanství bránilo vyvinout se ve vyšší organizovaný celek schopný zajišťovat stejnou organizaci společnosti jako raně středověké státy, což dokazuje kupříkladu vývoj litevských pohanských kmenů.

4. Obodrité po pádu kmenového státu

4.1 Poslední Obodrité

Postupný úbytek slovanského obyvatelstva a neustálý příliv nových kolonistů výrazně usměřily pád obodritského kmenového svazu. Tím zdejší Slované ztratili svoji politickou nezávislost, přičemž za symbolický letopočet lze považovat rok 1167, kdy Jindřich Lev udělil, jak bylo výše zmíněno, v léno větší část podmaněné obodritské země knížeti Pribislavovi. Důležité ovšem bylo rozdělení původní obodritské domény, z níž byla vyčleněna oblast Schwerinu. Toto rozdělení bývalého kmenového území zachovávající si svoji integritu minimálně od konce druhé poloviny 9. století, kdy se poprvé objevilo v písemných pramenech.

Ztrátu politické samostatnosti ovšem nelze zaměňovat se ztrátou svébytnosti jazykové, kulturní či etnické. Starší literatura, zejména v meziválečném období, často spojovala tyto aspekty dohromady. Slované v Polabí měli být vyhubeni neustále se rozpínajícím germánským živlem. Ne náhodou se první český překlad Helmoldovy kroniky z roku 1925 jmenoval *Vyhubení Slovanů pobaltských*.⁴⁴⁷ Tvzení o vyhubení slovanského etnika mezi Labem a Odrou prosazovali i zastánci výše zmíněné *Urgermanentheorie*.⁴⁴⁸ Objektivnější přístup představuje tzv. *Assimilationstheorie*, předpokládající postupné mírové splnutí zbytku slovanské populace s německými kolonisty, aniž by přitom podléhala nacionalistickým vášním.⁴⁴⁹ K přesídlování nebo k vyhánění slovanského obyvatelstva sice místy docházelo, ale většinou z hospodářských či náboženských důvodů, nikoliv pro účely uplatňování nějaké tvrdé germanizační politiky. Není ovšem vyloučeno, že k nějakým násilnostem či jiné formě diskriminace slovanského obyvatelstva docházelo. Kronikář Helmold se v jedné z posledních kapitol své kroniky zmínil o nedostatku obilí, jímž Slované

⁴⁴⁷ *Vyhubení Slovanů pobaltských. Slovanská kronika bošovského kněze Helmholda*. (Překlad Šolc a Šimáček), Praha 1925.

⁴⁴⁸ Polský pohled shrnuje Jan M. PISKORSKI, *Die deutsche Ostsiedlung des Mittelalters in der Entwicklung des östlichen Mitteleuropa. Zum Stand der Forschung aus polnischer Sicht*, *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands* 40, 1991, s. 27–84. Germanizaci oblasti Braniborska detailněji s odkazy na starší literaturu rozebral Bernhard GUTTMANN, *Die Germanisierung der Slawen in der Mark*, *Forschungen zur brandenburgischen und preußischen Geschichte* 9, 1987, s. 395–514. Sídlní oblasti zbytky slovanského obyvatelstva v okolí Lübecku, bývalého sídla obodritských knížat, popsal na základě archeologických nálezů Manfred GLÄSER, *Restslawentum im Kolonisationsgebiet dargestellt am Beispiel der Hansestadt Lübeck und ihrer Umgebung*, *Lübecker Schriften zu Archäologie und Kulturgeschichte* 6, 1982, s. 33–76.

⁴⁴⁹ Přehledně zejména Thomas HILL, *Von der Konfrontation zur Assimilation – Das Ende der Slawen in Ostholstein, Lauenburg und Lübeck vom 12. bis zum 15. Jahrhundert*, In: *Slawen und Deutsche im südlichen Ostseeraum vom 11. bis zum 16. Jahrhundert. Archäologische, historische und sprachwissenschaftliche Beispiele aus Schleswig-Holstein, Mecklenburg und Pommern. Vorträge Symposium Kiel*, 18.–19. Oktober 1993, Neumünster 1995, s. 79–104.

trpěli a opouštěli proto své domovy. Pomořané a Dánové, k nimž měli Slované z hladu utíkat, byli od nich prodáváni k Polákům, Srbům a Čechům.⁴⁵⁰ Takové incidenty ovšem nelze nijak zevšeobecňovat. Zpravidla byly vztahy mezi Slovany a Němci pokojné, o čemž svědčí i některé písemné prameny, na jejichž základě můžeme nastínit výskyt hlavních znaků slovanského etnika až do přelomu středověku a novověku. Asimilace slovanského obyvatelstva byla evidentně mnohem delším procesem, přesahujícím obvykle udávanou hranici vymizení slovanského jazyka a kultury na bývalém obodritském a lutickém území.⁴⁵¹ Již Helmold rozeznával po vzoru Adama Brémského jednotlivé národy podle jejich řeči („*lingua*“) a zvyklostí („*habitus*“).⁴⁵² Nejdůležitějším rozlišovacím znamením etnicity byla však řeč.

Uvedme teď ve stručnosti některé zprávy pramenů hovořící ještě v polovině 16. století o slovanských sídlech a jazycích na území Polabských Slovanů.⁴⁵³ V případě oblasti kmene Drevanů se tato hranice posouvá až do poloviny 18. století, ačkoliv přesnou dobu vymizení jejich jazyka neznáme. Ještě Pavel Josef Šafařík uvedl v jedné ze svých poznámek ke kmeni Drevanů: „*Neboť ačkoli nás Potocký a Adelung ujišťovali, že jazyk Drevanův již dávno docela vymizel, však nicméně nejen Wersebe v jednom ze svých nedávných spisův, nýbrž i očití svědkové z oné krajiny tvrdí, žeť on ještě i podnes v soukromnosti rodin a jako v ukrytosti po některých vesnicích trvá.*“⁴⁵⁴ Jméno Drevanů zmínila i *Chronica Poloniae Maioris* z konce 13. století, podle níž pocházeli všichni Slované z jednoho Otce Slavuse, dle něhož přejali své jméno. „*Značné množství tohoto lidu přetrvává u Severního Moře, kde jsou i jiní Slované, které němečtí Holstaté nazývají Drewany.*“⁴⁵⁵ Autor zde zmínil slovanské obyvatelstvo podél

⁴⁵⁰ Helmold II (101), s. 199: „*Si quae Slavorum extremae remanserant reliquiae, propter annonae penuriam et agrorum desolaciones tanta inedia confecti sunt, ut congregatim ad Pomeranos sive ad Danos fugere congerentur, quos illi nichil miserantes Polanis, Sorabis atque Boemis vendiderunt.*“

⁴⁵¹ Většinou přelom 14. století. Torsten KEMPKE, *Slawen und Deutsche in Osthlstein bis zum frühen 13. Jahrhundert aus archäologischer Sicht*, In: *Slawen und Deutsche im südlichen Ostseeraum*, In: *Slawen und Deutsche im südlichen Ostseeraum vom 11. bis zum 16. Jahrhundert*. Archäologische, historische und sprachwissenschaftliche Beispiele aus Schleswig-Holstein, Mecklenburg und Pommern. Vorträge Symposium Kiel, 18.-19. Oktober 1993, Neumünster 1995, s. 9–28.

⁴⁵² K tomu Karl Ferdinand WERNER, Heslo: „*Volk, Nation, Nationalismus, Masse/Mittelalter*“, In: Otto Brunner, Werner Conze, Reinhart Koselleck (Hrsg.), *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* 7, Stuttgart 1992, s. 171-281, zde s. 214-217; Hans-Dietrich KAHL, *Einige Beobachtungen zum Sprachgebrauch von natio im mittelalterlichen Latein mit Ausblicken auf das neuhochdeutsche Fremdwort „Nation“*, In: Helmut Beumann, Werner Schröer (Hrsg.), *Aspekte der Nationenbildung im Mittelalter*, 1978, s. 63–108, zde s. 77–78.

⁴⁵³ K tomu Libuše HRABOVÁ, *Na sever od Čech, na západ od Polska. (Obraz Lužice a zemí Polabských Slovanů v českých a polských středověkých kronikách)*. In: Wojciech Iwańczak, Ryszard Gładkiewicz (ed.), *Polaków i Czechów wizerunek wzajemny (X-XVII w.)*, Wrocław 2004, s. 133-139.

⁴⁵⁴ Pavol Jozef ŠAFÁŘÍK, *Slovanský národopis*, 2010 (Zlatý fond denníka SME), s. 84.

⁴⁵⁵ *Chronica Poloniae Maioris* 5: „*Quae tamen ab uno patre Slavo, unde et Slaus, originem habuerunt qui et hucusque isto nomine uti non obmittuntur, videlicet Thomislaus, Stanislaus, Januslaus, Venceslaus, etc... Harum magna /pars/ circa mare Septentrionale moratur. Sunt et alii Slawi idem, qui Drewane vocantur, hos*

pobřeží Severního moře, jež ovšem narozdíl od Drevanů neznal jménem či je neuměl přesně zařadit. Z tohoto důvodu došlo k zaměnění Drevanů s Obodrity, poněvadž po výpisu slovanských hlavních hradů v této oblasti, kde se kromě Lübecku objevil i Hamburk a Brémy, spojil původ jejich jména s hustými lesy.⁴⁵⁶ Neznalost jména Obodritů dosvědčuje i autorovo líčení porážky knížete Niklota („*Mykkel*“), kterého tituloval jako „*rex Slavorum*“ a od jehož jména odvozoval název města Meklenburku, vystavěné Niklotem na bažinách, což je evidentní chyba.⁴⁵⁷ Nejstarší zmínky o Meklenburku pocházejí z mnohem starší doby a původ jeho jména je spojen pouze s latinským názvem „*Magnopolis*“.

Chronica Poloniae Maioris se stala zdrojem Jana Długosze, jehož *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae* vznikly v osmdesátých letech 15. století. Długosz znal mimo samotných Obodritů i Polabany. Rozlišná slovanská plemena vystavěla v Polabí mnohé hrady, jež nesou jejich jména, ačkoliv je po vyhnání Niklota a jeho synů Jindřichem Lvem, obsadili „*Saxones, Vestphalos, Holandros, Frizones ceterosque Theutonicae linguae populos...*“⁴⁵⁸ Długosz se však zaměřoval spíše na polské prostředí, na němž se snažil doložit původ polské šlechty od sarmatského národa, původně obývajícího prostor mezi Dolní Volhou a Donem.

Ve stejném duchu pokračoval i polský historik a geograf Maciej Miechowita (též Maciej z Miechówa) na počátku 16. století. Jeho dílo *Tractatus de duabus Sarmatis Europiana et Asiana et de contentis in eis* z roku 1517 je považováno za první ucelenější

Theutunici Halczste appellant.“ Citováno dle Baldur PANZER, *Quellen zur slavischen Ethnogenese: Fakten, Myten und Legenden*, Heidelberger Publikationen zur Slavistik 14, 2002, s. 71–82.

⁴⁵⁶ Tamtéž 6: „*Horum castra capitalia fuerant Buccouecz, quod nunc Lubik dicitur, Ham, quod et Hamberg, ac Brema, quod caput et sedes fuit eorundem. Ibidem est etiam Slesuik castrum ducale et civitas Czesnyna. Hiis praesunt comites, quos Henricus imperator, postquam easdem patrias Slavorum imperiali dicioni subiugasset, in comites asseritur creasse. Haec autem gens a densitate silvarum seu lignorum nomen accepit. Nam Drewnanye a „lignis“ nuncupantur. Nominantur etiam a quodam fluvio, qui Trawna dicitur, unde Trawnanye sunt appellati.*“

⁴⁵⁷ Tamtéž 15: „*Item Rathibor castrum. Item castrum Swerin, quod castrum quidam imperator devicto rege Slavorum nomine Mykkel cuidam nobili viro de Dalewo alias de Dalemborg fertur donasse ipsum in comitem Swerziniensem specialem, quem idem imperator ibidem fundaverat, /cum/ a filiis Myklonis protegi deberet. Iste enim Mykkel castrum quoddam in palude circa villam, quae Lubowo nominatur, prope Wyssimiriam aedificavit, quod castrum Slawi olim Lubow nomine villae, Theutunici vero ab ipso Miklone Mikelborg nominabant. Unde usque ad praesens princeps illius loci Mykelborg appellatur, Latine vero a camporum magnitudine Magnopolen/sis/ nuncupatur quasi ex Latino et Slavonico compositum, quia in slavonico pole „campus“ dicitur. Item castrum Gylow a crassitudine terrae dicitur.*“

⁴⁵⁸ Joannes DLUGOSSIUS, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*: „*Partitur autem inter viginti filios praedictos omnem maritimam Slavorum et Rugianorum, Paloborum, Obotrutorum, Vairensium Cassumbitarum oram, versus Misznam et Westfaliam et Oceani fretum se protendentem et omnes regiones Polonicas sive Slavicas, sitas inter fluvios Albiam et Habelam, et cuilibet congruam assignat portionem... Occupatae autem sunt terrae et regiones Slavorum praefatae una cum castris et civitatibus per Saxones, Vestphalos, Holandros, Frizones ceterosque Theutonicae linguae populos, et successive principes, optimates, nobiles et proceres praefatarum regionum ab Almannis exterminati et eiecti ad extremum Niclotus princeps Slavorum cum duobus filiis, Przibislawo et Warczislao, ab Henrico Leone duce Saxonum deleti.*“ Citováno dle Baldur PANZER, *Quellen zur slavischen Ethnogenese*, s. 86–101, zde s. 142.

geograficko-etnografický popis východní Evropy raného novověku. Miechowitovo dílo se stalo velice populární, o čemž svědčí i překlady jeho textu do němčiny, italštiny a holandštiny. Ve svém popisu zmínil i oblast kolem Lübecku. „*Ačkoliv v dnešních dnech Vindelici [tj. Vandalové] či Slované v okolí Lübecku, Rostocku a Míšně v Marce nežijí ve městech, nýbrž mimo ve vesnicích, zvláště Srbové a Vandalové [či Wendové] zvaní. Stále je zde mnoho polských a také slovanských jmen míst, hradů a měst. Proto Lübek, Rostock, Meklenburk atd. jsou polskými jmény.*“⁴⁵⁹ Kromě Srbů (Sarbi) však žádné jiné názvy kmenů Polabských Slovanů nezapsal. Pokud si nebyl jistý, použil všeobecného termínu „*Slavi*“. Podobně postupoval i ve svém dalším díle *Chronica Polonorum*, které sepsal v roce 1521. Srbové byli opět jmenováni přímo svým jménem, kdežto Obodrité a Lutici pouze všeobecným názvem „*Slavi*“ či „*Wandali*“.⁴⁶⁰ Spojování Slovanů s Vandaly nebyl, jak bude ještě zmíněno, ojedinělým případem.

Ačkoliv jméno Obodritů a Luticů se postupně vytrácelo z písemných pramenů, slovanské etnikum bylo v oblasti Lübecku a Meklenburku stále odlišované od většinového německého obyvatelstva. Tomu mimo jiné nasvědčuje i zpráva habsburského velvyslance v moskevském knížectví Siegmunda von Herbersteina. V úvodu svého spisu *Rerum moscoviticarum commentarii* seznámil autor čtenáře s mírou rozšíření slovanského jazyka. Území, na němž se hovořilo v Habernsteinově době slovanským jazykem, se táhlo od Dalmácie, Bosny a Chorvatska až k Dunaji, kde přes Čechy, Moravu, Lužici a Slezsko pokračovalo do Polska a Ruska, přičemž slovanským jazykem se dorozumívaly i zbytky Vandalů (tj. Slovanů) v Německu na sever od Labe.⁴⁶¹ Rozšířenost slovanského jazyka popsal

⁴⁵⁹ Mathias de MECHOVIA, *Tractatus de duabus Sarmatis Europiana et Asiana et de contentis in eis*: „*Verum tamen verum usque un hodiernam diem perdurant Vindelici seu Slavi in illis locis circa Lubek seu slavi in illis locis circa Lubek Rostok Misnam et Marchiam, non in urbibus, sed in pagis et villagiis, praecipue hi, qui Sarbi et Vindae vocantur, permanent et nomina Polonorum atque Vindellicorum prisca in nominatione locorum castrorum et civitatum. Nam Lubek, Rostok, Mekelsburg etc. nomina sunt Polonica.*“ Citováno dle Baldur PANZER, *Quellen zur slavischen Ethnogenese*, s. 101–112, zde s. 103.

⁴⁶⁰ Mathias de MECHOVIA, *Chronica Polonorum*: „*Praeterea Vandali et Poloni idem fuere et sunt, quos etiam Vendas appellant, in suis provinciis circa Misnam, Slesiam et Lubek degentes, a Vandalis originem et nominationem traxerunt, unde et Almani vicini eorum, Vindelicos quasi Vandalicos a in i commutata vocant. Si ergo Vanda regina ante Christum fuit, quo et Vandali non fuerunt ante Christum, et si locuti sunt sermonem Polonorum, quod ex Vandalis et Sarbis accipitur, quo non idem fuerunt et sunt Vandali et Poloni.*“ Citováno dle Baldur PANZER, *Quellen zur slavischen Ethnogenese*, s. 112–121, zde s. 114.

⁴⁶¹ Siegmunda von HERBERSTEIN, *Rerum moscoviticarum commentarii*: „*Slavonica porro lingua, quae hodierno die corrupto nonnihil vocabulo Sclavonica appellatur, latissime patet: ut qua Dalmatae, Bossnenses, Chroati, Istrii longoque secundum mare Adriaticum tractu Forum Iulii usque Carni, quos Veneti Charsos appellant, item Carniolani, Carinthii ad Dravum fluvium usque, Stirii vero infra Gretzium, secundum Mueram Danubium tenus, indeque Mysii, Servii, Bulgari aliique Constantinopolim usque habitantes, Bohemi praeterea Lusacii, Silesii, Moravi Vagique fluvii in regno Hungariae accolae: Poloni item et Rhuteni latissime imperantes et Circasi Quinquemontani ad Pontum denique per Germaniam ultra Albim in septentrionem Vuandalorum reliquiae sparsim habitantes untur. Hi etsi omnes se Slavos esse fatentur, Germani tamen a solis Vandalis*

v úvodu své práce i Adam Bohorič, slovinský protestantský jazykovědec a autor první slovinské gramatiky s názvem *Arcticae horulae succisivae de latinocarniolana literatura*. Bohoričova jazyková příručka byla vydána v roce 1584 ve Wittenbergu a úvodní popis zemí, kde se v jeho časech užíval slovanský jazyk, je téměř shodný s popisem Herbersteina. Slovanštinu užívali kromě výše zmíněných zemí také „*Wendi ad utramque Albis ripam*“.⁴⁶² Rovněž zastával teorii o příbuznosti Slovanů (Wendi) s Vandaly. Proto označil braniborská markrabata za knížata Slovanů neboli Vandalů.⁴⁶³

Výše nastíněný výběr z písemných pramenů ukazuje, že slovanské etnikum přežívalo ještě na přelomu 16. a 17. století v oblasti Polabí, kde bylo stále rozlišováno od většinového německého obyvatelstva. Zajímavé je, že jména Obodritů a Luticů, tedy kmenů vzdorující nejdéle říšské expanzi, postupně mizela z písemných pramenů, kdežto jména Srbů a Drevanů, již byli pacifikováni již na konci 9. století, zůstala v obecném povědomí a většinou nedocházelo v jejich případě k užívání obecných pojmů „*Slavi*“ či „*Wendi*“. V jejich oblasti byl navíc patrný podíl Slovanů na začlenění tohoto území do říšských struktur, aniž by došlo k potlačení jejich kulturní svébytnosti. Ještě v době lucemburské byly záležitosti srbského obyvatelstva projednávány před srbským rychtářem (*wendischer Landrichter*).⁴⁶⁴

Slovanský jazyk nicméně na bývalém území Obodritů a Luticů postupně ustoupil do pozadí, což ovšem nebylo důsledkem nějaké germanizační politiky. V jednotlivých zákazech slovanské řeči z let 1293, 1329 a 1424 viděli někteří čeští i němečtí badatelé diskriminaci a útlak podrobených Slovanů.⁴⁶⁵ Jednalo se sice o zákazy užívání tohoto jazyka před soudy, představující jednu z hlavních záležitostí veřejného života, ale v tomto případě se jednalo o ryze praktický počin. Většina soudců byla německého původu, což do značné míry ztěžovalo vedení procesu ve slovanském jazyce.⁴⁶⁶ Pro starší období nepodávají písemné

denominazione sumpta, omnes Slavonica lingua utentes, Wenden, Winden, et Windisch promiscue appellant.“ Citováno dle Baldur PANZER, *Quellen zur slavischen Ethnogenese*, s. 125–126, zde s. 125.

⁴⁶² Adam HOHORIZH, *Arcticae horulae succisivae de latinocarniolana literatura*: „*Ad Arctum et sub Arcto ipso sunt moshi seu Moshovitae et Ruteni omnesque illi, quos Ptolemaeus Venedicum sinum occupasse scribit. Inter hunc autem sinum Venedicum et Venetum Adriaticum sinum mediū sunt Lituani, Poloni, Boiemi, Lusati vel Wendi ad utramque Albis ripam, Moravi, Walachi, Rascii et Bulgari plerique.*“ Citováno dle Baldur PANZER, *Quellen zur slavischen Ethnogenese*, s. 86–101, zde s. 140–151, zde s. 147.

⁴⁶³ Tamtéž, „*Marchiones Brandenburgenses Slavorum seu Vandalorum sunt Duces.*“

⁴⁶⁴ Shrnuje Lenka BOBKOVÁ, Luděk BŘEZINA, Jan ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, Praha 2008, s. 51–54. Podrobněji Joachim BÄHLCKE (Hrsg.), *Geschichte der Oberlausitz. Herrschaft, Gesellschaft und Kultur vom Mittelalter bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*, Leipzig 2001.

⁴⁶⁵ Joachim HERRMANN, *Die Slawen*, s. 463; Vladimír PROCHÁZKA, *O vyměření polabsko-pobaltských Slovanů a zániku jejich kultury*, *Český lid* 55, 1968, s. 153–168; MĚTŠK, Frido, *Die Stellung der Sorben in der territorialen Verwaltungsgliederung des deutschen Feudalismus*, Bautzen 1968.

⁴⁶⁶ Hans SCHULZE, *Slavica Lingua penitus intermissa – Zur Verbot des Wendischen als Gerichtssprache*, in: Klaus-Detlev Grothusen, Klaus Zernack (Hrsg.), *Europa Orientalis*, Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag, Berlin 1980, s. 354–367, zde s. 360.

prameny žádnou přesnější zprávu o jazyku užívaném při soudu v prostoru slovansko-německého soužití.⁴⁶⁷ O prolínání slovanského a německého práva se však naopak dovídáme již v 9. století. Vévoda srbské marky byl podle *Annales Fuldenses* „*leges et consuetudines Sclavicae gentis*“ znalý, jelikož s nimi často přicházel do styku.⁴⁶⁸ O jazycích před soudy a právu slovanského a německého obyvatelstva se poprvé dočítáme až ze Saského zrcadla (*Sachsenspiegel*), vzniklé pravděpodobně ve dvacátých letech 13. století.⁴⁶⁹ Autor textu Eike von Repgow se sice nezmínil o nějakém zvláštním soudnictví pro Slovaný, jelikož patrně počítal stále s personifikací práva. Před královským soudem měl podle druhého paragrafu sedmdesátého prvního odstavce třetí knihy každý právo být souzen dle práva, které obdržel při narození.⁴⁷⁰ První paragraf sedmdesátého odstavce tytéž knihy rovněž stanovil, že by na lavici svědků měly vždy sedět osoby stejné národnosti jako obžalovaný.⁴⁷¹ Sasové a Slované si byli tedy před soudem rovni a navzájem o sobě neměli rozhodovat. Zde k žádné diskriminaci nedocházelo.⁴⁷² Pro lepší orientaci a převahu německých soudců ale postupem času převládla němčina.

Žádné dlouhodobé soužití dvou kultur se nemůže obejít bez vzájemného ovlivňování a přebírání určitých zvyků jedné či druhé strany. Ovlivňování a splynutí jsou však dvě naprosto rozdílné věci. Ve prospěch německého obyvatelstva jistě hrálo i neustále proudění nových přistěhovalců a jejich početní převaha. Splynutí však nikdy nutně neznamenalo zaostalost určitého celku, jehož do sebe asimiloval početnější společenství. Varjagové na Rusi či bulharská elita po příchodu Slovanů na Balkán se asimilovali rovněž stejně rychle. V Polabí navíc hrály svoji roli i nové politické poměry, jimž se místní obyvatelé snažili co nejvíce přizpůsobit. To platilo i u bývalého obodritského vládnoucího rodu Niklotovců, jejichž slovanský původ a tradice v prvním století po pádu jejich kmenového státu ustoupila do pozadí. V souvislosti s ambiciózní politikou vzdálených potomků knížete Pribislava byla

⁴⁶⁷ Pro prostředí Polabských Slovanů více Vladimír PROCHÁZKA, *Sněmovnictví a soudnictví Polabsko – Pobaltských Slovanů*, Vznik a počátky Slovanů 3, 1960, s. 83-122.

⁴⁶⁸ *Annales Fuldenses* a. 849, s. 38.

⁴⁶⁹ K tomu více Christian HETZ, *Die Rolle des Sachsenspiegels in der Judikatur des deutschen Reichsgerichtes in Zivilsachen*, Kiel 2010.

⁴⁷⁰ *Sachsenspiegel* III § 2 odst. 71, s. 257, (MGH *Fontes iuris N.S.*): „*Hevet aver he in dedescheme geklaget oder geantwardet oder ordel gevunden vor gerichte, unde mach men is ene vertugen, he mut antwarden in dudescheme, ane vor deme rike, went dar hevet manlik recht na sine bord.*“

⁴⁷¹ *Sachsenspiegel* III § 1 odst. 70 s. 255: „*Swar men nicht ne dinget under koninges banne, dar mut iewelk man wol ordel winden over den anderen, den men nicht rechtlos bescelden mach, ane de Wend oppe den Sassen unde de Sasse oppe den Wend.*“

⁴⁷² Více Hans SCHULZE, *Slavica Lingua*, s. 358–360.

však v druhé polovině 14. století znovu oživena. Nejprve se však museli vypořádat se změnou politického statusu jejich panství.⁴⁷³

4.2 Nobiles domini Slaui

Polabští Slované se dostávali do kontaktu s německým a dánským prostředím prakticky od svého příchodu do Polabí, což se projevovalo mimo jiné na některých jménech obodritských knížat. Jméno představovalo ve středověku odkaz dávných předků, spojení minulosti se současností a někdy i současnou politickou orientaci rodu.⁴⁷⁴ Víme, že většina známých příslušníků této dynastie byla navzdory tamější pohanské majoritě křesťany a u několika z nich známe jak jejich původní slovanské jméno, tak i jméno německé, které dostali při svém křtu. To je případ knížete Mstivoje, pokřtěného jménem Billung podle saského vévody Hermana Billunga, a Pribigněva, jenž dostal křestní jméno Udo. U dalších se zachovalo v písemných pramenech jenom jejich německé jméno. Otázkou zůstává, zda nějaké slovanské jméno vůbec někdy měli. Nejmocnější obodritský kníže Gotšalk (německy *Gottschalk*) mohl své jméno získat během svého pobytu v klášteře v Lüneburku, kde se v mládí vzdělával. Jeho druhý syn byl pojmenován jménem Jindřich, který posléze ve jménech svých dětí zpodobnil směr své zahraniční politiky. První Jindřichův syn se jmenoval Svatopluk, což bylo často užívané jméno u Pomořanů, z nichž pocházela i Jindřichova manželka Slavina. Jméno dalšího Jindřichova syna Mstivoje představovalo odkaz na tradiční rodové jméno nakonovských knížat, zatímco jména Valdemar a Kanut odkazovala na dánské prostředí, jež bylo domov Jindřichovy matky. V Dánsku můžeme hledat i původ jména Jindřichova vnuka a posledního člena vládnoucí linie Nakonovců Svenka (*Zvenko*, *Zvinike*, *Sveinke*), zavražděného v roce 1131. Jednalo se zřejmě o jakousi zdobnělinu dánského jména Sven, jehož nositelem bylo i několik dánských králů.

V Niklotovském rodě, alespoň u nám známých členů, převažovala až do smrti knížete Pribislava v roce 1178 slovanská jména. V následné vládě jeho potomků zaznamenáváme zřetelné stopy rychle postupující germanizace uvnitř celé dynastie. Pribislavův syn dostal jméno již čistě německé jméno Jindřich Borvin, a stejně tak i jeho vnuk. Tento Jindřich

⁴⁷³ K vývoji Meklenburska ve 12. a 13. století více Ernst MÜNCH, *Zwischen Reich und auswärtigen Mächten. Mecklenburgs Entwicklung unter dem Einfluß von deutschen und Dänen im 12. und 13. Jahrhundert*, In: Johannes Erichsen (Hrsg.), *1000 Jahre Mecklenburg. Geschichte und Kunst einer europäischen Region*, Rostock 1995, s. 27-34.

⁴⁷⁴ K jménům přemyslovské a piastovské dynastie více Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*, Praha 2005; Kazimierz JASIŃSKI, *Rodowód pierwszych Piastów*, Wrocław/Warszawa 1992; Týž, *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007.

Borvin II. po sobě zanechal nejméně šest dětí - Jana, pozdějšího pána z Meklenburku, Mikuláše, pána z Werle, Jindřicha Borvina III., pána z Rostocku, Pribislava, pána z Parchimu a dvě dcery Markétu, provdanou za hraběte Günzela III. ze Schwerinu, a Matyldu, manželku pomořanského vévody Sambora II. Mezi syny Jindřicha Borvina II., mezi něž bylo meklenburské knížectví rozděleno po jeho smrti v roce 1226, nacházíme pouze jediné slovanské jméno odkazující na stará obodritská knížata. Meklenburský rod se tímto rozdělením rozvětvil na čtyři větve, v nichž se slovanská jména již prakticky nevyskytovala. Ojedinělou výjimku představoval stejnojmenný syn Pribislava z Parchimu, jenž ovšem zemřel bezdětný v roce 1316 a jeho linie tak vymřela po meči. Neslovanské jméno dostal i Mikuláš I. z Rostocku (*Nicolaus*), syn bratra posledního obodritského knížete Pribislava. Mohlo se ovšem rovněž jednat o latinskou podobu jména Niklot. Vztahy mezi Mikulášem (Niklotem?) a jeho bratrancem Jindřichem Borvinem I. nebyly nikdy příliš vřelé a v letech 1183–1185 proti sobě oba bratřenci vedli otevřenou válku, jež bude ještě níže zmíněna.

Úvahy o dvou zneprátelených větvích meklenburského rodu, z nichž jedna zůstala věrna svému slovanskému odkazu a vedla boj proti „kolaborujícím“ příbuzným, hraničí s čistou fantazií a ničím nepodloženými domněnkami. Faktem ovšem zůstává, že slovanská jména z přímé linie potomků obodritských, později meklenburských knížat vymizela prakticky okamžitě po smrti Pribislava v roce 1178. Ojediněle se ve třetí a čtvrté generaci sice objevilo jméno Pribislav, ale posléze slovanská jména zcela zmizela. Je však nutno brát neustále na vědomí, že jménem neznáme všechny mužské i ženské příslušníky tohoto rodu stejně jako u jiných středověkých panovnických či šlechtických rodů.

O příslušnících Nakonovců a prvních Niklotovců máme dochované zprávy převážně v kronikách a ve stručných analistických zprávách. V obou případech, jak již bylo řečeno, převládal titul „*dux Sclavorum*“ nebo „*princeps Abotritorum*“. V diplomatickém materiálu se příliš neobjevovali, a proto je analýza proměn jejich titulatury značně obtížná. Lepší pozice se nám dostává v případě posledního obodritského knížete Pribislava, který se objevil ve svědečných řadách několika listin Jindřicha Lva. Jeho jméno bylo v těchto listinách zapsáno s přídomkem „*de Kyzin*“ či „*de Mecklenburg*“. K přídomku „*de Mikelenburg*“ přibýlo v jednom případě ještě „*princeps Sclavorum*“, pod což spadal i pomořanský vévoda Kazimír.⁴⁷⁵ Ve všech případech zaujímalo Pribislavovo jméno v listinách Jindřicha Lva poslední místo svědečných řad. Samotný Pribislav vydal jednu listinu při založení kláštera v Doberanu, k níž bude ještě níž přihlédnuto.

⁴⁷⁵ MGH DD 1. Die Urkunden Heinrichs des Löwen Herzog von Sachsen und Bayern, č. 90, s. 137, č. 91, s. 140, č. 92, s. 142, č. 103, s. 157.

S nástupem Pribislavova syna a zvláště s nástupem další, třetí generace meklenburských knížat, jež si území rozdělila v již zmíněném tzv. Meklenburském dělení (německy *Mecklenburgische Hauptlandesteilung*), zmizely i poslední odkazy na starou titulaturu obodritských knížat. Plynulý přechod byl patrný již u samotného Pribislava a zejména u jeho syna Jindřicha Borvina. Pribislavův syn narozdíl od svého otce již vydával pravidelně vlastní listiny, v nichž se tituloval jako „*dominus Magnopolensis*“, „*princeps de Michelinburg*“ nebo „*her zu Mekelnburg*“.⁴⁷⁶ Stará titulatura „*princeps Slavorum*“ se již až na několik výjimek neužívala.⁴⁷⁷ V jednom případě bylo v Jindřichově titulatuře zmíněno i jméno Chyžanů, bývalého kmene lutického svazového jádra, připojeného k obodritskému svazu po ukončení lutické občanské války.⁴⁷⁸ Kmen Chyžanů se nicméně objevil i v listině Jindřichova bratrance Mikuláše z 25. května roku 1200, oznamující jeho smrt v bitvě u Waschowa, v níž bojovali společně se svým bratracem Jindřichem Borvinem I. jako vazalové dánského krále Knuta VI. proti Adolfovi I., hraběti z Dasselu.⁴⁷⁹ V předchozích svých listinách se označoval titulem, který náležel i jeho otci a strýci.⁴⁸⁰ Jméno Jindřicha Borvina I. bylo rovněž uvedeno v několika nekrologiích doberanského a amelungsborského kláštera. Patrně nejzajímavější je zápis z nekrologií doberanského kláštera, v němž stojí: „*Hinricus Burwy dei gra. princeps Magnopolensis, Sclauorum, Kissinorum.*“⁴⁸¹ v případě amelungsborského kláštera se jednalo mnohem jednodušší zápis: „*Burwinus princeps Sclauorum...*“⁴⁸² Změnu v titulatuře završil nástup Jindřichova stejnojmenného syna.

Jindřich Borvin II. ve svých listinách používal většinou jednoduchého titulu „*dominus Magnopolensis*“. Zajímavější je zápis opět v nekrologiu amelungsborského kláštera, kde byl Jindřich II. označen jako: „*Henricus, Burwini principis Sclauorum fillius*“.⁴⁸³ Titul „*princeps Sclauorum*“ se zde vztahoval pouze na Jindřicha I., a nikoliv na jeho syna. Je zajímavé, že prakticky stejný zápis nacházíme později v amelungsborském nekrologiu, informujícím

⁴⁷⁶ Mecklenburgische Urkundenbuch - Herausgegeben von dem verein für mecklenburgische Geschichte und Alterthumskunde, Band I. 786-1250, Schwerin 1863. (Dále uváděno pod zkratkou MUB I.). Titul „*dominus Magnopolensis*“ užil Jindřich Borvin například v listině z 24. června roku 1218. (MUB I. č. 244, s. 243-244). Poměrně často se objevuje i jiná variace „*...princeps de Michelinburg...*“ (MUB I. č. 197, s. 187). Tato listina, jejíž vydavatelem byl lübecký biskup Dietrich v roce 1210, je zajímavá především biskupovým oslovením Jindřicha. „*...Heinricus Teutonicos...*“. V německých listinách je Jindřich označován jako „*her zu Mekelnburg*“ (MUB I, č. 192, s. 184).

⁴⁷⁷ MUB I, č. 254, s. 238: „*..., ego Henricus Burwinus dei gratia princeps Slavorum ...*“

⁴⁷⁸ Tamtéž I, č. 239, s. 370: „*Ego Henricus Burewinus Magnopolitanorum et Kyzenorum princeps...*“

⁴⁷⁹ MUB I. č. 166, s. 163: „*Nicolaus dei gra. Cuscinorum et Kissinorum princeps.*“

⁴⁸⁰ Tamtéž I, č. 147, s. 142: „*Ego Nicolaus dei gratia Slauorum princeps...*“. Mnohem zajímavější je listina z 8. dubna roku 1189, kde byl Mikuláš uveden jako: „*Nicolaus dei gratia Slauorum princeps, ex quo principatum in Slauia suscepi...*“ (MUB I. č. 148, s. 144).

⁴⁸¹ MUB I, č. 336 b, s. 327. Stejně pak Tamtéž I. č. 152, s. 150.

⁴⁸² Tamtéž I. č. 336 c, s. 327.

⁴⁸³ Tamtéž I, č. 324 b, s. 318.

o smrti Jindřichova syna Mikuláše I. z Werle, přičemž titul „*princeps Sclauorum*“ zde opět náležel pouze Mikulášovu otci.⁴⁸⁴ Sám Mikuláš je v jedné listině z roku 1232 uveden jako „*princeps Sclauie*“.⁴⁸⁵ Tím ovšem stará titulatura zmizela. Synové Jindřicha Borvina II., mezi něž byla země rozdělena, užívali většinou každý svoji vlastní titulaturu podle svého „údělu“.⁴⁸⁶

Starý odkaz na slovanskou minulost a titulaturu v listinách meklenburských pánů zmizel již ve třetí generaci po smrti knížete Pribislava v roce 1178. Naproti tomu pomořanská knížata užívala titulu „*dux Dyminensis*“, „*dux Pomeranorum*“ a v méně případech „*dux Stetinensis*“, přičemž ale svojí četností převažoval titul „*dux Slauorum*“⁴⁸⁷. Kníže Kazimír II. ve své listině z 26. července roku 1215 dokonce užil titulu „*Kazimarus Pomeranorum dux, Leuticiorum princeps...*“.⁴⁸⁸ Zmínka o Luticích představuje však pouhou výjimku. U některých knížat titul „*dux Slauorum*“ dokonce zcela převládal. Kníže Barnin I. jej používal takřka výhradně.⁴⁸⁹ Tento titul se objevil dokonce ještě v listině Karla IV. z 8. července roku 1348, jíž Karel povýšil bratry Albrechta a Jana z Meklenburku do stavu říšských knížat a vévodů z Meklenburku.⁴⁹⁰ Zatímco oba bratři vystupují v Karlově listině s přídomkem „*de Magnopoli*“ či titulem „*dux Magnopolenses*“, pomořanský vévoda Barnin IV., který byl zapsán do svědečné řady, naopak s titulem „*Barnym Stetinen[si], Slauorum et Pomeran[ie] [dux]*“. Listina byla vydána v Praze, a proto ve svědečné řadě najdeme na prvních místech Arnošta z Pardubic či Jošta z Rožmberka. Barnin zaujímá v listině čtvrté

⁴⁸⁴ MUB I, č. 304, s. 316: „*Nycolaus, filius Burwini principis Slauorum,...*“

⁴⁸⁵ Tamtéž I, č. 396, s. 401.

⁴⁸⁶ Jindřichův syn Jan užíval téměř výhradně titulu „*dominus Magnopolensis*“ (srov. MUB I. č. 337, s. 328, č. 362, s. 347, č. 397, s. 401 atd.). Jeho bratr Mikuláš se, kromě výše zmíněných výjimek tituloval jako „*dominus de Rostock*“ (srov. MUB I. č. 410, s. 414–415, č. 415, s. 418–419, č. 433, s. 430–431, atd.), a „*dominus de Werle*“ (srov. Mecklenburgische Urkundenbuch - Herausgegeben von dem verein für mecklenburgische Geschichte und Alterthumskunde, Band II. 1251–1280, Schwerin 1864, č. 1079, s. 296, č. 1164, s. 358, č. 1182, s. 374, atd.). Tento titul používal i Jindřich Borvin III. (MUB II., č. 463, s. 460, č. 550, s. 527, atd.). Po smrti bratra Jana v roce 1264 přebral Jindřich i titul „*dominus de Magnopoli*“ nebo „*dominus Megapolensium*“, (MUB II. č. 1059, s. 280, č. 1222, s. 331, č. 1123, s. 332, atd.). Poslední bratr Pribislav užíval titulu „*dominus de Parchem*“ popřípadě „*dominus de Richenberh*“, (MUB I. č. 569, s. 538, MUB II. č. 732, s. 50, č. 743, s. 57, č. 750, s. 64).

⁴⁸⁷ Srov. MUB I, č. 373, s. 358–359, č. 223, s. 284, č. 225, s. 211–212, atd..)

⁴⁸⁸ MUB I, č. 219 A, B, s. 205.

⁴⁸⁹ Titul „*dux Slauorum*“ například MUB I. č. 542, s. 666; č. 579, s. 698; MUB II. č. 769, s. 89; č. 1044, s. 281; č. 1050, s. 284, č. 1071, s. 299 atd. Společná listina Barnina I. a Wartislava III. z roku 1244: „*Barnin dei gratia dux de Statin et Wartizlaus eadem gratia dux de Dimin omnibus in perpetuum...*“ (MUB I, č. 686, č. 563), představuje jednu z mála výjimek, protože společně vystupují v listině z roku 1253 jako: „*Barnim et Wartizlaus dei gratia Slauorum ac Dyminii duces...*“ (MUB II. č. 723, s. 55). V menší míře pak „*Barnin dei gracia dux Stetinensis...*“ (MUB II, č. 1162, s. 368; č. 1170, s. 376; č. 1445, s. 586). K slovanským jménům a titulům pomořanských knížat více Rudolf BENL, *Slawische Stammesnamen in pommerschen Urkunden und die Frage der pommerschen Reichszugehörigkeit*, Baltische Studien 72, 1986, s. 7–23.

⁴⁹⁰ Mecklenburgische Urkundenbuch - Herausgegeben von dem verein für mecklenburgische Geschichte und Alterthumskunde, Band X. 1346–1350, Schwerin 1877, č. 6860 A, s. 194–197.

místo, čili poměrně čestnou pozici. Listina pro meklenburské bratry se zachovala i v němčině.⁴⁹¹ V této verzi byl však Barninův titul zkrácen na „...*di hochgebornen Barnym zu Stetin*“. Důvod tohoto zkrácení není přesně znám. Německé překlady latinských listin sice nebyly psány s takovou pečlivostí a zdobností, ale u ostatních svědků nebyla jejich titulatura významně narušena. Ať už se jedná o omyl písařův nebo prosté zkrácení, je uchování starého titulu v pomořanském prostředí patrné a přetrvalo i po celé 14. století.⁴⁹²

Podobný příklad nacházíme v listinách dánských králů a královen, důsledně se titulujících jako „*Danorum Slauorumque rex...*“ a „*Danorum Slavorumque regina*“.⁴⁹³ Užíváním tohoto titulu stvrzovali dánští panovníci své nároky na ostrov Rujánu, o kterou vedl dánský král Valdemar I. vleklý spor s Jindřichem Lvem.⁴⁹⁴ Tento stav zůstal nezměněn až do 16. století. Naproti tomu rujánská knížata, vládnoucí pod vlivem dánského království, užívala většinou titulu „*princeps Ruyanorum*“ a za knížata všech Slovanů se patrně nikdy nepovažovala.⁴⁹⁵

S tradičním chápáním slovanských zemí mezi Labem a Odrou souvisel i geografický termín *Scлавinia*. Dokonce i po smrti posledního obodritského knížete Pribislava byli jeho potomci považováni za „*nobilium dominorum Slauię*“. Samotný Pribislav vydal 1. října roku 1171 společně s Jindřichem Lvem a Brunem Schwerinským listinu, v níž užil zřejmě nejvíce honosnou titulaturu: „*Pribizlawus Magnopolitanorum et Kissinorum ac tocius Slauię regulus atque nobilis princeps...*“.⁴⁹⁶ Jednalo se o zakládající listinu cisterciáckého kláštera v Doberanu, kde vznikla i rodová hrobka, v níž posléze spočinul Pribislav a jeho potomci.⁴⁹⁷ Tato titulatura se značně liší od těch, pod nimiž Pribislav vystupoval ve výše zmíněných

⁴⁹¹ MUB X. č. 6860 B, s. 197–200. Karel udržoval vřelé vztahy s pomořanskými vévody. K tomu více Klaus CONRAD, *Die Belehnung der Herzöge von Pommern durch Karl IV. im Jahre 1348*, In: Hans Patze (Hrsg.) *Kaiser Karl IV. 1316-1378. Forschungen über Kaiser und Reich*, s. 391–406.

⁴⁹² K pozdější slovanské tradici u pomořanských knížat více Heidelberg, BÖCKER, *Slawisches in herzoglich-adliger Tradition - Herzog Bogislaw X. von Pommern (1454-1523) - Fürst an der Wende oder Wenden-Fürst?* In: *Slawen und Deutsche im südlichen Ostseeraum*, In: *Slawen und Deutsche im südlichen Ostseeraum vom 11. bis zum 16. Jahrhundert. Archäologische, historische und sprachwissenschaftliche Beispiele aus Schleswig-Holstein, Mecklenburg und Pommern. Vorträge Symposium Kiel, 18.-19. Oktober 1993, Neumünster 1995*, s. 171-200.

⁴⁹³ Srov. MUB I. č. 173, s. 170, č. 177, s. 177, MUB II. č. 716, s. 38, č. 1121, s. 331, č. 1251, s. 430, atd.. Syn Valdemara II. Abel, který se stal dánským králem se tituloval jako „*A. dei gracia Danorum Slaorumque rex, dux Jucie...*“ (MUB II. č. 675, s. 7).

⁴⁹⁴ Více Hans-Otto GAETHKE, *Herzog Heinrich*, s. 358–427; Horst-Diether SCHROEDER, *Kämpfe um Rügen im Mittelalter*. Greifswald-Stralsunder Jahrbuch 8, 1968/1968, s. 7–18. K zahraniční politice a následním pádu Jindřicha Lva více Jan ZELENKA, „*Sic sapiens imperator coniuratione rebellium repressit*“, *Fridrich Barbarosa a české knížectví v optice procesu s vévodou Jindřichem Lvem*, MHB 11, Praha 2007, s. 39–77; Ferdinand OPLL, *Fridrich Barbarossa. Císař a rytíř*, Praha 2001, s. 192–266.

⁴⁹⁵ MUB II. č. 810, s. 114, č. 1027, s. 257, č. 1427, s. 561, atd.

⁴⁹⁶ MUB I. č. 95, s. 94.

⁴⁹⁷ K významu doberanského kláštera více Sven WICHERT, *Das Zisterzienserkloster Doberan im Mittelalter, Studien zur Geschichte, Kunst und Kultur der Zisterzienser*, Berlin 2000.

listinách jako vazal Jindřicha Lva. Ostatně Arnold Lübecký jmenoval Pribislava jako „*rex Sclavorum*“, pro což zřejmě našel oporu v titulu jeho otce z Helmoldovy kroniky, a to i v době, kdy se již dávno poddal saskému vévodovi.⁴⁹⁸

Označení „*vznešení pánové Sclavinie*“ se objevuje v několika listinách z druhé poloviny 13. století. Synové braniborského markraběte Oty III. vydali v roce 1281 či 1283 potvrzovací listinu cisterciáckému klášteru v Dargunu, v níž klášteru potvrdili všechna práva a statky, získaná od pomořanských knížat a vznešených pánů Slavanie, tj. potomků Jindřicha Borvina II. V přesném znění zaručovala listina práva a statky získané „...*a duxibus Pomeranie, Buchezlao videlicet et Cazimaro, Wartizlao ac Barnim, et a nobilibus dominis Slauię, Hinrico videlicet de Werle filiisque suis Johanne, Nicolao, Burwino, Pribizlao et heredibus eorum...*“⁴⁹⁹ Stejně je tomu i v listině pro doberanský cisterciácký klášter, v níž však opět chybí přesná data.⁵⁰⁰ Synové Jindřicha Borvina II. byli v textu souhrnně označeni jako „*nobiles domini Slauię*“, narozdíl od knížete Vitislava II. z Rujány a hraběte schwerinského Helmolda III. Naproti tomu v úvod návrhu spolku Jana Saského, slovanských pánů a několika měst proti markraběti braniborskému z roku 1383 zní: „*Notum sit, quod dominus Johannes Saxonie dux, domini Slauię tales et taliter et eorum vasalli et ciuitates tales...*“. Oni „*domini Slauię*“ zde nebyli přesně určeni a v závěru celého textu nacházíme titul „*dux Slauię*“ pouze u pomořanského knížete Barnina II. a rujánského vládce Vitislava II.⁵⁰¹ Zmiňovaný spolek posléze skutečně 13. června roku 1283 vznikl. V zakládající listině byli již všichni členové vypsáni jednotlivě pod svými běžnými tituly a označení „*dominis Slauię*“ zde už nenacházíme. Jedině pomořanskému knížeti Bogislavovi IV. zůstal titul „*dux Slauię*“.

Na konci 13. století pod termín *Sclavinia* náležely i některé okolní země. Například Pribislav II., v této době jeden z mála nositelů slovanského jména v meklenburském rodu z větve Parchim–Richenberg, užil v listině z roku 1270 titulu „*dominus in Wolin, dictus de Slavia*“.⁵⁰² Dánský král Erik V. osvobodil 21. dubna roku 1278 některá města na bývalém obodritském území, tj. Lübeck, Wismar a Rostock společně s pomořanskými městy Stralsund,

⁴⁹⁸ Arnold (22), s. 74; Helmold I (84), s. 162.

⁴⁹⁹ MUB II, č. 1555, s. 646–647. K významu kláštera Dargun mezi Meklenburskem a Pomořanskem více Heike REIMANN, *Die historische Bedeutung des Zisterzienserkloster Dargun für die mittelalterliche Entwicklung eines mecklenburgisch-pommernschen Grenzgebietes*, Zisterziensische Wirtschaft und Kulturlandschaft, Berlin 1998. Zisterziensische Wirtschaft und Kulturlandschaft, Berlin 1998, s. 48–63. (= Studien zur Geschichte, Kunst und Kultur der Zisterzienser, Bd. 3).

⁵⁰⁰ Tamtéž II. č. 1556, s. 647.

⁵⁰¹ Mecklenburgische Urkundenbuch – Herausgegeben von dem Verein für mecklenburgische Geschichte und Alterthumskunde, Band III. 1281–1296, č. 1681, s. 83.

⁵⁰² MUB II, č. 1180, s. 372–373.

Greifswald a Štětín, od cel při konání trhů.⁵⁰³ Všechna tato města měla být „*per Slauiam constitutis*“, přičemž Erik opět použil tradiční titul „*Danorum Slauorumque rex*“. Na druhou stranu o rok dříve potvrdil Rudolf Habsburský Albrechtovi Saskému a Albrechtovi Brunšvickému jejich práva nad městy Lübeck, Goslar, Mühlhausen a Nordhausen nacházející se „*in terris Saxonia, Thuringie et Slauię*...“⁵⁰⁴ Nejvíce informací nám poskytuje listina magdeburského arcibiskupa Konráda II. ze Sternbergu z roku 1272, jíž se arcibiskup zavázal spojenectvím s meklenburskými pány, knížetem rujánským a schwerinským hrabětem Gunzelinem III., souhrnně známých jako „*dominii Slauię*“, proti braniborskému markraběti.⁵⁰⁵ Zajímavější je ovšem závěr celé listiny, kdy se dovídáme něco o hranicích Slauię: „*Sequemur autem dominos Slauię usque ad fluuium Edram et usque ad mare attingens fines Slauię, ipsi vero sequentur nos usque ad fluuium Edram et usque ad item trans Oderam usque ad fluuium Netce dictum. Post [dece]ssum eciam nostrum astatit nostrum capitulum dictis dominis Slauię, et domini Slauię nostro capitulo...*“⁵⁰⁶

Sonda do diplomatického materiálu z období po pádu kmenového státu Obodritů nasvědčuje přetrvávání staré slovanské tradice nejen v titulatuře meklenburských knížat, nýbrž i ve stále srozumitelném geografickém termínu *Sclavinia*. Ačkoliv paradoxně stará titulatura obodritských vládců vymizela během prvních generací po smrti knížete Pribislava v roce 1178, nacházíme ji nadále u Pomořanských knížat, později vévodů, a dánských králů. Nejednalo se ze strany pánů z Meklenburku o nějaké záměrné vytlačování či zamlčování svého původu. Potomci Jindřicha Borvina I. žili již ve zcela jiné době a je pouze otázka, nakolik ovládali ještě slovanský jazyk, či jak veliké měli povědomí o svém slovanském původu. Zcela se však vytratit nemohlo, protože v souvislosti s ambiciózní politikou meklenburského rodu, zejména v polovině 14. století, začala znovu slovanská, tj. královská, tradice hrát svoji roli. Návrat ke svému dědictví tedy není nutně výsledkem období romantismu v první polovině 19. století.

⁵⁰³ MUB II, č. 1462, s. 583–584.

⁵⁰⁴ Tamtéž II, č. 1443, s. 573.

⁵⁰⁵ Tamtéž II, č. 1250, s. 428–429: „...*vir[is] nobilibus domino Nicholao de Werle, comiti Guncelino de Zwirin, domino Heinricho Magnopolensi, domino Wizlao de Rugin, domino Woldemaro de Rotstoc, dominis Slauię, et eorum filiis...*”.

⁵⁰⁶ Tamtéž II, č. 1250, s. 429.

4.3 Znovunalezené dědictví

Vytvářením dynastických příběhů vysvětlujících nejstarší počátky rodu hledaly jednotlivé urozené rodiny možnost zvýšení své společenské prestiže či podpoření svých politických ambicí. Největší rozkvět tohoto literárního žánru zaznamenáváme v období přelomu pozdního středověku a začínající renesance.⁵⁰⁷ Již v období pozdního středověku vznikl bezpočet heraldických pověstí a dynastických legend vytvořených na objednávku jednotlivých vznešených rodin. V tomto ohledu nebyla oblast Meklenburska nějak výrazně zaostalá. Vývoj rodinného sebeuvědomění meklenburských knížat, později vévodů, představuje velice zajímavý, avšak ne zcela probádaný úsek jejich rodové historie, přičemž došlo k jakémusi „rozpomenutí“ na slovanskou minulost Meklenburska. Vývoj tohoto trendu bych rád demonstroval stručným představením v českém prostředí takřka neznámých kronik Ernsta Kirchberga (Ernst von Kirchberg) a Mikuláše Marschalka (Nicolaus Marschalk).⁵⁰⁸

Kronika Ernsta Kirchberga, narozeného někdy v první polovině 14. století, vznikla na zakázku meklenburského knížete a od roku 1348 vévody Albrechta II. Meklenburského. Ambiciózní Albrecht pokračoval v politice, jejíž směr udal již Albrechtův otec Jindřich II., zvaný meklenburský lev. Za vlády Albrechta II. dosáhlo Meklenbursko svého územního rozmachu, který s menšími změnami vydržel až do konce vlády rodu meklenburských po ukončení první světové války v roce 1918.⁵⁰⁹ Již Albrechtův otec Jindřich získal zpět panství Stargard a Rostock, v čemž pokračoval i jeho syn, který k rodovým državám připojil zejména Strelitz a Ahrenberg. Asi největším Albrechtovým územním úspěchem bylo odkoupení hrabství Schwerin po sérii jednání v letech 1357–1358.⁵¹⁰ Území odtržené Jindřichem Lvem od bývalé obodritské domény se tak po téměř dvou set letech znovu vrátilo pod vládu

⁵⁰⁷ Funkci erbu a erbovní pověsti jako prostředku reprezentace více Werner PARAVICINI, *Gruppe und Person. Repräsentation durch Wappen im späteren Mittelalter*, in: Otto Gerhard Oele, Andrea von Hülsen-Esch (Hrsg.) *Die Repräsentation der Gruppen. Texte-Bilder-Objekte*, Göttingen 1998, s. 327–398.

⁵⁰⁸ Nejnovější německá edice Christa GORDSHAGEN, Roderich SCHMIDT: *Die Mecklenburgische Reimchronik des Ernst von Kirchberg* Böhlau, Köln 1997; *Chronicon der mecklenburgischen Regenten etc. reim-weise*, in: Ernst Joachim de Westphalen (Hrsg.), *Monumenta inedita rerum Germanicarum praecipue Cimbricarum et Megapolensium I*, Leipzig 1739, s. 561–646. Dostupné i na portálu düsseldorfské univerzity: <http://digital.ub.uni-duesseldorf.de>. Tyto dvě kroniky byly vybrány jako doplnění sondy v závěru práce Libuše Hrabové, v níž se autorka zabývala rozbořením několika kronik 15. a 16. století, především Albrechtem Krantzem a jeho dílem. Kroniky autorů Ernsta Kirchberga a Mikuláše Marschalka však do svého výzkumu nezahrnula. Více Libuše HRABOVÁ, *Stopy*, s. 217–232.

⁵⁰⁹ Shrnuje Ernst, MÜNSCH, *Herrschaftsbildung und Staatswerdung in Mecklenburg und Vorpommern im 13. und 14. Jahrhundert*, in: Karge Wolf, Peter-Joachim Rakow, Ralf Wendt (Hrsg.), *Ein Jahrtausend Mecklenburg und Vorpommern*, Rostock 1995, s. 43–49; Karge, WOLF, *Die Geschichte Mecklenburgs*, Rostock 1993, s. 27–32.

⁵¹⁰ K osobě a politice Jindřicha II. Lva více Wolfgang HUSCHNER, Heinrich II. (der Löwe), in: *Biographisches Lexikon für Mecklenburg* 6, Lübeck 2011, s. 156–162; Dirk JÄCKEL, *Der Herrscher als Löwe – Ursprung und Gebrauch eines politischen Symbols im Früh- und Hochmittelalter*, Köln 2006.

Pribislavových potomků, pod níž zůstalo až do konce monarchie v roce 1918. Dynastie meklenburských je tedy výjimečná nejen délkou svého panování, přerušenu pouze za doby třicetileté války v letech 1628–1631, nýbrž i svým slovanským původem, jež měla znovu připomenout rýmovaná kronika Ernsta Kirchberga.

Albrechtovy dobré vztahy s císařem Karlem IV., jehož královské volby se v roce 1346 společně se svým bratrem Janem zúčastnili, ačkoliv během bojů mezi Lucemburky a Wittelsbachi stáli zpočátku spíše stranou. Již o rok později jim Karel potvrdil všechny držby včetně někdejší braniborské země Stargard, kterou pro sebe získal právě Albrecht II. Následné pražské povýšení Albrechta a Jana z 8. července roku 1348 na meklenburské vévody bylo jen dalším důsledkem jejich podpory v Karlově závěrečném boji o říšskou korunu. Tímto aktem byly rovněž anulovány veškeré dřívější lenní závislosti, počínaje Pribislavovou přísahou Jindřichovi Lvovi nebo lenním slibem dánskému králi Knutovi VI. Něco podobného lze pozorovat i v Karlově udělení pomořanského vévodství Barninovi III. Pomořansko-Štětínskému z června roku 1348, čímž byla zrušena jeho závislost na Braniborsku.⁵¹¹ Cennými spojenci se císaři stali meklenburští i v jeho zápase o braniborské dědictví.⁵¹² Albrecht určil i další směr meklenburské politiky, směřující na sever. Kromě udržování dobrých vztahů s dánským králem Valdemarem IV. se v roce 1336 oženil v Rostocku se Eufémií Švédskou, v jejichž žilách kolovala krev norských a švédských králů. Vyvrcholením tohoto směru Albrechtovy zahraniční politiky byla volba jeho druhorozeného stejnojmenného syna švédským králem v roce 1364. Kirchbergova kronika měla připomenout dávné Albrechtovy slovanské předky, honosící se královským titulem. Dodání starobylosti královského původu meklenburského rodu a zřejmě i podpoření nároků na dřívější územní zisky knížete Jindřicha a jeho syna Albrechta, bylo hlavním posláním Kirchbergova díla.

Kroniku dokončil Kirchberg podle svých vlastních slov 8. ledna 1378.⁵¹³ Ačkoliv byl zadavatelem Albrecht II., jeho vládou se kronika vůbec nezabývá. Své vyprávění ukončil autor smrtí Albrechtova otce Jindřicha II. v lednu 1329. Posléze následuje ještě 14. kapitola,

⁵¹¹ K tomu více Klaus CONRAD, *Die Belehnung der Herzoge von Pommern durch Karl IV. im Jahre 1348*, in: Hans Patze (Hrsg.), *Kaiser Karl IV 1316-1378. Forschungen über Kaiser und Reich*, Neustadt an der Aisch 1978, s. 391–406.

⁵¹² Ke vztahům Karla IV. a Albrechta II. Meklenburského více Wolf-Dieter MOHRMANN, *Karl IV. und Herzog Albrecht II. von Mecklenburg*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 114, 1978, s. 353-389. K úloze meklenburských vévodů v Karlově boji o Braniborsko více Lenka BOBKOVÁ, *Markrabství Braniborské v rukou Lucemburků*, in: Lenka Bobková, Jana Frantysová-Matějková, Jan Zdichynec, *Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku. Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném dne 4. června 2002 na FF UK, Praha 2003*, s. 159 - 190.

⁵¹³ Kirchberg, „*daz was, du man sreib tusint iar, dryhundert achte vnd sybenczig vord, also lange nach godes gebord, uf den frytag nach epyphany, du bestunt ich kunsten fry dyt buch zu puren vnd zu synen, dudisch gar vz den latinen, vnd hub an also dyt werg, daz ted ich Ernst von Kirchberg.*“

pojednávající o pánech z Werle a Rostocku až do časů třech známých dětí Mikuláše IV. z linie Werle-Goldberg v polovině 14. století. Kvůli výraznému rozvětvení meklenburského rodu po prvním územním dělení mezi potomky Jindřicha Borvina II. musel Kirchberg zdůraznit jejich společný původ: „*Nu insage ich hy mit keynre Schicht, noch lange von synen kynden nicht. Ich will berichten rechte, erst der von Werle geschlechte, und der Herren von Rodestog, synre Vettirn sündir vorczog, Sy sint von eyne Stamme komen, mechtig und edel Fürsten fromen, von Mekilnborg dy Herren jo, von Rostok und Werle so. Ir aldern schrieben sich allen enden, Könige und Fürsten gantz von Wenden.*“⁵¹⁴ Nejednalo se tedy o kroniku oslavující osobu objednavatele a jeho potomky, nýbrž o jednu z tzv. „*Landeschronik*“. Kirchberg představil ve svém díle nejen dějiny rodu meklenburských od časů jeho slovanských předků, nýbrž i dějiny obodritského panství, rozkládajícího se na území pozdějšího Meklenburska.⁵¹⁵ Jako svůj hlavní motiv k sepsání díla udal: „*Almechtig god, gib mir virnunst, daz ich des volkumme nu mit dutschen Worten bringe zu ryme vnd zu gudem synne, daz mich mit gantzer mynne, eyn getruwir furste tichten bad.*“⁵¹⁶ Podle Jürgena Petersohna lze Kirchbergovu kroniku zařadit mezi literárně-historicko-geografická díla vrcholného středověku.⁵¹⁷ I přes význam, jenž byl kronice přikládán, se kronika Ernsta Kirchberga dochovala pouze v jediném vyhotovení, jehož vlastníkem je dnešní Staatsarchiv Schwerin.⁵¹⁸

Konečné dílo čítalo 183 kapitol o 26 000 verších. Hlavním podkladem pro Kirchberga se stala Helmoldova kronika, již jako jeden z prvních převertšoval do středohorní němčiny (*Mittelhochdeutsch*). Helmoldův text, převedený do veršů, tvoří v podstatě celé dvě třetiny celého Kirchbergova díla, popisující rané dějiny Meklenburska. Pro poslední třetinu svého díla již autor nevedl žádný primární pramen. Víme pouze, že kromě Helmoldovy kroniky využil ještě spis Arnolda z Lübecku, brunšvickou rýmovanou kroniku a genealogii knížat z doberanského kláštera.

Prapředkem meklenburských knížat a vévodů byl Niklot, jenž si po vymření Nakonovců rozdělil zemi Obodritů se svým příbuzným Pribislavem. Jak již bylo výše

⁵¹⁴ Kirchberg 34, s. 72.

⁵¹⁵ K meklenburské rýmované kronice Ernsta Kirchberga více Roderich SCHMIDT, *Mecklenburg und Pommern in der Reimchronik des Ernst von Kirchberg*, In: Helge Bei, Tilmann (Hrsg.), *Mecklenburg und seine Nachbarn*. (Veröff. d. Histor. Kommission für Mecklenburg, Reihe B 10) Rostock 1997, s. 69-92; Týž, *Zur mecklenburgischen Reimchronik des Ernst von Kirchberg*, In: Hans Rothe, Roderich Schmidt, Dieter Stellmacher (Hrsg.), *Gedenkschrift für Reinhold Olesch*, Köln/Wien 1990.

⁵¹⁶ Kirchberg 14, s. 36.

⁵¹⁷ Jürgen PETERSOHN, *Ernst von Kirchberg*, In: Wolfgang Stammer, Karl Langosch (Hrsg.), *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon 2*, 1980, s. 618–620, zde s. 619.

⁵¹⁸ Originál dostupný na http://ub-goobi-pr2.ub.uni-greifswald.de/viewer/image/PPNLHArchivChronik_001/1/.

několikrát zmíněno, Helmold tituloval Niklota jako „*Obotritorum princeps*“ či „*princeps terrae Obotritorum*“ a méně i „*regulus Obotritorum*“. Kirchberg tuto titulaturu částečně převzal („*Fürst von Obotriten*“), ale dodal „*der waz zu den Cziden groz König in Obotriten*“.⁵¹⁹ Navíc v kapitolách 13, 15, 17 a 19 užil již titulu „*König der Obotriten*“. V kapitolách o Pribislavově obrácení přeložil Helmoldovo „*regulus Obotritorum*“ jako „*König Pribislaus, der da übir dy Wende waz*“.⁵²⁰ Niklotův syn Pribislav vystupuje v kronice jako král a králům roven, což měl zařídít Jindřich Lev. Zároveň Kirchberg jako jediný upozorňuje na Pribislavu manželku Vojslavu (Woyslava), dceru norského krále.⁵²¹ Královský titul získali Niklotovci od svého zakladatele, jímž podle Kirchberga nebyl Nakon, nýbrž Billung, od něhož lze odvozovat původ „*dem Ersten Könige von Obotriten*“. Nejednalo se o přepis jména saského vévody Hermanna Billunga, jehož důsledně odlišuje tvarem „*Herman Billinge*“.⁵²² Pravděpodobně zde Kirchberg nevycházel ani z Helmoldovy kroniky, jelikož Billung měl podle jeho popisu pocházet z Polska a lid na jeho panství, jemuž vládl, se nazýval: „...*die Winithi, Zirzipani, Tollensi, Stoderani, die Warnower, die von Custin, von Obotriten, von Kissin, von Polabien, von Wagrien... Übir dy Land kunde her dominieren*“⁵²³ Autor evidentně vycházel z územní rozlohy obodritského kmenového státu v době vlády knížete Gotšalka a jeho syna Jindřicha, k níž připočetl ještě území Havolanů, což mohlo být způsobeno záměnou obodritského Pribislava s posledním brandenburským slovanským knížetem Jindřichem-Pribislavem, po jehož smrti získal jeho zemi Albrecht Medvěd.⁵²⁴ Zmínkou o polském původu chtěl zřejmě posílit postavení meklenburského rodu vůči pomořanským rivalům.

Kronika měla vytvořit dynastický mýtus a most mezi dávnými slovanskými „králi“, Niklotovci a jejich vévodskými potomky vládnoucími nad zeměmi a městy, které již „*besaz*

⁵¹⁹ Kirchberg 84, s. 204

⁵²⁰ Tamtéž 83, s. 202.

⁵²¹ Tamtéž 101, s. 255–256: „*Du man sreib nach Godes Geburd, Eylf hundirt vierundssezic vurd, ob regirte wirdiglich von Swobin Keysir Frederich, und Woldemar, sant Kanutes Son, trug zu Thenemarkin Cron, der junge Hinrich Leo, waz Herczoge der Sassin do,...Wer mag der Wende König syn? Der war dy Czyd genant alsus, der strenge Prybislauius, der dy Czid Began mit Witzen, sayns Vatir Rich besitzen....und behielt ym selbis glich, zu Obotriten daz Königrich. Nach den Czyden quam es sus, daz König Prybislauius, wolde eliche Dyngge phlegin, der König von Norwegin, gab ym syne Tochter da, dy waz geheiszen Woyslava.*“

⁵²² Tamtéž 11, s. 26.

⁵²³ Tamtéž 7, s. 14.

⁵²⁴ K boji Albrechta Medvěda o dědictví po Jindřichovi-Pribislavovi více Lutz PARTENHEIMER, *Albrecht der Bär, Jaxa von Köpenick und der Kampf um die Brandenburg in der Mitte des 12. Jahrhunderts*, *Forschungen zur brandenburgischen und preußischen Geschichte* 4, 1994, s. 151–193. Výsledky archeologického výzkumu oblasti Brandenburku za posledních dvacet let shrnuje Gunnar NATH. *Köpenick 1209 – Archäologie und Geschichte*, in: *Von Copnic nach Köpenick – Ein Gang durch 800 Jahre Geschichte*. Schriftenreihe des Heimatvereins 1 Köpenick, 2009, s. 35–48. Boj Jaxy z Köpenicku a Albrechta Medvěda stal velice populární a rozšířenou legendou. Místo Jaxyovy porážky a následného prozření na poloostrově Schildhorn v dnešním Berlíně označuje dodnes tzv. Schildhorndenkmal a Jaczoturm.

König Billug da mit Königlichem Rechte“.⁵²⁵ Důležitý byl tedy v první řadě královský titul a dlouhá tradice, doložitelná Helmoldovou kronikou. Etnická rozdílnost zde nehrála žádnou roli. Navíc na panství meklenburských žila v době sepsání Kirchbergovy kroniky, jak bylo výše prokázáno, ještě poměrně početná slovanská menšina. Odvozování královského původu od slovanských králů dosvědčují i zcela ojedinělé iluminace v jediném dochovaném rukopisu, znázorňující filosofii celého díla. Již na první straně nacházíme vyobrazení Albrechta II. a jeho královského syna Albrechta III.⁵²⁶ Vévoda Albrecht, s vévodskou hermelínovou korunou a pláštěm, třímá ve své levé ruce jílec svého meče a dvojí prapor meklenburského býka a rostockého Gryfa. V pravé ruce drží společně se svým synem Albrechtem III. prapor tří švédských korunek. Na rozdíl od svého otce má Albrecht již královskou korunu a ve své levé ruce nadržuje meč, nýbrž královské jablko. Oba dva jsou znázorněni v drahém majestátním oblečení se zlatými špičatými střevíci.

Iluminace k některým kapitolám se nachází uvnitř zdobné iniciály. V předmluvě se zachoval portrét modlíciho se autora a jeho erb, ale pro naše potřeby je důležitá iniciála první kapitoly, v níž se však nenachází zobrazení panovníka či osoby, jemuž je kapitola věnována, nýbrž slovanský manželský pár svačící na louce.⁵²⁷ Je zajímavé, že šaty, obuv i pokrývky hlavy odpovídají víceméně portrétům Slovanů zakresleným v Saském zrcadlu. Zejména dámské čepce jsou takřka totožné. Zajímavější jsou ovšem portréty jednotlivých slovanských králů, především dvojí portrét prvního obodritského krále Billunga a jeho pozdějších nástupců Gotšalka a Jindřicha, což by mohlo potvrzovat, že Kirchberg při výčtu zemí a lidu dávné obodritské říše vycházel právě ze stavu v Gotšakově době. Idealizované podobizny mají několik společných znaků. Králové sedí na trůně v plném majestátu třímající v jedné ruce buďto královské žezlo či jablko, ale v druhé vždy tři prapory se znaky Meklenburska (býčí hlava), Rostocku (gryf) a Schwerinu (Jindřich Lev na koni).⁵²⁸ Prapor Meklenburska zde symbolizoval rodovou doménu a ostatní dva prapory nejvýznamnější územní zisky Albrechta II. a jeho otce Jindřicha II. Jiný styl byl zvolen u osoby Gotšalkova syna Jindřicha. Ve třicáté osmé kapitole nacházíme bitevní výjev u městské brány Lübecku, tehdy ještě Alt-Lübecku. Vojsko Jindřicha podniká výpad proti Rujáncům obléhajícím město. Z brány vyjíždějí tři rytíři, z nichž každý drží jeden z výše zmíněných třech praporů.⁵²⁹ Ve čtyřicáté kapitole již nacházíme samotného Jindřicha v čele vojska při tažení proti Rujáncům

⁵²⁵ Kirchberg 10, s. 17.

⁵²⁶ Viz obrazová příloha č. 12.

⁵²⁷ Viz obrazová příloha č. 13a.

⁵²⁸ Viz obrazová příloha 14a, b, c.

⁵²⁹ Kirchberg 38, s. 78. Viz obrazová příloha č. 13b.

v letech 1123–1124.⁵³⁰ Jindřich je v této iniciále znázorněn jako již postarší muž oděný v brnění, odpovídajícím Kirchbergově době, a s královskou korunou na hlavě. Jindřicha doprovází tři rytíři, mávající stejnými třemi prapory. Politický podtext Kirchbergovy kroniky je tedy zřejmý jak z autorova textu, tak i z iluminací, které text doprovázejí.

Důvod, proč se kronika Ernsta Kirchberga dochovala pouze v jediném opisu, není přesně znám. Nemohla zcela zapadnout, protože ji využívali i pozdější autoři snažící se rozvinout Kirchbergem navržený dynastický mýtus. Jedním z nich byl i humanistický filozof a historik Mikuláš Marschalk, působící mimo jiné zpočátku 16. století na univerzitě v Rostocku. Podobně jako Kirchberg psal své dílo v duchu své doby, kdy vznikaly nejrůznější smyšlené legendy o původu šlechtických a panovnických rodů. Svě konečné dílo *Chronicon der mecklenburgischen Regenten*, dokončené v roce 1520, dedikoval meklenbuskému vévodovi Jindřichovi V., pocházejícímu z linie Meklenburk-Schwerin. Jindřich byl rovněž v jedenácté generaci přímým potomkem knížete Pribislava, na což ostatně Marschalk upozornil již ve svém věnování, kde shrnul i svůj záměr pro sepsání kroniky: „*Zu Lob und Ehre dem Durchlauchten, Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Hinrich Hertzogen zu Mecklenblurg, Fürst zu Wenden, Grafen zu Schwerin, habeich Nicolaus Marschalk Thurius beyder Rechten Doctor Sr. Fürstl. Gnaden Hof- Diener das Herkommen des Hauses zu Mecklenburg von dem Königl. Stamme der Obotriten von allen berühmten Königen und Fürsten desselbigen Hauses bis auf gegenwertige Zeit Seiner Gnaden mit ihren Thaten und Sitten vorgenommen in etlichen Büchern nach Ordnung folgend, durch Gottes Hülffe Sie beschrieben, darinnen mannigfaltige und luftbarliche Historien werden gefunden, und dieselbigen nach Vermögen meiner Vernunft zu fonderlicher Unterthänigkeit, und Wohlgefallen deinselben meinem gnädigen Herrn zu reimen beschlossen.*“⁵³¹ Podobně jako Kirchberg psal i Marschalk své dílo v době velikých změn na území panství meklenburských vévodů. Jindřichův otec Magnus II. započal proces postupného přetvoření decentralizovaného panství v novověké centrálně řízené území. Následná vláda jeho potomků ovšem přinesla další mocenské dělení rodových držav (tzv. *Neubrandenburger Hausvertrag*), přičemž se rodina rozštěpila i z hlediska náboženství. Zatímco Jindřich přijal luteránskou reformaci, jeho bratr Albrecht VII. zůstal věrným katolíkem. Jindřich byl na rozdíl od Albrechta spíše opatrné povahy. Ačkoliv od augšpurského sněmu veřejně podporoval Luthera, který mu dokonce poslal učitele a kazatele, nezapojil se později do tzv. Šmalkaldského spolku. Albrecht naproti tomu byl mnohem ctižádostivější, o čemž svědčí jeho neúspěšná aspirace na švédský trůn,

⁵³⁰ Kirchberg 40, s. 83, Viz obrazová příloha č. 15a, b.

⁵³¹ Marschalk dedicatio s. 562.

čímž chtěl následovat příklad svého výše zmíněného jmenovce Albrechta III., jehož vláda ve Švédsku, nutno poznamenat, neskončila také příliš slavně. Období rozdrobenosti rodu si žádala připomenutí společných kořenů a dávné rodinné minulosti.

Zatímco se Kirchbergova kronika orientovala výhradně na tradici Obodritů, jakožto přímých předchůdců meklenburských vévodů, a tradici jejich říše ve Sclavinii, zašel Marschalk ještě mnohem dále do minulosti.⁵³² Díky Marschalkově práci se Obodrité dostali do středu dynastického sebeuvědomění meklenburských. Narozdíl od Kirchberga, od nějž převzal část jeho koncepce, považoval středověké Obodrity jako pouhý mezistupeň mezi antickými kořeny rodu a meklenburskými vévody.⁵³³ Kronika končí vládou Jindřicha V., přičemž aktuální událostí byla pro autora smrt první Jindřichovy manželky Urschyly Braniborské 18. září roku 1510. Vévodův druhý sňatek o tři roky později již nezmínil. Původ kmene Obodritů spatřoval v éře Alexandra Velikého, v jehož vojsku se nacházeli i předchůdci Obodritů, jejichž jméno vykládal Marschalk jako „*bunte Garde*“ – silná garda či možná přesněji osobní garda. Pod vedením jednoho z rytířů, jehož štít zdobila býčí hlava, posléze osídlili oblast meklenburska. Býčí hlava upomínala na jeho statečnost a byla odvozena od jména Alexandrova koně Bukefala, což je řecká složená slova *bous* (vůl, býk) a *kefalé* (hlava).⁵³⁴ Marschalk zde představil heraldickou pověst, odpovídající tehdejšímu zvyklostem, přičemž tato pověst nevysvětlovala jenom původ erbu meklenburských, nýbrž i počátky kmene Obodritů, v nichž Marschalk spatřoval přímé předchůdce meklenburských vévodů.

Marschalkovo další dílo *Annales Herulorum et Vandalorum* z roku 1521 postrádá pevnější konstrukci, jakou nacházíme v Kirchbergově kronice. Svě kladné vlastnosti měli vévodové meklenburští zdědit po kmeni Herulů, obývajících v dávných časech území jejich vévodství, čímž chtěl autor prodloužit nejranější historii celého rodu. Naproti tomu jeho výklad o původu kmene Vandalů, sídlících původně na březích Odry, nepůsobí příliš přesvědčivě. Marschalk rozlišoval explicitně mezi antickými Vandaly a středověkými

⁵³² K Marschalkově koncepci více Günter WERNER, *Ahnen und Autoren – Landeschroniken und kollektive Identitäten um 1500*, Sachsen, Oldenburg und Mecklenburg, Historische Studien, Band 467, Husum 2002.

⁵³³ Tamtéž s. 189–191.

⁵³⁴ Marschalk I, II, s. 566–567: „*Einer der Herren un fürchte die Rach, Der nahm mit sich eine grosse Schaar, Die wurden genant Obetriten fürwahr, Das ist in Grichischer Sprache, harde, So viel gefagt die bunte Garde, Und kahmen erst an diesen Ort, Ein Ochsen-Kopff ward ihr Schild do fort ... Den Ochsen-Kopff führte die Schaare do alle, Aus Alexander Gedächtniss und Schalle. Denn er ein Pferd hatte Bucephalus genant, Das hatte ein Ochsen-Kopff wohl bekandt, ... Der Ochsen-Kopff ward genant mit Rath, Zu Gedächtnis des Kampf und Pferdes ghut, Das da vergossen hat sein Blut. Dadurch er Porum überwand, Und gab ihm doch wieder sein Land, Darum, dass er sich also theure, Männlich beweiset ungeheure. Die Stadt nicht ferne liegt gar schön, An Orten da wohnen die Amason. Die bunte Garte mit derselben Schaar, Erst kommen hieher das siehet man klad, In Büchern und alten Wenden Glantz, Die Amason tragen die erste Schantz, Den Ochsen mit der güldenem Crohn, Die Obotriten noch führen der ist schon.*“

Slovany, ale druhé straně však tvrdil, že Slované a Vandalové jsou jeden a ten samý kmen, který měl při svém stěhování do Evropy převzít jméno „*Sclavi*“.⁵³⁵

Marschalkův popis obodritských vládců je zcela smyšlený, stejně jako pětáctýřicet miniatur, jimiž byl doprovázen dedikační exemplář pro Jindřicha V. Ilustrace jsou bez výjimky schematické, idealizované a v porovnání se zdobnými iniciály v Kirchbergově kronice poněkud méně propracované. Podle Michaela Bischoffa nejsou pro dějiny umění příliš významné.⁵³⁶ Jednotliví obodritští „králové“ jsou většinou znázorněni v královském majestátu nebo ve své zbroji. Oproti Marschalkově kronice nejsou královské portréty tolik schematické. Krále Billuga kupříkladu spodobnil autor v diskusi s jeho syny Mstislavem, Sederichem a Nakonem.⁵³⁷ Podobně byl vypodobněn i král Udo a jeho bratři Anadrach a Gneus, což je stejně jako u Billugovy miniatury zjevný omyl.⁵³⁸ Udův syn Gotšalk byl znázorněn v plné zbroji, třímající meč a meklenburský znak, přičemž na hlavě rozeznáváme zlatý diadém či vavřínový věnec.⁵³⁹ Neznámý autor se zřejmě snažil vyzdvihnout význam obodritských „králů“. Vedle trůnu krále Mstivoje byl přimalován dokonce i bílý lev.⁵⁴⁰ Na druhou stranu Niklot a Pribislav se na miniaturách objevují bez jakýchkoliv královských insignií.⁵⁴¹

Kromě jednotlivých obodritských „králů“ nacházíme mezi miniaturami i významné události z dějin Obodritů, jako například zavraždění posledního Nakonovce Svenka nebo Niklotovu smrt v roce 1160.⁵⁴² Další skupina miniatur ukazuje podobizny významných slovanských bohů. V této oblasti vycházel autor z Kirchbergovy kroniky, respektive Helmoldova popisu třech nejsilnějších bohů u kmene Obodritů, Vagrů a Polabanů.⁵⁴³ V tomto schématu jsou znázorněni i v miniaturách Marschalkovy kroniky. Bůh Radegast s královskou korunou drží erb s býčí hlavou, polozvířecí bůh Prone štít a kopí a bohyně Siva na znamení plodnosti jablka. Je zajímavé, že ačkoliv si každý autor snažil najít osobitý styl při

⁵³⁵ Günter WERNER, *Ahnen und Autoren*, s. 197.

⁵³⁶ Michael BISCHOFF, *Geschichtsbilder zwischen Fakt und Fabel. Nikolaus Marschalks Mecklenburgische Reimchronik und ihre Miniaturen*, Berlin 2006, s. 13.

⁵³⁷ Viz obrazová příloha č. 16a.

⁵³⁸ Viz obrazová příloha č. 16b.

⁵³⁹ Viz obrazová příloha č. 17a.

⁵⁴⁰ Viz obrazová příloha č. 17b.

⁵⁴¹ Viz obrazová příloha č. 17c.

⁵⁴² Viz obrazová příloha č. 18a, b.

⁵⁴³ Helmold I (52), s. 102: „*Nam preter lucos atque penates, quibus agri et opida redundabant, primi et precipui erant Prove deus Aldenburgensis terrae, Siwa dea Polaborum, Radigast deus terrae Obotritorum.*“

znázorňování slovanských bohů, udržely se některé základní tvary i v *Cronecken der Sassen* od Konrada Botheho či pozdějších pramenů 17. a 18. století.⁵⁴⁴

Závěrečnou kapitolu této práce bych rád pojal spíše jako podnět pro další výzkum, jelikož se jedná o poměrně rozsáhlou problematiku, jejíž detailní studium by zasluhovalo vlastní studii. Závěry představené sondy do písemného a obrazového materiálu z období následujícího po pádu obodritského kmenového státu prokázaly přetrvávání slovanské kulturní a jazykové svébytnosti, přičemž v oblasti dnešní Lužice zůstala tato svébytnost zachována do dnešních dnů. Stejně jako kulturní a jazyková tradice zůstal stále živý i odkaz Obodritů, jejichž vládnoucí rodina se velice rychle germanizovala, ale příslušnost k území, náležejícímu společně s Pomořanskem a Rujánou pod tehdy stále ještě srozumitelný termín Sclavinia, zůstala ještě delší dobu živá. V souvislosti se stabilizací pozice meklenburských knížat, od roku 1348 vévodů, ctižádostivou zahraniční politikou v podobě dvojí aspirace na švédský královský trůn, a pozdějším rozdrobování rodu, vyvstala nutnost ukotvit pevněji rodinnou historickou tradici, zdůraznit sounáležitost všech rodových větví, a vyzdvihnout slovanské „královské“ předky, jejichž titul se posléze symbolicky přenesl i na potomky knížete Pribislava. Tradice, rodina, rodová čest a vznešený původ představovaly nejdůležitější součástí šlechtického sebeuvědomění v období konce středověku a začínajícího novověku.

⁵⁴⁴ Viz obrazová příloha č. 20a a 20b. Shrnuje Werner MESCHKANK-MĚŠKANK, *Als die Wendengötter sterben sollten. über die vorschristliche wendische Glaubens- und Götterwelt*, Gottbus 2006.

Závěr

Obodritský státotvorný proces představuje více než čtyři století dlouhý vývoj, s nímž lze i v českém a polském prostředí hledat alternativu. Nicméně k českému či polskému modenu zřejmě nikdy přímo nesměřoval. Jeho výsledkem byl kmenový stát, který ovšem nebyl nijak výrazně zaostalejší než raně středověké útvary v Čechách a Polsku. Původní obodritský velkokmen a pozdější kmenový stát dokázal zastat prakticky stejnou úlohu organizace společnosti a zajistit si tak více než čtyř set letou existenci v relativní nezávislosti na okolním prostředí. K jeho pádu nakonec vedla mnohem složitější skupina spolupůsobících faktorů. Jeden z nich představoval i prostor v němž státotvorný proces započal.

Společensko–politický totiž na území, které bylo latinskými autory, žijícími na východní říšské hranici, započítáváno do severních oblastí, kde vládl chlad a strach. Z této země mělo pocházet veškeré zlo, jak poznamenal kronikář Thietmar, trestající lidské hříchy. Tvrdý život na hranici tehdejšího křesťanského a pohanského světa vytvářel v myslích autorů obraz severních krajin v biblickém rozměru. Nájedzy Slovanů a Normanů byly pokládány za nástroj, s nímž Bůh trestá hříšné křesťany. Ačkoliv začleňování teritoria Polabských Slovanů do severních krajin nebylo v pramenech pravidelným úkazem, je i tak je počet takových zpráv poměrně vysoký. Představu spojení slovanského území s oním temným biblickým severem podporovaly časté střety na slovansko–saské hranici. Nicméně i tyto zkušenosti nepřivedly latinské kronikáře k pesimismu a k blížícímu se závěrem prvního milénia nenacházíme téměř žádné zprávy o údajném konci světa a druhém příchodu Krista. Slované byli tedy společně s Normany pokládáni za trest boží, ovšem ne jako předzvěst andělských polnic. Slovanské krajiny chápali západní autoři dvěma způsoby: 1. misijní prostor, obývaný barbary a dosud nevzdělanými plemy, 2. nepřátelskou a nehostinou končinu, vedoucí na nejzaší sever a konec světa. U některých kronikářů, jako například u Thietmara či Helmolda nacházíme i náznaky jakéhosi systému užívání některých ze čtyř hlavních termínů, označujících barbarský sever a severní krajiny – „*aquilō*, *Ἄρκτος*, *septentriō*, *boreās*“. Naproti tomu v uceleném a velice zajímavém geografickém popisu severní a severovýchodních částí evropského kontinentu, které sepsal Adam Brémský, nehrál element náboženství, či pomyslné hranice mezi civilizovaným a barbarským světem žádnou roli. Pojímání slovanské domoviny jako rozlehlého misijního prostoru ovlivnilo i prostředí v němž započal obodritský státotvorný proces. Území Polabských Slovanů se stalo cílem mnoha misionářů, ale později také houfů

křižáckých vojsk, přičemž všichni se zaštiťovali šířením Kristovy víry k nevzdělaným a barbarským pohanům.

Ve výsledku své analýzy se neshodují se staršími názory o podobě tzv. obodritského svazu. Nejednalo se, dle mého názoru, o federaci malých kmenů v čele s regionálními knížaty, jimž všem vládl svazový kníže z kmene Obodritů. Pro větší počet kmenů nemáme žádné zprávy v písemných pramenech. Až do počátku 10. století se dovídáme pouze o Obodritech a žádném jiném kmeni. S největší pravděpodobností zde existoval jenom jeden velký kmen (velkokmen), ovládající rozsáhlé teritorium. Neslyšíme rovněž nic ani o jiných knížatech než o těch obodritských. Náhled do struktury tohoto velkokmene poskytl Geograf bavorský, jehož informace byly patrně nejpřesnější pro oblast Polabských Slovanů. Pro nižší kmenovou jednotku užíval termínu *civitates*, tj. větší skupinu velkorodin, jejichž centrem bylo, ale také nemuselo být opevněné sídliště. Větší uskupení těchto *civitates* vytvářelo vyšší kmenovou jednotku *regio*. Samotný Geograf bavorský udal pro Obodrity jedno *regio*, kdežto pro sousední Velety uvedl čtyři. Pro srbskou oblast zapsal neurčitý počet, což odráželo decentralizovanou a nestálou situaci uvnitř srbského kmenového svazu. Zároveň naznačil i rovnoměrné rozložení sil svazového jádra u Veletů, kde hlavní sílu zastávaly čtyři hlavní kmeny, jejichž jména známe až z pozdější doby.

V čele nižších kmenových jednotek stáli předáci, pro něž jednotlivé anály užívaly označení *Primores*, *Seniores* či *Meliores ac praestantiores*. Vyšší kmenová jednotka *regio* podléhala vládě knížete (*dux*, *princeps*). Jelikož u Obodritů, na rozdíl od Veletů a Srbů, existoval jenom jeden knížecí rod a jediné *regio*, mohla obodritská knížata získat pevnější postavení v rámci celého velkokmene. Nepřeberné množství srbských knížat se podobně jako čtyři hlavní veletská knížata držela navzájem v šachu, a nemohli tudíž vytvořit nějakou pevnější opozici vůči tradičním kmenovým strukturám.

Kmenové shromáždění u Obodritů v 9. století tvořili mimo knížete a jeho okolí i zástupci nižších kmenových jednotek a představení svobodného lidu (*vulgus*, *populus*). Jak moc silný byl hlas této skupiny obodritské společnosti, není zcela jasné. Nicméně jejich názor musel být brát patrně ještě v polovině 9. století v potaz. O tom svědčí i postup Ludvíka Pobožného v řešení otázky knížete Čedraga. Franští panovníci, zvláště pak Karel Veliký a jeho syn Ludvík Pobožný zastávali funkci arbitra a soudce závažných sporů mezi obodritským knížetem a vůdci jednotlivých *civitates*, kteří se v 9. století dokázali spojit a vytvořit protiváhu knížecí moci, pouze při akutním ohrožení jejich pozic ze strany knížete. Úloha franských vládců se ovšem nevztahovala přímo na dosazování obodritských knížat.

Pouze potvrzovali jeho autoritu během řešení neshod s představiteli kmenových struktur. Závažným zásahem do vývoje obodritského velkokmene bylo tažení Ludvíka Němce v roce 844, při němž padl i obodritský kníže Gostomysl, jehož zemi posléze Ludvík rozdělil „*per duces*“. Tento stav posléze reflektoval i Geograf bavorský, povědáž vznikl pravděpodobně několik let poté. Nejednalo se ovšem, dle mého mínění, o rozdělení země mezi regionální knížata, o nichž se v tomto období nic nedovídáme, nýbrž o rozdělení dobyté Gostomyslovy domény (*regio*) mezi vybrané, nejmocnější vůdce jednotlivých *civitates*.

Ludvík tímto tahem hodlal zřejmě eliminovat moc obodritského velkokmene. Jeho ustanovení ovšem nemělo dlouhého trvání a pravděpodobný Gostomyslův syn Dabomysl zahájí své tažení za znovusjednocení. Tyto snahy neušly pozornosti ani samotnému Ludvíkovi, který se o několik let později v roce 862 osobně proti Dabomyslovi vypravil. Výprava nebyla úspěšná a Ludvík se nakonec se stavem věci zřejmě smířil. Rozdělení moci v obodritském velkokmenu v roce 844 sice fakticky nemělo dlouhého trvání, ale ve svých důsledcích zapříčinilo rozpad a dočasnou destabilizaci tohoto celku.

V tomto období se patrně oživily staré spory mezi knížecí mocí a menšími frakcemi svobodného lidu a vůdci některých *civitates*. Na počátku osmdesátých let 9. století se Obodrité na čas vytratili z písemných pramenů. Analogii lze nalézt v „temném období“ veletských dějin, kdy se Veleti odsunuli na okraj zájmu analistů. V obodu případech se jedná o dobu vnitřní transformace, která ovšem u Veletů vedla k potlačení knížecí moci, kdežto u Obodritů i přes rozpad původního velkokmene vytvořila podmínky pro vznik kmenového státu.

V polovině 10. století se poprvé dovídáme o hlavních částech tohoto nového obodritského útvaru. Jednalo se o kmen Vagrů a Polabanů, představujících nově oddělené skupiny od bývalého velkokmene, a samotných Obodritů, u nichž patrně nadále vykonávala knížecí moc stejná rodina, či její vzdálení příbuzní. Tyto tři celky vytvářely kmenové jádro, ale jejich vnitřní stavba nebyla stejná. U dvou „mladších kmenů“ se zachovala starší kmenová struktura, kde docházelo k nepravděpodobnému střídání vlády knížat (*principes Sclavorum*), z nichž některá známe dokonce i jménem, a kmenových shromáždění. Naproti tomu u Obodritů, představujících jádro bývalého velkokmene v oblasti Meklenburku, došlo k posílení knížecí moci a eliminaci kmenového shromáždění, přičemž následovalo jeho nahrazení shromážděním nejmocnějších jedinců, kteří stáli v čele nižších kmenových jednotek (*nobiles, sociis*), a vytvářeli velkou knížecí družinu. Užší okruh této družiny představoval nejbližší okruh knížete, jehož pozice se mimo jiné opírala právě o jejich

oddanost. Širší okruh nebyl na knížeti plně závislý, jako tomu bylo v Čechách, ale nejednalo se o jakýsi zárodek raně středověké šlechty. O nějaké pozemkové držbě nemáme totiž žádné zprávy. Vykonávali pravděpodobně správu hradů a dohlíželi na zajišťování jejich posádky.

Moc obodritských knížat v této době již nezávisela na válečném štěstí jako kupříkladu u srbského kmenového svazu. Knížata vedla samostatnou zahraniční politiku a k jejich sesazení mohlo dojít pouze v případě prosazování razantnější náboženské politiky. Většina obodritských knížat byla sice křesťany, ale lid, jemuž vládli, zůstával věrný tradičnímu náboženství. Pohanské reakce, podporované zejména ze strany sousedních Veletů, od konce 10. století zvaní Lutici, a vzdálenějších Ránů. Tento fakt svědčí i o neexistenci nějaké garance vlády nakonovského rodu. I přes trojí přerušení došlo vždy k znovu získání jejich ztracených pozic. Konkurenty Nakonovců se mimo knížat Vagrů a Polabanů mohli stát i uchazeči z mimoobodritského prostředí, jako například Dánska či Rujány.

Kmenový stát se rovněž skládal z několika závislých slovanských i neslovanských kmenů, pro něž byl uplatňován jiný poměr závislosti na obodritském knížeti. Naproti tomu závislost kmenového státu na Říši není v této době příliš viditelná. Nemáme zprávy o nějakém dosazování obodritských vládců od římských panovníků. Epizoda s Knutem Lavardem, dosazeným Lotharem III. byla pouze výjimečným případem, přičemž o samotnou obodritskou zemi ani Lotharovi nešlo. Primárním cílem bylo podpořit císařova chráněnce Knuta v boji o dánský trůn a zajistit mu leskem titulu krále obodritského království větší postavení. Pro tyto účely nechal Lothar zřejmě zhotovit i speciální diadém.

Mnohem větší vliv na obodritské prostředí si získali saští vévodové z rodu Billungů a zejména pozdější dědic jejich odkazu Jindřich Lev. Jeho iniciativa v postupném pádu kmenového státu hrála stěžejní roli. K úpadku obodritského kmenového státu ovšem přispělo více navzájem působících faktorů. Především se jednalo o změnu dobové mentality a ústupu od velikých misonářských počínů před nastupující érou křížáckých tažení. S tím souvisel i problém, většinou pohanské, obodritské společnosti. Odmítání křesťanské víry Obodrity dávalo křížáků neustále argument k agresi vůči obodritskému území. Třetím faktorem byla samotná osobnost saského vévody Jindřicha Lva, jenž se snažil rozšířit svůj vliv na území Slovanů a posílit svoji pozici ve svém dlouholetém zápasu se saskou církví. S utvrzováním vlivu saských světských elit souvisel i poslední faktor probíhající německé kolonizace. Vytlačování a postupná asimilace slovanského obyvatelstva výrazně oslabovaly moc posledních obodritských knížat z rodu Niklotovců. Za přelomový okamžik považuji rok 1167,

tedy uznání lenní závislosti knížete Pribislava na saském vévodovy. Tento vývoj provázal i rozdělení, doposud jednotného kmenového jádra.

Pribislavovi potomci nicméně vládli v Meklenbursku až do roku 1918, a na svoji slovanskou tradici, i přes její počáteční ústup ve 13. století, znovu navázali ve vytváření své rodové pověsti. Obodritský státotvorný proces dosáhl svého vrcholu na přelomu 11. a 12. století a není jasné, jestli byl plně dokončen. K pádu obodritského kmenového státu došlo v důsledku více působících faktorů, nikoliv odlišností jeho vnitřního uspořádání.

Seznam použitých pramenů a literatury

- *Internetové odkazy*

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/>

http://www.himmlers-heinrich.de/heinrich_I.pdf

<http://www.khm-magdeburg.de/KOS.html>

<http://web.archive.org>.

<http://www.perseus.tufts.edu>

<http://digital.ub.uni-duesseldorf.de>.

http://ub-goobi-pr2.ub.uni-greifswald.de/viewer/image/PPNLHArchivChronik_001/1/.

<http://www.nordiska.uu.se>

- *Prameny*

ADAM – *Magistri Adami Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, ed. Bernhard Schmeidler, (MGH SS rer. Germ 2), Hannover 1917.

ANNALE SANCTI AMANDI – ed. Georgius Henricus Pertz, (MGH SS 1), Hannover 1826.

ANNALES ALTAHENSES – ed. Edmundus Oefele, (MHG SS 4), Hannover 1891.

ANNALES ALTAHENSES MAIORES – ed. Erich von Oefele, (MGH SS rer. Germ. 4), Hannover 1891.

ANNALES BERTINIANI – ed. Georg Heinrich Pertz, (MHG SS 5), Hannover 1883.

ANNALES FULDENSES – Ed. Friedrich Kurze (MGH SS rer. Germ. 7), Hannover 1891.

ANNALES HILDESHEIMENSES – ed. Georg Waitz (MHG SS rer. Germ. 8), Hannover 1878.

ANNALES METTENSES – ed. Bernhard de Simson, (MHG SS rer. Germ. 10), Hannover 1905.

ANNALES QUEDLINBURGENSES - ed. Georg Pertz, (MGH SS 3), Hannover 1987.

ANNALES REGNI FRANCORUM - ed. Friedrich Kurze, (MGH SS rer. Germ. 6), Hannover 1895.

ANNALISTA SAXO – Ed. Georg Waitz (MGH SS 6), Hannover 1844.

ARNOLD – *Arnoldi Abatis Lubecensis Chronica*, Ed. Bernhard Schmeidler (MGH SS 21), Hannover 1924.

CDB I - Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae (805–1197), ed. Gustav Friedrich. Praha 1904–1907.

CURSCHMANN, Fritz, *Die älteren Papsturkunden des Erzbistums Hamburg*, Hamburg/Leipzig 1909.

DĚTMAR CHRONIK - ed. Karl Koppmann, *Die Chroniken der niedersächsischen Städte*. Lübeck, Leipzig 1884.

DŁUHOSZ - *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, Warszawa 1961.

EINHARD – *Vita Karoli Magni*, ed. Oswald Holder-Egger, (MHG SS rer. Germ. 6), Hannover 1911.

FREDEGAR – *Fredegarii et aliorum Chronica*. ed. Bruno Krusch, (MGH SS rer. Merov. 2), Hannover 1888.

HELMOLD – *Helmoldi presbyteri Bozoviensis Chronica Slavorum*, ed. Bernhard Schmeidler, (MGH SS rer. Germ. 32), Hannover 1937.

CHRONICON MOISSACENSE – ed. Georg Heinrich, (MHG SS 1), Hannover 1826.

IBRÁHÍM – *Zpráva o slovanech Ibráhíma ibn Jakúba*, in: Dagmar Bartoňková, Lubomír Havlík, Ivan Hrbek a kol. (ed.) *Magnae Moraviae fontes historici 3. Diplomata epistolae textus historici varii*, Praha 1969, s. 410-421.

KAROLI MAGNI CAPITULARIA – ed. Alfred Boretius, (MGH Leges, Capitularia regnum Francorum I), Hannover 1883.

KIRCHBERG – *Die Mecklenburgische Reimchronik des Ernst von Kirchberg*, Ed. Christa Gordshagen, Roderich Schmidt, Böhlau, Köln 1997

KORESPONDENCE – *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka s Františkem Palackým*, Věnceslava Bechyňová, Zoe Hauptová (ed.), Praha 1961.

KOSMAS - *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, ed. Bertold Bretholz, (MGH SS rer. Germ. N.S. 2), Berlin 1923.

MARSCHALK – *Chronicon der mecklenburgischen Regenten etc. reim-weise*, In: Ernst Joachim de Westphalen (Hrsg.), *Monumenta inedita rerum Germanicarum praecipue Cimbricarum et Megapolensium I*, Leipzig 1739, s 561-646.

MELA – *De chorographia libri tres*, Lipsiae 1880.

MMFH – *Magnae Moraviae fontes historici III*, Dagmar Bartoňková, Luboš Havlík, Ivan Hrbek, Jaroslav Ludvíkovský, Radoslav Večerka (ed.), Brno 1967.

STRABÓN – *Geographica*, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>.

TACITUS – *Germania*, Zweisprachige Ausgabe Lateinisch–Deutsch, Arno Mauersberger (Hrsg.), Köln 2009.

THIETMAR – *Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon*. Ed. Robert Holtzmann, (MGH SS rer. Germ. N.S. 9), Berlin 1935.

WIDUKIND - *Widukindi monachi Corbeiensis rerum gestarum Saxoniarum libri tres*. ed. Hans E. Lochmann, (MGH SS rer. Germ. 32), Hannover 1935.

WIPPO – *Wiponis Gesta Chuonradi II. imperatoris* (MGH SS rer. Germ. 61), Hannover 1915.

- **Literatura**

ALTHOFF, Gerd, *Die Billunger in der Salierzeit*. In: Stefan Weinfurter (Hrsg.), *Die Salier und das Reich I. Salier, Adel und Reichsverfassung*, Sigmaringen 1991.

ALTHOFF, Gerd: *Otto III. - Gestalten des Mittelalters und der Renaissance*, Darmstadt 1997.

ANTONÍN, Robert, ČAPSKÝ, Martin, JANÁK, Vratislav a kol.: *Slezsko v dějinách českého státu I*, Opava 2012, s. 102–115.

AUBIN, Hermann: *Der deutsche Osten bis zum Ende des Ordensstaaten*, in: Karl Thalheim, Arnold Hillen Ziegfeld (Hrsg.), *Der deutsche Osten: Seine Geschichte, sein Wesen und seine Aufgabe*, Berlin 1936, s. 355–366.

Auf dem Weg zum Germania Slavica-Konzept. Perspektiven von Geschichtswissenschaft, Archäologie, Onomastik und Kunstgeschichte seit dem 19. Jahrhundert (= GWZO-Arbeitshilfen 3), Sebastian BRATHER, Christine KRATZKE (Hrsg.), Leipzig 2005.

BAHNÍK, Václav: *Slovník antické kultury*, Praha 1974.

BAKALA Jaroslav: *K etnickým vztahům slovanské populace v jižním Poodří*, *Archaeologia historica* 28, 2003, s. 113–121.

BARFORD, Peter: *The Early Slavs: Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe*, London 2001.

BENECKE, Norbert: *Archäozoologische Untersuchungen an Tierknochen aus der frühmittelalterlichen Siedlung von Menzlin*, Schwerin 1988.

BENECKE, Norbert: *Der Mensch und seine Haustiere. Die Geschichte einer jahrtausendealten Beziehung*, Stuttgart 1994.

BENECKE, Norbert: *Die Entwicklung der Haustierhaltung im südlichen Ostseeraum*, Weimar 1986.

BERESNEVIČIUTE-NOSÁLOVÁ, Halina: *Joachim Lelewel a František Palacký: "slovanství" v historickém a politickém diskursu*, in: Zdeněk Hojda, Marta Ottlová, Roman Prahel (ed.), *Slavme slavně slávu Slávov slavných. Slovanství a česká kultura 19. století*, Praha 2006.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, Biblická společnost 1990.

BIERMANN, Felix, GOBLER, Norbert: *Zwischen Freund und Feind – Die Linonen und ihre Nachbarn im frühen und hohen Mittelalter*, In: Felix Biermann (Hrsg.), *Siedlungsstrukturen und Burgen im westslawischen Raum. Beiträge der Sektion zur slawischen Frühgeschichte der 17. Jahrestagung des Mittelund Ostdeutschen Verbandes für Altertumsforschung in Halle an der Saale, 19. bis 21 März 2007 (= Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 52)*, Langenweißbach 2009, s. 137–154.

BISCHOFF, Michael: *Geschichtsbilder zwischen Fakt und Fabel. Nikolaus Marschalks Mecklenburgische Reimchronik und ihre Miniaturen*, Berlin 2006.

BLÁHOVÁ, Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Nad'a: *Velké dějiny země Koruny české I*, Praha 1999.

BLÁHOVÁ, Marie: *Evropská sídliště v latinských pramenech období raného feudalismu*, Praha 1986.

BLÁHOVÁ, Marie: *Národ v pojetí českých středověkých intelektuálů*, Wojciech Iwańczak, Janusz Smołucha (ed.), *spólnoty małe i duże w społecznościach Czech i Polski w średnowieczu*, s. 15–35.

BOBA, Imre: „*Abodriti qui vulgo Praedenecenti vocantur*“ or „*Marvani Praedenecenti*“?, *Paleobulgarica* 8, 1984, s. 29–37.

BOBKOVÁ, Lenka, *Markrabství Braniborské v rukou Lucemburků*, in: Lenka Bobková, Jana Frantysová-Matějková, Jan Zdichynec, *Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku. Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném dne 4. června 2002 na FF UK*, Praha 2003, s. 159–190.

BOHÁČ, Zdeněk: *České řeky ve světle písemných pramenů a starých map*. HG 24, 1985, s. 93–125.

BOHNEN, Klaus: „*Die 'fremde' Heimat der Deutschen. Der 'Mythos vom Norden' in deutscher Kulturtradition*“, in: Eijiro Iwasaki (Hrsg.), *Begegnung mit dem 'Fremden'. Grenzen – Traditionen – Vergleiche. Akten des VIII. Internationalen Germanisten Kongresses Tokyo 1990*. München 1991, s. 356–365.

BOROŃ, Piotr, *Kniazowie, królowie, carowie - Tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*. Katowice 2010.

BRACHMANN, Hansjürgen: *Der Limes Sorabicus – Geschichte und Wirkung*. Zeitschrift für Archäologie 25, 1991, s. 177–207.

BRACHMANN, Hansjürgen: *Slawische Stämme an Elbe und Saale: Zu ihrer Geschichte und Kultur im 6. bis 10. Jahrhundert auf Grund archäologischer Quellen*, Berlin 1978.

BRACHMANN, Hansjürgen: *Slawische Stämme an Elbe und Saale: Zu ihrer Geschichte und*

BRACHMANN, Hansjürgen: *Tribal Organizations in Central Europe in the 6th - 10th Centuries A.D. Reflections on the Ethnic and Political Development in the Second Half of the First Millennium*, in: Premyslaw Urbańczyk (edd.) *Origins of Central Europe*, Warsaw 1997, s. 23–39.

BRATHER Sebastian: *Archäologie der westlichen Slawen. Siedlung, Wirtschaft und Gessellschaft im früh und hochmittelalterlichen Ostmitteleuropa. Reallexikon der Germanischen Alterumskunde Ergänzungsband*, Berlin 2001.

BRATHER, Sebastian: *Byly slovanští přistěhovalci jednotnou skupinou nebo se regionálně odlišovali?* in: Przemysław Urbańczyk (ed.) *Slované neslované?* Praha 2011, s. 41–63

BRÜHL, Carlrichard: *Deutschland–Frankreich. Die Geburt zweiter Völker*, Köln 1990.

BRUMMER, Alexandr: *Jací jsou Slované? České představy o slovanské povaze v 19. a první polovině 20. století*, *Slovanský přehled* 3–4, 2011, s. 281–301.

BRÜSKE, Wolfgang: *Untersuchungen zur Geschichte des Lutizenbundes. Deutsch-wendische Beziehungen des 10.-12. Jahrhundert*, Münster/Köln 1955.

BUDESHEIM, Werner: *Der „Limes Saxoniae“ nach der Quelle Adams von Bremen, insbesondere in seinem südlichen Abschnitt*, in: Werner Budesheim (Hrsg.), *Zur slawischen Besiedlung zwischen Elbe und Oder*, Neumünster 1994, s. 28–43.

BULÍN, Hynek: *Počátky česko-veleetského přátelství – dvě kapitoly z dějin vztahů západoslovanských v 10. století*, *Vznik a počátky Slovanů* 3, 1960, s. 178–197.

BULÍN, Hynek: *Podunajští „Abodriti“*. *Příspěvek k dějinám podunajských Slovanů v 9. století*, *Slovanské historické studie*, 1960, s. 5–44.

BULÍN, Hynek: *Povstání polabských Slovanů na sklonku 10. století*. *Slovanské historické studie* 2, 1957, s. 7–60.

BULÍN, Hynek: *Šafařík a polabské Slovanstvo*, *Slavia* 30, 1961, s. 384–402.

BULÍN, Hynek.: *Počátky státu obodritského*, *Právněhistorické studie* 4, 1958, s. 5–50; Týž, *Počátky státu veleetského*, *Právněhistorické studie* 5, 1959, s. 5–32.

BURLEIGH, Michael: *Germany Turns Eastwards: A Study of Ostforschung in the Third Reich*, Cambridge 1988.

CONRAD, Klaus, *Die Belehnung der Herzoge von Pommern durch Karl IV. im Jahre 1348*, in: Hans Patze (Hrsg.), *Kaiser Karl IV 1316-1378. Forschungen über Kaiser und Reich*, Neustadt an der Aisch 1978, s. 391–406.

CURTA, Florin: *Utváření Slovanů – Návrat ke slovanské etnogenezi*, in: Przemysław Urbańczyk (ed.) *Slované neslované?* Praha 2011, s. 21–41.

DELUMEAU, Jean, *Strach na západě I*, Praha 1997.

DONAT, Peter, FISCHER Reinhard: *Die Anfänge slawischer Siedlung westlich der Oder. Methodische Überlegungen zu Problemen aktueller archäologischer und onomastischer Forschungen*, Jahrbuch für brandenburgische Landesgeschichte 45, 1994, s. 7–30.

DONAT, Peter, FISCHER, Reinhard: *Die Anfänge slawischer Siedlung westlich der Oder. Methodische Überlegungen zu Problemen aktueller archäologischer und onomastischer Forschungen*, Jahrbuch für brandenburgische Landesgeschichte 45, 1994, s. 7–30.

DONAT, Peter, REIMANN, Heike, WILLICH, Cornelia: *Slawische Siedlung und Landesausbau im nordwestlichen Mecklenburg*, Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa VIII. Band, Stuttgart 1999.

DONAT, Peter: *Die Mecklenburg, eine Hauptburg der Obodriten*, Berlin 1984.

DONAT, Peter: *Die Slawen in Mecklenburg-Vorpommern und ihre Beziehungen zu den Nachbarn*, In: Johannes Erichsen (Hrsg.), *1000 Jahre Mecklenburg - Geschichte und Kunst einer europäischen Region*. Katalog der Landesausstellung Mecklenburg - Vorpommern 1995, Rostock 1995, 18–26.

DRALLE, Lothar: *Wilzen, Sachsen und Franken um das Jahr 800*, in: Helmut Beumann, Werner Schröder (Hrsg.) *Aspekte der Nationenbildung im Mittelalter*, Sigmaringen 1978, s. 205–227.

DRALLE, Lothar: *Zu Vorgeschichte und Hintergründen der Ostpolitik Heinrichs I.*, In: Herbert Ludat, Klaus-Detlev Grothusen, Klaus Zernack (Hrsg.), *Europa Slavica – Europa Orientalis*, Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag, Berlin 1980, s. 99–126.

DULINICZ, Marek: *Frühe Slawen im Gebiet zwischen unterer Weichsel und Elbe, eine archäologische Studie*, Neumünster/Wachholtz 2006.

DVORNÍK, František: *Zrod střední a východní Evropy – Mezi Byzancí a Římem*. Praha 2008.

EICKHOFF, Ekkehard: *Theophanu und der König Otto III. und seine Welt*, Stuttgart 1999.

ERNST, Raimund: *Die Nordwestslaven und das fränkische Reich. Beobachtungen zur Geschichte ihrer Nachbarschaft und zur Elbe als nordöstlicher Reichsgrenze bis in die Zeit Karls des Großen*, Berlin 1976.

FEHRING, Günter: *Besiedlungsstrukturen des Lübecker Beckens und ihre Voraussetzungen in slawischer Zeit*, Zeitschrift für Archäologie 18, 1984, s. 81–91.

FRAESDORFF, David, *Ansgar. Apostel des Nordens*, Kiel 2009.

FRAESDORFF, David: *Der barbarische Norden – Vorstellungen und Fremdkategorien bei Rimbert, Thietmar von Merseburg, Adam von Bremen und Helmold von Bosau*, Orbis Mediaevalis – Vorstellungswelten des Mittelalters 5, Berlin 2005.

FRIEDMANN, Bernhard: *Untersuchungen zur Geschichte des abodritischen Fürstentums bis zum Ende des 10. Jahrhunderts*, Berlin 1986.

FRITZE, Wolfgang, *Der slawische Aufstand von 983 – eine Schicksalswende in der Geschichte Mitteleuropas*, in: Eckart Henning, Werner Vogel (Hrsg.), Festschrift der landesgeschichtlichen Vereinigung für die Mark Brandenburg zu ihrem hundertjährigen Bestehen 1884–1984, Berlin 1984, s. 9–55.

FRITZE, Wolfgang: *Untersuchungen zur frühslawischen und frühfränkischen Geschichte bis ins 7. Jahrhundert*, Berlin 1994.

FRITZE, Wolfgang: *Germania Slavica. Zielsetzung und Arbeitsprogramm einer interdisziplinären Arbeitsgruppe*, in: Wolfgang H. Fritze (Hrsg.), Germania Slavica, Berliner historische Studien I. Band, Berlin 1980, s. 11–40.

FRITZE, Wolfgang: *Probleme der abodritischen Stammes- und Reichsverfassung und ihrer Entwicklung vom Stammesstaat zum Herrschaftsstaat*, in: Herbert Ludat (Hrsg.), Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder, Gießen 1960.

GAETHKE, Hans-Otto: *Herzog Heinrich der Löwe und die Slawen nordöstlich der unteren Elbe*, Frankfurt am Main 1999.

GEARY, Jerzy, *The Myth of Nation, The Medieval Origins of Europe*, New Jersey 2002.

GIESEBRECHT, Ludwig: *Wendische Geschichten aus den Jahren 780 bis 1182 I*, Berlin 1843.

GOBBERS, Arnt: *Kleine Berlin-Geschichte. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Berlin 2008.

GOBLER, Norbert, BIERMANN, Felix, KINKELDEY Thomas, *Archäologie und Landschaftsgeschichte. Neues zu slawischen Burgen und Siedlungen im Raum Lenzen, Lkr. Prignitz*, Archäologie in Berlin und Brandenburg 3, 2007, s. 97–99.

GRABSKI, Andrzej Feliks: *Joachim Lelewel i demokracja niemiecka : z dziejów międzynarodowych kontaktów polskiej lewicy w dobie Wielkiej Emigracji*, Łódź 1987.

GRAUSS, František: *Die Bildung eines Nationalbewußtseins im mittelalterlichen Böhmen (Die vorhussitische Zeit)*, Historica 13, 1966, s. 5–49.

HAMPE Karl: *Der Zug nach dem Osten. Die kolonisatorische Grosstat des deutschen Volkes im Mittelalter*, Teubner 1921.

HANEWINKEL, Christian: *Die politische Bedeutung der Elbslawen im Hinblick auf die Herrschaftsveränderungen im ostfränkischen Reich und in Sachsen von 887 bis 936 – Politische Skizzen zu den östlichen Nachbarn im 9. und 10. Jahrhundert*, (Dissertation) Köln 2004.

HAVLÍK, Lubomír Emil: *Slovanské státní útvary raného středověku. Politické postavení, společenské a vládní organizace státních útvarů ve východní, střední a jihovýchodní Evropě od 8.-11. století*, Praha 1987.

HAVLÍKOVÁ, Lubomíra: *Osobnost a dílo P.J. Šafaříka v kontextu vývoje české a evropské (historické) slavistiky*, in: Jiří Hanuš, Radomír Vlček (ed.), *Historik v proměnách doby a prostředí 19. století*, Brno 2007.

HEATHER, Peter: *Frankish Imperialism and Slavic Society*, in: Przemyslaw Urbańczyk (ed.), *Origins of Central Europe*, Warsaw 1997, 171-190.

HERDER, Johann Gottfried: *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, in: Martin Bollacher, Jürgen Brummack, Ulrich Gaier a kol. (Hrsg.), *Johann Gottfried Herder Werke 6*, Frankfurt am Main 1989, s. 696–699.

HERMANN, Joachim: *Siedlung, Wirtschaft und gesellschaftliche Verhältnisse der slawischen Stämme zwischen Oder/Neisse und Elbe. Studien auf der Grundlage archäologischer Materials*, Berlin 1968.

HERRMANN, Joachim: *Cölln und Berlin. Bäuerliche Rodungsarbeit und landesherrliche Territorialpolitik im Umfeld der Stadtgründung*, in: Gerhard Kleiderling (Hrsg.) *Jahrbuch für Geschichte 35 (= Studien zur Geschichte Berlins, Akademie der Wissenschaften der DDR, Zentralinstitut für Geschichte)*, Berlin 1987, s. 9-51. Shrnuje

HERRMANN, Joachim: *Die Slawen in Deutschland. Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neisse vom 6. bis 12. Jahrhundert*, Berlin 1985.

HERRMANN, Joachim: *Welt der Slawen. Geschichte, Gesellschaft, Kultur*, München 1986.

HERRMANN, Joachim: *Zwischen Hradschin und Vineta. Frühe Kulturen der Westslawen*, München 1971.

HRABOVÁ, Libuše: *Stopy zapomenutého lidu*, Praha 2006.

HRABOVÁ, Libuše: *Zprávy z roku 1000. Středoevropští kronikáři o době na přelomu 1. a 2. tisíciletí*, AUPO FF 30, 2001, s. 33-41.

CHARVÁT, Petr: *Boleslav II. Sjednotitel českého státu*, Praha 2004.

CHARVÁT, Petr: *Nevyzpytatelné cesty Páně: příchod křesťanství k polabským Slovanům*, in: Eva Doležalová, Petr Meduna (ed.), *Co můj kostel dnes má nemůže kníže odnítí. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu*. Praha 2011, s. 111–121.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Berno ze Schwerinu, šířitel křesťanské víry u slovanských Obodritů a Ránů*, in: Eva Doležalová, Petr Meduna (ed.), *Co můj kostel dnes má nemůže kníže odnítí. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu*. Praha 2011, s. 122–128.

JÄCKEL, Dirk, *Der Herrscher als Löwe – Ursprung und Gebrauch eines politischen Symbols im Früh- und Hochmittelalter*, Köln 2006.

Janet BATELY, *The Old English Orosius*, London/New York/Toronto 1980.

JAWORSKI, Rudolf: *Zwischen Polenliebe und Polenschelte. Zu den Wandlungen des deutschen Polenbildes im 19. und 20. Jahrhundert*, in: Dietrich Beyrau (Hrsg.), *Blick zurück ohne Zorn. Polen und Deutsche in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen 1999, s. 55–70.

JINDRÁČEK, Václav, KŘIVÁNKOVÁ, Michaela: *V přesvědčení národním. Rané vlastenectví Jana Kollára a Františka Palackého*, *ĎaS* 3, 2003.

JIRÁSEK, Luděk, *Vývoj česko-rakouské hranice na Novobystřicku do 15. století*, *JSH* 46, s. 8–24.

KAHL, Hans-Dietrich, *Heidenfrage und Slawenfrage im deutschen Mittelalter*, Leiden/Boston 2011.

KAHL, Hans-Dietrich, *Wie kam es 1147 zum „Wendekreuzzug“*, in: Klaus-Detlev Grothusen, Klaus Zernack (Hrsg.), *Europa Orientalis, Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag*, Berlin 1980, s. 286–296.

KALHOUS, David: *Anatomy of a Duchy. The Political and Ecclesiastical Structures of Early Přemyslid Bohemia*, Leiden/Boston 2012.

KEMPKE, Torsten, *Alt Lübeck Aufstieg zur Königsrezidenz*, *Zeitschrift für Archäologie*, Berlin 1984, s. 93–100.

KLÁPŠTĚ, Jan: *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005.

KNEIP, Heinz: *Polenbild und Rezeption polnischer Literatur in Deutschland*, in: Hans Henning Hann (Hrsg.), *Polen und Deutschland. Nachbarn in Europa*, Hannover 1995.

KOLLÁR, Ján: *Prózy*, Praha 1956.

KOLLÁR, Ján: *Slávy dcera : lyricko-epická báseň v pěti zpěvích*, Praha 1862.

KOLLÁR, Ján: *Staroitalia Slavjanská aneb objevy a důkazy živlů slavských v zeměpisu, v dějinách a v bájesloví. Zvláště v řeči a v literatuře nejdávnějších vlaských sousedních kmenů, z kterých zřejmo, že mezi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slavjané nad jiné četnější byli*. Wien 1853.

KOSSMANN, Eugen: *Deutschland und Polen um das Jahr 1000. Gedanken zu einem Buch von Herbert Ludat*, *Zeitschrift für Ostforschung* 21, 1972, s. 401–466.

KROGMANN Willy, *Obodriti*, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 65, 1939, s. 124–163.

KRZEMIŇSKA, Barbara: *Břetislav I.*, Praha 1986.

KRZEMIŇSKA Barbara, TŘEŠTÍK Duřan: *Služebná organizace v raně středověkých Čechách*, ČsČH 12, 1964, s. 637–667.

KRZEMIŇSKA Barbara, TŘEŠTÍK Duřan: *Přemyslovská hradiště a služebná organizace přemyslovského státu*, Archeologické rozhledy 17, 1965, 624–644.

KRZEMIŇSKA Barbara, TŘEŠTÍK Duřan: *Zur Problematik der Dienstleute im frühmittelalterlichen Böhmen*, in: František Graus, Herbert Ludat (Hrsg.), *Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit*, Wiesbaden 1967, 70–103

KUNSTMANN, Heinrich: *Waren die ersten Przemysliden Balkanslaven?* Die Welt der Slaven 11, 1987, s. 25–47.

KUNSTMANN, Heinrich: *Kamen die westslavischen Daleminci aus Dalmatien?* Die Welt der Slaven 28, 1983, s. 23–56.

KUNSTMANN, Heinrich: *Mecklenburgs Zirzipanen und der Name der Peene*, Die Welt der Slaven 8, 1984, s. 353–359.

KUNSTMANN, Heinrich: *Über die Herkunft der Polen vom Balkan*, Die Welt der Slaven 39, 1984, s. 295–329.

KUNSTMANN, Heinrich: *Zwei Beiträge zur Geschichte der Ostseeslaven. 1. Der Name der Abodriten. 2. Rethra, die Redarier und Arkona*. Die Welt der Slaven 5, 1981, s. 395–432.

KURZE, Dietrich: *Christianisierung und Kirchenorganisaziton zwischen Elbe und Oder*, Wichmann–Jahrbuch des Diözesangeschichtsvereins, Berlin 1990/1991, s. 11–30

KURZE, Dietrich: *Slawische Heidentum und christliche Kirche zwischen Elbe und Oder (10.–12. Jahrhundert)*, In: Saherwala Geraldine (Hrsg.) *Slawen und Deutsche zwischen Elbe und Oder vor 1000 Jahren. Der Slawenaufstand von 983*, Berlin 1983, s. 48–68.

KUTNAR František, MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997.

LABUDA Gerard: *Civitas Dragaviti. Zu den fränkisch-slavischen Beziehungen am Ende des 8. Jahrhunderts*, In: Herbert Ludat, Klaus-Detlev Grothusen, Klaus Zernack (Hrsg.), *Europa Slavica – Europa Orientalis*, Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag, Berlin 1980, s. 87–98.

LABUDA Gerard: *Pierwsze wieki monarchii piastowskiej*, Poznań 2012.

LABUDA, Gerard: *Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny zachodniej*, Poznań 1960.

LABUDA, Gerard: *Powstania Słowian połabskich u schyłku X. wieku*, *Slavia occidentalis* 17, 1947, s. 153–200.

LABUDA, Gerard: *Słowiańszczyzna Połabska między Niemcami a Polską*, in: Jerzy Strzelczyk (Hrsg.), *Materialy z konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii UAM w dniach 28–29 IV*, Poznań 1980, s. 7–34.

LABUDA, Gerard: *The Slavs in Nineteenth Century German Historiography*, *Polisch Western Affairs* 10, 1969, s. 177–234.

LAUX, Friedrich: *Karl der Große und seine Sachsenpolitik unter besonderer Berücksichtigung des nordelbischen Raumes. Schriftliche Quellen und archäologische Funde*, in: Werner Budesheim (Hrsg.), *Zur slawischen Besiedlung zwischen Elbe und Oder*, Neumünster 1994, s. 9–24.

LE GOFF Jacques, *Kultura středověké Evropy*, Praha 1991.

LE GOFF Jacques: *Středověká imaginace*, Praha 1998.

LELEWEL, Joachim: *Polska, dzieje i rzeczy jej*, Poznań 1853–1876.

Lexikon des Mittelalters V, Hiera-Mittel – Lukanien, Stuttgart/Weimar 1991.

ŁOWMIAŃSKI, Henryk: *O identyfikacji nazw Geografa bawarskiego*, *Studia Źródłoznawcze* 3, 1958, s. 1–22, zde s. 15, Poznań 1986.

ŁOWMIAŃSKI, Henryk: *Początki Polski II., V*. Warszawa 1963

ŁOWMIAŃSKI, Henryk: *Początki Polski I–VI*, Warszawa 1963–1985.

ŁOWMIAŃSKI, Henryk: *Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n.e. II*. Warszawa 1964.

LÜBKE Christian: *Die Beziehungen zwischen Elb- und Ostseeslawen und Danen vom 9. bis zum 12. Jahrhundert* In: Ole Harck, Christian Lübke (Hrsg.) *Zwischen Reric und Bornhöved: die Beziehungen zwischen den Dänen und ihren slawischen Nachbarn vom 9. bis ins 13. Jahrhundert. Beiträge einer internationalen Konferenz*, Leipzig, 4.–6. Dezember 1997, Stuttgart/Steiner 2001.

LÜBKE Christian: *Zwischen Polen und dem Reich. Elbslawen und Gentilreligion*, In: Michael Borgolte (Hrsg.) *Polen und Deutschland vor 1000 Jahren*, Die Berliner Tagung über den „Akt von Gnesen“, Berlin 2002, s. 91–110.

LÜBKE, Christian: *Der Aufstand der Elbslawen im Jahr 983 und seine Folgen*, in: Josef Žemlička, Dušan Třeštík (ed.), *Svatý Vojtěch, Čechové a Střední Evropa. Mezinárodní sympozium uspořádané Českou křesťanskou akademií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19. – 20. listopadu 1997 v Praze*, Praha 1997, s. 109–122.

LÜBKE, Christian: *Die Beziehungen zwischen Elb- und Ostseeslawen und Dänen vom 9. bis zum 12. Jahrhundert: Eine andere Option elbslawischer Geschichte?*, In: Ole Harck, Christian Lübke (Hrsg.), *Zwischen Reric und Bornhöved. Die Beziehungen zwischen den Dänen und ihren slawischen Nachbarn vom 9. bis ins 13. Jahrhundert. Beiträge einer internationalen Konferenz Leipzig 4.–6. Dezember 1997*, Stuttgart 2001, s. 23–36.

LÜBKE, Christian: *Fremde im östlichen Europa. Von Gesellschaften ohne Staat zu verstaatlichten Gesellschaften (9.–11. Jahrhundert)*, Köln u. a. 2001; Týž, *Das östliche Europa*, München 2004.

LÜBKE, Christian: *Regesten zur Geschichte der Slaven an Elbe und Oder I-V*, Berlin 1984–1988,

LÜBKE, Christian: *Slaven und Deutsche um das Jahr 1000*, MHB 3, 1993, s. 59-90.

LÜBKE, Christian: *Slaven zwischen Elbe/Saale und Oder. Wenden - Polaben - Elbslaven? Beobachtungen zur Namenwahl*, Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands 41, 1993, s. 17–43.

LÜBKE, Christian: *Struktur und Wandel im Früh- und Hochmittelalter. Eine Bestandsaufnahme aktueller Forschungen zur Germania Slavica*, Stuttgart 1998.

LÜBKE, Christian: *Zwischen Polen und dem Reich. Elbslawen und Gentilreligion*, in: Michael Borgolte (Hrsg.), *Polen und Deutschland vor 1000 Jahren*, Die Berliner Tagung über den „Akt von Gnesen“, Berlin 2002, s. 91–110.

LÜBKE, Christian: *Slaven zwischen Elbe/Saale und Oder. Wenden - Polaben - Elbslaven? Beobachtungen zur Namenwahl*, Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands 41, Berlin 1993. s. 17–43.

LUDAT, Herbert: *An Elbe und Oder um das Jahr 1000*, Köln/Wien 1995.

LUDAT, Herbert: *Branibor, havolanská dynastie a Přemyslovci*, ČsČH 17, 1969, s. 489–506.

LUDAT, Herbert: *Elbslaven und Elbmarken als Problem der europäischen Geschichte*, in: Walter Schlesinger (Hrsg.), *Festschrift für Friedrich von Zahn I. Band*, Köln 1968, s. 39–49.

LUDAT, Herbert: *Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder*, Gießen 1960.

LUDEN, Heinrich: *Geschichte des Teutschen Volkes*, Gotha 1825-1837.

MARKS, Ralph: *Die Entwicklung nationaler Geschichtsschreibung*, Frankfurt am Main 1987.

MASIAKOWSKA-OSES, Dorota: *August Wilhelm Schlegel und Polen: Gegenseitige Rezeption*, in: York-Gothard Mix, Jochen Strobel (Hrsg.), *Der Europäer August Wilhelm Schlegel. Romantischer Kulturtransfer – romantische Wissenswelten*, Berlin/New York 2010.

MATLA-KOZŁOWSKA, Marzena: *Pierwsi Przemysłidzi i ich państwo (od X do połowy XI wieku). Ekspansja terytorialna i jej polityczne uwarunkowania*. Poznań 2008

MESCHKANK-MĚŠKANK, Werner, *Als die Wendengötter sterben sollten. über die vorschristliche wendische Glaubens- und Götterwelt*, Gottbus 2006.

MISCHKE, Wojciech: *Polska korona królów czeskich*, *Studia Źródloznawcze* 44, 2006, s. 155–166.

MOHRMANN, Wolf-Dieter: *Karl IV. und Herzog Albrecht II. von Mecklenburg*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 114, 1978, s. 353–389.

MOŹDZIOCH, Sławomir: *Die Organisation der Dienste und der Burgsiedlungen im Staat der ersten Piasten im Lichte der Archäologie*, *Lelewel-Gespräche* 4, 2001, s. 1–20.

MOŹDZIOCH, Sławomir: *Slezsko v 10. století*, in: Luboš Polanský, Jiří Sláma, Dušan Třeštík (ed.), *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, Praha 2000, s. 215–224.

MOŹDZIOCH, Sławomir: *Gens perfida et nondum bene christiana – konfrontacja chrześcijaństwa i wierzeń tradycyjnych w państwie pierwszych Piastów w świetle najnowszych odkryć archeologii*, in: Pieniądz-Skrzypczak, Jerzy Pysiak (ed.), *Obraz i funkcja w społeczeństwie średniowiecznym*, Warszawa 2005, s. 67–82.

MÜNSCH Ernst, *Herrschaftsbildung und Staatswerdung in Mecklenburg und Vorpommern im 13. und 14. Jahrhundert*, In: Karge Wolf, Peter-Joachim Rakow, Ralf Wendt (Hrsg.), *Ein Jahrtausend Mecklenburg und Vorpommern*, Rostock 1995, s. 21–49.

MYŚLIŃSKI, Kazimierz: *Polska wobec Słowian połabskich do końca wieku XII.*, Wodzisław Śląski 2011.

NALEPA, Jerzy: *O nowszym ujęciu problematyki plemion słowiańskich u „Geografa Bawarskiego”*. *Uwagi krytyczne*, *Slavia Occidentalis* 60, 2003, s. 9–63.

NALEPA, Jerzy: *Wyprawa Franków na Wieleń w r. 789*, *Slavia Antiqua* 4, 1953, s. 210–226.

NARUSZEWICZ, Adam: *Historia narodu polskiego I-VII*, Kraków 1859,

NATH Gunnar: *Köpenick 1209 – Archäologie und Geschichte. in: Von Copnic nach Köpenick – Ein Gang durch 800 Jahre Geschichte*. *Schriftenreihe des Heimatvereins* 1, Köpenick 2009, s. 35–48.

NIEDERLE, Lubor: *Slovanské starožitnosti I–XI*, Praha 1902–1927

NIEDERLE, Lubor: *Slovanský svět*, Praha 1909.

NIEDERLE, Lubor: *Život starých Slovanů, I–II*, Praha 1911–1925

NOVÝ, Rostislav: *Český král Vratislav II.*, in: Jiří Huber, Bořivoj Nechvátal (ed.), *Královský Vyšehrad I. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092)*, Praha 1992, s. 11–25.

NOWAK, Johannes: *Untersuchungen zum Gebrauch der Begriffe populus, gens und natio bei Adam von Bremen und Helmold von Bosau*, Münster 1971.

PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I–V*, Praha 1836–1867.

PARAVICINI, Werner: *Gruppe und Person. Repräsentation durch Wappen im späteren Mittelalter*, in: Otto Gerhard Oele, Andrea von Hülsen-Esch (Hrsg.) *Die Repräsentation der Gruppen. Texte-Bilder-Objekte*, Göttingen 1998, s. 327–398.

PARTENHEIMER, Lutz: *Albrecht der Bär, Jaxa von Köpenick und der Kampf um die Brandenburg in der Mitte des 12. Jahrhunderts*, *Forschungen zur brandenburgischen und preußischen Geschichte* 4, 1994, s. 151–193.

PAUL, Karel: *Pavel Josef Šafařík. Život a dílo*, Praha 1961.

PAULINY, Ján: *Arabské správy o Slovanech (9–12. storočie)*, Bratislava 1999.

PERWOLF, Josef: *Slavische Völkernamen*, *Archiv für slavische Philologie* 7, 1883, s. 590–628.

PETERSOHN, Jürgen: *Ernst von Kirchberg*, In: Wolfgang Stammeler, Karl Langosch (Hrsg.), *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon* 2, 1980, s. 618–620.

PILAŘ Oldřich, *Dílo neznámého bavorského geografa*, *Historická geografie* 12, 1974, s. 208–259.

PINWINKLER, Alexander: *Volk, Bevölkerung, Rasse, and Raum: Erich Keyser's Ambiguous Concept of a German History of Population, ca. 1918-1955*, in: Ingo Haar, Michael Fahlbusch (ed.), *German Scholars and Ethnic Cleansing 1920-1945*. New York/Oxford 2005, s. 86–99.

PLESZCZYŃSKI, Andrej: *Boleslaw Crobry w Czechach. Realizacja idei Sklawinii czy zwykła ekspansja? Polacy w Czechach. Czesi w Polsce. X-XVIII wiek*. Lublin 2004.

POLZER, Sandra: *Die Franken und der Norden. Über die Schwierigkeit der Interpretation von frühmittelalterlichen Quellen zur Geschichte Dänemark*, Wien 2008.

PROCHÁZKA, Vladimír: *K otázce vzniku státu u polabsko-pobaltských Slovanů v závěrečném údobí rodové společnosti*, *Právněhistorické studie* 3, 1957, s. 254–260.

PROCHÁZKA, Vladimír: *Politické zřízení polabsko-pobaltských Slovanů v závěrečném údobí rodové společnosti*, *Slavia occidentalis* 22, 1962, s. 197–252.

PROCHÁZKA, Vladimír: *Přísaha, ordál a svědectví u polabsko-pobaltských Slovanů*, *Tamtéž*, s. 169–181.

PROCHÁZKA, Vladimír: *Sněmovnictví a soudnictví Polabsko-Poblastských Slovanů*, *Vznik a počátky Slovanů* 2, 1958, s. 89–120.

Přemyslovci. Budování českého státu., SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef a kol. (ed.). Praha 2009.

RANDÁK Jan.: *Slované mezi mýtem a historií. Zamyšlení nad „romantickou“ a vědeckou“ podobou Slovanů Jana Kollára a Františka Palackého*, in: *Jeden jazyk naše heslo buď 4. Český romantismus – jiskření a záblesky. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké*

mezioborové konference konané u příležitosti 170. výročí prvního vydání Máchova Máje., Plzeň 2007.

RECHE, Otto: *Stärke und Herkunft des Anteiles Nordischer Rasse bei den West-Slawen*, in: Hermann Aubin (ed.), *Deutsche Ostforschung. Ergebnisse und Aufgaben seit dem Ersten Weltkrieg*, Leipzig 1942.

REITEMEIER, Johann, Friedrich: *Geschichte der Preußischen Staaten vor und nach ihrer Vereinigung in eine Monarchie* I. Band, Frankfurt an der Oder 1801.

ŘEZNÍK, Miloš: *Národní kategorie a současná historiografie*, Dějin-teorie-kritika 3, 2006.

RUDNICKI, Mikołaj, *Nazwy Słowian połabskich i luzyckich u Geografa Bawarskiego z IX. wieku*, Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata, Poznan 1959, 249–269.

SAILOR, Dylan: *Writing and Empire in Tacitus*, Cambridge 2008.

SCIOR, Volker: *Das Eigene und das Fremde: Identität und Fremdheit in den Chroniken Adams von Bremen, Helmolds von Bosau und Arnolds von Lübeck*, *Orbis Mediaevalis – Vorstellungswelten des Mittelalters* 4, Berlin 2002.

SHCHAPOV, Ivan: *State and Curhc in Early Russia, 10th–13th Cencuries*, New Rochelle-Athens-Moscow 1993.

SCHICH, Winfried: *Germania Slavica. Die ehemalige interdisziplinäre Arbeitsgruppe am Friedrich-Meinecke-Institut der Freien Universität Berlin, Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands*. 48, 2002, s. 269–297.

SCHINDLER Reinhard: *Die Datierungsgrundlagen der slawischen Keramik in Hamburg*, *Prähistorische Zeitschrift* 37, 1959, s. 187–194.

SCHLEGEL, August Wilhelm: *Vorlesungen über Enzyklopädie der Wissenschaften*, KAV 3, 1–373 (1803/04).

SCHMIDT Volker: *Slawen und Deutsche. Zur Eroberung, Besiedlung und Christianisierung Mecklenburgs im 11. und 12. Jahrhundert*, In: Wolf Karge, Peter-Joachim Rakow, Ralf Wedt (Hrsg.), *Ein Jahrtausend Mecklenburg und Vorpommern. Biographie einer Norddeutschen Region ein Einzeldarstellung*, Rostock 1995, s. 23–30.

SCHMIDT, Roderich: *Mecklenburg und Pommern in der Reimchronik des Ernst von Kirchberg*, In: Helge Bei, Tilmann (Hrsg.), *Mecklenburg und seine Nachbarn*. (Veröff. d. Histor. Kommission für Mecklenburg, Reihe B 10), Rostock 1997, s. 69–92.

SCHMIDT, Roderich: *Zur mecklenburgischen Reimchronik des Ernst von Kirchberg*, In: Hans Rothe, Roderich Schmidt, Dieter Stellmacher (Hrsg.), *Gedenkschrift für Reinhold Olesch*, Köln/Wien 1990.

Słownik starożytności słowiańskich: encyklopedyczny zarys kultury słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII., Wrocław 1961.

SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef, a kol.: *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha : 2009

SLÁMA, Jiří: *K některým ekonomickým a politickým projevům raně středověkého přemyslovského státu*, Archeologické rozhledy 1985, s. 334–342.

STÖCKL, Günther: *Osteneuropa und die Deutschen. Geschichte und Gegenwart einer spannungsreichen Nachbarschaft*, Oldenburg-Hamburg 1982.

STRUVE, Karl-Wilhelm: *Archäologische Ergebnisse zur Frage der Burgenorganisation bei den Sachsen und Slawen in Holstein*, Blätter für deutsche Landesgeschichte 106, 1970, 47–52

STRUVE, Wilhelm: *Lag Reric an der Schleswig-holsteinischen Ostseeküste?*, Die Heimat 78, 1971, s. 65–73.

STRUWE, Karl-Wilhelm: *Die slawischen Burgen in Wagrien*, Offa 17/18, 1959, s. 57-108

STRZELCZYK, Jerzy: *Die Wahrnehmung des Fremden im mittelalterlichen Polen*, in: Otto Engels, Peter Schreiner (Hrsg.) *Die Begegnung des Westens mit dem Osten*, Köln 1991, s. 203–220.

STRZELCZYK, Jerzy: *Słowianie i Germanie w Niemczech środkowych we wczesnym średniowieczu*, Poznań 1976.

STRZELCZYK, Jerzy: *Słowiańszczyzna polabska (Uwagi na marginesie poznańskiej konferencji)*, in: Jerzy Strzelczyk (Hrsg.), *Materialy z konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii UAM w dniach 28–29 IV*, Poznań 1980, s. 267–300.

STRZELCZYK, Jerzy, *Die Wahrnehmung des Fremden im mittelalterlichen Polen*, in: Otto Engels, Peter Schreiner (Hrsg.) *Die Begegnung des Westens mit dem Osten*, Köln 1991, s. 203–220.

STRZELCZYK, Jerzy: *Zapomniane narody Europy*, Wrocław 2006.

ŠAFAŘÍK, Pavel Josef: *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur*, Pest 1826.

ŠAFAŘÍK, Pavel Josef: *Slovanské starožitnosti I–II*, Praha 1837/1863.

ŠULC, Jaroslav, KYPTA, Jan, JIŘÍK: Jaroslav, *Kritické poznámky k „mýtům kmene Čechů“ Dušana Třeštika*, Dějiny–Teorie–Kritika 2, 2004, s. 283–300.

TILLY, Cecil: *War Making and State Making as Organized Crime*, in Peter Evans (edd.), *Bringing the State Back*, Cambridge 1985, s. 169–191.

TRAUTMANN, Reinhold: *Die slavischen Ortsnamen Mecklenburgs und Holsteins*, Berlin 1950.

TRAUTMANN, Reinhold: *Die wendischen Ortsnamen Ostholsteins, Lübecks, Lauenburgs und Mecklenburgs*, Neumünster/Wachholtz 1939,

- TROW, Meirion James: *Cnut – Emperor of the North*, Sutton 2005.
- TRUBAČEV, Oleg Nikolajevič: *Die Sprachwissenschaft und die Etimogenese der Slawen*, Zeitschrift für Slawistik 32, 1987, s. 895–921.
- TŘEŠTÍK Dušan, *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku – problémy, názory otázky*, in: Martin Wihoda, David Malat'ák, Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *České kmeny, Historie a skutečnost jedné koncepce*, Studia mediaevalia Pragensia 1, 129–143.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *Mýty kmene Čechů (7.–10. století) „Tři studie starým pověstem českým“*. Praha 2003.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *Odpověď: malý seminář pro začátečníky a trocha komentářů*, Dějiny–Teorie–Kritika 2, 2004, s. 300–315.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha 1997.
- TŘEŠTÍK Dušan: „*Veliké město Slovanů jménem Praha*“. *Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století*, in: Luboš Polanský, Jiří Sláma, Dušan Třeštík (ed.), Přemyslovský stát kolem roku 1000, Praha 2000, s. 49–70.
- TYERMAN, Christopher, *Svaté války. Dějiny křížových výprav*, Londýn 2006.
- URBAŃCZYK, Przemysław: *Changes of Power Structure During the 1st Millennium A.D. in the Northern Part of Central Europe*, in: Przemysław Urbańczyk (edD.) *Origins of Central Europe*, Warsaw 1997, 39–45.
- URBAŃCZYK, Przemysław: *O pochodzeniu nazwy Obodrytów. Uwagi krytyczne*, in: Studia linguistica slavica baltica Canuto-Olavo Falk sexagenario a collegis amicis discipulis oblata. Lund 1966 (=Slavistika och Baltiska studier 8).
- URBAŃCZYK, Przemysław: *Trudne Poczatki Polski*, Wrocław 2008.
- VANIČEK, Vratislav: *Polský královský titul Vratislava II. (Tradice, kontinuita a inovace v 11. století)*, in: Jiří Huber, Bořivoj Nechvátal (ed.), *Královský Vyšehrad IV. Sborník příspěvků ze semináře 940 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, Praha 2012, s. 83–115.
- VASMER, Max: *Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas*, Berlin 1941.
- VASMER, Max: *Beiträge zur slavischen Altertumskunde, XVI Methodisches zum Merja-Problem*, Zeitschrift für slavische Philologie 16, 1939, s. 97–107.
- VON GABRIEL, Ingo, „*Imitatio imperii*“ *am slawischen Fürstenhof zu Starigard/Oldenburg (Holstein). Zur Bedeutung Karolingischer Königspfalzen für den Aufstieg einer „civitas magna Slavorum“*, Archäologisches Korrespondenzblatt 16, 1986 s. 357–367.

VON HOFFMANN, Erich: *Beiträge zur Geschichte der Obotriten zur Zeit der Nakoniden*, In: Eckhard Hübner, Ekkehard Klug, Jan Kusber (Hrsg.), *Zwischen Christianisierung und Europäisierung: Beiträge Zur Geschichte Osteuropas in Mittelalter und Früher Neuzeit: Festschrift für Peter Nitsche Zum 65. Geburtstag*, Stuttgart 1998, s. 23–49.

VON SCHNEIDER, Johannes: *Archäologische Quellen zum Lutizenaufstand im Bezirk Magdeburg*, In: Herbert Ludat, Klaus-Detlev Grothusen, Klaus Zernack (Hrsg.), *Europa Slavica – Europa Orientalis*, Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag, Berlin 1980.

WACHOWSKI, Kazimierz: *Słowiańszczyzna Zachodnia I*, Warszawa 2000.

WERNER, Günter: *Ahnen und Autoren – Landeschroniken und kollektive Identitäten um 1500*, Sachsen, Oldenburg und Mecklenburg, *Historische Studien*, Band 467, Husum 2002.

WIPPERMANN, Wolfgang: *Das Slawenbild der Deutschen im 19. und 20. Jahrhundert*, in: Geraldine Saherwala, Felix Escher (Hrsg.), *Slawen und Deutsche zwischen Elbe und Oder vor 1000 Jahren: Der Slawenaufstand von 983*, Berlin 1983.

WIPPERMANN, Wolfgang: *Die Ostsiedlung in der deutschen Historiographie und Publizistik. Probleme, Methoden und Grundlinien der Entwicklung bis zum Ersten Weltkrieg*, in: Wolfgang Fritze (ed.), *Germania Slavica I*. Berlin 1980.

WISZEWSKI, Przemysław: *Domus Boleslai – Values and social identity in dynastic traditions of medieval Poland (966-1138)*, Leiden 2010.

WOLF Karge, *Die Geschichte Mecklenburgs*, Rostock 1993, s. 5–32.

ZAROFF, Roman: *Perception of Christianity by the Pagan Polabian Slavs*, *Studia Mythologica Slavica*, 4 2001, s. 81–96.

ZEUB, Johann Kaspar, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*. München 1837 s. 654.

ŽEMLIČKA Josef: *Česká krajina ve středověké transformaci*, MHB 15/1, 2012, s. 11–43.

ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí*. Praha 2007.

ŽEMLIČKA, Josef: *Das Reich des böhmischen Boleslaus und die Krise an der Jahrtausendwende. Zur Charakteristik der frühen Staaten in Mitteleuropa*, *Archeologické rozhledy* 47, 1995, s. 267–278.

ŽEMLIČKA, Josef: *Omnes Bohemi: Od Svatováclavské čeledi ke středověké šlechtě*, MHB 3, 1993, s. 111–131.

Seznam příloh

1. Artur Kampf (1903): „*Die Verbreitung des Christentums in Polen durch deutsche Mönche.*“

Zdroj: <http://www.stiftung-volmer.de>

2. Artur Kampf (1905): nástěnná malba v Kaiser-Otto-Saal, Kulturhistorisches Museum Magdeburg.

Zdroj: foto autora.

3. Theodor Schloepke (1857): „*Niklots Tod*“

Zdroj: <http://www.editionhoerart.de>, upravené foto autora.

4. Christian Friedrich Genschow (1855): socha obodritského knížete Niklota, průčelí schwerinského zámku.

Zdroj: foto autora.

5. Gerson Wojciech (1901): „*Oplakane apostolstwo*“

Zdroj: <http://katalog.muzeum.krakow.pl>

6. Laurits Tuxen (1894): „*Bischof Absalon Stürzt Svantevit.*“

Zdroj: <http://www.heiligenlexikon.de/>, upravené foto autora.

7. Mapa č. 1: míra zalesnění slovanského teritoria mezi Labem a Odrou.

Zdroj: Joachim HERRMANN, *Die Slawen in Deutschland*, Berlin 1985, tabulka č. 1. Přepřacováno A. Dallmer.

8. Mapa č. 2: poměr divoké a domácí zvěře na území Polabských Slovanů.

Zdroj: Norbert BENECKE, *Der Mensch und seine Haustiere. Die Geschichte einer jahrtausendealten Beziehung*, Stuttgart 1994.

9. Mapa č. 3: rozsah slovanského a slovansko–německého osídlení v 8. století.

Zdroj: Robert ANTONÍN, Martin ČAPSKÝ, Vratislav JANÁK, *Slezsko v dějinách českého státu I*, Opava 2012, s. 98.

10. Rekonstrukce sídelního okolí kolem jezera a hradu Plön na počátku 9. století a kolem roku 1170.

Zdroj: Joachim HERRMANN, *Die Slawen in Deutschland*, Berlin 1985, obrázek č. 63.

11. Historická mapa Vagrie z let 1682–88 (11a) a první poloviny 17. století (11b).

Zdroj: <http://www.vintage-maps.com/>

12. Vévoda Albrecht II. Meklenburský a jeho syn Albrecht III. Švédský na první straně rýmované kroniky Ernsta Kirchberga (1378/9).

Zdroj: foto autora.

13. a) Slovanští pár v rýmované kronice Ernsta Kirchberga (1378/9).
b) Slované v Saském zrcadle (cca. 1230).

Zdroj: foto autora.

14. Obodritští králové Billug a Gotšalk v rýmované kronice Ernsta Kirchberga (1378/9).

Zdroj: foto autora.

15. Bitevní scéna a tažení obodritského krále Jindřicha v rýmované kronice Ernsta Kirchberga (1378/9).

Zdroj: foto autora.

16. a) Obodritský král Billug s jeho syny Mstislavem, Sederichem a Nakonem v kronice Mikuláše Marschalka (1520).
b) Král Obodritů Udo a jeho bratři Anadrach a Gneus.

Zdroj: foto autora.

17. a) Obodritský král Gotšalk v kronice Mikuláše Marschalka (1520).
b) Trůnicí obodritský král Mstivoj.
c) Obodritští vládci Niklot a Pribislav.

Zdroj: foto autora.

18. a) Vražda malého Svenka v kronice Mikuláše Marschalka (1520).
b) Poslední bitva knížete Niklota

Zdroj: foto autora.

19. a) Slovanští bohové v kronice Mikuláše Marschalka (1520).
b) Bůh Radegast
c) Bůh Prono
d) Bohyně Siva

Zdroj: foto autora.

20. a) Slovanští bohové v *Cronecken der Sassen* Konrada Botheho (1489)
b) Bůh Prono, Radegast a Siva

Zdroj: foto autora.

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

Obr. 5

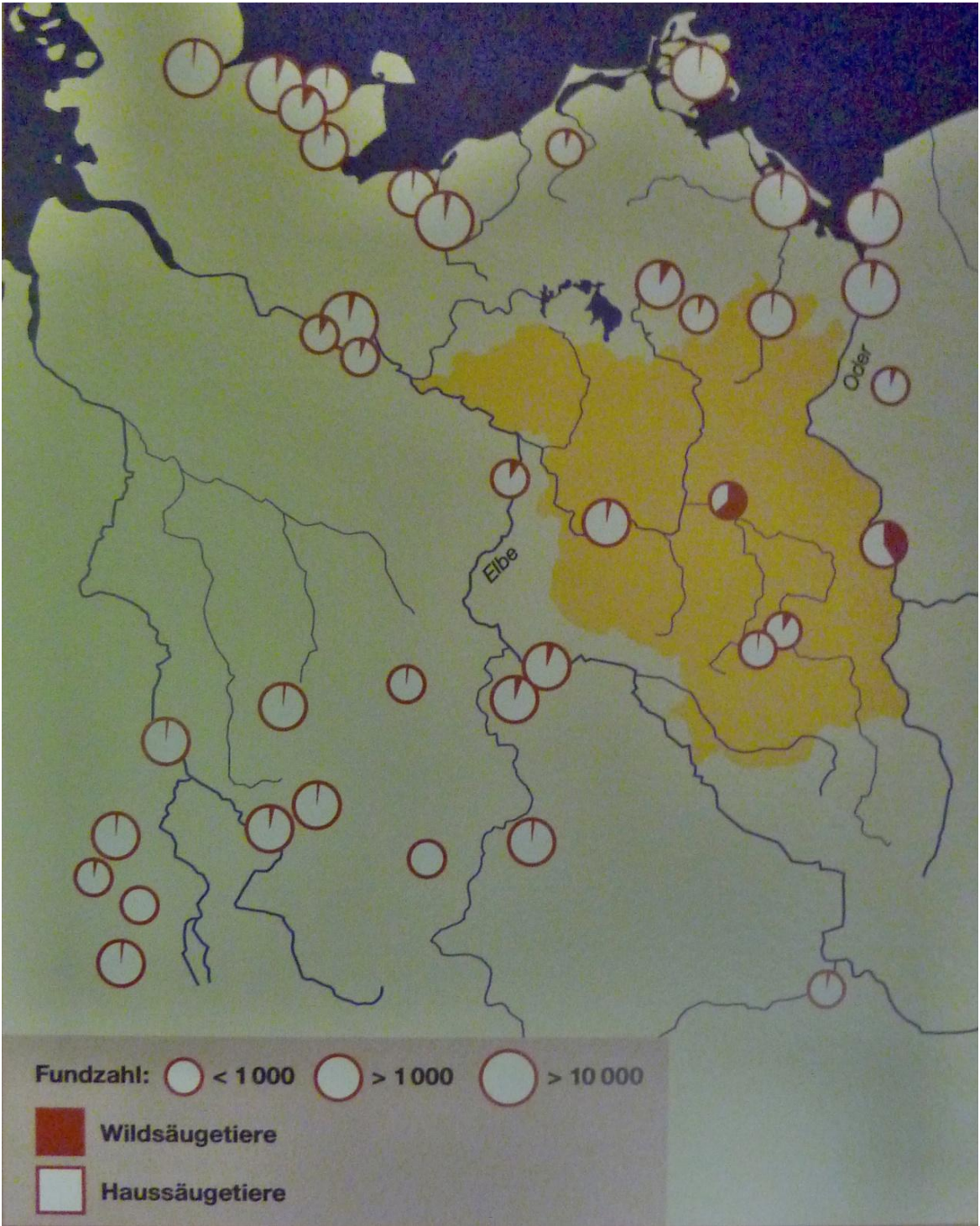
Obr. 6

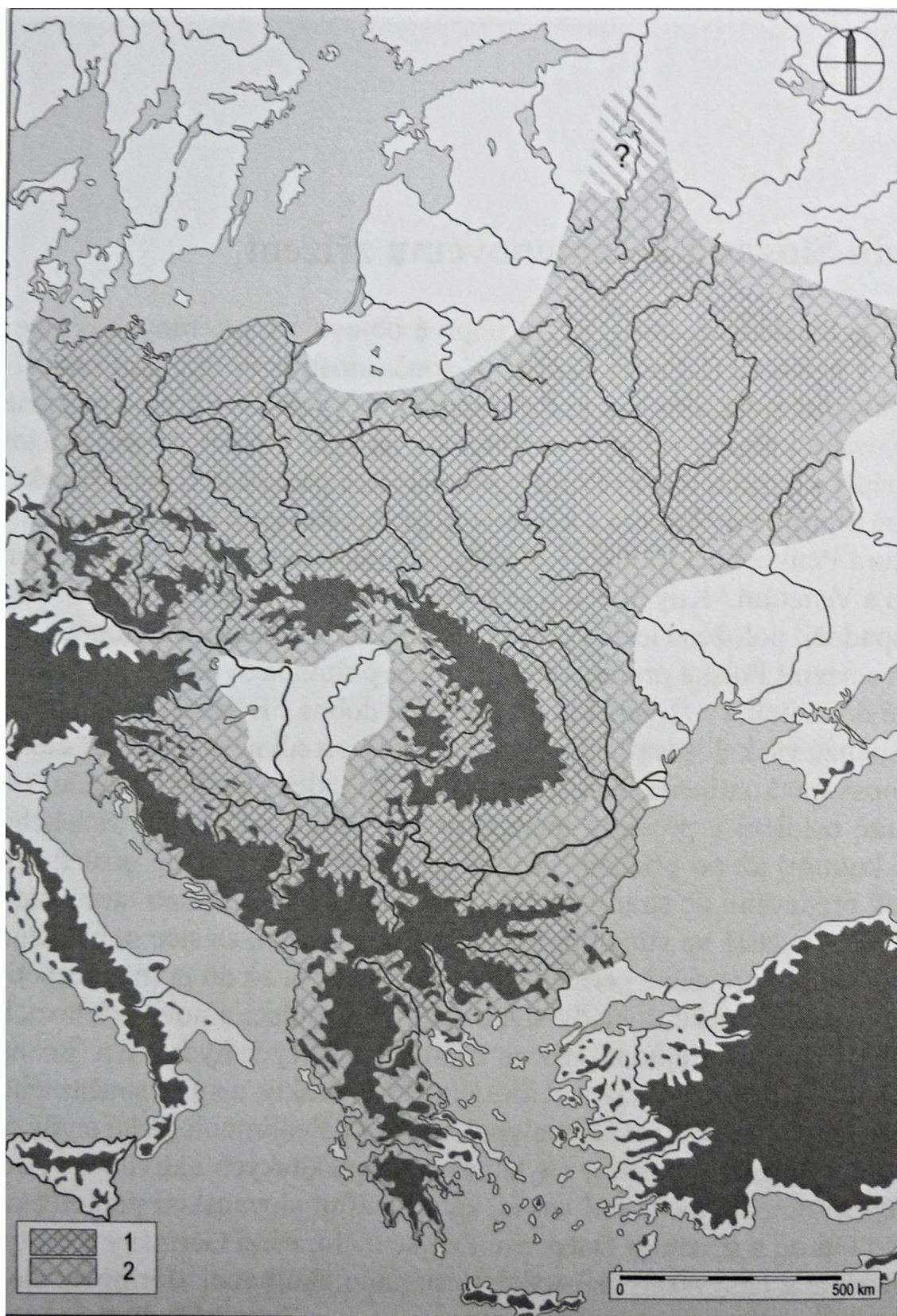
Obr. 7

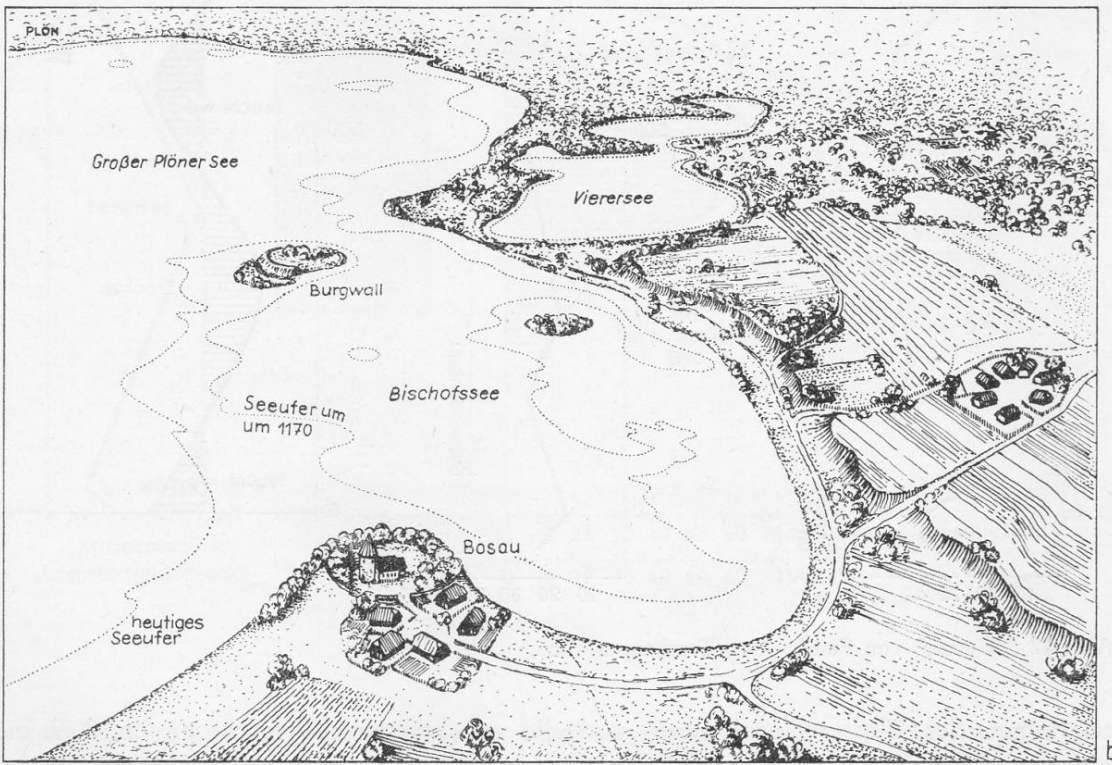
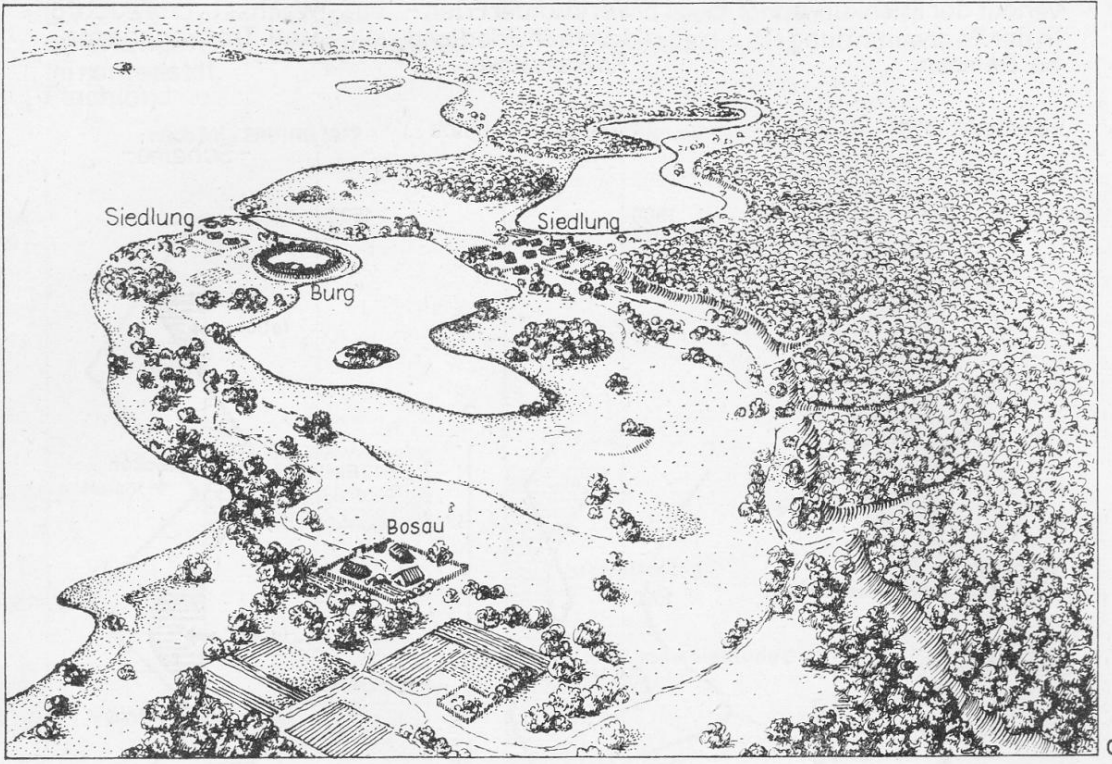
Obr. 8

Obr. 9

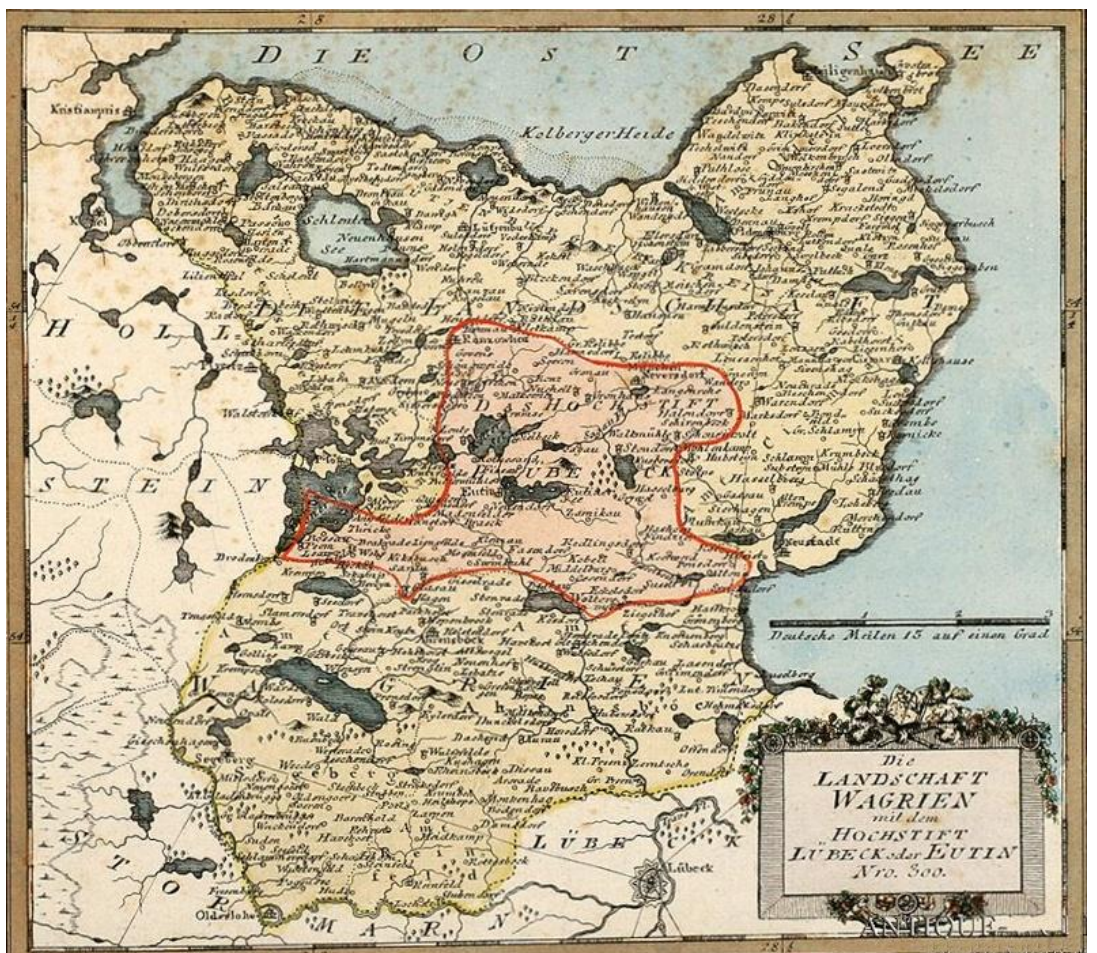
Obr. 10

Obr. 11a

Obr. 11b

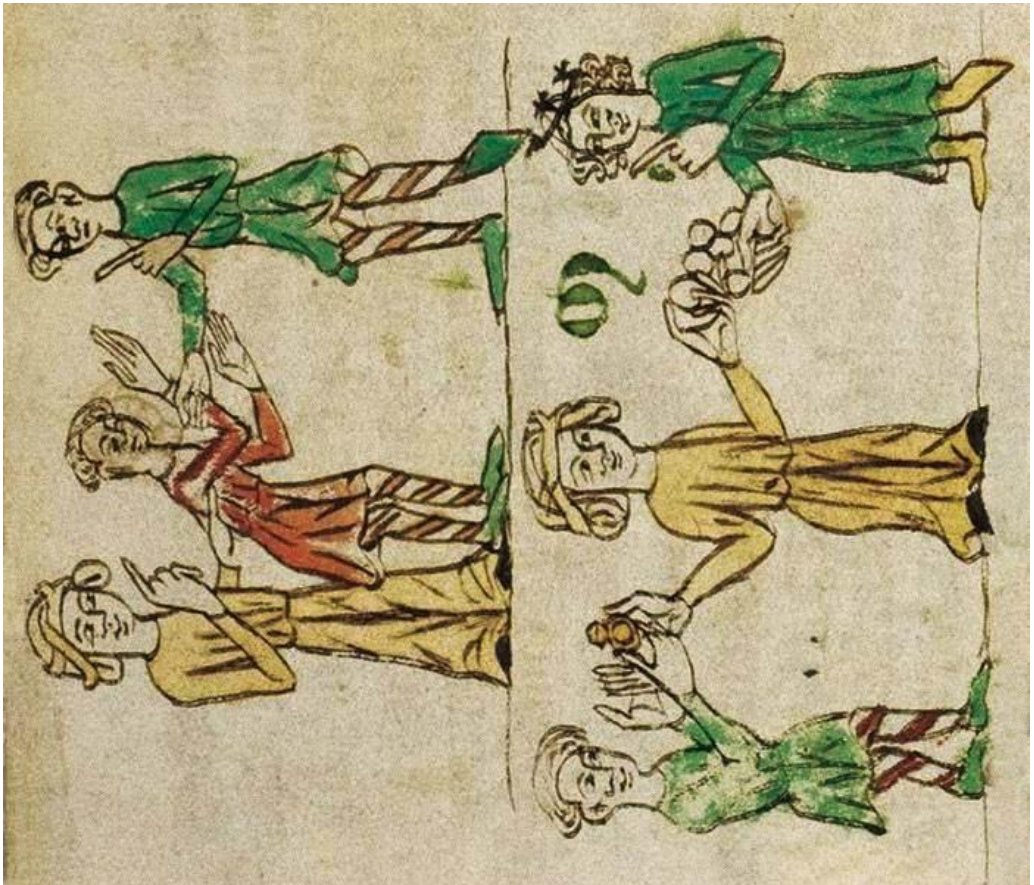
Obr. 12

Obr. 13a

Obr. 13b

Obr. 14a

Iesus dy wende worden cristen
 durch laide vnd durch ics lebens frist
 vñ durch worden da geburwet
 der touf yn wart ouch des getruwet
Von billig dem ersten konge
von obtriden . x .
 hiet daz rich
 zu rome vnd konge harolt glich

Obr. 14b

da vnrreich billig der kallstij triac
Von der frugene dy konge billig
vñ obtride begunt in d' kirche .
 in nach ey
 tagen daz g
 stach .
 Das man
 buchhof ko
 sach .
 Zu meten
 sorg dy st
 vn ehren .
 der buchhof wold vnturen
 Der konge billig engege yn quat
 vnd yn mit susin worten nam
 War yn syne armen nahen
 so begunde her yn utphachen
 Vor den luten vnd weynde syn me
 In syner yungelichen phlicht
 Her sprach ouch si vntuch mit gebe
 er vntug vater buchhof werde

Obr. 14c

nach ym quam abeluuus
 den ordurede alexandus
 Der erzbuchhof zu den eyden
 in harte wir buchhof trennen hien
Wey konge goodschalk heydenisch wart
vnd lag wider dy cristeheit . xxi .
 in den selben
 larm .
 was froe sin
 der warn .
 In de wende
 chun laide .
 qut roude noch
 mit brande .
Alle lange daz kysir heinrich stau
 vnd com ad do daz rich ir wart
 Der suchte mit grogkun scharm
 da dy wendlant warn
Kysir com ad zu der zit
 stete mit den wende maniche stit
Daz half yn doch gar kleyne
 den cristenheit geneyne

Obr. 15a

Obr. 15b

Obr. 16a

Obr. 16b

Obr. 17a

Obr. 17b

Obr. 17c

Obr. 18a

Obr. 18b

Obr. 19a

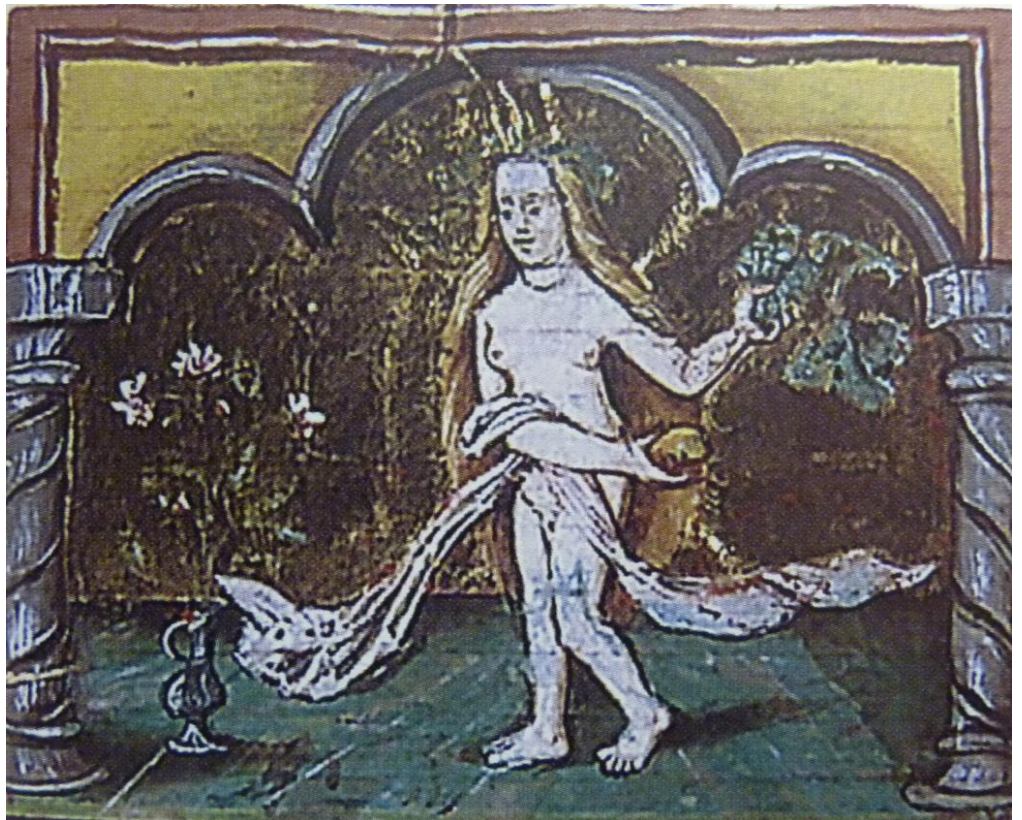
Obr. 19b

Obr. 19c

Obr. 19d

Obr. 20a

• DIT EYNEN •

In desen iare toech koning kint ouer de etnie in dat land nothaffing dat nuytams
 boech licht dat andien se dussen affgodde alle hye bouen gactent is vint iten
 den so malen in oren tempel. De affgot der hamoys dat is iouis vint dat sy nach
 dide in den nach hamboech aff der vint de affgot waer eyn kon igt de fat vnt eyn
 stot vint gelt in syner lochieren hant eyn repiter vint in syner rechte hant eyn
 blot swer. vint fat in dem middel der tweeff godde. seffe gode seic to syner recht
 kant. Als neptunus. pluto. vutcanus. maro. mercurius. vint appoll. De andere
 seffe set vnt der lochieren syten als Juno. ceres. vesia. venus. pallia. vnt dyanus.
 Dat bedide dat se de allerhochste got waer bouen den anderen afcomen vrent
 me nomebe die den hochste got upiter. vnt wy oer sprate na wertseffer tungen
 hamoye dat sy nach hamboech aff der. Dit den minste dusses affgoddes ygen
 der rochieren dat geyngt eyn geyngt eyn. vnt tegen de lochieren hant geyngt te
 synen munde eyn vint mit dussen waken vnt mit geyngten vnt
 se hincen vrent sy tennet nemet andere to vnt e vnt to vnt synen vnt
 gode. vnt so seggen de astronomen dat upiter synen bouche stod eyn gulten aen
 dat se bouen vnt vnt synen redder mact. Dussen synen bouche stod eyn gulten aen
 dat se boude. als de vnt se hochste is bouen. allen vogel so is oec dusse upiter se
 alle hochste affgodde bouen on allen. vnt se romer de plegen den gulten aen
 to vrent so laren se dat na vnt nemeben swaren. aen in de gulten vnt de vnt
 dedde dat se aen bouen. Dese so trade se den vnt vnt de vnt vnt de vnt
 de konig kint e oec vnt hincet dat eynen vnt

Obr. 20b

Prond Hidegast Sint

De voerrouen werten de konig dincet eyn forste der wende vnt alle syne schilt
 alle so kam an dat land konig hant to hancmarck den kysse liden geto
 net hadde vnt de waer oec gemoete dymie sleswede van synen vnt dertyn ny
 etans vnt magnus vnt dat waren vnt dertyn vnt cristen. se andere vnt aff
 godde se sy. I. y. i. aen. hadden geseffen. sint. de kysse orto vnt dincet vnt
 konig de se to dem gesoué vnt vnt vnt de suseste affgodde de se se se
 wedder vnt hant. so dat me osten se. vnt mynschen wouen vnt hant
 geopert vnt de cristen geyngt vnt vnt vnt vnt vnt vnt vnt vnt vnt
 Dat affgot to of dombode der Prono vnt stod vnt vnt vnt vnt vnt vnt
 hant eyn tode pronoyen vnt cint danner sluff vnt hadde twee lange ozen mit
 eynen hant vnt hadde an eyn par sluff vnt vnt vnt vnt vnt vnt vnt
 vnt to mactendode der obyriten affgot de seere riddegast de hadde vnt
 seiff cint seiff dat inne stod em swarte buffschin op vnt hadde in der hant eyn
 seiff eiffe vnt vnt vnt vnt vnt vnt vnt vnt vnt vnt vnt vnt vnt vnt
 hadde de hant. ouer tungen. in der eynen hant hadde se eynen gulten appol.
 vnt in der andere hant hadde se aen wyen dincet mit eynen gulten sluffe vnt
 die hant vnt geit. de waer in de wadden.